

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE 2022
STRATEJİK KONSEPTİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN ÖNEMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ali SEVİM

Ankara-2025

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE NATO’NUN DÖNÜŞÜMÜ VE
2022 STRATEJİK KONSEPTİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN
ÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

Ali SEVİM

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Duygu DERSAN ORHAN

Ankara-2025

KABUL VE ONAY

Ali SEVİM tarafından hazırlanan “Kuruluşundan Günümüze NATO’nun Dönüşümü ve 2022 Stratejik Konsepti Bağlamında Türkiye’nin Önemi” başlıklı bu çalışma, 29/05/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Aslı YİĞİT (Başkan)

Doç. Dr. Duygu DERSAN ORHAN (Danışman)

Prof. Dr. Faruk YALVAÇ (Üye)

Prof. Dr. Şule TUZLUKAYA

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

29/05/2025

Ali SEVİM

ÖZ

SEVİM, Ali, Kuruluşundan Günümüze NATO'nun Dönüşümü ve 2022 Stratejik Konsepti Bağlamında Türkiye'nin Önemi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2025.

Bu tez, NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti çerçevesinde, değişen bölgesel ve küresel jeopolitik gelişmeler ve güvenlik ortamı ışığında Türkiye'nin İttifak içindeki artan stratejik önemini incelemektedir. Bu temelde, NATO'nun kuruluşundan itibaren geçirdiği stratejik dönüşüm, ittifakın genişleme stratejileri, karşı karşıya kaldığı yeni güvenlik tehditlerine yönelik geliştirdiği misyonlar ve ortaya koyduğu hedefler, Türkiye'nin NATO'nun misyonlarına bugüne kadar yaptığı katkılar, NATO'nun Türkiye'ye sağladığı katkılar, Türkiye'nin jeostratejik konumu ve milli savunma sanayindeki gelişmeler analiz edilmiştir.

Bu temelde tez, NATO'nun ikinci büyük askeri gücü olmasının ötesinde, sahip olduğu benzersiz jeostratejik konumu, terörle mücadele, enerji güvenliği ve düzensiz göç gibi tehditlerle mücadeledeki başarısı, bölgesel ve küresel istikrarın sağlanmasındaki kilit rolü ve her geçen gün artan milli savunma yetenekleri ile Türkiye'nin NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti hedefleri için vazgeçilmez hale geldiğini savunmaktadır. Türkiye'nin İttifak içindeki artan bu önemi, sahip olduğu güçlü ordusu, Rusya-Ukrayna savaşında ortaya koyduğu istikrarlı ve kararlı çabaları ile ABD'de gerçekleşen politik değişimin etkisiyle ortaya çıkan politik değişim ve belirsizlikler neticesinde başta, NATO Genel Sekreteri olmak üzere ABD'li ve Avrupalı siyasetçiler tarafından da teyit edilmektedir.

Sonuç olarak bu tez, NATO-Türkiye ilişkilerinin geleceğinin stratejik iş birliği ve gelişen siyasi dinamikler arasında karşılıklı bağımlılık çerçevesinde bir denge ile şekilleneceği sonucuna varmaktadır. Türkiye'nin ayrılmaz rolünün kabul edilmesi ve bu doğrultuda İttifak'ın adil ve tutarlı bir kolektif savunma sağlaması, Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliği için hayati önem taşıyacaktır. Bu tez, Türkiye'nin NATO içindeki konumunun bölgesel ve küresel barış ve istikrarın tesis edilmesinde belirleyici bir faktör olduğu hipotezini desteklemekte ve Türkiye'nin tam katılımı olmaksızın NATO'nun Yenilenen Jeostratejik Dönemi zorluklarına yanıt verme yeteneğinin ciddi şekilde sınırlanacağını savunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: NATO, 2022 Stratejik Konsept, Kolektif Güvenlik, Savunma Sanayi, Jeostratejik Önem.

ABSTRACT

SEVİM, Ali, The Transformation of NATO from Its Foundation to the Present and the Importance of Turkey in the Context of the 2022 Strategic Concept, Master's Thesis, Ankara, 2025.

This thesis examines Turkey's increasing strategic importance within the Alliance in light of changing regional and global geopolitical developments and the security environment within the framework of NATO's 2022 Strategic Concept. On this basis, the strategic transformation that NATO has undergone since its establishment, the Alliance's expansion strategies, the missions it has developed and the goals it has set in response to new security threats, Turkey's contributions to NATO's missions to date, NATO's contributions to Turkey, Turkey's geostrategic position and developments in its national defence industry have been analysed.

On this basis, the thesis examines Turkey's unique geostrategic position, its success in combating threats such as terrorism, energy security, and irregular migration, its key role in ensuring regional and global stability, and its ever-increasing national defence capabilities. Turkey's growing importance within the Alliance, its strong military, its stable and determined efforts in the Russia-Ukraine war, and the political changes and uncertainties resulting from the political changes in the United States have been confirmed by American and European politicians, including the NATO Secretary General.

In conclusion, this thesis concludes that the future of NATO-Turkey relations will be shaped by a balance between strategic cooperation and evolving political dynamics within a framework of mutual dependence. The recognition of Turkey's indispensable role and the Alliance's provision of fair and consistent collective defence in this regard will be of vital importance for the security of the Euro-Atlantic region. This thesis supports the hypothesis that Turkey's position within NATO is a decisive factor in establishing regional and global peace and stability, and argues that without Turkey's full participation, NATO's ability to respond to the challenges of the Renewed Geostrategic Era will be seriously limited.

Key Words: NATO, 2022 Strategic Concept, Collective Security, Defence Industry, Geostrategic Importance.

TEŐEKKÖRLER

Bu tez alıőmasının her aőamasında bilgi, deneyim ve rehberliğiyle bana yol gōsteren, akademik geliőimime ve bu çalışmanın bilimsel bir bütünlük kazanmasına önemli katkılar sunan çok kıymetli danıőmanım Sayın Doç. Dr. Duygu DERSAN ORHAN'a en içten Őükranlarımı sunarım.

Ayrıca, her zaman yanımda olan, sabırları, anlayıőları ve verdikleri manevi destekle ve varlıklarıyla bu süreci daha kolay ve anlamlı hale getiren sevgili eőim ve canım kızlarıma gönülden teőekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜRLER	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLOLLAR DİZİNİ	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE: GÜVENLİK, ASKERİ GÜÇ VE KARŞILIKLI BAĞIMLILIK.....	9
1.1 Güvenlik Kavramı.....	9
1.2 Askeri Güç	14
1.3 Karşılıklı Bağımlılık.....	17
BÖLÜM 2: NATO’NUN KURULUŞU VE TÜRKİYE’NİN NATO’YA KABULÜ	21
2.1 II. Dünya Savaşı Sonrası Güvenlik Ortamı ve Türkiye’ye Etkileri	22
2.2 NATO'nun Kuruluşu	26
2.3 NATO’nun Kuruluş Amacı, Temel İlke ve Görevleri	30
2.4 Türkiye’nin NATO’ya Üye Olması	33
BÖLÜM 3: NATO’NUN STRATEJİK KONSEPTLERİNİN EVRİMİ	38
3.1 Stratejik Konsept Nedir?.....	39
3.2 Soğuk Savaş Dönemini Stratejik Konseptleri	41
3.2.1 1950 Stratejik konsepti.....	41
3.2.2 1952 Stratejik konsepti.....	42
3.2.3 1957 Stratejik konsepti.....	44

3.2.4	1967 Stratejik konsepti.....	45
3.3	Soğuk Savaş Sonrası Stratejik Konseptleri	47
3.3.1	1991 Stratejik konsepti.....	48
3.3.2	1999 Stratejik konsepti.....	50
3.3.3	2010 Stratejik konsepti.....	51
3.4	Yenilenen Jeostratejik Rekabet Döneminin ilk Konsepti.....	61
3.4.1	2022 Stratejik konsepti.....	62
BÖLÜM 4: TÜRKİYE’NİN NATO’YA KATKILARI VE ÖNEMİ	78	
4.1	NATO Harekâtlarına Türkiye’nin Katkıları	79
4.2	Jeostratejik Konumu İtibariyle Türkiye’nin Önemi	90
4.3	Savunma Sanayindeki Gelişmeler	107
4.4	NATO’nun Türkiye’ye Katkıları.....	117
SONUÇ.....	120	
KAYNAKÇA	129	
TURNITIN RAPORU.....	153	
ÖZGEÇMİŞ.....	184	

TABLOLLAR DİZİNİ

Tablo 1: GSYH'nin Payı Olarak Savunma Harcamaları ve Yıllık Reel Değişim (%).....	66
Tablo 2: NATO Üye Ülkeleri	74
Tablo 3: 2010-2023 Arası SİHA Satışı	115

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Barış İçin Ortaklık Ülkeleri	49
Şekil 2: Akdeniz Diyalogu Ülkeleri.....	50
Şekil 3: İstanbul İş Birliği Girişimi Ülkeleri.....	54
Şekil 4: Küresel Ortaklar	56
Şekil 5: Türkiye Üzerinden Geçene Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları.....	101

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACT	: Müttefik Dönüşüm Komutanlığına
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
AIRCOM	: Müttefik Hava Komutanlığı
ANSF	: Afgan Ulusal Güvenlik Güçleri
ANSF	: Afgan Ulusal Güvenlik Güçlerine
AP	: Hava Polisliği
AWACS	: Havadan Erken Uyarı ve Kontrol Sistemi
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BİOEM	: Barış için Ortaklık Mükemmeliyet Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMD	: Balistik Füze Savunma
CAATSA	: Hasımlarına Yaptırımlar Yoluyla Karşılık Verme Yasası
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
DEAŞ	: Irak Şam İslam Devleti
DIANA	: NATO için Savunma İnovasyon Hızlandırıcısı
DOD	: Savunma Bakanlığı Sözlüğü
ENSECCOE	: Enerji Güvenliği Mükemmeliyet Merkezi
EUFOR	: Avrupa Birliği Gücü
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HİK	: Havadan Erken İhbar ve Kontrol
ICI	: İstanbul İş birliği Girişimi
İDA	: İnsansız Deniz Aracı

IFOR	: Uygulama Gücü
İHA	: İnsansız Hava Aracı
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü'nün
JATEC	: Ortak Analiz, Eğitim ve Öğretim Merkezi
JFAC	: Müşterek Hava Unsur Komutanlığı
KFOR	: Kosova Gücü
KİS	: Kitli İmha Silahı
LANDCOM	: NATO Müttefik Kara Komutanlığı
MARFOR	: Deniz Gücü Karargâhları
MD	: Akdeniz Diyalogu
MİLGEM	: Milli Gemi
MMU	: Milli Muharip Uçağını
MUGEM	: Milli Uçak Gemisi
NAC	: Kuzey Atlantik Konseyi (KAK)
NACC	: Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi (KAİK)
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NCIA	: NATO İletişim ve Bilgi Ajansı
NMI	: NATO Irak Misyonu
NRDC-T	: NATO Hızlı İntikal Edebilir Kolordusu Türkiye
NRF	: NATO Mukabele Gücü
NSATU	: Ukrayna için NATO Güvenlik Yardımı ve Eğitimi
NTM-I	: NATO Eğitim Görevi-Irak
MAP	: Üyelik Eylem Planı
MC	: Askeri Konsey
MMSCOE	: Çok Uluslu Deniz Güvenliği Mükemmeliyet Merkezi

MARSEC COE	: Deniz Güvenliği Mükemmeliyet Merkezi
OAE	: Etkin aba Harekâtı
OAP	: Müttefik Destek Harekâtı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
OEEC	: Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü'nün
OOS	: Okyanus Kalkanı Harekâtı
OSG	: Deniz Muhafızı Harekâtı
OUP	: Birleşik Koruyu Harekâtı
PKK/YPG	: Kürdistan İşçi Partisi / Halk Koruma Birlikleri
RAP	: Hazırlık Eylem Planı
RSM	: Kararlı Destek Misyonu
SACEUR	: Müttefik Kuvvetler Avrupa Komutanı
SAT	: Su Altı Taarruz (SAT) Timi
SFOR	: İstikrar Gücü
SHAPE	: Müttefik Kuvvetler Komutanlığı
ŞİHA	: Silahlı İnsansız Hava Aracı
SNMG	: Daimî NATO Deniz Görev Grupları
SNMCMG	: Daimî NATO Mayın Karşı Tedbirleri Grupları
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STANAVFORMED	: Akdeniz Daimî Deniz Kuvveti
TANAP	: Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEEP	: BİO Eğitim ve Öğretimi Geliştirme Programı
TİKA	: Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TMMM	: Terörle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi
TUR JFAC	: Türk Müşterek Hava Unsur Komutanlığı

TURMARFOR : Türk Deniz Gücü Karargâhı

UNPROFOR : Birleşmiş Milletler Koruma Gücü

VJTF : Çok Yüksek Hazırlıklı Müşterek Görev Gücünün

WFP : Dünya Gıda Programı

GİRİŞ

Bölgesel ve/veya küresel olarak güvenlik durumunda oluşan değişiklikler, uluslararası sistemi meydana getiren aktörlerin güvenlik algısının ve bu doğrultudaki ihtiyaçlarının da değişmesine neden olurlar. Bu nedenle, uluslararası aktörler ve bu aktörlerin oluşturduğu ittifaklar, değişen jeopolitik koşulların meydana getirdiği güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak üzere uygun stratejiler belirlemek durumunda kalırlar (Ereker, 2019). Bu bağlamda, NATO da Soğuk Savaş'ın ortaya çıkardığı güvenlik ihtiyaçları paralelinde kurulmuş bir örgüt olarak uluslararası sistemde yerini almıştır.

NATO, kurulduğu günden bugüne kadar, değişen güvenlik ortamına uygun olarak misyonunu güncelleyen ve üye sayısını artırarak büyümeye devam eden, tarihin en uzun soluklu askeri ittifak örgütü olabilmeyi başarmıştır. ABD önderliğinde başlangıçta 12 ülkenin yer aldığı ittifak tarafından 4 Nisan 1949'da imzalanarak kurulan, Türkiye'nin 1952'de üye olduğu ve son olarak 7 Mart 2024 tarihinde İsveç'in de dahil olmasıyla bugün 32 üyeye ulaşan NATO'nun kuruluş misyonu, ittifaka üye olan ülkelerin bağımsızlıklarını ve güvenliklerini, siyasi ve askeri işbirlikleriyle korumak olarak belirlense de asıl kuruluş sebebinin altında II. Dünya Savaşı sonrası dönemde SSCB'nin Doğu Avrupa bölgesindeki yayılmacı politikaları karşısında Avrupa'yı korumak yatmaktadır. Bu doğrultuda NATO'nun varlığı, Washington Antlaşmasının 5. Maddesi¹ uyarınca, ittifak ortaklarından herhangi birine yönelik yapılacak bir saldırıyı, bütün ittifak üyelerine karşı yapılmış olarak kabul etme ilkesine dayanmakta, bu bağlamda caydırıcı bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim, başını SSCB'nin çektiği Doğu bloku ülkelerin 1955 yılında Varşova Paktı'nı kurmasıyla birlikte askeri güç olarak iki denge unsurunun merkezde olduğu Soğuk Savaş döneminde, NATO kuruluş amacına hizmet ederek, bir yandan Avrupa ülkelerinin

¹ **Washington Antlaşması 5. Madde:** Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilen silahlı bir saldırının hepsine yöne itilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Şartının 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.

güvenliğini sağlarken, diğer yandan ise SSCB'nin yayılmacı çabalarının karşılıksız kalmasını sağlamada başarılı olmuştur.

SSCB'nin 1991 yılında dağılması neticesinde iki bloklu Soğuk Savaş dönemi sona erdiğinde, SSCB etkisinden ayrılan Doğu Bloğu ülkeleri demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine dayanan Batı sistemini benimsemeye başlamışlardır. Bu dönemde Stephen Walt başta olmak üzere bazı siyasilere ve düşünürler, Varşova Paketi'nin varlığı olmaksızın NATO'nun varlığının da artık gerekli olmadığı görüşünü benimsemişlerdir (Walt, 1997, s. 156-179 ve Mearsheimer, 1990, s. 5-56). Hatta aralarında John J. Mearsheimer ve Kenneth N. Waltz'un da yer aldığı bazı akademisyenler NATO'nun ömrünü tamamladığını henüz Soğuk Savaş bitmeden önce ifade etmeye başlamışlardır (Mearsheimer, 1990, s. 5-56 ve Waltz, 1993, s. 44-79). Ancak tüm bu görüşlerin aksine hem bölgesel hem de uluslararası sistemdeki belirsizlik ve gelecek yüzyıldaki öngörülemez tehditler nedeniyle, bir savunma örgütü olan NATO'nun varlığının vazgeçilemez olduğu düşüncesi hâkim gelmiştir. Bu kapsamda büyük bir askeri güç olan NATO'nun dönüşümünü sağlayarak varlığını devam ettirmesi gerektiğini savunan görüşler ortaya çıkmıştır. Değişen uluslararası sistemin dinamiklerine kendisini uyarlamayı başaran ve bugüne kadar bünyesine kattığı yeni ittifak üyeleri ile genişlemeye devam eden NATO varlığını koruyabilmiş ve ortaya koyduğu tehditlere yönelik olarak belirlediği politikalarla kendisine yeni görev alanları açarak vazgeçilmez bir askeri güç ve politik bir örgüt olmayı sürdürmüştür. NATO bu değişimini kuruluşundan bu yana farklı dönemlerde ortaya koyduğu stratejik konseptler vasıtasıyla gerçekleştirmiştir.

Stratejik konseptler, içinde bulunulan koşullar temelinde geleceğe yönelik olarak NATO'nun ilkelerini, hedeflerini, misyonunu, mevcut ve öngörülen tehditleri ve bu tehditlere karşı uygulanacak eylem planlarının kısa ve öz olarak belirlendiği, görev alanları ve kuvvet yapılarının oluşturulması amacıyla güvenlik temelinde problem sahalarının tanımlandığı siyasi belgeleridir. Stratejik konseptler, ittifak üyelerinin güvenlik algıları doğrultusunda bölgesel ve küresel anlamda askeri olmakla birlikte ayrıca siyasi dönüşümleri içeren prensipler ve hedefleri ortaya koymakta, bu sayede geleceğin risklerine ve tehditlerine karşı NATO'nun her an harbe hazır olmasını sağlamaktadırlar. Bu bağlamda, bölgesel ve küresel güvenlik ortamında ortaya çıkan değişimler karşısında gecikmeksizin ve hazırlıklı bir şekilde “*ne zaman, nerede, nasıl ve niçin eyleme geçilmesi gerektiği*” (Goldgeier, 2010, s. 4) hususunda,

başka bir ifadeyle NATO'nun varoluş misyonunu yerine getirmedeki devamlılığının sağlanması maksadıyla stratejik konseptlerin değişen koşullara paralel olarak yenilenmelerine ihtiyaç duyulmaktadır. İşte bu anlayış çerçevesinde, NATO'nun kurulduğu 1949 yılından itibaren günümüze kadar toplam 8 adet Stratejik Konsept yayımlanmıştır. Bunlardan en sonuncusu, devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla 29 Haziran 2022 tarihinde icra edilen Madrid Zirvesi'nde alınan kararlar çerçevesinde onaylanan 2022 Stratejik Konsepti'nin, küresel çapta artan stratejik rekabet, istikrarsızlık ve otoriter yönetime sahip devletlerin liberalizm ve demokrasinin hâkim olduğu sisteme yönelik tehditlerinin söz konusu olduğu, güvensizlik ve belirsizlikle artan risklerin oluşturduğu jeostratejik bir atmosferde oluşması, dönemin NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg tarafından konseptin II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'nın gördüğü en kötü dönemde kabul edildiği şeklinde yorumlanmıştır.

Yeni stratejik konsept, durmaksızın değişen ve zamanla öngörülmezliği artan uluslararası güvenlik ortamına NATO'nun nasıl uyum sağlaması gerektiğini ortaya koyan uzun vadeli bir yol haritasıdır. Geleceğe yönelik stratejik hedefleri ortaya koyan 2022 Stratejik Konsepti, NATO'nun birincil amacı ve sorunluluğunun, çok yönlü bir yaklaşım çerçevesinde, Washington Antlaşmasının 5. maddesi gereğince ittifak üyelerinin her türlü tehdide karşı topyekûn savunmasını sağlamak olduğunu ifade etmektedir. Genel anlamda 2022 Stratejik Konseptinde, ittifakın korunmasına yönelik olarak “*caydırma ve savunma*”, “*kriz öncesi ve yönetimi*” ile “*işbirlikçi güvenlik*” çerçevesinde üç temel görevi benimsemesi, özellikle caydırma ve savunma anlayışının, kolektif savunma sorumluluğunun yerine getirilmesinde daha güçlü bir şekilde vurgulanması, ilk kez bir stratejik konseptte Çin Halk Cumhuriyeti'nin yer alması, Rusya-Ukrayna savaşının doğal bir sonucu olarak Rusya'nın en önemli ve doğrudan tehdit olarak belirlenmesi, Rusya'nın yanı sıra, terörizmin de temel tehdit olarak görülmesi ön plana çıkan hususlardır. 2022 Stratejik Konsepti'nde, özellikle terörizm tehdidine yönelik tespitlerin Türkiye'nin beklentileri ile uyum sağladığı görülmüştür. Bunun yanında ittifak ortakları ile karşılıklı saygı ve fayda temelinde yürütülen siyasi diyalog ve iş birliğinin, sınır ötesindeki istikrar ile iç güvenliğin tesis edilmesine yönelik katkılarına değinilmesi de NATO'nun temel görevlerini desteklemekle birlikte, Türkiye'nin NATO'ya, NATO'nun da Türkiye'ye karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ve güvenlik temelinde sağladıkları katkıları bakımından bir hayli önemlidir.

Küresel güvenlik yapısında NATO, üye devletler arasında bir kolektif savunma şemsiyesi oluşturmak amacıyla kurulan ve varlığını sürdürdüğü süre boyunca güvenlik politikalarını sürekli olarak yenileyen bir ittifaktır. 2022 Stratejik Konsepti, NATO'nun karşılaştığı yeni tehditler ve fırsatlara dair güncellenmiş bir vizyon sunarken, bu bağlamda Türkiye'nin rolü de yeniden gözden geçirilmiştir. Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla NATO'nun güney kanadında kilit bir müttefik olmanın ötesinde, Orta Doğu, Doğu Akdeniz ve Karadeniz gibi stratejik bölgelerde ittifakın güvenlik politikalarının anahtarı olarak konumlanmıştır. Hem NATO hem de Türkiye'nin, bölgesel ve küresel güvenlik dinamikleri açısından birbirine bağımlı oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Türkiye, ittifakın terörizmle mücadele, enerji güvenliği, düzensiz göç ve bölgesel istikrar gibi alanlarda vazgeçilmez bir müttefik olarak öne çıkarken, NATO da Türkiye'nin kendi güvenlik endişelerine karşı en güçlü savunma mekanizmasını sunmaktadır. Bu çalışma, NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti çerçevesinde, Türkiye'nin ittifak içindeki vazgeçilmez rolünü ve iki tarafın birbirine olan karşılıklı bağımlılığını analiz etmeyi ve NATO'nun dönüşüm sürecinde Türkiye'nin rolünü ve NATO-Türkiye ilişkilerinin önemini vurgulayarak, uluslararası güvenlik politikalarına ve stratejisine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

NATO ve Türkiye arasındaki ilişki, sadece tarihsel bir müttefiklik olmanın ötesinde, derin jeopolitik bağlarla güçlenmiştir. Türkiye, NATO'nun güney sınırında yer alan, Orta Doğu'dan Kafkasya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada istikrar sağlayıcı bir unsur olarak stratejik bir konuma sahiptir. İttifakın bölgesel güvenlik stratejilerinin başarıya ulaşması için Türkiye'nin askeri kapasitesi, bölgesel etkisi ve diplomatik gücü kaçınılmazdır. Aynı şekilde, Türkiye için NATO, Rusya başta olmak üzere bölgesel tehditler karşısında bir güvenlik garantisi sunmakta ve Avrupa ile entegrasyonunu desteklemektedir. Son yıllarda yaşanan bazı siyasi gerilimler ve Türkiye'nin dış politika tercihlerinde görülen farklılıklar her ne kadar NATO-Türkiye ilişkilerini zaman zaman sınırsa da her iki taraf da birbirleri için vazgeçilmez olmaya devam etmektedir. Bu çalışmanın önemi, NATO ve Türkiye'nin birbirine olan bu karşılıklı bağımlılığını, özellikle 2022 Stratejik Konsepti bağlamında ele alarak, bölgesel güvenlik açısından Türkiye'nin NATO için neden kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktır.

Çalışmanın temel hipotezi, NATO'nun dönüşümü sürecinde, özellikle son dönemdeki bölgesel gelişmeler ve Türkiye'nin savunma sanayindeki süratli gelişimi

bağlamında ittifak içerisinde Türkiye'nin rolünün giderek artan bir stratejik öneme sahip olduğu, Türkiye'nin NATO içindeki konumunun ve NATO-Türkiye ilişkilerinin hem tarafların hem de bölgesel ve uluslararası barış ve istikrarın tesis edilmesinde belirleyici bir faktör olduğu şeklindedir. NATO'nun dönüşüm sürecinde Türkiye'nin rolünü ve Türkiye-NATO ilişkilerinin geleceğini nasıl etkileyebileceğini anlamak ve hipotezin doğruluğunu ortaya koymak için şu sorulara odaklanılmıştır:

1- NATO kuruluşundan günümüze nasıl bir dönüşüm geçirmiştir? Bu dönüşüm stratejik konseptlere nasıl yansımıştır?

2- NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti çerçevesinde, NATO'nun en güçlü ordularından birine sahip olan ve savunma alanındaki yatırımlarıyla her geçen gün güçlenen Türkiye'nin ittifak içindeki jeostratejik önemi nasıl tanımlanmıştır?

3- Türkiye'nin savunuma sanayindeki göstermiş olduğu ilerlemenin NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti'ne yansması ne şekildedir?

4- Türkiye, NATO için neden vazgeçilmez bir müttefikdir ve NATO ve Türkiye'nin karşılıklı bağımlılığı, bölgesel güvenlik açısından nasıl bir işlev görmektedir?

5- Türkiye'nin NATO ile olan ilişkilerinin gelecekteki seyri nasıl olabilir?

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı, mevcut literatürün analizi ve resmi dokümanlara dayalı birincil kaynak kullanımı ile desteklenmiş bir yaklaşımı benimsemektedir. Nitel araştırma yöntemi, NATO'nun dönüşümü ve Türkiye'nin NATO ile olan ilişkileri gibi karmaşık konuları derinlemesine anlamak için uygundur. Belge analizi, NATO'nun Türkiye ile ilişkilerine dair stratejik belgelerdeki yaklaşımların incelenmesine olanak sağlarken, literatür taraması, iki taraf arasındaki tarihi ve güncel ilişkileri derinlemesine değerlendirmeyi hedeflemektedir. NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti, Türkiye ile ilişkilerdeki stratejik öncelikleri anlamak için temel belge olarak kullanılmıştır. Bunun yanında, NATO'nun resmî belgeleri, akademik makaleler, basın haberleri, kitaplar ve Türkiye'nin dış politika belgeleri gibi çeşitli kaynaklardan faydalanılmıştır. NATO, üye ülkeler ve Türk dış politika liderlerinin açıklamaları, uzman görüşlerine de yer verilmiştir.

Bölgesel ve küresel gelişmelerin hem NATO hem de Türkiye'nin dış politikası ve güvenlik stratejilerinde değişikliğe neden olabileceği, bu durumun da çalışma kapsamında ele alınan daha önceden yapılan analizlerin geçerliliğini etkileyebileceği

göz önünde bulundurulacak, çalışmanın sonuçları ve bulguları, bu kısıt dikkate alınarak yorumlanacak ve değerlendirilecektir.

2022 Stratejik Konsepti, NATO'nun gelecekteki misyonunu ve önceliklerini belirleyen önemli bir belgedir. Ancak, Türkiye'nin bu konseptin belirlediği hedeflerle nasıl bütünleştiği ve bu hedeflerin Türkiye'nin ulusal güvenlik çıkarlarına etkisi hakkında sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmanın, Türkiye'nin NATO'nun 2022 Stratejik Konseptine olan katkısını ve etkisini daha iyi anlamak için bir çerçeve sağlaması amaçlanmaktadır.

Tez, NATO'nun dönüşümü ve Türkiye'nin NATO ile olan ilişkisi bağlamında güvenlik, askeri güç ve karşılıklı bağımlılık kavramları üzerine temellendirilmektedir. Bu üç kavram, günümüzün karmaşık uluslararası ilişkiler ortamında, özellikle NATO'nun stratejik yaklaşımlarının ve Türkiye'nin bu yapıda oynadığı rolün anlaşılması için hayati öneme sahiptir. Dolayısıyla, bu çalışmada güvenlik, askeri güç ve karşılıklı bağımlılık kavramları, NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti çerçevesinde ele alınacak ve Türkiye'nin NATO'ya olan katkıları ile ilişkisi derinlemesine incelenecektir.

Bu çalışma, Kavramsal Çerçeve, NATO'nun Kuruluşu ve Türkiye'nin NATO'ya Kabulü, NATO'nun Stratejik Konseptlerinin Evrimi, Türkiye'nin NATO'ya Katkıları ve Önemi ile Sonuç bölümü olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler, NATO'nun tarihsel gelişiminden, günümüzde ittifakın stratejik yönelimine kadar kapsamlı bir analiz sunarak, Türkiye'nin NATO içindeki yeri ve önemi ile NATO'nun Türkiye'ye sağladığı stratejik avantajları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Birinci bölümde, NATO'nun varoluşunun temelini oluşturan güvenlik, güvenliğin teminatı olan askeri güç ve ittifak üyelerinin ilişkilerinin temelini oluşturan karşılıklı bağımlılık kavramları ele alınacaktır. İlk olarak, güvenlik kavramı üzerinde durulacak, bu kavramın tarihi gelişimi ve günümüzdeki yeri tartışılacaktır. İkinci olarak askeri gücün önemi, nasıl evrildiği ve değişen güvenlik ortamına nasıl uyum sağladığı üzerinde durulacaktır. Üçüncü olarak, karşılıklı bağımlılık kavramı açıklanacaktır. Devletler arası ilişkilerin dinamik yapısı, siyasi ve savunma alanındaki iş birliklerinin nasıl güvenlik sağladığı üzerinde durulacak; karşılıklı bağımlılığın, devletlerin uluslararası sistemdeki konumlarını nasıl etkilediği tartışılacaktır.

İkinci bölümde, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası güvenlik sisteminin yeniden şekillenışı bağlamında NATO'nun kuruluş sürecini ve kuruluş amaçları ele alınacaktır. Batı Avrupa'yı SSCB'nin genişleme tehditlerine karşı korumak amacıyla ABD önderliğinde kurulan NATO'nun, kolektif güvenlik ilkesine dayalı yapısının detaylandırılması hedeflenmektedir. NATO'nun, Washington Antlaşması'nın 5. maddesi ile somutlaşan kolektif savunma ilkesine nasıl dayandığı ve ittifakın bu yapı sayesinde güvenlik krizlerinde caydırıcı bir güç olarak kendini nasıl konumlandığı bu bölümün ana odağını oluşturacaktır. Böylece, NATO'nun Soğuk Savaş boyunca ve sonrasında oynadığı stratejik roller ile bölgesel ve küresel güvenlik mimarisinin en önemli unsurlarından biri haline nasıl geldiği açıklanacaktır. Ayrıca II. Dünya Savaşı sonrasındaki güvenlik ortamında Türkiye'nin NATO'ya nasıl üye olduğu üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde, NATO'nun stratejik önceliklerinin ve güvenlik anlayışının zamanla nasıl dönüştüğü analiz edilecektir. NATO'nun, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yeni tehdit algılamaları geliştirdiği, 1949 yılından bu yana küresel ve bölgesel güvenlik ortamındaki değişimlere paralel olarak yayınlanan sekiz stratejik konsept üzerinden NATO'nun stratejik dönüşümü incelenecektir. NATO'nun bir önceki 2010 Stratejik Konsepti ile 2022 Stratejik Konsepti arasındaki farklar ele alınacaktır. Bu kapsamda, NATO'nun Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilk kez stratejik bir rakip olarak tanımlaması, Rusya'yı doğrudan tehdit olarak belirlemesi ve terörizmin temel tehditler arasında sayılması gibi yenilikler irdelenecektir. Bu bölüm, NATO'nun küresel güvenlik sistemine uyum sağlama amacıyla geçirdiği dönüşüm sürecini anlamak için önemli bir bakış açısı sunacaktır.

Dördüncü bölümde, Türkiye'nin jeostratejik önemi üzerinde durulacaktır. Bölgesel güvenliğin sağlanmasındaki misyonu, Ukrayna-Rusya savaşı sırasında üstlendiği arabuluculuk rolü ile ortaya koymuş olduğu diplomatik çabalar bağlamında değerlendirilecektir. NATO'nun uluslararası barış ve güvenliği koruma misyonuyla gerçekleştirdiği askerî harekâtlar ve bu harekâtlara Türkiye'nin yaptığı katkılar incelenecektir. Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun güvenlik krizlerine müdahale ederek uluslararası sistemde güvenlik sağlayıcı bir aktör olarak konumlanması çerçevesinde, Türkiye'nin bu operasyonlara nasıl katkı sunduğu ele alınacaktır. Daha sonra, Türkiye'nin NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti bağlamındaki hedeflerine yaptığı stratejik katkılar çok yönlü olarak ele alınacaktır.

Türkiye'nin sahip olduğu askeri kapasitesi, terörizm ile mücadelesindeki başarısı, yerli savunma sanayisindeki gelişmeler ve İHA/SİHA teknolojilerindeki ilerlemeler gibi unsurların NATO'nun askeri gücüne sağladığı katkılar incelenecektir. Ayrıca karşılıklı bağımlılık temelinde değerlendirilmek üzere NATO'nun Türkiye'ye yaptığı katkılar ele alınacaktır.

Sonuç bölümünde ise, yapılan araştırmalar ve tespit edilen bulgular neticesinde ulaşılan sonuçlar değerlendirilecektir. Giriş bölümünde ortaya konan hipotezin doğruluğu ve araştırma sorularına bulunan cevaplar ele alınacaktır. NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti çerçevesinde Türkiye'nin vazgeçilmez rolü ve iki taraf arasındaki karşılıklı bağımlılığın önemi detaylı bir şekilde ortaya konulacaktır.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE: GÜVENLİK, ASKERİ GÜÇ VE KARŞILIKLI BAĞIMLILIK

Güvenlik kavramı, bireylerin, grupların veya devletlerin varlıklarını koruma çabalarını ifade ederken, uluslararası ilişkiler bağlamında ise devletlerin karşılaştığı tehditlere karşı aldıkları önlemler bütünü olarak tanımlanabilir. Bu kavram, yalnızca askeri tehditler ile sınırlı kalmayıp, ekonomik, politik, siber güvenlik, çevresel güvenlik ve hatta uzay güvenliği gibi pek çok unsuru da kapsayan çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Günümüz dünyasında güvenlik, tehditlerin dinamik doğası nedeniyle sürekli bir değişim ve evrim süreci içerisinde olduğu için güvenlik kavramına da konjonktüre uyumlu olarak yeni tanımlamalar gelmektedir. Söz konusu güvenlik olduğunda, mevcut ve muhtemel tehditleri bertaraf etmenin ve güvenliği sağlamanın yegâne yolu olarak askeri güç görülmektedir. Bu bağlamda aktörler ne kadar güçlü olursa o denli güvende olacağı tartışılmaz bir gerçektir (Williams, 2008). Öte yandan karşılıklı bağımlılık, devletlerin güvenlik, ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda birbirlerine olan bağımlılığını ifade etmektedir. Bu kavram, devletler arası ilişkilerin giderek daha karmaşık hale geldiği ve güvenliğin uluslararası iş birlikleri aracılığıyla sağlanmasının önem kazandığı bir bağlamda öne çıkmaktadır. Bu üç kavram arasındaki ilişki, NATO gibi uluslararası bir güvenlik ittifakının işleyişinde kritik bir rol oynamakta ve güvenliğin sağlanmasında çok taraflı iş birliğinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

1.1 Güvenlik Kavramı

Güvenlik, duygulara dayanan, karmaşık ve tartışmalı bir kavramdır. Pek çok insan için güvenlik kavramı, hayatlarının, ailesinin, sahip olduklarının veya geçim faaliyetlerinin başka kişiler, guruplar veya devletler tarafından tehdit edildiği durumlarda ortaya çıkan bir sorun olduğu konusunda hemfikirdir (Kolodziej, 2010, s.1). TDK sözlüğünde güvenlik “*Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu.*” olarak tanımlanmıştır. Arnold Wolfers, güvenliğin, sahip olunan değerlere yönelik bir tehdidin mevcut olması anlamına geldiğini ileri sürmüştür (1952, s.481-502). Richard H. Ullman’a göre ise güvenlik, “*öznelerinin sahip olduğu değerlere ya da yaşam standartlarına yönelik bir saldırı veya tehdidin bulunmadığı durumdur*” (Mathews, 1989, s. 162-177). Bu bağlamda, güvenlik kavramı, II. Dünya Savaşı sırasında düşman uçakları tarafından

bombardıman altına alınan Avrupa şehirlerinde yaşayan insanların, üzerlerine daha önce örneği görülmemiş dehşet saçan atom bombaları bırakılan Japonların, 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıda hayatlarını kaybedenlerin, Orda Doğu'daki savaşlarda evleri, ibadethaneleri, hastaneleri bombalanarak yaşamlarına son verilen masum sivillerin ve tüm bunlara tanıklık eden insanların hissettikleri korku ve endişeye bağlı duygu olarak tanımlanabilir.

Güvenlik kavramının ortaya çıkışıyla ilgili olarak MS üçüncü yüzyıla ait bir mozaik ve dönemin sikkeleri üzerinde figürleri olan, antik Romalıların güvenliğini ve istikrarını sağladığı inanılan Securitas isimli tanrıçaya dayanan yaklaşımlar (Arends, 2009, s. 3-33) olsa da günümüzdeki anlamıyla uluslararası ilişkiler disiplini içinde yerini bulması Hobbes, ile mümkün olduğu söylenebilir (Dedeoğlu, 2003). Güvenlik sorununu en geniş kapsamda ele alan Hobbes, güvenlik sorununu, yalnızca insan olmanın doğasından kaynaklanan bir mesele olarak görmüş, sadece insan olmanın getirdiği maddi ve psikolojik koşulların, günümüzde "*güvenlik ikilemi*" olarak adlandırılan sürekli bir toplumsal sorun yarattığını savunmuştur (Kolodziej, 2010, s.53).

Uluslararası İlişkiler disiplininin en temel kavramları arasında yer almasına rağmen, güvenlik kavramının genel kabul görmüş belirli bir tanımı mevcut değildir. İlk insanların varlığından bu yana süregelen bir ihtiyaç olduğu belirtmek yanlış olmayacaktır. İnsanoğlu her zaman kendilerini diğer insanlardan, vahşi hayvanlardan ve yabancı oldukları tüm olgulardan korumak içgüdüsüne sahip olmuşlardır (Denk, 2019, s. 1-19). Öyle ki, insanoğlunun bu güvenlik algısı Abraham Harold Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde güvenlik, yeme, içme ve uyku gibi insan için olmazsa olmaz ihtiyaçlardan sonra ikinci sırada yer almıştır (McLeod, 2025). Bu bağlamda, güvenlik durumunun devletler açısından en önemli hususların başında yer alması ve güvenliğin olmadığı yerde diğer tüm değerlerin kaybedilmesi söz konusu olması nedeniyle, devletler gerekli her türlü tedbiri almaktan geri durmamaktadırlar. Bu maksatla devletler, uluslararası sistemin anarşik yapısından dolayı hayatta kalma arzusuyla güçlerini artırma eğiliminde olmuşlardır (Waltz, 1979, s. 105). Bu durum karşısında kendilerini güvensiz hisseden diğer devletler de aynı oranda silahlanma yoluna gitmeyi tercih etmektedirler. Bir devletin sahip olduğu silahlı gücünü belirli bir oranda artırması başka devletler nazarında muhtemel bir tehdit olarak algılanabilir. Böylece devletlerin durmaksızın silahlı güçlerini artırmaya yönelik olan eğilimleri durmak

bilmeyen bir döngü haline gelmektedir. Böylelikle, gücün yalnızca bir amaç olmasının da ötesinde, gerekliliği görüldüğünde başvurulabilecek bir araç olduğunu savunan neo-realist kuramın ortaya koyduğu güvenlik ikilemi oluşmakta (Arı ve Toprak, 2012) ve netice itibariyle bütün devletlerin görece daha az güvenli bir uluslararası sistemde var olmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş döneminde iki süper güç arasında gerçekleşen silahlanma yarışı güvenlik ikileminin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Soğuk Savaş döneminde, uluslararası sistemde ABD'nin ve SSCB'nin başı çektiği iki kutuplu askeri bloğun oluşturduğu dünyada pek çok insan herhangi birinin bir diğerine meydan okuyacağına inanmıyordu (Waltz, 1964, s. 881-909). İki nükleer gücün varlığı üzerine inşa edilen iki kutuplu sistem, görünüşte kırılğan ancak istikrarlı bir küresel düzen sunuyor gibi görünüyordu. Bu iki süper gücün sahip olduğu nükleer gücüne karşı hiçbir devlet meydan okuyamadığı gibi, aynı zamanda tamamen yok olma riskiyle karşı karşıya olduğundan birbirlerine karşı da bir saldırı girişiminde bulunacak motivasyona sahip değillerdi. Ancak buna rağmen her iki güç de nükleer bir çatışmaya karşı hazırlık yapmaktaydılar. Kenneth N. Waltz ve John J. Mearsheimer gibi akademisyenlere göre II. Dünya Savaşı öncesi dönemin hâkim olduğu değişken güç dengesinin aksine, Soğuk Savaş sırasında nükleer iki kutuplu güç dengesi, iki makul ve dikkatli süper gücün yönetiminde gergin bir barış vaat ediyor gibi görünüyordu. Her iki tarafın da nükleer bir savaşa hazırlanmış olmasına rağmen, birbirleri ile iş birliği yapma konusunda da geri durmamışlardı (Kanet ve Kolodziej, 1989). Dolayısıyla, nükleer bir saldırı tehdidinin söz konusu olduğu dehşet dengesi olarak tanımlanan Soğuk Savaş döneminde var olan güvenlik kavramı, tanımdan da anlaşılacağı üzere bir denge ve istikrar temelinde şekillenmiştir.

Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik, askeri tehditler olarak kavramlaşırken, sonrasında ise uluslararası sistemin değişen şartları doğrultusunda yeniden tanımlanmaya başlamıştır (Krause ve Williams, 1996, s.229-252). Başka bir deyişle, Soğuk Savaşın hâkim olduğu yıllarda güvenlik kavramı realist yaklaşımla gücü ve devleti merkezine alarak askeri güç ve tehditler bağlamında bir anlam kazanırken, Soğuk Savaş sonrasında ise terörizm, ekonomi, çevre güvenliği gibi tanımlamaların da dâhil edildiği geniş bir anlam kazanmaya başlamıştır (Booth, 2005, s. 20-99). Özellikle de 11 Eylül saldırıları sonrasında artan terörizm tehdidi, teknolojik gelişmeler ve bu paralelde artan küreselleşmenin getirdiği çevre, enerji, siber vb. alanlarda ortaya çıkan

bölgesel ve küresel tehditler güvenlik algısının da değişmesine neden olmuştur. Görüldüğü üzere güvenlik kavramı değişen konjonktüre uygun olarak zaman içerisinde farklı anlamlar kazanma eğilimindedir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, Soğuk Savaş sonrası meydana gelen küreselleşme, güvenliği tek bir bakış açısına göre tanımlamayı zor kılmıştır. Bu bağlamda güvenlik kavramını farklı şekilde ele alan kuramsal yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Uluslararası İlişkiler disiplininin öncü kuramlarından olan realist yaklaşıma göre, güvenlik ve güvenliğin sağlanmasında temel etken olan gücün, devletlerin ve örgütlerin belirleyeceği politikalar üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır (Arı ve Toprak, 2014, s. 48-69). Realizm, güvenliği, uluslararası sistemin ve uluslararası ilişkilerin anlamlandırılabilmesi bakımından en önemli kavram olarak görmektedir (Waltz, 1979, s. 105). Bunun yanında, devletleri temel aktör olarak gördüğü uluslararası sistemi bir güç mücadelesi alanı olması nedeniyle çoğunlukla rekabet ve çatışma ile bağdaştırmaktadır (Glaser, 2013, s. 13-41). Neo-realizm, güvenliğin devletlerin temel motivasyonu olduğunu varsaymaktadır. Politikalarını uluslararası sistemin oluşturduğu gereklilikler doğrultusunda belirlemek durumunda olan devletlerin temel hedeflerinin kendi güvenliğini sağlamak olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda uluslararası sistemin temel aktörü olan devletler için güvenlik kavramının ne denli önemli olduğunu Kenneth Waltz; “*Anarşi ortamında, güvenlik en ulu amaçtır. Ancak beka garanti altına alınırsa, devletler sükûn, kazanç ve güç gibi diğer amaçlara ulaşmaya çalışabilirler*” (Baldwin, 2003, s. 20-30) şeklinde açıklamıştır. Ken Booth klasik güvenlik anlayışını, askeri temele dayanan, erkeklere özgü, realist bir Anglo-Amerikan olarak ifade etmektedir. Öte yandan, eleştirel güvenlik anlayışı ise, klasik güvenliğin kapsamını genişletirken insan güvenliğine odaklanmaktadır (Rothschild, 1995, s. 53-90).

Kopenhag Okulu'nun somutlaştırarak ortaya koyduğu çok boyutlu tanımlamaya göre güvenlik, toplumların ve devletlerin bağımsızlıklarını güvence altına almak amacıyla var olan tehdidi bertaraf etme çabaları ve yetenekleridir (Buzan, 1991a, s. 433). Kopenhag Okulu teorisyenlerinden Barry Buzan, yalnızca askeri gücü bir tehdit olarak merkeze alması nedeniyle güvenlik kavramını oldukça kısıtlı bir alana hapsettiğini düşünerek klasik güvenlik bakış açısını eleştirmekte, güvenlikle ilgili alanları askeri olmanın ötesinde, ekonomik, siyasal, toplumsal ve çevre güvenliği olmak üzere beş kategoriye ayırmıştır (Buzan, 1991b, s. 96-97). Buzan'ın yaklaşımına

benzer bir şekilde, H.Günter Brauch, güvenlik kavramının çok geniş bir kapsamda değerlendirilmesi ve farklı alanlarda ele alınması gerektiği üzerinde durmuştur (Brauch, 2008, s. 1-47).

Terörizm, askeri güç, nükleer güç, göç, sınır güvenliği, toplumsal güvenlik, ekonomik, salgın hastalıklar, uyuşturucu, siber güvenlik gibi pek çok alan güvenlik kavramı altına dahil edilebilir. Güvenliğe dayalı bu kadar çok farklı alanın var olması nedeniyle, buldukları coğrafya ve gelişmişlik düzeylerine göre devletlerin sahip olduğu güvenlik algısında farklılıklar olmaktadır. Tarihleri, jeopolitik konumları, ekonomik, politik ve kültürel yapıları gibi ayırt edici özelliklerinden kaynaklı olarak devletlerin belirli bir olayı algılamasında ve tepki göstermesinde farklılıklar olabilmektedir. Örneğin, İkiz Kuleler'e yapılan terör saldırısı sonrası, ABD ve AB'nin terörizm tehdidine karşı algılamaları benzer olsa da gösterdikleri tepkinin aynı oranda benzerlik taşıdığı söylenemez. Yine bu bağlamda değerlendirilecek olursa, Orta Doğu'da süregelmekte olan mezhepsel çatışmalar, vekalet savaşları ve terörizm nedeniyle Türkiye açısından sınır güvenliği ön plana çıkarken, Norveç için çevre güvenliği ilk sırada yer alabilmektedir. Ancak yine de ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenliğin birbirini doğru orantılı bir şekilde etkilediği küreselleşen günümüz dünyasında, karar vericiler, neo-liberalizmin ortaya koyduğu "*ortaklıkların barışı tesis edeceği ve güçlendireceği*" yaklaşımıyla, mevcut ve muhtemel tehditlere yönelik karşılıklı iş birliği ve ortaklık anlayışı bağlamında hareket etmeye özen göstermektedirler. Barış ve güvenliğin iş birliği ve ortaklıklara dayalı olarak sağlanmasına yönelik atılan adımlar ve alınan önlemler olarak tanımlanabilecek olan kolektif güvenlik (Sönmezoğlu, 2005, s.413) kavramının temelinde yatan ana fikir "*birimiz hepimiz, hepimiz birimiz*" ifadesiyle bağdaşmaktadır (Griffiths, O'Callagh ve Roach, 2013).

Yukarıda ifade edilen hususlardan yola çıkarak, uluslararası aktörlerin güvenlik gereksinimlerinin, küresel sistemin güvenlik koşullarına bağlı olarak değişme uğradığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer uluslararası aktörler gibi, ittifakların güvenlik ortamının gereksinimlerini karşılayabilmesi için güvenlik kavramları yaklaşımlarını güncelleştirmeleri ve buna uygun yeni stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda kolektif bir güvenlik örgütü olarak kurulan ve amacı ittifak üyesi devletlerin ulusal güvenliklerini güvence altına almak olan NATO, zaman içinde değişen güvenlik gereksinimlerini karşılamak için stratejilerini güncellemek durumunda kalmıştır.

Nükleer silahlarla caydırıcılığa dayanan stratejilerinden, uluslararası terörizm odaklı stratejilere ve siber savaş tartışmalarına uzanan bu değişiklikler temelinde, Soğuk Savaş Dönemi, Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve Ukrayna işgali ile Çin'in yükselişinin canlandırdığı *Yenilenen Jeostratejik Rekabet Dönem* olmak üzere (NATO, 2022a), çalışmanın üçüncü bölümünde üç dönem olarak ele alınacak olan stratejik dönüşümleri, NATO'nun yetmiş beş yıllık tarihi boyunca yeni güvenlik koşullarına göre kendini yenileyebilme yeteneğini ve başarısını göstermektedir (Ereker, 2019). Soğuk Savaş döneminde üstlenmiş olduğu caydırıcılık misyonunun ötesinde herhangi bir askeri müdahalede bulunmayan NATO, Soğuk Savaş sonrası dönemde Bosna Hersek, Kosova, Afganistan ve Libya'da meydana gelen gelişmelere askeri güç kullanarak operasyonel anlamda müdahil olmuştur. Bunun yanında Soğuk Savaş döneminde varoluşsal amacı olan kolektif savunma yetkisini hiç kullanmazken, 11 Eylül saldırıları akabinde ABD'nin güvenliğini sağlamak amacıyla kullanmaktan geri durmamıştır. Bu tespitler temelinde, kurulduğu günden bugüne kadar en etkili kolektif güvenlik örgütü olmaya başarmış olan NATO'nun stratejik bakımdan bölgesel olmasının yanı sıra, uluslararası bir ittifak olduğunu da ortaya koymaktadır.

1.2 Askeri Güç

Yukarıda kavramsal olarak değerlendirilen güvenlik durumunu tesis etmenin vazgeçilmez ve yegâne unsuru güçtür. Güvenliğe yönelik var olan tehdidi bertaraf ederek etkisiz kılan güç kavramını Thucydides, "*şehirlerin dayanıklılığı ve askeri kuvvet*" olarak yorumlamıştır (Arıboğan, 2007, s.38). Uluslararası ilişkiler sözlüğünde "*diğerlerinin kararlarını ve eylemlerini direkt olarak etkileme kapasitesi*" (Sönmezoğlu, 2005, s.413) olarak yer alan güç kavramı, herhangi bir devlet üzerindeki yaptırım aracı olarak da ifade edilmektedir (Arı, 2013, s.183).

Uluslararası İlişkiler disiplinde güç kavramına farklı yaklaşımlar da olmuştur. Uluslararası sistemin birincil aktörü olarak kendi çıkarları temelinde hareket ettiğini varsaydığı devleti gören realizmin (Aydın, 2004, s.33-60) çıkış noktasını güç kavramı oluşturmaktadır (Arı, 2013, s.183). Zamanla farklı yaklaşımları ortaya çıksa da realist kuramların ortak noktalarından ilki uluslararası sistemin, merkezi otoritenin bulunmadığı, rekabeti teşvik ederek çatışma zeminini sunan anarşik yapıda olduğu varsayımıdır (Arı ve Toprak, 2012). Realist kuramların bir diğer ortak noktası ise güvenlik ve güç kavramlarıdır. Güce verilen önem uluslararası sistemin anarşik

yapısından kaynaklanmaktadır. Thomas Hobbes'a göre anarşik düzen içerisinde devletler hayatta kalabilmek için güçlü olmak mecburiyetindedirler (Topçu, 2015). Realistler tarafından uluslararası ilişkileri anlamının en temel kavramlarından biri olarak görülen güç, askeri gücü tesis etmek amacıyla kullanılan mevcut kaynaklar olarak tanımlanabilir (Glaser, 2013, s. 13-41). Bu yaklaşımla devletler gücün niteliği olarak askeri kapasiteyi görmektedirler. Bu anlamda realistler askeri gücün artırılmasına öncelik vermektedir (Yavaş, 2020).

Neo-realizmin öncülerinden Kenneth Waltz, gücün ihtiyaç duyulduğunda kullanılan bir araç olduğunu, sahip olunacak gücün büyüklüğünün ne kadar olacağını devletler tarafından belirlendiğini ileri sürmüştür (Rothstein, 1992, s. 36). Devletlerin ihtiyaç duyduğu gücün ne kadar olacağını etki eden faktörlerin başında içinde bulunduğu coğrafya, güvenlik algısı ve bu doğrultuda oluşturacaklar stratejisi yer almaktadır. Savaşların, çatışmaların, anlaşmazlıkların mevcut olduğu ve totaliter rejimler ile yönetilen ülkelerin var olduğu Orta Doğu gibi bir coğrafyada bulunan Türkiye'nin kendi güvenliği ve bekasını sağlamak amacıyla gücünü mümkün olan en üst seviyeye getirmeye çalışması kaçınılmaz bir stratejidir. Öte yandan, Avrupa'nın bir ucunda demokratik bir coğrafyada yer alan Norveç'in kaynaklarını askeri gücünü artırmak yerine, vatandaşlarının refahı ve kendi gelişimi için harcaması ve güvenliğinin sağlanmasının mensubu olduğu ittifaklara bırakması son derece akıllıca bir strateji olarak kabul edilebilir.

Liberalizm, devleti güç peşinde koşmaktan ziyade, iş birliğini benimseyen bir aktör olarak görmekte ve uluslararası ilişkilerde politika aracı olarak güç yerine ekonomik ilişkilerin önemine vurgu yapmaktadır. Uluslararası sistemde devletlerin ekonomik çıkarları üzerine kurulu ticari ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık temelinde uluslararası örgütlerin yaygınlaştırılmasına dayalı bir güvenlik anlayışını benimseyen liberalizm, prensip olarak politik ve ekonomik tehditler ile ilgilenmektedir. Uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklı olarak, devletlerin çıkarları doğrultusunda askeri gücün önemini kabul etmelerine rağmen, uluslararası örgütlerin güvenlik ve istikrarı sağlamada gerekli iş birliğinin kurulmasında önemli rolleri olduklarını savunmaktadır (Schmidt, 1998).

Öte yandan realistler tarafından, uluslararası sistemde gücü elinde bulduran devletlerin oluşturulduğu öne sürülen uluslararası örgütler, devletlerin sahip oldukları güçlerini ve ulusal menfaatlerini artırmaya yönelik kullandıkları araçlar olarak

görülmektedirler (Mearsheimer, 1994, s. 5-49). Realizmin “geçici evlilikler” olarak nitelendirdiği ittifak üzerine kurulu örgütlerinin uzun ömürlü olmalarının yolu güce sahip olmaktan geçmektedir. Bu bağlamda devletlerin algıladığı gücün niteliği temel olarak askeri kapasitenin büyüklüğüne dayanmaktadır.

Tüm bu değinilen hususların ışığında, uluslararası sistemde devletlerin uygulamaya koyacağı stratejilerinin ve politikaların belirlenmesinde sahip oldukları askeri gücün büyüklüğü önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bugün gelinen noktada, bu denli öneme sahip olan askeri gücün geleneksel yapısının zamanla değişim geçirdiği görülmektedir. Bu değişim kendisini teknolojik gelişmenin getirdiği yenilikler sayesinde sadece modern askeri harp silah vasıtalarının sahip olunmasında değil, aynı zamanda doktrinsel olarak taktik, teknik ve prosedürlerde de göstermiştir. Bu bağlamda askeri gücün unsurları olan kara, hava ve deniz kuvvetlerinin yanında bugün itibariyle uzay ve siber güvenlik unsurları da yerini almıştır.

Bunun yanında, geçirmiş olduğu dönüşüm, askeri gücün sadece savaş alanında değil, aynı zamanda savaş dışı harekâta da kullanılmasını, böylece politik kararlarda daha etkin bir rol almasının önünü açmıştır. Barış döneminde ortaya çıkan krizlerde yumuşak güç unsuru olarak, doğal afetlerde, arama kurtarma çalışmalarında ve insani yardım gibi faaliyetlerde kullanılan askeri güç, diplomatik ilişkilerin canlandırılması ve barışın tesis edilmesinde de kullanılabilir duruma gelmiştir. Bunun yanında, askeri gücün barış zamanında kullanımına yönelik en etkili yöntem caydırıcılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Stratejik ve taktik bakımdan değerlendirildiğinde caydırıcılık, hedef örgütün veya devletin atacağı adımlardan kaynaklı kayıplarının, elde etmeyi planlandığı muhtemel kazançlarından daha fazla olacağı konusunda ikna edilerek, söz konusu eylemin engellenmesi amacıyla kullanılan etkili bir araçtır (TRADOC, 2017). Soğuk Savaş döneminden bu yana en etkili caydırıcılık unsuru olarak kullanılmakta olan nükleer silahlar, günümüzde hala etkinliğini koruyor olsa da, teknolojik gelişmelere paralel olarak gelişen modern silah ve sistemler caydırıcılık rolünü daha etkin bir şekilde oynar duruma gelmiştir.

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel MACRON’un dile getirdiği “*Şu anda yaşadığımız şey NATO’nun beyin ölümüdür*” (Economist, 2019) tespiti ve sonrasında da bazı eleştirmenler tarafından Soğuk Savaş’ın bir kalıntısı olan NATO’nun beyin ölümünün gerçekleştiği eleştirilerinin (Turner ve Connolly, 2024), gelmeye başladığı bir dönemde Rusya’nın Ukrayna’ya başlatmış olduğu harekât, bu eleştirilerin ne kadar

yersiz olduğunu ortaya koymuştur. Zira Washington Anlaşmasının 5. maddesi uyarınca NATO'nun kendi sınırlarını korumakla kalmayıp, aynı zamanda Rusya'nın Ukrayna topraklarındaki ilerleyişinin önüne geçtiği de söylenebilir. Hiç kuşkusuz ki NATO bu başarısını, sahip olduğu askeri gücüne dayalı olarak göstermiş olduğu kararlı duruşuyla ortaya koyduğu caydırıcılık ve savunma yetenekleri ile sağlamıştır. Görüldüğü üzere NATO'nun varlığı hem ittifakın hem de bölgenin güvenliği bakımından hayati bir öneme sahiptir. NATO'nun bu denli önemli bir örgüt olabilmeyi, belirlediği stratejiler, ortaya koyduğu doktrinler, her geçen gün gücünü artıran modern teçhizatlarla donatılmış güçlü ordulara sahip üyeleri ve kararlılığı sayesinde başarabilmiştir. Uluslararası sistemin getirdiği tehdit ve risklere karşı olarak, sürekli kendisini dönüştürmesi ve geliştirmesiyle yegâne ittifak örgütlerinden olan NATO'nun bu başarısının temelinde, hiç kuşkusuz ki ittifak üyelerinin sahip olduğu yetenekleri düzeyinde vermiş oldukları katkılar büyük bir yer teşkil etmektedir.

1.3 Karşılıklı Bağımlılık

İttifak üyeleri NATO'ya maddi, silah, araç, gereç, lojistik ve personel yönünden katkılarını sunarken, NATO'nun da ittifak üyelerine başta güvenliklerini sağlamak olmak üzere, kendi doktrinlerinin geliştirilmesi, NATO bünyesinde verilen eğitimler vasıtasıyla personellerinin bilgi ve tecrübelerinin artırılması, icra edilen tatbikatlar vasıtasıyla harbe hazırlık seviyelerinin ve birlikte çalışabilirlik (NATO, 2023a) yeteneklerinin artırılması gibi pek çok alanda katkı sunmaktadır. Bunun yanında ittifak üyeleri kendi aralarında yapmış oldukları ikili anlaşmalar çerçevesinde farklı alanlarda iş birliği yürütmektedirler. İşte tüm bu faaliyetler karşılıklı bağımlılık çerçevesinde hayata geçirilmektedir.

Uluslararası sistemin güçlü aktörleri tarafından ulusal çıkarlarını ekonomi ve politika temelinde değerlendirirken ele aldıkları egemenlik yaklaşımı, Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru, yerini birbirlerine karşı duydukları gereksinimlere bırakmaya başlamıştır. Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, küreselleşmenin etkisiyle daha da önemli bir hal alan "*karşılıklı bağımlılık*" kavramının, devletleri uluslararası örgütler vasıtasıyla iş birliğine dayalı bir ilişki içerisinde olmaya sevk ettiğini (Gürkaynak, 2009, s. 73-92) ileri sürmüşlerdir. Kuzey Kore gibi istisnalar olsa da ne kadar güçlü olursa olsun hiçbir devlet tek başına var olamaz (Agbese, 1988). Kendilerini

uluslararası sistemden soyutlamasına imkân vermeyen karşılıklı bağımlılık, devletlerin dış politikalarını belirlemede önemli bir yer işgal etmektedir.

Karşılıklı bağımlılık teorisi, uluslararası sistemde devletler arasındaki siyasi, askeri, ekonomik, kurumsal ve diplomatik alanlardaki karşılıklı iş birliği esasına dayanmaktadır. Bağımlılık üzerine yapılan analizler, tüm bu alanların birbiriyle ilişkili olduğunu, zaman içerisinde istikrarı sağladığını ve sadece yoğun entegrasyon dönemlerinde değil, aynı zamanda çatışma dönemlerinde de geçerliği olduğunu ortaya koymuştur (de VRIES, 1990, s. 429-444). Siyaset üzerine çalışmalarda bulunan teorisyenler, savaşların önüne geçilmesi için bağımlılığın gerekli olduğunu öne sürmektedirler. Bu fikri benimseyen liberal düşünür John Stuart Mill, uluslararası ticaretin geniş çapta yayılması ve hızla artmasının dünya barışının garantörü olduğunu savunmuştur (Mill, 1971). II. Dünya Savaşı sonrasında OEEC, OECD, BM, NATO, Varşova Paktı ve AGİT gibi örgütlerin kurulması Mill'in görüşünü destekler niteliktedir. John A. Kroll, bazı aksaklıklarına rağmen AB'nin başta üye ülkeler olmak üzere çevre ülkelerin de ekonomik ve politik entegrasyonu güçlü bir katkı sağladığını belirtirken, IMF ve DTÖ gibi örgütlerin yarattığı koordinasyon neticesinde devletlerin tek taraflı hareket etme eğilimlerinin azaldığını, dolayısıyla karşılıklı bağımlılığın, barış, eşitlik ve adalet gibi kavramların yaygınlaşmasına neden olduğunu ifade etmiştir (Kroll, 1993, s. 321-348).

Teknolojik gelişmeler paralelinde ilerleme kaydedilen iletişim, savunma, uzay, sağlık gibi pek çok alanda ve tüm insanlığı geleceğini yaşamsal boyutuyla ilgilendiren çevre güvenliği ve uzay güvenliği gibi konularda iş birliğini etkili bir araç olarak gören karşılıklı bağımlılık, uluslararası sistemdeki devletlerin, toplumların ve örgütlerin kendi aralarındaki çok boyutlu etkileşim ve ilişkilerine dayanan karmaşık bir yapıdır. Teoriye karşı temelde üç farklı yaklaşım bulunmaktadır. İlk olarak, birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı bulunan ülkeler birbirlerinin çıkarlarını gözetmek durumunda kaldıklarından dolayı, düşmanca tavırlar azalmaktadır. İkinci olarak, uluslararası sistem içerisinde ekonomik ve siyasi etkileşimin artması herhangi bir çatışma durumunda çıkarların çok daha fazla etkileneceği gerekçesine dayalı olarak devletler çıkarlarını koruma amacıyla çatışmadan uzak durmaya çalışacaklardır. Üçüncüsü ise, karşılıklı bağımlılığa dayalı ilişkilerinin entegrasyonu (*Hükümetlerarası iş birliğinin kurumsallaşması*) (Arı ve Toprak, 2014, s. 48-69) teşvik ettiği, bu nedenle devletler kendi çıkarlarını korumak adına diğer devletler ile daha yoğun entegrasyon

geliştirmeyi akıllıca olarak görmektedirler (de VRIES, 1990, s. 429-444). Ancak, karşılıklı bağımlılığın yaygın olduğu dönemlerde dahi çatışmaların tamamen ortadan kalktığı söylenemez. Aksine çatışmalar farklı boyutlar kazanabilirler. Bu bağlamda artan bağımlılığın daha barışçıl bir dünya yarattığı konusunda hiç kuşku olmasa da uluslararası sistemin çatışmalar açık yönünü tamamen yok ettiği söylenemez (Keohane ve Nye, 1973, s. 158-165). Karşılıklı bağımlılık teorisini, aykırı bir kuram olduğu gerekçesi ile eleştiren neo-realizmin öncülerinden Kenneth Waltz'a göre, uluslararası sistemdeki devletlerin temel önceliği kendi güvenliklerini en üst seviyede sağlamak olmuştur.

NATO, karşılıklı bağımlılık teorisini ittifakın temel işleyiş ilkelerinden biri olarak benimsemekte ve bunu üyeleri arasında ittifak üyelerinin ve bölgenin güvenliği temelinde, eğitim, tatbikat, operasyonel etkinlik ve kaynak paylaşımı gibi konularda iş birliği bağlamında hayata geçirmektedir. Karşılıklı bağımlılık, ittifakın tüm üyelerinin ortak güvenlik hedefleri doğrultusunda hareket etmelerini sağlayan bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır. Bu teori, NATO üyelerinin birbirlerinin güçlü yönlerinden faydalanmasını ve zayıflıklarını kolektif bir savunma mekanizmasıyla desteklemesini mümkün kılmaktadır. Ortak olarak icra edilen tatbikat ve görevler, NATO üyeleri arasındaki karşılıklı bağımlılığın pratikte nasıl işlediğini ortaya koymaktadır. Özellikle hava sahası devriye görevleri, tatbikatlar ve ortak eğitim gibi faaliyetler, bu teorinin somut uygulamalarına örnek teşkil etmektedir. Örneğin 2006 yılında, ittifak üyelerin Litvanya hava sahası devriye görevini sırasıyla Alman F-4, Amerikan F-16, Polonya MiG-29 ve Türk F-16 uçaklarının icra etmesi, her bir üyenin kendi kapasitesini kullanarak ortak bir hedefe katkı sunduğunu göstermektedir (Hobbins, 2006, s. 4-7). Yine bu kapsamda 30 Kasım 2023 tarihinde dört adet Türk F-16 savaş uçağının NATO'nun güneydeki güçlendirilmiş hava polisliği görevine katılmak üzere Romanya'daki 86. Borcea Hava Üssüne intikal ederek, Karadeniz kıyılarında NATO hava sahasını korumak ve havadan gelebilecek tehditleri caydırmak üzere Romanya ve Alman jetleriyle birlikte uçuşu (AIRCOM, 2023) bu kapsamda değerlendirilmelidir. Bu tür operasyonlar, müttefiklerin güvenlik açıklarını en aza indirmek için bir araya gelerek yeteneklerini birleştirdiği bir karşılıklı bağımlılık anlayışını somutlaştırmaktadır.

Karşılıklı bağımlılık teorisi bağlamında NATO'nun iş birliği; güncel stratejik konseptin hedefleri doğrultusunda ortak güvenlik, yetenek birleşimi, bilgi ve tecrübe

paylaşımı, standardizasyon ve caydırıcılık şeklinde özetlenebilir. Üye devletler, ortak güvenlik hedefleri doğrultusunda bir araya gelerek, bireysel olarak karşılayamayacakları güvenlik ihtiyaçlarını birlikte karşılamaktadırlar. Hava sahası devriyesi, bu durumun en belirgin örneklerinden biridir. Her bir üye devletin farklı askeri yetenekleri, ortak bir çatı altında birleştirilerek daha güçlü bir savunma gücü oluşturulmaktadır. Yine aynı şekilde, farklı ülkelerin uçaklarının ortak bir görevde yer alması, bu durumun en iyi göstergesidir.

Müttefik Kuvvetler Avrupa Komutanı General Christopher G. Cavoli'nin *"Birbirimizi, değerlerimizi ve kurallara dayalı uluslararası düzeni korumak için birliğimizin, gücümüzün ve kararlılığımızın açık bir göstergesi olacaktır"* (NATO, 2024a) şeklinde ifade ettiği ve ittifak ülkelerinden yaklaşık 90.000 personelin katıldığı *Steadfast Defender-24* benzeri tatbikatlar sayesinde, üye devletler birbirlerinin askeri doktrinlerini, taktiklerini ve teknolojilerini öğrenme fırsatı bulmaktadırlar. Bu da geliştirilen beraber çalışabilirlik yetenekleri doğrultusunda ortak operasyonların daha etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır.

Bunun yanında, ortak eğitim programları ve standartlaştırılmış prosedürler sayesinde, üye devletlerin askeri güçleri daha uyumlu hale getirilmektedir. Bu durum, müttefik kuvvetlerin birlikte çalışabilirliğini artırmaktadır. Ortak olarak yürütülen tüm askeri faaliyetler, potansiyel düşmanlara karşı güçlü bir caydırıcılık oluşturmaktadır. Özellikle Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrası NATO'nun güçlendirdiği hava savunma sistemleri ve tatbikatlar, bu durumun en iyi örneklerindedir. Netice itibariye, NATO, karşılıklı bağımlılık teorisinin gerektirdiği şekilde, üye devletlerin güvenliğini sağlamak ve ortak değerleri korumak amacıyla çok boyutlu bir iş birliği içinde olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmanın sonraki bölümlerinde, şu ana kadar ortaya konulan tespitler bağlamında, kurulduğu günden bugüne kadar en etkili kolektif güvenlik örgütü olmayı başarmanın yanı sıra, stratejik olarak bölgesel olmasının da ötesinde, uluslararası bir ittifak olduğunu da ispatlayan, kolektif bir savunma örgütü olan NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti temelinde, ortaya konulan hipotezinin geçerliliği doğrulanmaya çalışılırken, belirlenen sorulara cevap aranmıştır.

BÖLÜM 2: NATO'NUN KURULUŞU VE TÜRKİYE'NİN NATO'YA KABULÜ

II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri, uluslararası toplumda kalıcı barışın tesisi için daha sağlam ve gerçekçi politikalara duyulan ihtiyacı açıkça ortaya koymuştur. Bu bağlamda, savaşın ardından kurulan Birleşmiş Milletler, küresel barış ve güvenliği sağlama amacıyla önemli bir adım olarak değerlendirilmekle birlikte, bunu sağlayacak askeri gücünün olmaması nedeniyle bu hedefine tam olarak ulaşamamıştır. II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileriyle sarsılan dünya, yeni bir dünya düzenine doğru evrilirken, yükselen bir güç olan Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikaları hem ABD hem de Batı dünyası için ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturmaya başlamıştır. Bu tehdit karşısında bir araya gelme ihtiyacı duyan Batılı devletler, 1949 yılında ABD'nin önderliğinde, temel amacı üye devletlerin toprak bütünlüğünü, siyasi bağımsızlığını ve özgürlüklerini korumak ve Sovyet yayılmacılığına karşı bir tampon oluşturmak olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) olarak bilinen kolektif bir savunma ittifakı kurmuşlardır. Soğuk Savaş dönemi boyunca NATO, Batı blokunun askeri ve siyasi birliği olarak önemli bir rol oynamıştır. İttifak, üye devletler arasında dayanışmayı güçlendirerek, bölgesel istikrarı sağlamaya ve Sovyetler Birliği'nin askeri gücünü dengelemeye çalışmıştır. NATO'nun kurulmasıyla birlikte, Avrupa'da yeni bir güvenlik düzeni ortaya çıkmış ve üye devletler, ortak bir güvenlik şemsiyesi altında bir araya gelmişlerdir. Bu sayede, Sovyetler Birliği'nin olası bir saldırısına karşı ortak bir cephe oluşturulmuş ve Batı dünyasının güvenliği güçlendirilmiştir.

Bu bölümde, II. Dünya Savaşı sonrası oluşan güvenlik ortamı ve Türkiye'ye olan etkileri ile özellikle batı Avrupa'nın Sovyet tehdidi altındaki güvenliğini sağlamak amacıyla kurulan NATO'ya odaklanılacaktır. NATO'nun kuruluş süreçleri, amaçları ve kolektif güvenlik ilkesine dayanan temel ilkeleri incelenecektir. Özellikle, Washington Antlaşması'nın 5. maddesi ile somutlaşan kolektif savunma ilkesi ve bu ilkenin NATO'yu güvenlik krizlerinde nasıl bir caydırıcı güç haline getirdiği ve bölgesel güvenlik sistemindeki önemi üzerinde durulacaktır. Bunun yanında, Soğuk Savaş'ın gölgesinde şekillenen uluslararası ilişkiler sisteminde, Türkiye'nin üyelik sürecinde yaşadığı aşamalar detaylı bir şekilde analiz edilecektir.

2.1 II. Dünya Savaşı Sonrası Güvenlik Ortamı ve Türkiye'ye Etkileri

1939 yılında patlak veren II. Dünya Savaşı, önce Mayıs 1945'te Almanya'nın ve sonrasında ise iki büyük şehri Hiroşima'ya ve Nagazaki'ye atom bombaları ile saldırılmasına müteakip 6 Ağustos'ta Japonya'nın teslim olması neticesinde, Eylül 1945'te sona ermiştir. II. Dünya Savaşı'nın galibi olacak olan SSCB, ABD ve İngiltere, savaşın henüz devam ederken, geleceğe yönelik planlamalar yapmaya başlamışlardır bile. Bu üç devletin liderlerinin katılımı ile 1943 Tahran, 1944 Moskova, 1945 Yalta/Kırım ve Potsdam/Berlin'de düzenlenen konferanslarda, coğrafi açıdan kritik bir öneme sahip olan Türkiye'nin ve Avrupa'nın geleceğinin belirlenmesi (Karabulut, 2024) ile yeni oluşacak olan düzende galip devletlerinin kazançlarının belirlenmesi konularında görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Bu görüşmeler bağlamında, temeli Almanya'nın karşısında savaşan müttefik devletlerin Ocak 1942 tarihinde imzalayarak, Mihver Devletlerine karşı savaş kazanılana kadar iş birliğinin amaçlandığı bildiriye dayanan BM (Canbaz, 2023), 26 Haziran 1945 tarihinde ABD'nin San Francisco şehrinde, Türkiye'nin de dahil olduğu 50 ülkenin temsilcilerinin katılımı ile kurulmuştur. II. Dünya Savaşı'nda galip olan büyük devletlerin öncülüğünde kurulan BM'nin temel amacının, barışın kalıcı hale getirilmesi, savaşların önlenmesi, ülkeler arasında iş birliğinin geliştirilmesi, insan haklarının korunması ve tüm insanlığın refahını sağlamak olarak belirlenmiştir (United Nations Türkiye, 1945).

BM Güvenlik Konseyi'nin, gerektiğinde güç kullanımı da dahil olmak üzere, karar almasının koşulu olan, ABD, Rusya, ÇHC, Fransa ve İngiltere'nin oluşturduğu daimî üyelerinin oybirliğine dayanan karar alma mekanizmasının konseyin etkinliğini ortadan kaldırması, ayrıca 1949 yılına kadar geçen süre içerisinde yaşanan gelişmeler barışın korunmasına yönelik umutların beyhude olduğunu ortaya koymuştur. Avrupa, savaş sonrası dönemde SSCB'nin yükselen gücü karşısında yeni bir güvenlik tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ağır yıkımı, savaş sonrası dünya düzenini derinden etkilemiş, ülkeleri ekonomik ve siyasi olarak zayıflatmıştır. Özellikle Avrupa'da yaşanan yıkım, ABD ve SSCB gibi iki süper gücün yükselişine zemin hazırlamıştır. Almanya ve Japonya'nın yenilgisiyle ortaya çıkan güç boşluğundan (Gürkaynak , 2004, s. 31) faydalanmak isteyen SSCB, komünist ideolojisini yaymak için Doğu Avrupa'da genişlemeci bir politika izlemiş, bunun

yanında da Orda Doğu, Uzakdoğu ve Asya coğrafyasında da yayılcı politikalar gütmiştir (Armaoğlu, 2005, s. 423).

Tarihin o döneme kadar gördüğü en yıkıcı sahnelerine sahip olan II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte dünyanın siyasi, ekonomik ve askeri dengelerinde köklü değişimler yaşanmıştır. Savaşın sonunda ortaya çıkan yeni düzende, Avrupa'nın yüzyıllardır süren egemenliği sona ermiş, uluslararası sistemde ABD ve SSCB'nin başını çektiği iki yeni güç merkezi doğmuştur. Savaş kendi topraklarında yaşamayan ABD, güçlü ekonomisi ve askeri gücü sayesinde dünyanın en güçlü devleti haline gelirken, geniş bir coğrafyaya ve güçlü bir orduya sahip olması nedeniyle yıkımdan daha az etkilenen SSCB de güçlü bir konuma ulaşmıştır (Gürkaynak , 2004, s. 30). Hitler liderliğindeki Almanya ve Mussolini liderliğindeki İtalya'yı yenilgiye uğratmayı başaran bu iki ülkenin dünya üzerindeki egemenliklerini genişletmek için mücadeleye başlaması, "*iki kutuplu*" olarak adlandırılan yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sander, 2013, s. 201-202). Dünyanın iki büyük güç bloğuna ayrıldığı bu iki kutuplu düzende, ABD liderliğindeki kapitalist Batı Bloku ve SSCB liderliğindeki komünist Doğu Bloku arasındaki siyasi, ekonomik ve ideolojik farklılıklar, uzun yıllar sürecek olan Soğuk Savaş'ın temelini oluşturmuştur.

Bu döneme kadar Avrupa merkezli olan güç dengesi, II. Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu dünya düzeninde, Amerika ve Asya kıtalarına kaymıştır. Avrupa, jeopolitik konumu itibarıyla iki büyük güç bloğu arasında bir çekişme alanına dönüşmüş olsa da karar alma mekanizmalarında artık etkinliğini yitirmiştir. Bu yeni dönemde, klasik güç dengesi sistemindeki geleneksel rekabet anlayışının yerini, nükleer silahların yaygınlaşmasıyla birlikte caydırıcılık stratejisi almıştır. Kitle imha silahları, uluslararası ilişkilerde yeni bir denge unsuru olarak ortaya çıkmış (Dönmez, 2010, s. 95) ve iki kutuplu sistemin karakteristik özelliklerinden biri haline gelmiştir.

ABD ve SSCB olmak üzere iki süper güç etraflarına oluşan ittifakların neden olduğu kutuplaşmanın temel nedeni, iki ülke arasındaki siyasi, ideolojik, ekonomik ve sosyal farklılıklar, rekabet ve dünya üzerindeki nüfuz mücadelesidir. Savaş sonrası dönemde her iki süper güç de kendi etki alanını genişletmek ve dünya düzenini kendi ideolojilerine göre şekillendirmek için çaba göstermiştir.

Savaşın yıkıcı etkileri, devletleri ekonomik ve siyasi olarak zayıflatmanın yanında ABD ve SSCB gibi süper güçlere bağımlı hale getirmiştir. Savaş sonrası

dönemde, SSCB'nin genişlemeci politikaları ve komünist ideolojisini yayma emeli, Batılı devletleri endişelendirmiştir. Özellikle Avrupa'da yaşanan güç boşluğundan yararlanan SSCB, etki alanını genişletmek için çaba göstermiştir. Bu durum karşısında, ABD liderlik rolünü üstlenerek, kapitalist sistemi korumak ve komünizmin yayılmasını engellemek amacıyla dış politikasını yeniden tanımlamıştır. 22 Şubat 1946 tarihinde, ABD'nin Moskova Büyükelçiliğinde görevli George Kennan'ın ABD'ye gönderdiği telgrafta, SSCB'nin genişlemeci politikalarının, Batı dünyası ile arasındaki derin ideolojik farklılıklar ve kapitalist sisteme duyduğu güvensizlikten kaynaklandığını, baskı ve silahlanma gibi yöntemlerle Batı dünyasında ayrışma yaratmaya ve komşu ülkeleri sindirmeye çalışan Sovyetler Birliği'ne karşı ABD'nin uzun vadeli ve sabırlı bir politika izlemesi gerektiğini savunmuş, Sovyetlerin genişleme hedeflerini engellemek için diplomasi ve ekonomik araçların kullanılması gerektiğini vurgulamıştır (Kennan, 1946).

ABD'nin Sovyet tehdidine karşı izleyeceği stratejinin belirlenmesinde önemli bir yeri olan Kennan'ın ortaya attığı fikirler, aynı zamanda ABD'nin çevreleme politikasının da temellerini oluşturmuştur. ABD'nin çevreleme politikası, Sovyet tehdidi altında bulunan veya komünist destekli iç savaşlarla karşı karşıya kalan tüm ülkelere askeri, ekonomik ve siyasi yardım sağlamasına dayanmaktadır. Çevreleme politikasının en önemli tezahürü, 1947 yılında açıklanan *Truman Doktrini* olmuştur. Bu doktrin ile ABD, komünist tehdit altında bulunan ülkelere yardım edeceğini ve onları destekleyeceğini resmen ilan etmiştir. Truman Doktrini, özellikle Türkiye ve Yunanistan'a sağlanan askeri ve ekonomik yardımlarla somutlaşmıştır (Sander, 2013, s. 135-136). Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin sahibi olduğu Boğazlar üzerindeki denetim ve geçiş yönündeki ısrarı ile Yunanistan'daki komünist politik hareketleri desteklemesi nedeniyle, bu iki ülkeye yardımlar yapılarak Sovyet etkisinin bu bölgede yayılmasını engellemek ve Batı dünyasının güvenliğini sağlamak amaçlanmıştır. Öte yandan Truman Doktrini, dünyayı ikiye bölen Soğuk Savaş'ın başlangıcını resmen duyurmuş ve bu süreçte Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki bölünmeyi derinleştirmiştir. Bu doktrinle birlikte, Balkanlar'da komünist ülkeler arasında birleşme çabaları hızlanırken, ABD'nin desteğini alan Türkiye ve Yunanistan ise bu ittifak çabalarına karşı bir bariyer oluşturmuştur (Sander, 2013).

ABD'nin Sovyetler Birliğini çevrelemeye yönelik uygulamaya koymuş olduğu dış politikasının bir diğer adımı ise, II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileriyle mücadele

eden Avrupa ülkelerinin yeniden kalkınması amacıyla ABD tarafından sunulan kapsamlı bir ekonomik yardım programı olan *Marshall Planı* olmuştur. 1947'de ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, Avrupa'nın harap durumda olmasının ve ekonomik olarak büyük zorluklar yaşamasının sadece Avrupa için değil, aynı zamanda ABD'nin istikrarı için de tehdit oluşturduğunu vurgulamış, Avrupa ülkelerinin birbirine bağımlı ekonomileri ve sınırlı kaynakları nedeniyle, kendi başlarına bu krizi aşmalarının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle ABD'nin, Avrupa'ya ekonomik yardımda bulunarak bu kısır döngüyü kırmak ve bölgesel istikrarı sağlamak zorunda olduğunu savunmuştur (Sander, 2013). Sovyetler Birliği ise Marshall Planı'nı, ABD'nin Avrupa'daki siyasi etkisini artırmaya yönelik bir girişim olarak değerlendirmiş ve bu plana katılmayı reddetmiştir. Ayrıca, Doğu Bloku ülkelerinin de plana katılmasını engellemek için baskı yapmıştır. Avrupa ülkelerinin kendi kaynaklarını kullanarak ekonomilerini yeniden inşa etmelerine ve üretkenliklerini artırmalarına yönelik bir program olarak tasarlanan plan kapsamında, Avrupa ülkelerine gıda, ham madde ve makine gibi temel ihtiyaçları karşılamak amacıyla büyük miktarda ekonomik yardım sağlanmıştır. Ancak bu yardımın karşılığında, Avrupa ülkelerinden ortak bir ekonomik plan hazırlamaları ve bu plan doğrultusunda hareket etmeleri istenmiştir. Ayrıca Marshall Planı'nın ortaya koyduğu politika, Batı Avrupa'nın ekonomik olarak yeniden inşa etmenin yanında, ulusal çıkarları doğrultusunda Amerikan ürünlerine yeni pazarlar oluşturmak ve böylece ABD ekonomisini canlandırmak gibi stratejik hedeflere hizmet etmiştir (Gaddis, 2008).

Uygulamış olduğu dış politika manevraları sayesinde savaş boyunca tarafsız kalmayı başaran Türkiye kendisini, savaşın hemen ardından yayılcı bir politika izlemeye başlayarak komşu ülkeler üzerindeki etkisini artırmaya çalışan Sovyet Birliği'nin tehdidi ile karşı karşıya bulmuştur. Özellikle 1945 yılında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye sunduğu nota ile, Boğazlarda hakimiyet istemek ve doğu bölgelerindeki toprakları almak gibi egemenlik haklarını ihlal eden taleplerde bulunması bunun somut bir örneğidir. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşının verdiği ekonomik sorunlarla mücadele eden Türkiye, Sovyetlerin bu talepleri karşısında Batı dünyasından destek aramak zorunda kalmıştır. Savaş sonrası dünyanın yeni süper gücü haline gelen ve Sovyetlerin yayılcı politikalarından rahatsız olan ABD, belirlediği dış politikasına uygun olarak Truman Doktrini ve Marshall Planı ile yardım götüreceği ülkelerin içerisinde Türkiye'yi de dahil etmiştir. Truman Doktrini sayesinde Türkiye,

ABD'den aldığı silah araç ve gereçlerle ordusunu modernize etmiş, personelinin eğitimini sağlamış ve savunma gücünü artırmıştır (Aslan, 2014). Böylelikle Türkiye, Sovyet tehdidini ortadan kaldırmaya yönelik büyük bir adım atmıştır. Öte yandan, ABD de Sovyetleri çevreleme politikası kapsamında, coğrafi konumu ve bölgesel önemi giderek artan Türkiye'yi bir müttefiki olarak yanına alarak adeta Batı blokunun bir sınır karakolu haline getirmiş ve bu sayede Sovyetlerin Orta Doğu'ya inmesinin önünü kesmiştir. Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında aldığı ABD yardımları ile Türkiye başta TSK olmak üzere tüm kurumlarını batı normlarına göre düzenlemiştir.

Truman Doktrini ve Marshall Planı gibi programlarıyla Avrupa'yı yeniden inşa etmeye ve SSCB'ni çevrelemeye amaçlayan ABD'nin politikaları, daha önce de değinildiği üzere, Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye'in ifade ettiği şekliyle, küreselleşmenin etkisiyle daha da önemli bir hal alan karşılıklı bağımlılık (Gürkaynak, 2009, s. 73-92) teorisinin sonucu olarak, Batı Avrupa ve ABD'yi uluslararası örgütler vasıtasıyla işbirliğine dayalı bir ilişki kurmaya sevk etmiş ve Sovyet tehdidine karşı kolektif bir güvenlik ittifakı olarak NATO'nun kurulmasında giden sürecin başlangıcını oluşturmuştur.

2.2 NATO'nun Kuruluşu

II. Dünya Savaşı'nın ardından dünya iki kutuplu bir yapıya doğru evrilirken, Sovyetler Birliği'nin ABD'nin değişen politikası karşısında, dünya komünist hareketini tek bir çatı altında toplama amacıyla kurduğu Komünist ve İşçi Partileri Enformasyon Bürosu (Kominform), Soğuk Savaş'ın önemli bir dönüm noktası olmuştur (Oran, 2002). Özellikle ABD'nin aralarına Türkiye'yi de dahil ettiği Avrupa ülkelerinin kalkınması amacıyla ortaya koymuş olduğu Marshall Planı'na karşı bir tepki olarak ortaya çıkan bu örgüt, dünya komünist hareketine birlik ve beraberlik vurgusu yaparak, ortak bir mücadele zemini oluşturmayı amaçlamıştır. Hatta Sovyet liderleri, Kominform'un Batı rejimlerine karşı yürüttüğü mücadele ve onları ortadan kaldırma amacını açıkça dile getirmekten geri durmamışlardır (Uçarol, 2010, s. 852-853). Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'nin dünya devriminin merkezi olduğu fikri güçlendirilmiş ve komünist partilerin ortak bir strateji izlemesi sağlanmaya çalışılmıştır (Armaoğlu, 2005). Bu amaç doğrultusunda, Yalta ve Potsdam görüşmelerinde varılan mutabakatın aksine tavır sergileyen SSCB, 1946 Kasım ayında

Bulgaristan ve Romanya'da, 1947 ilkbaharında ise Macaristan ve Polonya'da gerçekleştirilen seçimlere müdahale ederek bu ülkelerde komünist hükümetlerin kurulmasına yardımcı olmuştur.

Kominform'un ardından yaşanan bir diğer önemli gelişme ise Çekoslovakya'da yaşanan darbe olmuştur. Hem Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurmayı hem de Batı ile bağlarını koparmamayı amaçlayan dengeli bir politika izlemeye çalışan Çekoslovakya'da kurulan koalisyon hükümetindeki komünist olmayan bakanların varlığı, Sovyetler Birliği'ni memnun etmemiş ve 1948 Şubat ayında gerçekleştirilen darbeyle, Sovyet destekli Çek komünistler, ülkedeki demokratik süreci sonlandırarak tek partili bir rejim kurmuşlardır (Gaddis, 2008). Çekoslovakya'daki bu gelişme, Batı dünyasında büyük endişelere yol açmış ve Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikalarına karşı tedbirlerin alınmasına neden olmuştur. Bu darbe, Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin güçlenmesindeki etkisinin yanı sıra, Batı ve Doğu blokları arasındaki siyasi ve ideolojik çatışmanın derinleşmesine neden olmuştur.

Avrupa'nın doğusunda Sovyetler Birliği'nin etkisi altında şekillenen komünist bloğun yükselişi, Batı Avrupa ülkelerini güvenlik kaygılarıyla karşı karşıya bırakmıştır. Bu durum, bölgesel güvenliği sağlamak amacıyla çeşitli ittifakların kurulmasına zemin oluşturmuştur. Bu bağlamda, 1947 Mart ayında İngiltere ve Fransa arasında imzalanan *Dunkirk Anlaşması*, Soğuk Savaş döneminin ilk önemli güvenlik anlaşmalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 4 Mart 1947'de imzalanan Dunkirk Antlaşması, İngiltere ve Fransa arasındaki uzun süreli ilişkileri yeni bir boyuta taşıyarak, Batı Avrupa'da ortak bir savunma sisteminin inşası için önemli bir adım olmuş ve daha geniş kapsamlı bir Atlantik güvenlik mimarisinin ilk sinyallerini vermiştir (Baylis, 1982, s. 236-247). Her ne kadar anlaşma metninde Almanya'nın yeniden güçlenmesine karşı önlemler alınması hedeflendiği belirtilse de (Türker , 2007) asıl amacı Sovyetler Birliği'nin olası bir Batı Avrupa'ya yönelik genişlemesine karşı bir bariyer oluşturmak amacını güttüğü de söylenebilir.

Çekoslovakya'da yaşanan komünist darbe, Batı Avrupa ülkelerinde Sovyet tehdidi karşısında birlik olma ihtiyacını daha da acil hale getirmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin Sovyet vetoları nedeniyle işlevsiz hale gelmesi (Armaoğlu, 2001, s. 339-448), Batılı devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak için uluslararası bir örgütlenme ihtiyacını artırmıştır. Bu bağlamda, İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin'in

önerisiyle, Batı Avrupa ülkeleri arasında askeri ve ekonomik iş birliğini güçlendirecek bir ittifak kurulmasına karar verilmiştir. Bu maksatla 17 Mart 1948 tarihinde, Fransa, İngiltere, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından, ekonomik, sosyal, kültürel ve askeri alanlarda iş birliğini öngören *Brüksel Anlaşması* imzalanmıştır (Soyupak, 1999). Antlaşmanın 4. maddesine göre taraflar ortak savunma ihtiyaçları bağımlılıklarını ortaya koymuşlardır.²

II. Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın işgali ve başkent Berlin'in, ABD, İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliğinin kontrolünde olmak üzere dört işgal bölgesine ayrılması, Soğuk Savaş'ın ilk sıcak çatışmalarından biri olan Berlin Ablukasına zemin hazırlamıştır. Batılı müttefiklerin Batı Almanya'yı yeniden inşa etme çabalarına doğrultusunda kendi kontrolleri altında bulunan bölgelerin birleştirilmesi yönelik girişimleri karşısında, Sovyetler Birliği Haziran 1948'de Batı Berlin'i karadan abluka altına alarak Batılı müttefikleri Berlin'e ulaşım konusunda zor durumda bırakmıştır (Ünal, 2020). Bu durum, Batılı devletlerin hava yoluyla Berlin'e yardım ulaştırma kararı almalarına neden olmuş ve Sovyetler Birliği'nin bu hamlesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Berlin Ablukasını, ABD'nin geleneksel izolasyon politikasını terk etmesine ve Avrupa'nın güvenliği için daha aktif bir rol üstlenmesine yol açmıştır (Armaoğlu, 2001, s. 339-448). Bu süreçte, Arthur H. Vandenberg tarafından ortaya atılan ve daha sonra *Vandenberg Kararı* olarak tarihe geçecek olan öneriyle, ABD'nin BM ilkeleri çerçevesinde bölgesel savunma paktlarına katılmasının önü açılmıştır.

11 Haziran 1948'de Vandenberg Kararlarının (NATO, 1948) alınması, ABD'nin Avrupa savunma sistemi içinde yer almasını kesinleştirmiş ve ortak bir savunma mekanizmasının hızla oluşturulması için çalışmalara başlanmasının önünü açmıştır. ABD yönetimi, Senato'ya sunduğu Vandenberg Kararları doğrultusunda bir tasarı hazırlamış ve bu tasarı, anayasal yollarla oluşturulacak bölgesel ya da ortak sözleşmelerle ABD'nin savunmaya katkısını öneren bir çerçeve sunmuştur. Bu öneriler, BM Anlaşması'nın 51. maddesi³ çerçevesinde ABD'nin hem kendi

² Madde-4: "Anlaşmayı imzalayan taraflardan biri Avrupa'da bir silahlı saldırıya maruz kaldığı takdirde anlaşmayı imzalayan diğer taraflar BM Antlaşması'nın 51.maddesi uyarınca kendilerine tanınan haktan yararlanarak saldırıya uğrayan tarafa her türlü askeri ve diğer yardımları yapacaklardır"

³ Madde-51: "Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olmasa halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması

güvenliğini koruma hem de kolektif savunma hakkını vurgulamıştır. Tasarının kabul edilmesiyle birlikte ABD'nin Atlantik İttifakı'na giden yolundaki engeller kalkmış ve 6 Temmuz 1948'de Washington'da Kanada ve Brüksel Anlaşması taraflarıyla görüşmelere başlanmıştır (Wiebes ve Zeeman, 1983, s. 351-363). Nihayet, 4 Nisan 1949'da ABD, Kanada, Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, Norveç, Danimarka, İzlanda, İtalya ve Portekiz'in yer aldığı 12 ülke tarafından Kuzey Atlantik Anlaşması imzalanarak NATO'nun kuruluşu resmileşmiştir. Ortak değerler ve çıkarlar doğrultusunda siyasi ve askeri konularda iş birliği temelinde kurulan NATO, başlangıçta 12 ülkeyle sınırlı bir ittifakken, zaman içinde 10 farklı genişleme adımıyla bugün üye sayısını 32'ye çıkarmıştır (NATO, 2024b) Bu sayede NATO, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın güvenliğini sağlayan kapsamlı ve güçlü bir askeri ve siyasi iş birliği platformuna dönüşmüştür.

Ancak kuruluşunun ilk yıllarında, 25 Haziran 1950 tarihinde patlak veren Kore Savaşı, NATO için bir dönüm noktası olmuş ve örgütün savunma kapasiteleri konusunda ciddi eksikliklerin olduğunu gözler önüne sermiştir (Ereker, 2019). Kore Savaşı'nın patlak vermesiyle, Sovyetler Birliği'nin Avrupa güvenliği üzerindeki askeri tehdidi, Batı bloğunda daha da belirginleşmiştir. Bu savaş, Sovyetler Birliği'nin askeri müdahalede bulunabileceği ve bölgesel istikrarı bozabileceği endişesini artırmıştır. Özellikle, Doğu Bloğunun Batı Avrupa'ya komşu olması ve Sovyetlerin bu bölgedeki askeri varlığı, Batı Avrupa ülkelerinde ciddi bir güvensizlik duygusuna yol açmıştır. Bu bağlamda, NATO'nun savunma kapasitesini güçlendirmek amacıyla ortak bir askeri strateji belirleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Savaş sonrası dönemde ekonomik ve sosyal olarak zayıflamış olan Batı Avrupa ülkeleri, Sovyet tehdidine karşı etkili bir caydırıcılık mekanizması oluşturmak için birleşik bir askeri güç oluşturma gerekliliğini açıkça görmüştür. Bu doğrultuda, 1952 yılında Lizbon Hedefleri olarak adlandırılan ve üç yıllık bir süreçte gerçekleştirilmesi planlanan kapsamlı bir silahlanma programı başlatılmıştır (Office of The Historian, 1952). Bu program kapsamında, NATO üyesi ülkelerin kara ve hava kuvvetlerini belirli bir seviyeye ulaştırmak hedeflenmiştir. Özellikle, ani gelişen krizlere hızla müdahale edebilecek nitelikte birliklerin oluşturulması üzerinde durulmuştur. Ancak, ortaya konulan bu iddialı hedeflere tam olarak ulaşılamasa da (Baylis, 1992, s. 95-112) Lizbon Hedefleri,

ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”

NATO'nun savunma kapasitesini güçlendirme yönündeki çabalarının ilk önemli adımı olmuştur. Kore Savaşı'nın ardından NATO, daha organize ve etkin bir savunma örgütü haline gelme yolunda önemli mesafe kat etmiştir.

SSCB, NATO'nun kuruluşunu, Avrupa'da yeni bir askeri ittifakın doğmasının ötesinde, ABD liderliğindeki bir dünya hakimiyeti projesinin ilk adımı olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle, Sovyetler Birliği, NATO'yu Batı'nın Doğu Avrupa üzerindeki etkisini genişletmek ve Sovyet nüfuzunu sınırlamak amacıyla kurulmuş saldırgan bir blok olarak nitelendirmiştir. Bu algı, Sovyet liderliğinin Doğu Avrupa ülkelerini potansiyel bir Batı tehdidine karşı korumak için Varşova Paktı'nı kurmasına yol açmıştır. 1955'te imzalanan Varşova Paktı Antlaşması (Kongar, 2006, s. 179), üye devletler arasında sıkı bir askeri iş birliği ve ortak savunma mekanizması oluşturmuş, böylece Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'daki hegemonyasını pekiştirmiştir. Bu iki karşıt askeri ittifak, Soğuk Savaş döneminde dünya siyasetinin merkezine oturmuş, karşılıklı güvensizlik ve ideolojik çatışmaların derinleşmesine neden olmuş ve küresel bir silahlanma yarışını tetiklemiştir. NATO ve Varşova Paktı arasındaki bu gerilim dünya siyasetinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamış ve uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemin başlamasına yol açmıştır (Sander, 2013).

2.3 NATO'nun Kuruluş Amacı, Temel İlke ve Görevleri

NATO'nun ilk Genel Sekreteri olarak görev yapan Lord Hastings Lionel Ismay'ın NATO'nun kuruluş amacı hakkındaki “*Sovyetler Birliği'ni dışarıda, Amerikalıları içeride ve Almanları aşağıda tutmak*” (NATO, NATO leaders.) olarak ifade ettiği meşhur sözü, ittifakın karmaşık ve çok katmanlı doğasını özetler niteliktedir. Bu söz, NATO'nun hem bir güvenlik ittifakı hem de Avrupa'nın yeniden yapılanmasında önemli bir araç olduğu anlamına gelmektedir. Farklı bakış açılarına göre, literatürde NATO'nun üç temel misyonu üzerinde genel bir mutabakat bulunmaktadır. İlk olarak, Sovyet tehdidine karşı Avrupa'yı koruma ve güvenliği sağlama amacı, ittifakın kuruluşunun temel gerekçesidir. İkinci olarak, Almanya'nın yeniden Avrupa ailesine katılımını kolaylaştırmak ve böylece gelecekteki çatışmaları önlemek hedeflenmiştir. Son olarak, ABD'nin Avrupa'daki askeri varlığını meşrulaştırmak ve transatlantik ilişkileri güçlendirmek, NATO'nun bir diğer önemli amacı olarak öne çıkmaktadır (Oğuzlu, 2012).

NATO Antlaşması, ittifaka üye ülkelerin siyasi ve askeri özgürlüklerini ve güvenliklerini korumayı temel amaç edinmiştir. Bu amaç doğrultusunda, NATO, demokrasi, bireysel özgürlükler, hukukun üstünlüğü ve barışçıl çözüm gibi ortak değerlere dayalı bir güvenlik topluluğu oluşturmayı hedeflemektedir. Avrupa-Atlantik bölgesinde bu değerlerin yaygınlaşması ve güçlenmesi için bir platform sağlayan NATO, Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerinin güvenlik konularında istişare etmelerine ve ortak hareket etmelerine olanak tanımaktadır. İttifakın temelini, Kuzey Amerika ve Avrupa ülkeleri arasındaki güçlü bağlar ve ortak değerler oluşturmaktadır. Bu ülkeler, demokratik ilkelerin korunması ve Avrupa ile Kuzey Amerika'nın güvenliğinin bölünmez olduğu konusunda hemfikirdir. NATO, üye devletlerin güvenliğini kolektif olarak koruma taahhüdünde bulunmaktadır. Yani, bir üye devlete yapılan saldırı, tüm ittifaka yapılmış sayılır ve ittifak üyeleri bu saldırıya karşı birlikte hareket eder (NATO, 2006, s. 18). Bu sayede, üye devletler ulusal güvenlik hedeflerini tek başlarına değil, kolektif bir çabanın parçası olarak gerçekleştirme imkânı bulurlar.

NATO, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da güvenliği ve istikrarı sağlamak amacıyla oluşturulmuş, köklü bir askeri ve siyasi ittifaktır. Antlaşma, üye devletlerin ortak değerler ve çıkarlar temelinde bir araya gelerek, kolektif savunma ve barışçıl iş birliği ilkelerini benimsediğini ifade etmektedir (NATO, 2023b). Antlaşma'nın temel amaçları arasında, BM yasasına olan bağlılık, demokrasi, bireysel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlerin korunması, Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahın geliştirilmesi ve üye devletlerin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ve güvenliğinin korunması sayılabilir. Antlaşma, üye devletler arasında güçlü bir dayanışma ve iş birliği mekanizması oluşturmaktadır. Üye devletler, ortak güvenlik sorunlarına karşı birlikte hareket etme taahhüdünde bulunmakta ve bu amaçla çeşitli mekanizmalar geliştirmektedir. Bu mekanizmalar arasında, üye devletlerin askeri kapasitelerini geliştirmeleri, ortak askeri faaliyetler yürütmeleri ve kriz durumlarında birbirlerine destek vermeleri sayılabilir.

Antlaşmanın en önemli özelliklerinden biri, üye devletlerin güvenliğinin bölünmez olduğu ilkesidir (NATO, 2023b). Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesi, ittifakın kolektif savunma ilkesinin temelini oluşturmaktadır. Bu maddeye göre, Antlaşma taraflarından biri veya birkaçının silahlı bir saldırıya uğraması durumunda, bu durum tüm üyeler için bir saldırı olarak kabul edilecektir. Dolayısıyla, üye devletler, BM Antlaşması'nın 51. maddesindeki bireysel veya toplu savunma hakkını kullanarak,

saldırıya uğrayan müttefiklerine gerekli desteği sağlamak üzere, silahlı kuvvet kullanımını da dahil olmak üzere her türlü önlemi alma yükümlülüğü altındadır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, özellikle Soğuk Savaş sürecinde, Avrupa'da güvenliğin sağlanması ve Sovyet tehdidine karşı bir caydırıcılık oluşturulması yönüyle büyük bir öneme sahip olan bu ilke, NATO'nun kolektif savunma mekanizmasının temelini oluşturmaktadır.

NATO, üye ülkelerin egemenliğini koruyarak, tüm üyelerin ortak karar aldığı bir hükümetler arası örgüt yapısındadır. Kuzey Atlantik Konseyi (NAC) olarak adlandırılan en önemli karar alma mekanizması, tüm üyelerin eşit temsil edildiği bir platformdur. Bu platformda alınan kararlar, üyelerin büyüklüğü veya siyasi görüşlerine bakılmaksızın, konsensüs esasına dayanmaktadır. Bu eşitlikçi yaklaşım, üyelerin hem bağımsız hareket etmelerine hem de ortak kararlar doğrultusunda birleşik hareket etmelerine olanak tanır. Ancak, Soğuk Savaş döneminde caydırıcılık dışında herhangi bir askeri müdahalede bulunmayan NATO, Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, Bosna Hersek, Kosova, Afganistan ve Libya'da meydana gelen ve pek çok can kaybına sebebiyet veren krizlere yönelik operasyonel görevler icra etmiş, bölgesel barış ve istikrarın sağlanması yanında insani yardım faaliyetleri de yürütmüştür. Bunun yanında, 11 Eylül saldırıları sonrası NATO'nun 5. maddesini ilk kez uygulayarak ABD'ye verdiği destek (NATO, 2006, s. 15), bu dayanışmanın en güçlü örneklerinden birisi olmuştur. Bu temelde NATO, üyelerinin güvenliğini kolektif olarak garanti altına alarak, demokratik değerler ve ortak çıkarlar temelinde güçlü bir birlik oluşturmaktadır.

Uluslararası bir örgüt olarak NATO, kendi operasyonel kuvvetlerine sahip değildir. Bunun yerine, üye devletler tarafından sağlanan askeri yeteneklere dayanır. Bu güçleri etkin bir şekilde koordine etmek ve kullanmak için NATO çeşitli mekanizmalar kullanmaktadır. Bunlar arasında üyeler arasında iş birliğinin temelini oluşturan savunma planlaması ve kaynak planlaması süreçleri yer almaktadır. Ayrıca, NATO askeri yetenekleri geliştirmek için siyasi taahhütler uygulamakta ve kuvvet planlama ile komuta ve kontrol işlevlerini birleştiren bir askeri yapı sürdürmektedir. Üye ülkelerin Genelkurmay Başkanlarından oluşan Askeri Komite'nin (MC) yetkisi altında bulunan NATO'nun bu stratejik komuta yapısı, ittifaka katkıda bulunulan kuvvetlerin ortak planlanması, eğitimi ve konuşlandırılmasından sorumludur. Bu işbirlikçi yaklaşım üye ülkelerin kendi bireysel yeteneklerini aşan karmaşık kriz

yönetimi operasyonlarını üstlenmelerini olanak tanımaktadır. Özünde NATO bir katalizör görevi görerek gerekli kuvvetlerin oluşturulmasını kolaylaştırır ve üye ülkelerin bağımsız olarak yürütemeyecekleri operasyonlara katılmalarını sağlayarak hem İttifak'ın amaçlarına katkı sağlamalarını hem de kendilerine geliştirmelerini mümkün kılmaktadır.

Sonuç olarak hem bir askeri ittifak hem de bir siyasi kuruluş olarak Avrupa güvenliğinin ve istikrarının temel taşlarından biri konumunda olan NATO, üye devletlerin ortak güvenliği ve refahı için güçlü bir temel oluşturmakta, bölgesel güvenliğin teminine katkı sağlamaya devam etmektedir. Bu denli önemli bir örgüt olan NATO, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yeni güvenlik tehditlerine karşı adaptasyon göstererek, değişen dünya düzeninde önemli bir rol oynamaya devam etmektedir.

2.4 Türkiye'nin NATO'ya Üye Olması

II Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, uluslararası sistemde köklü değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler, Türkiye gibi yeni bir dünya düzenine uyum sağlamak zorunda kalan ülkeler için önemli stratejik kararlar alma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Savaş boyunca izlediği tarafsızlık politikası sayesinde büyük güçlerin çekişmesinden nispeten uzak kalmış olsa da Türkiye, savaşın sonucunda ortaya çıkan yeni güç dengeleri ve özellikle Sovyetler Birliği'nin yükselişi karşısında zorlu bir seçimle karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda, savaşın sonlarına doğru mihver devletleri ile ilişkilerini kesen ve 23 Şubat 1945'te Almanya'ya karşı savaş ilân ederek ertesini gün BM'ye katılan Türkiye (Armaoğlu, 2005, s. 421-424), askeri, ekonomik ve politik tercihlerini ortaya koymuştur (Karpat, 1967, s. 127). Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'da yayılmacı politikalar izlemesi ve Türkiye'nin güvenlik sınırlarına yaklaşması, Türkiye'yi ciddi endişelere sevk etmiştir. 7 Kasım 1945'te süresi dolacak olan *Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmasını* yenilemek isteyen Sovyetler Birliği, Türkiye'den toprak talepleri ve Boğazlar üzerindeki hakimiyetini genişletme çabalarıyla Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır. Sovyet tehdidi karşısında güvenliğini sağlamak isteyen Türkiye, ABD'nin liderliğinde şekillenen Batı bloğuna yönelmiştir.

Avrupa'nın yeniden kalkınmasını ve SSCB'nin çevrelenmesini amaçlayan ekonomik ve askeri yardım paketleri olarak 1947 yılında açıklanan Truman Doktrini

ve Marshall Planı'na Türkiye'nin de dahil edilmesi, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerini güçlendirmede önemli bir rol oynamıştır. Özellikle, Truman Doktrini ile ordusunun ihtiyaç duyduğu araç, silah ve gereçlerin temin edilmesi, personelinin eğitilmesi ve topraklarında ABD askerinin var olacak olması Türkiye'nin güvenlik kaygılarını giderilmesine etki eden faktörlerdir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin dış politikası, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki yükselişi ve genişlemeci politikaları nedeniyle büyük ölçüde Sovyet tehdidine karşı alınan güvenlik önlemleri etrafında şekillenmiştir. Bu nedenle Türkiye, Batı bloğu tarafından oluşturulan bütün askeri, siyasi ve ekonomik ittifaklara üye olarak güvence altına alınma çabaları görmüştür (Bağcı, 2007, s. 8).

II. Dünya Savaşı sonrası oluşan güvenlik boşluğunda, Fransa'nın öncülüğünde Batı Avrupa'da ortak bir savunma sistemi oluşturulma arayışı başlamıştır. Brüksel Antlaşması ile somutlaşan bu çaba, ABD'nin de katılımıyla daha kapsamlı bir yapıya dönüştürülme hedefiyle ilerlemiştir. Bu doğrultuda ABD, askeri güvenlik garantisine desteklenecek bir savunma planı üzerinde çalışılmıştır. Ancak, ABD Anayasası'nın getirdiği sınırlamalar nedeniyle bu planın hayata geçirilmesi gecikmiştir. Amerikan Senatosu'nun Vandenberg Kararı ile bu engel aşıldıktan sonra, askeri bir ittifak kurulmasına karar verilmiştir.

Türkiye, bu gelişmeleri yakından takip ederek NATO'ya katılma talebinde bulunmuştur. Ancak ABD ve İngiltere büyükelçilikleri tarafından 1948 Kasım ayında Türkiye'ye iletilen resmi bir bildirimde, NATO'nun coğrafi kapsamının Kuzey Atlantik Bölgesi ile sınırlı olduğu ve Türkiye'nin bu kapsam dışında kaldığı belirtilerek, Türkiye'nin üyelik başvurusunun reddedildiği nazik bir şekilde ifade edilmiştir (Bağcı, 1991, s. 1-35). Türkiye'nin NATO'ya katılma talebinin reddedilmesi, Türk dış politikasında önemli bir dönüm noktası olmuş ve ülkenin güvenlik algısını derinden etkilemiştir. Türkiye, bu reddedilmeye rağmen NATO ile ilişkilerini geliştirmeye devam etmiş ve Akdeniz bölgesinde bir bağlantı kurma çabalarını sürdürmüştür. Bu kapsamda, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Türkiye'nin NATO üyeliğinin coğrafi sınırlamalar nedeniyle gerçekleşmemesi durumunda, Akdeniz Bölgesi'nde alternatif bir güvenlik düzenlemesi olarak aralarında Yunanistan, İtalya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerin de yer alacağı çok taraflı bir güvenlik sistemi kurulması fikrini ortaya atmıştır (Sander, 1977, s. 68).

II. Dünya Savaşı sonrasında Orda Doğu'daki sömürgeci dönemin sonuna geldiğini fark eden, ancak bölgedeki stratejik öneme haiz Süveyş Kanalı ve petrol kaynakları üzerindeki hakimiyetini sürdürmek ve bölgedeki Sovyet etkisini dengelemek isteyen İngiltere, Orda Doğu'da yeni bir güvenlik sistemi kurmak istemiştir (Karaosmanoğlu, 2008, s. 503-505). Öte yandan, İngiltere tarafından ortaya atılan bu Orda Doğu Komutanlığı fikri, bölgedeki gelişmeleri yakından takip eden ve bölgedeki istikrarının sağlanması gerektiğini düşünen ABD tarafından da desteklenmiş, Türkiye'nin hem sahip olduğu coğrafi konumu hem Müslüman kimliği ile bu yeni kuruluştaki önemli bir rol oynayacağı düşünülmüştür (Kürkçüoğlu, 1972, s. 33). Onur Öymen'e göre, çıkarları doğrultusunda Türkiye'nin NATO üyeliğini istemeyen İngiltere, Türkiye'yi, daha ziyade bölgenin güvenliğinden sorumlu bir ülke olduğunu düşünmektedir (Öymen, 2007, s. 103).

Öte yandan, Soğuk Savaş'ın başlangıcında, Doğu ve Batı bloklarının arasındaki gerilim, yoğun bir silahlanma yarışına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası askeri gücünü azaltmaya giden ABD, Sovyetler Birliği'nin artan askeri tehdidi karşısında nükleer silah sayısını hızla artırma yoluna gitmiştir (Acar, 2007). Sovyetler Birliği ise beklenenden daha kısa sürede nükleer silahlara ulaşarak ABD'nin nükleer tekeli kırılmış ve bunun doğal bir sonucu olarak uluslararası sisteme hâkim olan gerilim daha da tırmanmıştır. Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgali, Doğu ve Batı bloklarının ilk kez doğrudan karşı karşıya geldiği bir çatışmaya dönüşmüş (Uçarol, 2010, s. 950-952) ve bu gerilimin somut bir tezahürü olmuştur. Nükleer silahlara sahip olan Sovyetler Birliği'nin hem Kore'de taraf olması hem de gerek Doğu Avrupa gerek Türkiye ve gerekse Orda Doğu coğrafyasındaki yayılcı politikaları nedeniyle, mevcut gerilimin küresel bir çatışmaya dönüşebilme ihtimali, Avrupa ülkelerini güvenlik endişelerini artırmış ve NATO'nun güvenlik algısının yeniden şekillenmesine ve bu bağlamda ittifakın gücünün artırılmasına ihtiyaç duyulmuştur (Sander, 2013, s. 142). Bu doğrultuda tüm bu bölgelerin güvenliğinin sağlanmasında ileride önemli bir müttefik olacak olan Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumu, her ne kadar daha önce NATO'nun coğrafi kapsamının Kuzey Atlantik Bölgesi ile sınırlı olduğu ve Türkiye'nin bu kapsam dışında kaldığı ifade edilse de NATO üyesi olması yolundaki en etkili özelliklerinden biri olmuştur. Bu temelde ABD, sahip olduğu coğrafi konumundan kaynaklı olarak Türkiye'nin stratejik önemini, Kafkasya ve Urallardaki hayati önemdeki Sovyet hedeflerine yönelik potansiyel bombardıman harekâtı için önemli

hava üsleri sağlaması, ayrıca Kore'deki Çin-Sovyet ittifakının Doğu Avrupa'da devam eden Sovyet güç konsolidasyonu ile birleşince, NATO'nun güney kanadının güçlendirilmesi bakımından değerli bulmuştur (Erkmen, 2020).

Yukarıda da bahsedildiği üzere, 25 Haziran 1950 tarihinde, Soğuk Savaş döneminin en önemli çatışmalarından biri olup, Türkiye'nin dış politikasında ve NATO üyeliği sürecinde önemli bir dönüm noktası olan Kore Savaşı patlak vermiştir. BM'nin bütün üye ülkelere, savaşta Güney Kore'nin yanında yer almaları çağrısında bulunmaları üzerine, Menderes Hükümeti savaşın başlamasından yaklaşık bir ay sonra Kore'ye asker gönderme kararı almıştır. Türkiye'nin dış politikasında yeni bir sayfa açan bu karar, hem ülkenin Batı ittifakıyla olan ilişkilerini derinleştirmiş hem de Sovyet tehdidine karşı Batı blokunun bir parçası olma kararlılığını göstermiştir. Kore Savaşı'ndaki Türk birliklerinin başarılı performansı, Türkiye'nin NATO üyeliği sürecinde önemli bir avantaj sağlamıştır. ABD Yakın Doğu Masası Müdürü Burton Y. Berry, Türkiye'nin güvenliğinin ABD'nin güvenliği kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Hatta ABD'nin Türkiye Büyükelçi olan George C. McGhee, Türkiye'nin bu tutumundan kaynaklı duyduğu memnuniyeti, Türkiye'nin Yunanistan ile birlikte en kısa sürede NATO'ya üye olacaklarından emin olduğunu, Kore Savaşı'nın Türk askerini NATO'nun savunma hattında yer almasının hayati derecede önemli olduğunu ifade ederek belirtmiştir. Ayrıca McGhee, Türkiye'nin sahip olduğu silahlı gücün ABD'den sonra diğer tüm NATO ülkelerinden daha büyük olduğu da vurgulanmıştır (Bağcı, 1991, s. 1-35).

İngiltere, Türkiye'nin NATO yerine Orda Doğu Komutanlığı'na ağırlık vermesini tercih ederken, Türkiye'nin Sovyet tehdidine karşı önemli bir müttefik olduğunu değerlendiren ABD hem askeri yeteneği hem de coğrafi konumu nedeniyle Türkiye'yi NATO'ya dahil etmenin bölgesel güvenlik için hayati önem taşıdığına inanmıştır. İngiltere hem ABD'nin desteğini alan hem de Kore Savaşında başarılı bir performans gösteren Türkiye'nin Orda Doğu savunma sistemine dahil olması koşuluyla NATO'ya üye olmasına razı olmak zorunda kalmıştır (Armaoğlu, 2005, s. 519-520). ABD Dışişleri Bakanlığı 15 Şubat 1952'de yaptığı bir açıklama ile NATO Dışişleri Başkanları toplantısında alınan karar gereği, Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya tam üye olarak kabul edildiklerini bildirmiştir.

Ancak, Türkiye'nin NATO'ya katılımını yalnızca Sovyet tehdidine karşı bir güvenlik arayışı olarak yorumlamak, konunun kapsamını daraltmaktadır. Sovyetler

Birliği'nin oluşturduğu tehdit, Türkiye'nin bu ittifaka dahil olma arzusunu tetikleyen ve süreci hızlandıran önemli bir faktör olmakla birlikte, bu katılımın altında yatan nedenler daha karmaşıktır. II. Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye, çok partili demokratik bir sisteme geçiş çabaları ve önemli ekonomik kalkınma sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Ekonomik kalkınmanın, demokrasinin tesisi ve sürdürülebilirliği için elzem olduğu gerçeğinden hareket eden Türk yöneticileri, NATO yeliğini modern Türkiye idealine ulaşmak için kritik bir adım olarak görmüşlerdir. Savaş sonrası dönemde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar da göz önüne alındığında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyonu ve ateş gücünün artırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Türk hükümeti, ekonomik kalkınma, siyasi istikrarın pekiştirilmesi ve askeri modernizasyon hedeflerine ulaşmak için dış kaynaklı ekonomik ve askeri yardımı bir ön koşul olarak değerlendirmişlerdir (Sander, 2013).

Sonuç olarak, Sovyetlerin hem Avrupa hem de Türkiye nezdinde oluşturduğu tehdit ve Kore Savaşı, Türkiye'nin dış politikasında ve NATO yeliği sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin savaşa katılım kararı, ülkenin Batı ittifakına entegrasyonunu hızlandırmış ve Türkiye'nin uluslararası alandaki konumunu güçlendirmiştir. Bu karar, aynı zamanda Türkiye'nin modernleşme ve demokratikleşme süreçlerine de olumlu etkilerde bulunmuştur. Türkiye NATO'ya ye olarak Sovyet tehdidi karşısındaki güvenlik endişelerini gidermiş, ABD ve NATO da Sovyetleri evreleme politikası ve Orda Doğu'nun güvenliği bağlamında güçlü bir müttefik kazanmıştır. Öte yandan, Türkiye'nin NATO yeliği, ülkenin ekonomik, siyasi ve askeri alanlardaki gelişimine katkı sağlayacak çok boyutlu bir stratejik hamle olarak algılanmıştır. Bu nedenle, NATO'ya katılım, sadece bir güvenlik paktına dahil olmaktan te, Türkiye'nin modernleşme ve Batı ile entegrasyon projesinin önemli bir parçası olarak kabul edilebilir.

BÖLÜM 3: NATO'NUN STRATEJİK KONSEPTLERİNİN EVRİMİ

NATO, kuruluşundan bu yana güvenlik anlayışını sürekli olarak geliştirmiştir. Başlangıçta askeri bir savunma ittifakı olarak kurulan NATO, günümüzde siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörleri de kapsayan çok daha geniş bir güvenlik anlayışına sahip bir örgüt konumuna evrilmiştir. Bu dönüşümün temelinde, güvenliğin sadece askeri güçle değil, aynı zamanda diplomasi, iş birliği ve ortaklıklarla da sağlanabileceği yaklaşımı bulunmaktadır.

Stratejik Konsept olarak adlandırılan bu kapsamlı yaklaşım, NATO'nun güvenlik anlayışını ve hedeflerini belirleyen temel bir belge niteliğindedir. Konsept, güvenlik, dayanışma, caydırıcılık ve savunma, kriz yönetimi ve ortaklık gibi kavramları bir araya getirerek, NATO'nun hem üye devletlerin güvenliğini sağlama hem de uluslararası barış ve istikrara katkıda bulunma görevini vurgulamaktadır (NATO, 2006, s. 19-20).

11 Eylül saldırılarından sonra, NATO'nun öncelikleri arasında terörizmle ve kitle imha silahlarına karşı mücadele ve istihbarat paylaşımı gibi konular ön plana çıkmıştır. Bu gelişmeler, NATO'nun güvenlik anlayışının daha da genişlediğini ve güncel tehditlere karşı daha etkili bir şekilde mücadele edebilme kapasitesini artırdığını göstermektedir. NATO, değişen uluslararası güvenlik ortamına uyum sağlayarak hem askeri hem de siyasi boyutları olan kapsamlı bir güvenlik anlayışını benimsemiştir. Bu sayede NATO, üye devletlerin güvenliğini sağlamakla birlikte, uluslararası barış ve istikrara da önemli katkılar sağlamaya devam etmektedir.

Bu bölümde, NATO'nun stratejik dönüşümü, değişen güvenlik ortamı içindeki evrimiyle birlikte ele alacaktır. Soğuk Savaş ve sonrası dönemde NATO'nun yeni tehdit algılamalarına nasıl uyum sağladığı, stratejik konseptlerindeki değişimler üzerinden analiz edilecektir. 2010 ve 2022 stratejik konseptleri arasındaki temel farklar ortaya konularak, NATO'nun Çin ve Rusya gibi büyük güçlere yönelik tutumundaki değişimler, terörizmle mücadeleye verdiği önem ve genel olarak güvenlik anlayışındaki evrim incelenecektir. Bu kapsamlı inceleme, NATO'nun küresel güvenlik sistemindeki yerini ve gelecekteki rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

3.1 Stratejik Konsept Nedir?

NATO için stratejik konseptin ne anlama geldiğini incelemeyen önce, *strateji* kavramını açıklamak faydalı olacaktır. Strateji, kökenleri antik Yunan'daki *en yüksek askeri komutan* anlamına gelen *strategos* terimine dayanan ve tarihsel olarak bakıldığında genellikle askeri alanda sıkça kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, günümüzde strateji kavramı, sadece askeri alanda değil, aynı zamanda siyasi, ekonomik ve ticari alanlarda da geniş bir kullanım alanına sahiptir. Uluslararası ilişkiler bağlamında strateji, devletlerin ve diğer uluslararası aktörlerin uluslararası sistemde belirli hedeflere ulaşmak için kullandıkları araç ve yöntemlerin bir bütün olarak ele ortaya konulması olarak ifade edilmektedir (Özer, 2021).

Bu bağlamda ele alındığında, NATO Stratejik Konsepti, 1949 tarihli Kuzey Atlantik Antlaşması'ndan sonra NATO'nun siyasi ve operasyonel eylemlerine ve gerekli yeteneklerine rehberlik eden ve ittifakın kapsayıcı hedeflerinin ve operasyonel yaklaşımının ana hatlarıyla belirlendiği temel bir belge niteliğindedir. İttifak'ın temel değerlerini ve amacını ifade etmekte, çağdaş güvenlik ortamının kapsamlı bir değerlendirmesini sunmakta ve önemli siyasi ve askeri kararların ana hatlarını belirlemektedir. İttifak'ın kalıcı amacı ve doğası, temel güvenlik görevleri ve gelişen güvenlik ortamının ortaya çıkardığı zorluklar ve fırsatlar için bir çerçeve sağlamaktadır. Ayrıca, İttifak'ın güvenlik yaklaşımının bileşenlerini tanımlayarak, mevcut güvenlik tehditlerine yönelik olarak hazırlıklı olmasını sağlamak amacıyla, NATO'nun siyasi ve askeri gelişimi ve adaptasyonuna rehberlik etmektedir (NATO, 2022a).

NATO'nun temel görevleri, taahhütleri ve politikaları için bir yol haritası olan stratejik konseptler, sadece mevcut güvenlik tehditlerini ele almakla kalmaz, aynı zamanda gelecekteki zorlukları da öngörerek ittifakın esnek kalmasını ve çok çeşitli beklenmedik durumlara yanıt verebilmesini de sağlamaktadır. NATO'nun kolektif savunma, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenliğe olan bağlılığının bir tezahürü olan stratejik konseptler, üye devletler arasında birliği teşvik etmekle birlikte, Avrupa-Atlantik bölgesinde istikrarını da yansıtmaktadır.

Stratejik konseptler kapsadığı temel politik ve askeri hedefler, NATO'nun kuruluşundan itibaren siyasi birliği güçlendirmek amacıyla düzenli olarak organize ettiği ve üye ülkelerin en üst düzeydeki siyasi otorite konumunda olan devlet ve

hükümet başkanlarının katılımıyla icra edilen zirvelerde belirlendiği için büyük önem taşımaktadırlar. NATO'nun kuruluşundan itibaren izlediği çevreleme politikasının bir parçası olarak ortaya çıkan bu dokümanların hazırlanmasında, NATO'nun başat gücü olan ABD askeri ve güvenlik stratejilerinin etkili olduğu, ABD'nin küresel güç olarak benimsediği politikaların, NATO'nun stratejik konseptlerini doğrudan etkilediği ve Avrupa ülkelerinin güvenlik anlayışını şekillendirdiği söylenebilir (Topçu, 2015). Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidine karşı savunma üzerine odaklanan stratejik konseptler, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte değişen güvenlik ortamına uyum sağlayacak şekilde güncellenmiştir.

Bugüne kadar yayınlanmış olan stratejik konseptlerde, demokratik ilkeler, hukukun üstünlüğü, bireysel özgürlükler ve üye devletlerin kolektif güvenliği gibi hususlar NATO'nun genel amaçları olarak belirlenmiştir. Bu anlayış NATO'yu, bir yandan birine karşı yapılan saldırının hepsine karşı yapılmış sayıldığı kolektif bir savunma örgütü olarak konumlandırırken, diğer yandan da ortak değerlere dayalı bir güvenlik topluluğu olarak tanımlamaktadır (Secopedia).

Bu çalışma kapsamında yapılan literatür taramasında karşılaşılan ve faydalanılan kaynaklara bakıldığında, NATO'nun bugüne kadar yayınlamış olduğu stratejik konseptlerin farklı dönemlere ayrıştırılarak incelendiği tespit edilmiştir. Kimi çalışmada Soğuk Savaş dönemi (1949-1991), Soğuk Savaş sonrası dönem (1991-2001), 11 Eylül 2001 sonrası dönem (2001-2010) ve 2010 Lizbon Zirvesi sonrası dönem olmak üzere dört dönemde incelenirken, kimi çalışmada Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem olmak üzere iki dönemde, kimi çalışmada ise Soğuk Savaş dönemi, Soğuk Savaş sonrası dönem ve 11 Eylül 2001 sonrası dönem olmak üzere üç dönemde incelendiği görülmüştür.

Ancak güncel olarak NATO'nun resmi internet sayfasında yer alan *Stratejik Konseptler* isimli bölümünde, doğuşundan günümüze kadar NATO'nun tarihsel olarak stratejik düşüncesinin Soğuk Savaş Dönemi ve Soğuk Savaş Sonrası Dönem olmak üzere iki farklı tarihsel dönemden oluştuğu, öte yandan 2022 Stratejik Konsepti ile birlikte, Rusya'nın sergilemiş olduğu saldırgan tutumu ve Çin'in yükselişi sonucunda ortaya çıkan *Yenilenen Jeostratejik Rekabet* olarak karakterize edilen başka bir döneme daha uyum sağladığı ifade edilmiştir (NATO, 2022a). Buna göre NATO'nun stratejik dönüşümünün üç dönem olarak ele aldığı görülmektedir. Bu bağlamda NATO bugüne kadar, dördü Soğuk Savaş dönemi, üçü Soğuk Savaş Sonrası dönem ve sonuncusu da

Yenilenen Jeostratejik Rekabet döneminde olmak üzere toplam sekiz stratejik konsept yayınlamıştır.

NATO'nun kuruluşundan günümüze kadar stratejik düşüncesi, uluslararası güvenlik ortamındaki değişimlerle birlikte önemli evreler geçirmiştir. Soğuk Savaş dönemi, caydırıcılık ve savunmaya odaklı bir stratejiyle karakterize olurken, Soğuk Savaş sonrası dönemde iş birliği ve güvenlik kavramları ön plana çıkmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra terörizm, kitli imha silahlarının yayılması ve hibrit savaş gibi yeni tehditlere karşı mücadeleye ağırlık veren NATO, Afganistan ve Irak gibi alan dışı bölgelerde de operasyonlar yürütmüştür. Ancak, Rusya'nın Ukrayna'yı ilhak etmesiyle başlayan yeni bir dönemde, artan jeopolitik rekabet ve Çin'in yükselişiyle birlikte, NATO'nun stratejik odak noktası yeniden caydırıcılık ve savunmaya kaymıştır. 2022 Stratejik Konsepti, bu yeni güvenlik ortamında ittifakın izleyeceği yolu belirleyen önemli bir belge olarak tarihteki yerini almıştır.

3.2 Soğuk Savaş Dönemini Stratejik Konseptleri

1949'dan 1991'e kadar süren Soğuk Savaş dönemi, Doğu ve Batı blokları arasındaki keskin iki kutuplu bölünme ile karakterize edilmiştir. Bu döneme artan gerginlikler, çatışmalar ve küresel güvenlik için önemli riskler oluşturan bir silahlanma yarışı damgasını vurmuştur. Bu süre zarfında NATO dört Stratejik Konsept kabul etmiştir. Ayrıca bu dönemde yayınlanan raporlar, Stratejik Konseptlerin yorumlanmasını ve uygulanmasını etkileyen faktörleri ortaya koymuştur (NATO, 2022a).

3.2.1 1950 Stratejik konsepti

NATO'nun stratejik planlama çalışmaları 1949'da kuruluşundan kısa bir süre sonra başlamıştır. İlk resmi stratejik belge olan “*Kuzey Atlantik Bölgesi Savunması Stratejik Konsepti (DC 6/1)*” 6 Ocak 1950'de NAC tarafından onaylanmıştır. NATO'nun temel ilkelerini, hedeflerini ve askeri bakış açısını ana hatlarıyla ortaya koyan bu 7 sayfalık belgede, NATO'nun temel amacının caydırıcılık olduğu ifade edilmiştir (NATO, 1949). NATO'nun bu ilk konsepti, potansiyel düşmanları saldırganlık başlatmaktan vazgeçirmek için güçlü bir askeri duruşun önemini vurgularken, herhangi bir saldırı durumunda NATO kuvvetlerini kararlı bir şekilde karşılık vermek üzere kullanılmasını amaçlamıştır. NATO'nun ilk stratejik konsepti, üye devletler arasında tamamlayıcılık ve standardizasyonun sağlanması ilkesi

doğrultusunda, her bir ittifak üyesinin kendi güç ve kapasitesine göre NATO'nun savunma yeteneklerine katkıda bulunmasını teşvik etmiştir. Belge, nükleer silahların kullanımını da dahil olmak üzere stratejik bombardıman kabiliyetinin, mümkün olduğunca diğer ülkelerin de desteğiyle, öncelikle ABD'nin sorumluluğunda olduğunu ifade etmekle birlikte, caydırıcılık konusunda kapsamlı bir yaklaşıma duyulan ihtiyacı ortaya koymuştur. Bu temelde konseptin temel prensibinin, ortak savunma planları aracılığıyla ittifakın toplam gücünün maksimize edilmesi ve ortak planların etkin bir şekilde hayata geçirilmesi olarak benimsendiği görülmektedir.

NATO'nun ortak savunma planlarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, askeri doktrinler ve prosedürlerin standardize edilmesi, ortak eğitim tatbikatlarının düzenlenmesi, istihbarat paylaşımı, ortak askeri tesislerin inşa ve bakımı, lojistik faaliyetlerde standardizasyon, ortak savunma planlarına uygun askeri malzeme ve teçhizatın standardizasyonu, barış zamanında karşılıklı olarak kabul edilen askeri işbirliği düzenlemeleri, yeni silah ve savaş yöntemleri konusunda araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde işbirliği ve psikolojik operasyonlar gibi çeşitli alanlarda işbirliğini gerektiren bazı faaliyetlerin gereksinimi belirlemiştir.

1950 Stratejik Konsepti, aynı yıl onaylanan “*Kuzey Atlantik Bölgesel Planlaması Stratejik Rehberi (MC 14)*” ve “*Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Orta Vadeli Planı (DC 13)*” isimli iki ek belge ile detaylandırılmıştır. Temel amacı Sovyetleri yeni bir savaşın maliyetli olacağına ikna etmek ve NATO topraklarının başarıyla savunulmasını sağlamak olan MC 14 olarak adlandırılan belge, bölgesel planlama gruplarına, Sovyet tehdidine karşı ittifakın savunma kapasitesini güçlendirmek için daha spesifik hedefler ve stratejiler sunmuştur. Diğer yandan, DC 13 olarak bilinen belge ise, bölgesel planlama gruplarının, ittifakın genel savunma planlarına uygun olarak daha kapsamlı ve ayrıntılı planlar hazırlamalarına imkân tanımıştır (NATO, 2022a).

3.2.2 1952 Stratejik konsepti

1950 yılında Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgal etmesi, NAC'ı stratejik bir dönüm noktasına taşımıştır. Bu saldırı, ittifakın askeri kapasitesinin yetersizliğini gözler önüne sererek, askeri gücün güçlendirilmesi ve etkinliğin artırılması yönünde kararlar alınmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda, Eylül 1950'de merkezi komuta altında birleşik bir askeri kuvvet oluşturma kararı alınmış ve bu amaçla kurulan Avrupa

Müttefik Kuvvetler Başkomutanlığı (SHAPE) Nisan 1952'de Fransa'da faaliyete geçmiştir (NATO, 2022a). Öte yandan önceki bölümlerde de bahsedildi üzere, Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılması gibi NATO içindeki örgütsel değişiklikler, yeni bir stratejik konseptin formüle edilmesini gerektirmiştir (Koukakis, 2023, s. 34-40). Bu bağlamda, NATO'nun ikinci stratejik belgesi ilki ile aynı isimde, “*Kuzey Atlantik Bölgesi Savunması Stratejik Konsepti (MC 3/5)*” olarak 3 Aralık 1952 tarihinde kabul edilmiştir. Kore Savaşı'nın ortaya çıkardığı güvenlik endişeleri ve Sovyetler Birliği'nin nükleer silahlanmadaki hızlı ilerlemesi karşısında, ittifakın konvansiyonel askeri güçlerinin yetersizliği nedeniyle hazırlanmıştır. Artan Sovyet tehdidi karşısında ittifakın savunma kapasitesini güçlendirmek amacıyla, Müttefik Kuvvetler Merkezi Komutanlığı, Müttefik Güney Komutanlığı ve Müttefik Kuzey Komutanlığı olmak üzere üç ayrı bölgesel komutanlık kurulmuştur (Özer, 2021). Bu sayede, coğrafi olarak farklı bölgelerdeki potansiyel tehditlere daha etkin bir şekilde karşılık verilmesi hedeflenmiştir. Bu konsept, özellikle Avrupa'da olası bir Sovyet saldırısına karşı ittifakın savunma kapasitesini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Ancak, bir önceki Stratejik Konsept'te özetlenen temel ilkeler büyük ölçüde değişmeden kalmıştır.

Kuzey Atlantik bölgesinde kolektif savunma ve güvenliğe yönelik kapsamlı bir yaklaşımın ana hatlarını çizen belge, özünde potansiyel düşmanları caydırmayı ve gerekirse üye devletlerin eşgüdümlü askeri gücü aracılığıyla onları yenilgiye uğratmayı amaçlamakta ve bölgenin güvenliğini korumak için siyasi, ekonomik, psikolojik ve askeri araçların entegre edilmesinin önemini altını çizmiştir. Kolektif savunma ilkesinin tekrar vurgulandığı belgenin temelinde, demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü gibi ortak değerler ön plana çıkmıştır (NATO, 1952a).

Güçlü bir savunma sağlamak için etkili bir askeri koordinasyon ihtiyacının gerekliliğinin ifade edildiği belgede, aynı zamanda her bir üye ülkenin kolektif savunmaya katkısını belirlemede sahip oldukları coğrafi konumunun, endüstriyel kapasitenin ve askeri yeteneklerinin önemi vurgulanmıştır. Örneğin, geniş endüstriyel kapasitesi ve teknolojik becerisiyle ABD'nin stratejik bombardıman ve deniz gücünde öncü bir rol oynaması beklenirken, özellikle ön saflarda yer alan Avrupa ülkelerinin kara kuvvetleri ve taktik hava desteğine önemli ölçüde katkıda bulunması öngörülmüştür. Ayrıca, güvenliğin temel unsurları olarak ekonomik iyileşme ve istikrarın önemini yanında, birlikte çalışabilirliği artırmak için standardizasyon,

eğitim, istihbarat paylaşımı, araştırma ve geliştirme konularında da iş birliği çabalarına duyulan ihtiyaç vurgulanmıştır (NATO, 1952a).

NATO, daha önce kabul ettiği MC 14 ve DC 13 belgelerini revize ederek, 1952'de kabul ettiği MC 14/1 belgesinde birleştirmiş ve Sovyet tehdidine karşı daha etkin bir savunma stratejisi benimsemiştir. Bu belge, ittifakın temel amacını belirlerken, aynı zamanda NATO güçlerinin Avrupa'da daha doğuya doğru konuşlandırılması gerektiğini de vurgulamıştır. Ancak, bu stratejinin uygulanması, özellikle Batı Almanya'nın 6 Mayıs 1955 tarihinde NATO'ya katılmasından sonra mümkün olabilmemiştir.

3.2.3 1957 Stratejik konsepti

NATO güçlerinin yetersizliği, askeri yapının güçlendirilmesine yönelik çabalara rağmen, ittifakın önemli bir sorununu oluşturmaktaydı. Şubat 1952'deki Lizbon toplantısında NAC, mali ve siyasi açıdan gerçekçi olmayan oldukça iddialı g hedefleri ortaya koymuş, bunun sonucunda ABD, savunma politikasının merkezine nükleer silahların kullanımını koymaya karar vermiştir (NATO, 2022a). Algılanan tehditler karşısında ittifakı yeniden canlandırmayı amaçlayan bu *Yeni Bakış* politikası, nükleer caydırıcılığı ve taktik nükleer silahların konvansiyonel askeri eksiklikleri gidermek için bir araç olarak kullanılmasını vurgulamış ve önemli konvansiyonel askeri maliyetlere katlanmadan Sovyetler Birliği'ne karşı inandırıcı bir caydırıcılık sağlaması amaçlanmıştır (Economic Weekly, 1956, s. 549-50).

Bu doğrultuda, 23 Mayıs 1957'de NATO'nun üçüncü stratejik belgesi olan *NATO Bölgesinin Savunması için Genel Stratejik Konsept (MC 14/2)* isimli konsepti, *Stratejik Konseptin Uygulanması için nlemler (MC 48/2)* isimli belge ile birlikte kabul edilmiştir. NATO'nun üçüncü stratejik konsepti, ittifakın ortaya koyduğu stratejisinin temel noktası olarak *kitlesel karşılık* kavramının desteklendiği ilk stratejik konsept olma özelliğini taşımaktadır. Kitlesel karşılık stratejisi, Sovyetler Birliği'nin sınır olayları ve ihlalleri dışında gerçekleştirdiği her türlü saldırıya karşı, çatışmanın en başından itibaren nükleer silahların kullanılması üzerine kurulu bir askeri doktrin olarak karşımıza çıkmıştır (Alacakaptan, 1986, s.59). Hem konvansiyonel hem de nükleer kuvvetleri içeren güçlü bir askeri duruş sergileyerek potansiyel düşmanları çatışma başlatmaktan caydırmayı amaçlayan kitlesel karşılık stratejisi, NATO'nun kolektif savunma taahhüdü bağlamında, herhangi bir üyeye karşı yapılmış bir saldırıya

karşı vereceği karşılığın çok yönlü olacağını belirtmiştir (NATO, 1952b). Konsept, Sovyetler Birliği ile sınırlı savaş olasılığını açıkça reddederek, ölçeği ne olursa olsun herhangi bir düşmanca eylemin mevcut tüm askeri varlıkların kullanılmasını gerektireceğini ileri sürmüştür. Bu konseptteki bir başka önemli yenilik de alan dışı bir stratejinin benimsenmesi olarak karşımıza çıkmıştır. Böylece NATO ilk kez Sovyet eylemlerinin NATO bölgesinin ötesindeki daha geniş jeopolitik etkilerini kabul etmiş, potansiyel siyasi ve ekonomik etkilerin farkına varmıştır (Koukakis, 2023, s. 34-40).

NATO bir yandan askeri ve stratejik yeteneklerini güçlendirirken, diğer yandan da siyasi nüfuzunu artırmaya çalışmıştır. NATO'nun üçüncü stratejik konseptinin kabul edilmesinden birkaç ay önce, Aralık 1956'da NATO'da askeri olmayan iş birliği üzerine *Üçler Komitesi Raporu*'nun yayınlanması bu doğrultuda önemli bir dönüm noktası olduğu ifade edilebilir. Kanada, İtalya ve Norveç Dışişleri Bakanları tarafından kaleme alınan Üçler Komitesi Raporu, Doğu ve Batı Avrupa ülkeleri ilişkilerinin her alanda siyasi istişareleri yeniden canlandırmayı amaçlamıştır. Raporun tavsiyeleri, üyeler arası anlaşmazlıkların barışçıl yollardan çözümü, ekonomik iş birliği, bilimsel ve teknik iş birliği, kültürel değişim ve bilgi paylaşımı gibi çok çeşitli alanları kapsamaktadır (NATO, 2022a). Süveyş Krizi'nin İttifak içi güvenlik istişarelerindeki kırılma noktaları ortaya çıkararak dayanışmaya zarar verme potansiyeli taşıması nedeniyle, özellikle zamanlama açısından önemli olan rapor, Washington Antlaşması'ndan bu yana NATO'nun siyasi rolünü güçlendirmesi gerektiğinin ilk kez resmi olarak kabul edilmesi anlamını taşımaktadır. Böylece, raporda pek fazla üzerinde durulmayan, ancak bugün bu raporun en değerli neticelerinden biri olarak karşımıza çıkan; hiçbir müttefikin tek başına kalmaması gerektiği ve siyasi bakımdan ortaya konulacak olan birlik ve beraberlik görüntüsünün askeri caydırıcılığın en iyi yöntemlerinden biri olduğu ortaya konulmuştur (Shea, 2022). Üçler Raporu, NATO'nun rolünün askeri savunmanın ötesine genişletilmesinde ve daha uyumlu bir Atlantik Topluluğu'nun teşvik edilmesinde önemli bir adım olmuştur (NATO, 2022b).

3.2.4 1967 Stratejik konsepti

ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki gerilimin arttığı Soğuk Savaş dönemi, 1960'larda bir yumuşama dönemine tanıklık etmiştir. Dünyayı nükleer savaşın eşiğine getiren 1962 Küba Füze Krizi, diplomatik diyaloga yeniden odaklanılmasını sağlamıştır (Bilgili, 2008). Bu durum 1963 yılında ABD, SSCB ve İngiltere arasında,

nükleer silahların yayılmasını önleme yönünde önemli bir adım olan *Nükleer Denemelerin Kısmen Yasaklanması Anlaşması*'nin imzalanmasına yol açmıştır (Tavukcu, 2001). Küba Füze Krizi, Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle, özellikle ABD ve İngiltere arasındaki ilişkinin diğer müttefiklerin çıkarları ile örtüşmediği, ulusal güvenliğini ilgilendiren nükleer caydırıcılık kapsamındaki kararların ABD tarafından değil kendi ulusal karar alma mekanizması tarafından değerlendirilmesi gerektiği inancı ile 1966 yılında Fransa'yı NATO'nun askeri yapısından çekmiş, nükleer silahlar dair yabancı askeri unsurların Fransa topraklarında konuşlanması yasaklanmış ve NATO'nun siyasi karargahı olan SHAPE Belçika'ya taşınmıştır (NATO, France and NATO). Bu durum NATO'dan stratejik duruşunun yeniden değerlendirilmesine neden olmuştur.

Bu bağlamda, NATO tarihinin önemli belgeleri arasında yer alan 1967 tarihinde yayınlanan *Harmel Raporu*, caydırıcılık ve yumuşama kavramlarını ortaya koymuştur. Rapor, NATO'nun siyasi ve askeri iş birliğinden oluşan ikili işlevini yeniden teyit etmiş ve güvenlik konusunda daha işbirlikçi bir yaklaşıma giden yolun ana hatlarını belirlemiştir (NATO, 2022c). NATO'nun hem Sovyetler Birliği gibi potansiyel düşmanlara karşı savunma gücünü koruması hem de müttefikler arasında siyasi diyalogu güçlendirmesi gerektiğini savunan raporun bu dengeli yaklaşım anlayışı, *esnek karşılık stratejisinin* temelini oluşturmuştur. Bu strateji sayesinde NATO'nun, farklı senaryolara daha esnek bir şekilde cevap verebilme yeteneği kazanması amaçlanmıştır (Bilgin, 2006). Hem caydırıcılığın hem de diyalogun önemini vurgulayan ve bu iki hedefin birbirini dışlamadığını ileri süren Harmel Raporu, NATO'nun hem askeri gücünü koruması hem de siyasi diyalogu güçlendirmesi gerektiği yönündeki dengeli yaklaşımıyla, ittifakın uzun vadeli başarısı için önemli bir dönüm noktası olmuş, NATO'nun sadece askeri bir ittifak olmaktan çıkarak, siyasi ve ekonomik işbirliğine dayalı bir yapıya dönüşmesine katkıda bulunmuştur. Güvenlik konularında daha işbirlikçi bir yaklaşıma doğru atılan ilk adımlar olarak ortaya çıkan Üçler Komitesi Raporu ve Harmel Raporu, NATO'nun stratejik yöneliminde bir değişime işaret etmişlerdir.

Öte yandan Fransa'nın NATO'nun entegre askeri yapısından çekilme kararı alması, yeni bir stratejik çerçevenin formüle edilmesini gerekliliğini ortaya koymuştur. Bunun sonucunda 12 Aralık 1967'de "*Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Bölgesinin Savunması Genel Stratejik Konsept (MC 14/3)*" kabul edilmiştir. Esneklik ve

tırmanmaya yaptığı vurguyla öne çıkan yeni Stratejik Konsept, ittifakın caydırıcı duruşunun, potansiyel bir tehdit olan ülkenin, NATO'nun bir saldırıya vereceği yanıtı güvenle tahmin etmesini engelleyecek kadar belirsiz olması gerektiğini ve bu belirsizliğin potansiyel düşmanı, saldırganlığın risklerini dikkatle tartmaya zorlayacağını öne sürmektedir. 1967 Stratejik Konsepti ile, NATO'ya yapılacak bir saldırıya verilecek karşılık olarak; saldırganlığa ilk temas noktasında karşı koymayı amaçlayan *doğrudan savunma*, kriz geliştikçe nükleer silahların potansiyel kullanımı da dahil olmak üzere askeri tepkinin kademeli olarak tırmandırılmasını amaçlayan *kasıtlı tırmanma* ve nihai caydırıcı unsur olarak *genel nükleer müdahale* olmak üzere üç olası askeri yanıtın ana hatları çizilmiştir (NATO, 2022a).

3.3 Soğuk Savaş Sonrası Stratejik Konseptleri

Nisan 1991'de Varşova Paktı'nın dağılması ve ardından Aralık 1991'de Sovyetler Birliği'nin çökmesi, Soğuk Savaş döneminin sona ermesine neden olurken, aynı zamanda da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Rusya ve diğer eski Sovyet devletlerinin NATO ile ortaklık faaliyetleri yürüttükleri bu dönem, diyalog, iş birliği ve çok uluslu kriz yönetimi operasyonları da dahil olmak üzere barış ve istikrara yönelik yeni yaklaşımlara şahitlik etmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi NATO'nun temel amacının yeniden değerlendirilmesine yol açmış ve İttifak'ın devamlılığını sağlamak için yeni tehdit tanımlamalarının ve stratejik çerçevelerin ortaya konulmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda NATO, Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni güvenlik sorunlarıyla başa çıkabilecek çok önemli bir kurum olduğunu ortaya koymuştur (Arı, 1997, s. 144). Bu dönem, İttifak'ın değişen küresel güvenlik ortamına uyumunu yansıtan gözden geçirilmiş stratejik kavramların kabul edilmesiyle sonuçlanan önemli NATO zirveleri ile karakterize edilmiştir (Yiğittepe, 2017, s. 344-359). NATO'nun varlığının temel gerekçelerinden biri olan Sovyetler Birliği'nin dağılması, ittifakın amacının ve yapısının yeniden değerlendirilmesini gerektirmiştir. Bu çerçevede NATO bu dönemde, gelişen güvenlik ortamına uyum sağlamak için, üç Stratejik Konsept yayınlamıştır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde bölgesel çatışmaların ortaya çıkması, belirlenen stratejiler doğrultusunda, NATO'ya uluslararası barış ve güvenliğe katkıda bulunma fırsatları sağlamıştır. NATO kriz yönetimi ve barışı koruma operasyonlarına katılarak Soğuk Savaş sonrası dönemde meşruiyetini ve önemini pekiştirmiştir

(Kuloğlu, 2006, s. 960). Sonuç olarak ittifak küresel güvenlik ortamının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamaya devam etmiştir.

3.3.1 1991 Stratejik konsepti

Soğuk Savaş döneminde NATO'nun öncelikli stratejik odağı, silahlanma yarışları ve nükleer silahların geliştirilmesi temelinde oluşan güvenlik kaygılarına bağlı olarak, Sovyetler Birliği'ne karşı savunma ve caydırıcılık olmuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte NATO önemli bir stratejik dönüşüm geçirmiştir. Temmuz 1990'da yapılan Londra Zirvesi'nde, yeni bir stratejiye duyulan ihtiyaca vurgu yapılarak, bu dönüşümün temelleri atılmış, Haziran 1991'dekki Kopenhag Zirvesi'nde NATO'nun birleşik bir Avrupa'nın inşasındaki rolünün önemi ortaya konulmuş ve nihayetinde 7-8 Kasım 1991 tarihinde düzenlenen Roma Zirvesi'nde, "*Stratejik Konsept*" adıyla, çatışma yerine iş birliğine öncelik veren önemli bir değişime işaret eden (zer, 2021) NATO'nun beşinci stratejik konsepti yürürlüğe konulmuştur.

1991 Stratejik Konsepti özellikle, nükleer gücün azaltılması, çatışmaların önlenmesi, iş birliğine dayalı güvenlik ve kriz yönetimi gibi yeni görevler getirerek Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun daha geniş bir rol stleneceğinin sinyallerini vermiş ve ittifakın savunma niteliğini ve ye devletlerin güvenlik, egemenlik ve toprak bütünlüğünü koruma taahhüdünü yeniden teyit etmiştir (NATO, 2022a).

Konsept, nceki stratejilerden farklı olarak, SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını ilan eden eski düşmanlarla ortaklık ve diyalogu vurgulayan daha işbirlikçi bir yaklaşımı benimsemiş ve böylece bu devletlerin demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve piyasa ekonomisini benimsemeleri hedeflenmiştir (Turaç, 2022). Konsept, siyasi istikrarsızlık, etnik çatışma ve silahlarının yayılması gibi konuları vurgulayarak güvenlik tehditlerindeki değişimi ortaya koymuştur (NATO, 2022). Bu değişen güvenlik ortamına uyum sağlamak için NATO misyonunu, kriz yönetimi, barışı koruma ve önleyici diplomasiyi de içerecek şekilde yeteneklerini ve görev alanını yeni tehditleri karşılamaya yönelik genişletmiştir. Kolektif savunma NATO'nun birincil hedefi olmaya devam ederken, diyalog, iş birliği ve ortaklıklar gibi askeri olmayan güvenlik önlemlerine doğru bir kayma olmuştur (Secopedia).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından NATO stratejik olarak yeniden yapılanma geçirerek iş birliğine dayalı bir güvenlik örgütüne dnşmştir. Bu

kapsamda eski Varşova Paktı ülkeleri ile diyalog ve iş birliğini tesis etmek amacıyla öncelikli olarak 1991 yılında Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyi (NACC-KAİK) kurulmuştur (NATO, 2022d) KAİK öncelikle eski Varşova Paktı üyesi devletler ile NATO İttifakı arasında istişari diyalog ve perspektif alışverişi için bir forum işlevi görmüş, ancak Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri Batı'nın önerdiği çözümleri yetersiz bularak kendi güvenlik kaygılarına sürekli öncelik vermişlerdir. Sonuç olarak, ABD'nin girişimleriyle 1994 Brüksel Zirvesi'nde örgütün genişletilmesine karar verilerek Barış İçin Ortaklık (BİO-PfP) programı oluşturulmuştur. BİO programı, bölgesel barış ve istikrarı teşvik etmek ve korumak amacıyla eski Varşova Paktı üyeleri ile NATO arasında ortak eğitim ve tatbikatları kapsayan iş birliğine dayalı siyasi ve askeri iş birliğini geliştirerek Avrupa'nın güvenlik ve istikrarını sağlamaya yönelik olarak barışın tesis edilmesini amaçlamaktadır. Böylece BİO programı, BM operasyonları için İttifak dışındaki ülkelerin NATO ile birlikte çalışabilirliği teşvik ederken, ortak ülkeler içinde şeffaflık, demokratik kontrol ve gelişmiş acil müdahale yetenekleri oluşturmayı, insan hakları ve küresel çıkarları da kapsayan daha geniş bir güvenlik paradigmasını benimseyerek kolektif savunma anlayışı yerine lüzum görüldüğünde İttifak'ın sınırları ötesinde kriz yönetimi ve terörle mücadele gibi çeşitli güvenlik sorunlarını ele alan bir işbirliğini ortaya koymaktadır. Aralarında Bosna Hersek, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Karadağ, Rusya, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Özbekistan, Ukrayna ve Türkmenistan'ın da bulunduğu 18 üye ülkenin (NATO, 2024c) (Şekil 1'e bkz.) yer aldığı BİO programında, NATO'nun Belarus ve Rusya ile olan ortaklık ilişkileri, KAK'nin güvenlik ortamına ilişkin aldığı kararlar neticesinde anda askıya alınmış durumdadır (NATO, 2024ç).

Şekil 1: Barış İçin Ortaklık Ülkeleri

NATO'nun ortaklık anlayışı doğrultusunda 1994 yılında hayata geçirdiği diğer program ise Akdeniz Diyalogu (MD) olmuştur. Akdeniz Diyalogu platformunun temel amacı, katılımcı NATO üyesi olmayan ülkeler (Şekil 2'e bkz.) ile NATO arasında olumlu diplomatik ilişkileri ve karşılıklı anlayışı geliştirmek, böylece iş birliğine dayalı bir güvenlik ortamını teşvik etmektir (NATO, 2024d). Gelişmiş bölgesel diyalog ve iş birliği yoluyla istikrarlı ve öngörülebilir bir güvenlik ortamının desteklenmesine yönelik ortak taahhütleri bakımından Akdeniz Diyalogu programı ile BİO programı aynı temel hedefte birleşmektedir.

Şekil 2: Akdeniz Diyalogu Ülkeleri

3.3.2 1999 Stratejik konsepti

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, güvenlik anlayışı daha kapsamlı bir hal alarak ekonomik, siyasi, çevresel ve sosyal boyutları içine almıştır. Bu çerçevede, 1990'lı yılların başlarında eski Yugoslavya'da patlak veren savaşların da etkisiyle, NATO'nun kuruluşunun 50. yılında, 24 Nisan 1999 tarihinde Washington Zirvesi'nde onaylanan ve bir önceki ile aynı isimde yayınlanan altıncı "1999 Stratejik Konsepti", NATO'nun güvenlik sorumluluklarının kapsamını geleneksel toprak savunmasının ötesine taşıyarak siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerin birbiriyle bağlantılı olduğunu ifade etmiştir (Koukakis, 2023, s. 34-40). Bu daha geniş güvenlik perspektifi, terörizm, etnik çatışmalar, insan hakları ihlalleri, kitle imha silahlarının yayılması ve kritik kaynak akışlarının kesintiye uğraması gibi yeni ortaya çıkan tehditleri kabul etmiştir (NATO, 2022e).

1999 Stratejik Konsepti, NATO'nun güvenlik alanını geleneksel toprak savunmasının ötesine genişleterek siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerin önemini kabul etmiş ve NATO'nun temel görevlerinin ana hatlarını güvenlik, danışma, caydırıcılık, savunma, kriz yönetimi ve ortaklık olduğunu ortaya koymuştur. NATO'nun Avrupa-Atlantik bölgesinde barış ve istikrarın desteklenmesindeki rolünü

vurgulanırken, diğer yandan da kolektif savunmadan barışı koruma ve kriz müdahale operasyonlarına kadar geniş bir yelpazedeki zorlukların üstesinden gelmek için ilkeler belirlenmiştir. Bu bağlamda, NATO hem nükleer hem de konvansiyonel kuvvetler aracılığıyla kolektif savunmayı sağlamayı, barışı desteklemeyi ve krize müdahale operasyonlarını yürütmeyi hedeflenmiştir. Ayrıca, kriz yönetimi ve ortaklıkların önemi vurgulanarak, NATO'nun küresel bir aktör olarak rolü güçlendirilmiştir.

Bu konsept çerçevesinde, Savunma Yetenekleri Girişimi, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Önlenmesi Girişimi, NATO'nun Genişlemesi, BİO ve Geliştirilmiş Akdeniz Diyalogu gibi başlıklar altında, NATO'nun geleceğini belirleyecek önemli ortaklıkların tesis edilmesi konusunda kararlar alınmıştır (Çakmak, 2008, s. 905). Böylece Rusya ve Ukrayna da dahil olmak üzere NATO üyesi olmayan ülkeler ile çeşitli konularda iş birliğine dayalı faaliyetler icra ederek barışın tesis edilmesi amaçlanmıştır.

3.3.3 2010 Stratejik konsepti

Sonuçları bakımından sadece ABD'yi değil, tüm dünyayı etkileyen 11 Eylül saldırıları, NATO'nun stratejik yöneliminde önemli bir değişime yol açmıştır. Bu dönemden sonra NATO'nun stratejisinin uygulanması ve önceliklendirilmesinde, birincil ortağı olan ABD'nin politikasını şekillendiren en önemli unsurların başında yer alan, sadece ulusal değil aynı zamanda uluslararası güvenlik ortamını da tehdit eden terörizm ve terörizm ile ilişkili ülkeler yer almıştır (Tavukcu, 2001). NATO, 11 Eylül saldırılarının ardından ilk kez Washington Antlaşması'nın 5. maddesini devreye sokarak, kolektif savunma yükümlülükleri içinde terörle mücadeleyi de kapsayacak şekilde kapsamını genişletmiş ve bu bağlamda NATO AWACS uçakları *Kartal Yardımı Harekatı (OEA)* kapsamında 09 Ekim 2001 ve 16 Mayıs 2002 tarihleri arasında ABD hava savunmasını destekleme uçuşları icra etmiştir (NATO, 2016).

21. yüzyıl, küresel güçlüklerin üstesinden gelmek için benzeri görülmemiş bir iş birliği gerektirmiştir. Terörizmin yarattığı endişe ABD ve Rusya arasındaki ilişkilerin yumuşamasına neden olmuştur. Mayıs 2002'de düzenlenen Roma Zirvesi'nde alınan kararlar NATO ve Rusya arasındaki ilişkilerde önemli bir değişime işaret eden *NATO-Rusya Konseyi* kurulmuştur. Avrupa-Atlantik bölgesinde kalıcı ve kapsayıcı bir barışı teşvik etmeyi amaçlayan konsey, güvenliğin tüm devletler için gerekliliğini vurgulayarak, ortak güvenlik endişeleri konusunda istişare, fikir birliği

oluşturma ve ortak eylem için bir platform sağlamıştır. Kitle imha silahlarının yok edilmesi, kriz yönetimi, barış gücü ve insani yardım operasyonları gibi konularda ortak kararlar alınması ve bunların uygulanması bağlamındayelerin eşit sorumluluk paylaştığı uzlaşı ilkesi çerçevesinde, ortak tehdit ve zorlukların etkili bir Őekildestesinden gelinmesi amaçlanmıştır (NATO, 2010).

Öte yandan, ortaya çıkan tehditlere karşı NATO, askeri yeteneklerini modernize etmek ve Afganistan'daki BM gücü Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (ISAF) misyonuna liderlik etmek gibi alan dışı operasyonel rollerstlenmek de dahil olmakzere önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda, 11 Ağustos 2003'te, BM'nin verdiği yetki çerçevesinde ISAF komutasınıstlenmiş, Afgan güvenlik gclerinin gelişiminin sağlanması ve Afganistan'ın terörizm için bir sığınak haline gelmesinin önlenmesi temelinde (NATO, 2022f) 2003-2021 yılları arasında görev yapmıştır.

Yukarıda bahsedildiğizere, Soğuk Savaş döneminde birbirlerini en büyük tehdit olarak gören NATO ve Rusya arasındaki iş birliğini öngören konseyin kurulması Roma Zirvesi'nde alınan karar ile gerçekleşmiştir. Değişen bu güvenlik ortamına NATO'nun uyumunu sağlayan en önemli organlardan olan NATO zirve toplantıları, stratejik konseptlerin hazırlık ve onayına yönelik enst düzey karar alma organlarıdır. Periyodik olarak toplanan bust düzey toplantılar, Devlet ve Hükümet Başkanlarına kritik zorlukları ele alma, ittifakın stratejik rotasını çizme ve önemli politika değişikliklerini tanıtma fırsatı vermektedir. Zirveler rutin etkinlikler olmayıp genellikle NATO'nun evrimindeki önemli anlarda düzenlenmektedirler. Yeniyelerin davet edilmesinde, önemli girişimlerin başlatılmasında ve ortaklıkların gclendirilmesinde etkili olan, NATO'nun enst düzeydeki toplantıları olarak kabul edilirler (NATO, 2024e). Buradan yola çıkararak, NATO'nun 2010 Strategic Konseptinin daha iyi anlaşılabilmesi için, 11 Eylül saldırısı sonrası gerçekleştirilen zirveler kısaca incelenmiştir.

21-22 Kasım 2002 tarihlerinde düzenlenen Prag Zirvesi, NATO için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zirvede, NATO'nun genişleme politikası doğrultusunda Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya katılım görüşmelerine davet edilmişlerdir. Bulkelerin 29 Mart 2004 tarihinde resmenye olmalarıyla, NATO'nunye sayısı 26'ya çıkmıştır (NATO, 2024b). Alan dışı operasyonel faaliyetlerin yürütülmesi stratejisinin benimsendiği (Yiğittepe, 2017, s.

344-359) zirvede, kara, hava, deniz ve özel harekât kuvvetlerini kapsayan, hızla konuşlandırılabilen, yüksek hazırlık seviyesi ve teknolojik gelişmişlikle karakterize edilen çok uluslu bir askeri yapı olan NATO Mukabele Kuvveti'nin (NRF) oluşturulması gibi askeri yetenekleri artırmaya yönelik önlemlerin uygulanması, terörle mücadele konusunda kapsamlı bir yaklaşım benimsenmesi, Afganistan'da üye ülkelere destek taahhüdünde bulunulması ve ortaklıkların güçlendirilmesine yönelik girişimlerin onaylanması gibi kararlar alınmıştır (NATO, 2022g).

2000'li yılların başında NATO, kriz bölgelerine hızlı müdahale edebilmek amacıyla, yüksek hazırlık seviyesindeki kolordu karargâhlarından daha küçük ve sürekli hazır tutulan bir kuvvet oluşturma ihtiyacı hissetmiş, bu ihtiyaç doğrultusunda, ABD'nin önerisiyle NRF fikri gündeme gelmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrası artan terör tehdidine karşı hızlı ve esnek bir yanıt verme kabiliyetini NATO'ya kazandırmak amacıyla 2002 Prag Zirvesi'nde NRF'nin kurulması kararlaştırılmıştır. NRF'nin temel amacı, NATO'nun sahip olduğu kuvvet yapısından karşılanarak, Avrupa dışındaki olası operasyon bölgelerine hızlı müdahale sağlamaktır. 2002 Prag Zirvesi kararları doğrultusunda, NRF'nin 2004'te başlangıç harekât kabiliyetine, 2006'da ise tam harekât kabiliyetine ulaşması hedeflenmiştir. Hızlı konuşlandırılabilen kara, hava, deniz ve özel kuvvetlerden oluşan ve teknolojik olarak gelişmiş, çok uluslu bir yapıya sahip olacak şekilde tasarlanan NRF'in temel görevleri arasında toplu savunma, hızlı askeri müdahale, barışı destekleme, kritik tesisleri koruma ve afet yardımı bulunmaktadır (Fazla, 2022). NRF'in, karar alınmasını takiben beş gün içinde hızlı bir şekilde konuşlandırılacak, kara, hava ve deniz yeteneklerine sahip 20,000 kişilik çok uluslu bir askeri birlik olarak tasarlanması kararlaştırılmıştır. Bu gücün NATO'nun geleneksel sorumluluk alanının ötesindeki krizlere müdahale edebilecek şekilde küresel olarak faaliyet göstermesi amaçlanmıştır (Ok, 2015). Prag Zirvesi, NATO'nun terörizme karşı savunma konseptinin geliştirilmesine ve BİO ülkeleriyle, sınır güvenliği, istihbarat paylaşımı, ortak tatbikatlar ve terörle mücadele yeteneklerinin geliştirilmesi konularında iş birliğinin geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu maksatla küresel bir örgüt olan NATO, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgesindeki göç akımları, kitle imha silahlarının yayılması ve bölgesel çatışmalar gibi güvenlik risklerine karşı bölgesel istikrarsızlığı azaltmak ve İttifak'ın güvenlik çıkarlarını korumak amacıyla ortaklık kapsamındaki ülkelerle iş birliğini geliştirme kararı almıştır.

28-29 Haziran 2004 tarihlerinde düzenlenen İstanbul Zirvesi'nde, ISAF'ın genişletilmesi, Bosna Hersek'teki SFOR görevinin AB'ye geçişi ve Kosova'daki Kosova Gücü'nün (KFOR) devam eden önemi de dahil olmak üzere Balkanlar'daki gelişen güvenlik ortamı ele alınmıştır. İstanbul Zirvesi ayrıca, terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması gibi güncel tehditlere karşı NATO'nun yeteneklerini güçlendirmeye odaklanmıştır. Bu kapsamda askeri yeteneklerin geliştirilmesi, deniz operasyonlarının genişletilmesi ve Irak güvenlik güçlerini eğitmesi konuları yer almıştır. Zirvede ayrıca ortaklıkların önemi vurgulanarak, Orta Doğu coğrafyasında NATO üyesi olmayan ülkeler (Şekil 3'e bkz.) ile İttifak üyeleri arasında iş birliğini kolaylaştırmak suretiyle kalıcı küresel ve bölgesel güvenliği geliştirmek üzere tasarlanmış stratejik bir ortaklık forumu olarak İstanbul İş Birliği Girişimi (ICI) kurulmuştur (NATO, 2014a). BİO ve Akdeniz Diyalogu ülkeleri için tasarlanan işbirliğinin amaç ve araçları, katılımcı ülkelerin özel ihtiyaçlarına, kapasitelerine ve taleplerine bağlı olarak ICI kapsamında da geçerliliğini korumaktadır. Bununla birlikte ICI, siyasi diyalogun ve operasyonel yeteneklerin geliştirilmesi, terörle mücadelenin güçlendirilmesi, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, savunma bütçesinin hazırlanması, bilgi paylaşımı, deniz operasyonlarında iş birliği, sınır güvenliği ve enerji güvenliği gibi alanlarda da beraber çalışabilirliği geliştirmekte, bölgesel ve küresel güvenliği önemli bir katkı sağlamaktadır. Afganistan operasyonları sırasında Kuveyt, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki üslerin operasyonel olarak kullanılması İstanbul İş Birliği Girişimi'nin NATO'nun operasyonel yetenekleri ve bölgesel angajmanı açısından stratejik önemini ortaya koymuştur.

Bahreyn

Kuweyt

Katar

Birleşik Arap
Emirlikleri

Şekil 3: İstanbul İş Birliği Girişimi Ülkeleri

Bu girişim ile, başta savunma ve güvenlik alanlarında olmak üzere, karşılıklı yarar sağlayan ikili ilişkileri geliştirmek ve böylece bölgesel güvenlik ve istikrarı güçlendirmek amaçlanmıştır. Zirvede, 1994 yılında Akdeniz ülkeleriyle iş birliğini geliştirmek amacıyla başlatılan ancak beklenenden daha yavaş bir ilerleme kaydedilen Güçlendirilmiş Akdeniz Diyalogunun yeniden canlandırılması gerektiği üzerinde de

durulmuştur. Bu amaçla, diyalog içerisinde yer alan devletler ile terörle mücadele ve sınır güvenliği gibi alanlara askeri iş birliği programlarının hazırlanmasına karar verilmiştir (NATO, 2024d). Alınan kararlar, NATO'nun 11 Eylül sonrasında daha geniş bir yelpazede güvenlik sorunlarının yaşandığı ve uluslararası iş birliğine daha fazla önem verilen bir dünyada değişen rolünü yansıtmaktadır.

22 Şubat 2005 tarihinde düzenlenen Brüksel Zirvesi, Balkanlar, Afganistan ve Irak'ta istikrarın desteklenmesi konusundaki kararlılıklarını yinelemiş ve ayrıca, NATO ve AB arasındaki stratejik ortaklığın güçlendirilmesinin önemini vurgulamıştır. Dünya çapında demokratik gelişimin önemini vurgulandığı zirve, Afganistan'ın geçiş sürecini desteklemeye, Irak'a güvenlik güçlerini oluşturmada yardımcı olmaya ve Balkanlar'da istikrarı korumaya odaklanmıştır. Zirvede, Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İş birliği Girişimi de dâhil olmak üzere ortaklıklar ile AB, BM, Rusya ve diğer uluslararası aktörlerle iş birliğinin önemi bir kez daha teyit edilmiştir. Ukrayna'nın demokrasiye olan bağlılığından da bahsedilen zirvede, Avrupa-Atlantik hedeflerine yönelik desteğin devam edeceği taahhüt edilmiştir. İttifak'ın terörizmle mücadele, güvenliği güçlendirme ve barışı inşa etme konusundaki kararlılığının vurgulandığı zirvede, NATO'nun Müttefikler arasında işbirliği ve koordinasyon için önemli bir örgüt olduğu ve NATO'nun yeteneklerini çağdaş zorlukların üstesinden gelecek şekilde dönüştürme ihtiyacı vurgulanmıştır (NATO, 2009).

28-29 Kasım 2005 tarihinde düzenlenen Riga Zirvesi, uluslararası katılımın artırılmasının sağlanarak ISAF'ın genişletilmesi ve NATO'nun Kosova'daki statüsüne ilişkin yürürlükte olan uygulamaların devamının sağlanmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Daha önceki zirvelerde de üzerinde durulduğu şekliyle, istikrar ve güvenliğin artırılması temelinde, ortaklıkların önemi vurgulanarak, Bosna Hersek, Karadağ ve Sırbistan, BİO gurubuna katılmaya davet edilmiştir. Bu sayede, ittifak üyesi olmayan ülkelerle ilişkilerin operasyonel yeteneğinin artırılması hedeflenmiştir. Avrupa-Atlantik bölgesi ve ötesinin istikrar ve güvenliğinin temin edilmesi bakımından, NATO ile Rusya arasındaki iş birliğinin sürdürülmesinin yanında, Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi, Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İş birliği Girişimi bünyesinde bulunan ülkelerle olan ortaklıklarının, NATO'nun misyonunun temelini oluşturduğu vurgulanmıştır. Terörle mücadele konusundaki kararlılığını bir kez daha teyit edildiği Riga Zirvesi'nde, ittifakın günün zorluklarına yanıt verebilme yeteneğini sağlamak için savunma alanındaki dönüşüme olan ihtiyaç vurgulanırken, kolektif

savunması amacıyla oluşturulan NRF'in tamamen operasyonel hale getirilmesi, stratejik hava ikmal yeteneklerinin geliştirilmesi, özel harekât kuvvetleri dönüşüm girişiminin başlatılması, güvenli istihbarat paylaşımı ve siber tehditlere karşı NATO ağ destekli yeteneğinin geliştirilmesi gibi hususlar da yer almıştır (NATO, 2022ğ). Öte yandan, 1999 Stratejik Konseptinde ifade edilen hayati kaynakların akışındaki aksamalar tanımı genişletilerek, NATO'nun enerji altyapısına yönelik risklerin değerlendirilmesi ve azaltılması için eşgüdümlü bir uluslararası yaklaşımın gerekli olduğu ifade edilmiştir.

2004 sonrasında NATO'nun değişen güvenlik ortamına uyumu devam etmiş ve Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 10. maddesinde ifade edilen açık kapı politikasıyla uyumlu bir şekilde, belirli coğrafi sınırlamaları aşarak küresel barış ve istikrara kendini adanmış uluslarla iş birliği modellerinin geliştirilmesinde kendini göstermiştir. Bu temelde NATO 2006 yılında, yerleşik ortaklık çerçevelerinin ötesinde, Küresel Ortaklar (Şekil 4'e bkz.) olarak adlandırılan çeşitli uluslarla bireyselleştirilmiş iş birliği platformunu hayata geçirmiştir (Çetinkaya, 2020). Günümüzün karmaşık güvenlik ortamında stratejik önemi giderek artan bu anlayış, geleneksel coğrafi sınırları aşan ülkelerle oluşturduğu geniş çaplı bir ortaklık yaklaşımı, ittifakın küresel bir örgüt olduğunu ortaya koymaktadır. 2021 yılında ABD'ni Afganistan'dan ayrılma karar alması ve NATO'nun da Afganistan'dan çekilmesi sonrası yaşanan gelişmeler neticesinde, NATO'nun Afganistan ile ortaklık ilişkileri, NAC'in güvenlik ortamına ilişkin aldığı kararlar neticesinde anda askıya alınmış durumdadır (NATO, 2024ç). Tüm bu girişimler NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde daha geniş bir güvenlik rolüne olan ihtiyacını ortaya koymuştur (Tavukcu, 2001).

Şekil 4: Küresel Ortaklar

2-4 Nisan 2008 tarihlerinde düzenlenen Bükreş Zirvesi'nde, Afganistan ve Kosova'da devam eden operasyonlar, Arnavutluk ve Hırvatistan'a yapılan davetlerle ittifakın genişlemesi ve askeri yeteneklerin geliştirilmeye devam edilmesi de dahil olmak üzere NATO'nun temel taahhütleri gözden geçirilmiştir. Afganistan'daki ISAF ve Kosova'daki KFOR misyonlarının önemi bir kez daha vurgulanarak, NATO'nun bu ülkelerindeki güvenlik ve barışı tesis etme yönündeki çabalarının devam edeceği ifade edilmiştir. Terörizmin her türününün tekrar kınandığı Bükreş Zirvesi'nde, Etkin Çaba Operasyonu da dâhil olmak üzere terörizmle mücadelede uluslararası iş birliğinin önemi yinelenirken, NATO Eğitim Görevi-Irak (NTM-I) misyonu aracılığıyla Irak güvenlik güçlerinin eğitimi konusunda ortaya konulan ilerlemenin memnuniyet verici seviyede olduğu ifade edilmiştir. Zirve'de ele alınan en önemli hususlardan birisi, Batı Balkanlar için önemli bir adım olan, Arnavutluk ve Hırvatistan'a katılım müzakerelerine başlamaları yönünde yapılan davet olmuştur. Öte yandan, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO operasyonlarına katkıları ve demokratik reformları takdir edilmiş, NATO üyeliği isteklerini doğrultusunda Ukrayna ve Gürcistan'a üyelik başvurularıyla ilgili kalan konuların ele alınacağı yoğun bir diyalog dönemini başlatan Üyelik Eylem Planları (MAP) verilmiştir (NATO, 2022h).

Ancak, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında NATO ve Rusya arasındaki ilişkiler olumlu yönde gelişme göstermiş olmasına ve Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliğin artırılması, demokratik yönetim, özgürlüklere saygı ve siyasi çoğulculuk gibi ortak ilkeler, değerler ve taahhütler üzerine kurulan NATO-Rusya ortaklığının öneminin vurgulanmasına rağmen, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üyeliklerinin önünün açılması yönünde alınan karar, Rusya ve NATO arasında devam etmekte olan iş birliğinin olumsuz yönde etkilenmesine neden olan gelişmelerin başlangıcı olduğu ifade edilebilir. Prag Zirvesi'nde alınan karar gereğince, eski SSCB üyesi olan Estonya, Letonya ve Litvanya'nın 2004 yılında NATO üyesi olmaları, 2003 yılında Gürcistan'da gerçekleşen *Gül Devrimi* ve 2004 yılında Ukrayna'da gerçekleşen *Turuncu Devrim* sonrasında, Bükreş Zirvesi'nde dile getirilen, NATO'nun genişlemesi politikası bağlamındaki Ukrayna ve Gürcistan'ın olası üyelikleri, Rusya'nın güçlü muhalefeti ile yanıt bulmuştur (Noi, 2022). Rusya, NATO'nun bu girişimine, Gürcistan'la yaşadığı çatışmanın sonrasında Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinin bağımsızlıklarını tanıyarak cevap vermiştir (Oğuzlu, 2019).

NATO'nun 60. yıldönümünün de kutlandığı 3-4 Nisan 2009 tarihlerinde düzenlenen Strasbourg-Kehl Zirvesi'nde, daha önceki zirvelerde değinilen ISAF, KFOR ve NTM-I misyonlarının devamlılığı, terörizme karşı sergilenen duruş, kollektif güvenlik ve iş birliği gibi hususlara verilen önemin tekrarlanması yanında, Arnavutluk ve Hırvatistan'ın üyelikleri kabul edilmiş, böylece NATO'nun üye sayısı 28'e yükselmiştir. Öte yandan, NATO'nun açık kapı politikası temelinde, Kuzey Makedonya'ya davet gönderilerek, bir anlamda üyelik statüsüne yönelik ilk adım atılmıştır. Bunun yanında, Fransa'nın NATO'nun askeri komuta yapısına tam olarak geri dönüşü gerçekleşmiştir. NATO'nun BM ve AB ile paylaştığı stratejik çıkarları doğrultusunda, kriz yönetimi, terörle mücadele, kabiliyet geliştirme ve sivil acil durum planlaması konularında gerçekleştirilen iş birliğinden duyulan memnuniyet ve devamının gerekliliği vurgulanmıştır. Strasbourg Zirvesi'nde ittifak üyeleri, değişen dünya koşullarına uyum sağlamak için yeni bir strateji belirleme ihtiyacı duymuşlardır. Bu doğrultuda kabul edilen *İttifak Güvenliği Deklarasyonu*, bu stratejik dönüşümün ilk sinyali olmuş ve daha kapsamlı bir stratejik konseptin geliştirilmesine öncülük etmiştir (NATO, 2014b). Aynı zamanda bu belge, yeni bir NATO Stratejik Konseptine duyulan ihtiyacı ana hatlarıyla ortaya koymuş, caydırıcılık, kollektif savunma, silahsızlanma, genişleme, gelişen tehditler, uluslararası örgütlerle iş birliği, NATO-AB ilişkileri, Rusya ile ilişkiler ve ortak değerlerin önemi gibi İttifak politikasının temel unsurlarını da ele almıştır (NATO, 20221).

19-20 Kasım 2010 tarihinde düzenlenen Lizbon Zirvesi'nde, Afganistan'daki güvenlik sorumluluğunun Afgan güçlerine devredilmesi onaylanmış, Rusya ile ilişkilerde bir *reset* başlatılarak karşılıklı çıkar alanlarında iş birliğine davet edilmiştir. Zirvede ayrıca kriz yönetimine yönelik kapsamlı bir yaklaşım vurgulanarak istikrarın sağlanması, yeniden yapılanma ve yerel güçlerin kapasitelerinin geliştirilmesine öncelik verilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Silahların kontrolünün öneminin vurgulandığı zirvede, nükleer silahların yayılmasını önleme çabalarının yanında, dengeli bir nükleer ve konvansiyonel kuvvet bulundurulmasının desteklendiği ifade edilmiştir. Zirve'de ayrıca siber tehditlerin yarattığı güçlükler ele alınmış ve kapsamlı bir siber savunma politikası geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. Öte yandan, istikrarlı ve güvenilir bir enerji güvenliği ve arzının sağlanması için, enerji kaynaklarının, güzergâhlarının ve tedarikçilerinin çeşitlendirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Bunun yanında, küreselleşen ve giderek karmaşıklaşan güvenlik ortamının zorluklarını

karşlamak için stratejik uyumunu hızlı bir şekilde uyum sağlayabilmek amacıyla mevcut ortaklık ilişkilerini daha da genişletmeyi amaçlamış (NATO, 2022a) ve ittifakın gelecekteki yönüne rehberlik edecek yeni stratejik belgelerin geliştirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır.

İttifak üyelerinin güvenliğinin sağlanması amacıyla NATO Balistik Füze Savunma (BMD) sisteminin geliştirilmesi ve kurulmasına yönelik önemli bir adım olan Lizbon Zirvesi, sistem içerisinde bir erken uyarı radarına ev sahipliği yapacak olması bakımından Türkiye'nin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Aşamalı bir şekilde hayata geçirilecek olan BMD sistemi, Almanya Ramstein'da bir füze yönetim ve kontrol merkezini, ABD gemilerine konuşlandırılan füzeleri, Polonya ve Romanya'daki füze sistemlerini ve Türkiye Kürecik'e yerleştirilecek balistik füze tehditline karşı bir erken uyarı radarın konuşlandırılmasını kapsamaktadır. Kürecik radarı bu bileşenlerle birlikte NATO BMD sisteminin operasyonel bileşenlerin ilk temelini oluşturması planlanmıştır (Ok, 2015). ABD Savunma Bakanlığının Avrupa ve NATO işlerinden sorumlu yetkilisi Jim Townsend, eşzamanlı olarak basına yaptığı açıklamalarda, Türkiye'nin Lizbon NATO Zirvesi'ndeki konumuna ilişkin iki temel beklentisini dile getirmiştir. İlk olarak, Türkiye'nin NATO'nun temel bir ittifak yeteneği olarak kapsamlı bir füze savunma sistemi kurma taahhüdüne olumlu oy vermesinin kritik önemini vurgulamış, ikinci olarak da Türkiye'nin bu sistem çerçevesinde üstleneceği rolün tanımlaması gerektiğinin altını çizmiştir. Townsend, Türkiye'nin stratejik coğrafi konumu göz önüne alındığında, ülkenin füze savunma altyapısının ayrılmaz bileşenlerine ev sahipliği yapmak için benzersiz bir konuma sahip olduğunu ileri sürmüştür (Düzmen, 2012).

Lizbon Zirvesi'nde Türkiye'nin kaygıları, füze kalkanı sisteminin İran ile gelişmekte olan siyasi ve ekonomik ilişkilerini zorlama potansiyeli üzerinde yoğunlaşmıştır. Aynı zamanda Türkiye, doğu sınırlarını da kapsayacak şekilde genişletilmiş bir kapsama alanını savunurken, İran ve Suriye'nin açıkça düşman unsurlar olarak gösterilmesinden kaçınmaya çalışmıştır. Pentagon tarafından daha sonra yapılan ve füze kalkanı sisteminin bir düşmanlık ilanı değil İran'ın nükleer faaliyetlerine bir yanıt olduğunu teyit eden açıklama (Ok, 2015), Türkiye için yeterli güvenceyi sağlamıştır. Sonuç olarak Türkiye, NATO yükümlülükleri ile bölgesel diplomatik zorunlulukları arasında stratejik bir denge kurarak, İran'ın balistik ve nükleer füze tehdidini azaltmayı amaçlayan bir füze radar sisteminin Kürecik'te

konuşlandırılmasına rıza göstermiş ve 2010 Stratejik Konseptini kabul etmiştir. Bu olay Türkiye'nin birbiriyle rekabet halindeki güvenlik kaygıları arasında dikkatli bir şekilde yol aldığını ve komşularını açıkça düşman olarak tanımlamaktan kaçınan stratejik bir dış politika anlayışını benimsemiştir.

Lizbon Zirvesi'nin en önemli konusu hiç kuşkusuz ki yeni bir stratejik konseptin kabulü olmuştur. Strasbourg Zirvesi'nde, 21. yüzyılın güvenlik ortamında NATO'nun uzun dönemli rolünün belirlenmesi için yeni bir stratejik konsept için çalışmalara başlanması yönünde alınan karar uyarınca (NATO, 2014b), 2010 yılında kapsamlı bir stratejik değerlendirme sürecine girilmiş ve Lizbon Zirvesi'nde *Aktif Angajman, Modern Savunma* ismi ile onaylanan yeni konsept, NATO'nun 21. yüzyıldaki güvenlik önceliklerini ve hedeflerini belirleyerek (Koukakis, 2023, s. 34-40), ittifakın önümüzdeki on yıllık dönemi için bir yol haritası sunmuştur.

2010 Stratejik Konsepti, NATO'nun temel görevleri olan kolektif savunma, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenliği yeniden teyit etmiştir. NATO'nun stratejik adaptasyonu için bir yol haritası çizerek transatlantik iş birliğinin, silahların kontrolünün ve ortaklıkların önemini vurgulamıştır. Bu stratejik çerçeve, kabul edilmesinden bu yana geçen yıllarda NATO'nun politikalarını ve operasyonlarını şekillendirmeye devam etmiştir. 2010 konsepti, NATO'nun genişleme politikasını güçlendirerek, tüm üyelik şartlarını yerine getiren ülkelere kapılarının açık olduğunu bir kez daha belirtmiştir (NATO, 2022a).

Belgede, NATO-Rusya iş birliğinin güvenli ve istikrarlı bir bölgenin tesisi için hayati önem taşıdığı, NATO ve Rusya'nın birbirleri için bir tehdit oluşturmadığı ve gerçek bir stratejik ortaklık kurmanın amaçlandığı belirtilmiştir. Güvenlik çıkarları temelinde kurulan NATO-Rusya Konseyi aracılığıyla, iki taraf arasındaki iş birliğini güçlendirmeye yönelik olarak füze savunması, terörle mücadele ve uluslararası güvenlik gibi alanlarda karşılıklı güven ve öngörülebilirliği teşvik eden ortak çabaların da dâhil olduğu vurgulanmıştır (NATO, 2022i). Dolayısıyla Rusya, önceki stratejik konseptlere uygun olarak NATO için potansiyel bir ortak olarak değerlendirilmiştir. Belgede, NATO'nun sadece bölgesel bir güvenlik aktörü olmaktan öte, küresel ölçekte meydana gelen sorunlara da duyarlı olduğu vurgulanarak, önceki konseptlerden farklı olarak, küresel güvenlik ortamındaki rolü daha belirgin bir şekilde ortaya konulmuştur (Turaç, 2022).

2010 Stratejik Konsepti, ittifakın Soğuk Savaş sonrası evriminde önemli bir kilometre taşını temsil etmekte ve kollektif savunma, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlik olmak üzere NATO'nun üç temel görevinin ana hatlarını çizmektedir. Washington Antlaşması'nın kolektif savunmaya ilişkin 5. maddesi uyarınca, herhangi bir NATO üyesine yapılan bir saldırının tüm üyelere yapılmış sayılacağını ve toplu bir karşılık verilmesini gerektireceğini bir kez daha ifade edilmiştir. NATO'nun karşı karşıya olduğu değişen güvenlik ortamının özetlendiği 2010 Stratejik Konsepti'nde, konvansiyonel bir saldırı olasılığının düşük olduğu, ancak böyle bir saldırı ihtimalinin tamamen göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmış, bu bağlamda balistik füzelerin yayılması büyüyen bir tehdit olarak tanımlanmıştır. Konseptte ayrıca, nükleer ve diğer kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, aşırıcılık, silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi suçlar, siber saldırılar, enerji güvenliği, teknolojilerin hızla ilerlemesi ve önemli sağlık riskleri oluşturan iklim değişikliği ve su kıtlığı gibi çevresel sorunlar da dahil olmak üzere çeşitli güvenlik sorunlarının ortaya çıktığı da vurgulanmıştır (NATO, 2022i).

3.4 Yenilenen Jeostratejik Rekabet Döneminin ilk Konsepti

Sovyet yayılcılığı tehdidinin hâkim olduğu Soğuk Savaş dönemi, başlangıçtaki stratejik odağını derinden şekillendirmiştir. Bu dönem kolektif savunma mekanizmalarının geliştirilmesine ve caydırıcılığa güçlü bir vurgu yapılmasına tanıklık etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO yeni bir güvenlik ortamına uyum sağlamış, terörizm ve bölgesel çatışmalar gibi yeni ortaya çıkan tehditlerle mücadele etmiştir. Ancak 2022 Stratejik Konsepti jeostratejik rekabetin yeniden canlandığını kabul ederek önemli bir değişime işaret etmektedir. Rusya'nın Ukrayna'daki saldırgan eylemleri ve Çin'in artan etkisi güvenlik ortamını temelden değiştirmiştir. Bu temelde NATO artık stratejik yaklaşımını bu yeni gerçeklere göre uyarlamak ve yenilenen küresel rekabet çağında üyelerinin kolektif güvenliğini sağlamak için caydırıcılığa, dayanıklılığa ve transatlantik bağların güçlendirilmesine öncelik vermektedir.

Rusya'nın agresif bir şekilde askeri yığınakları, hava sahası ihlalleri ve siber saldırıları, dezenformasyon ve siyasi müdahaleyi de içeren hibrit savaş anlayışı, başta Avrupa-Atlantik bölgesi olmak üzere, küresel güvenliği de ciddi şekilde tehdit eder hale gelmiştir. Rusya tarafının sorumsuz nükleer söylemi ve Belarus'a nükleer silah

konuşlandırması da stratejik Soğuk Savaşı dönemine benzer bir caydırıcılık duruşu sergilediğini göstermektedir. Bunun yanı sıra, NATO'nun güvenliği ve çıkarları ile çelişen ÇHC'nin sistemik rekabetinin yükselişiyle birleştiğinde, karmaşık ve çok yönlü bir güvenlik ortamı ortaya çıkmıştır. Rusya ve Çin arasında derinleşen stratejik ortaklık bu zorlukları daha da arttırmaktadır. Öte yandan, küresel bir tehdit haline dönüşen terörizm, siber saldırılar, artan teknolojik gelişmelerin kötü niyetli kullanımı, uzay alanındaki gelişmeler neticesinde siber uzayın da bir diğer çatışma alanı olarak ortaya çıkması, iklim değişikliği, Afrika ve Orta Doğu bölgelerindeki istikrarsızlık ve çatışmalar, tüm bunların yarattığı insani krizler gibi faktörler (NATO, 2024f), NATO üyelerinin güvenliğine, uluslararası barış ve refaha yönelik önemli bir asimetrik tehdit olarak kabul edilmektedirler.

Genel olarak bakıldığında, NATO'nun doğu ve güney sınırları boyunca giderek artan çatışmalar, istikrarsızlıklar, demografik, ekonomik ve siyasi krizlerin yarattığı riskler ile, temel değerleri ve çıkarları karşısında küresel bağlamda ortaya çıkan çevre sorunları, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, nükleer tehdit ve Çin'in küresel istikrarı etkileyen politikaları gibi faktörler, NATO'yu kollektif savunma amacı doğrultusunda genişleme, iş birliğine dayalı yeni ortaklıklar geliştirme ve yeni stratejiler ortaya koymaya itmiştir. Bu jeostratejik rekabet döneminde, çok yönlü tehditlerle etkili bir şekilde başa çıkabilmesini ve güvenliğini ve değerlerini koruyabilmesini sağlamak için NATO'nun stratejik yaklaşımının kapsamlı bir şekilde yeniden değerlendirilmesi gerektirmiştir. Bu kapsamda, 2022 Stratejik Konsepti, NATO'nun bu karmaşık ve zorlu ortamda yol almasını sağlayan bir yol haritası olarak ortaya çıkmıştır.

3.4.1 2022 Stratejik konsepti

NATO, 2022 Stratejik Konsepti ile güvenlik kavramını yeniden tanımlayarak, gelecek on yılı kapsayacak stratejisini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, bir önceki konseptten 2022 Stratejik Konseptinin doğuşuna kadar geçen zaman içerisinde icra edilen zirveler kısaca incelenerek, değişen güvenlik ortamı karşısında NATO'nun stratejik bakışındaki değişimin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

2010 Stratejik Konsepti sonrasındaki ilk zirve olan, 20-21 Mayıs 2012 tarihlerinde ABD'nin ev sahipliğinde düzenlenen Chicago Zirvesi, en önemli gündemini oluşturan Afganistan konulu oturuma 28 NATO üyesi ülkenin yanı sıra 40'a

yakın ülke ve uluslararası kuruluşun da katılımı bakımından NATO için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Lizbon Zirvesinde kararlaştırıldığı üzere, güvenlik sorumluluğunun 2014 yılı sonuna kadar ISAF'tan aşamalı olarak Afgan Ulusal Güvenlik Güçlerine (ANSF) devredeceği, bu kapsamda, eş zamanlı olarak ISAF'ın odağını muharebeden ziyade, eğitmeye, danışmanlık yapmaya ve desteklemeye kaydırarak ISAF'ın tam güvenlik sorumluluğunu üstlenme kapasitesini kazanması hedeflenirken, ayrıca demokratik reformlar, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi konularda da siyasi reformların iyileştirilmesinin amaçlandığı vurgulanmıştır. NATO'nun Balkanların istikrar ve güvenliğine olan bağlılığının altı çizilerek, KFOR'un görevine devam edeceği, ancak güvenlik durumunun elverdiğinde daha küçük ve daha esnek bir caydırıcı varlığa doğru geçiş yapmayı hedeflediği belirtilmiştir (NATO, 2022j). BM Güvenlik Konseyi'nin Mart 2011'de Libya'ya silah ambargosu uygulanmasına izin veren kararının ardından (NATO, 2024g) Libya'da icra etmiş olduğu *Birleşik Koruyucu Operasyonu (OUP)*, NATO'nun uluslararası toplumu destekleyen etkili ve karmaşık operasyonlar yürütme kapasitesini ortaya koymakla birlikte, Arap Devletleri Liginde ve diğer ortaklıklar içerisinde yer alan ülkeler ile yaptığı iş birliğinin önemi vurgulanmıştır. Bu doğrultuda, Afrika Boynuzu'ndaki Okyanus Kalkanı, Akdeniz'deki Etkin Çaba, Somali'deki Afrika Birliği Görev Gücü ve Irak'taki NTM-I misyonu da dahil olmak üzere devam etmekte olan çeşitli operasyonlara desteğinin artırılması taahhüt edilmiştir (Şahin, 2015).

Lizbon Zirvesi sonuçları temel alınarak bir önceki yıl hayata geçirilen *Siber Savunma Konsepti, Politikası ve Eylem Planı* doğrultusunda 2012 yılı sonuna kadar tam operasyonel yetkinliğe ulaşılması öngörülmüştür. Ayrıca, istikrarlı ve güvenilir bir enerji arzının kritik öneme sahip olduğu bilinci ile, enerji güvenliği konularının NATO'nun politika ve faaliyetlerine daha fazla entegre edileceği belirtilmiştir (NATO, 2022j). Öte yandan daha önceki zirvelerde üzerinde durulan, Ukrayna ve Gürcistan'da istikrarın sağlanması, terörizmin her türüsüne karşı mücadele edilmesi, nükleer silahların ve diğer kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi çabaları, insan haklarını, temel hak ve özgürlüklerin sağlanması gibi çeşitli konulardaki NATO'nun taahhüdü tekrar ifade edilmiştir.

4-5 Eylül 2014 tarihinde düzenlenen Galler Zirvesi, Kırım'ın Rusya'ya katılımıyla başlayan Ukrayna krizi, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki istikrarsızlıklar ve IŞİD tehdidi gibi küresel güvenlik ortamındaki önemli gelişmeler ışığında

gerçekleştirilmiştir. Zirve bildirisinde NATO liderleri, Rusya'nın saldırgan tutumundan duydukları derin endişeyi dile getirmişlerdir. Bu bağlamda, Rusya'yı caydırmak ve Doğu Avrupa müttefiklerinin güvenliğini sağlamak amacıyla, Doğu Avrupa'da ilave askeri güçlerin konuşlandırılması, NATO Mücadele Kuvveti'nin kapasitesinin artırılması, Polonya'daki Yüksek Hazırlıklı Kolordunun güçlendirilmesi, NATO kuvvetlerinin genel hazırlık düzeylerinin yükseltilmesi ve ortak ülkelere savunma ve güvenlik sektörlerinde eğitim, danışmanlık hizmetleri ve yardım sağlamak amacıyla Savunma Kapasitesi Geliştirme Girişimi kurulması gibi bir dizi karar alınmıştır (NATO, 2022k). Galler Zirvesi'nde ayrıca, NRF'i tamamlayacak şekilde, NRF'ye bağlı *Çok Yüksek Hazırlıklı Müşterek Görev Gücünün* (VJTF) kurulmasını kararlaştırmıştır. Bu karar, NATO'nun krizlere daha hızlı ve etkili bir şekilde müdahale edebilme kabiliyetini artırmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, NRF içinde çeşitli NATO kuvvetlerinin görev yapacağı bir organizasyon yapısına geçiş yapılmıştır (Fazla, 2022). Bu sayede NATO, hem Rusya'nın potansiyel saldırganlıklarına karşı caydırıcı bir güç oluşturmayı hem de müttefiklerinin güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır (Tavukcu, 2001). Bunun yanında Zirve'de, giderek karmaşıklaşan siber saldırılar karşısında NATO, kolektif savunma kapasitesini güçlendirmeye yönelik önemli adımlar atmıştır. Zirvede, siber saldırıların NATO'nun kurucu anlaşması olan Washington Antlaşması'nın 5. maddesinde belirtilen ortak savunma yükümlülüğünü tetikleyebileceği vurgulanmıştır. Bu çerçevede, NATO, siber savunma politikasını resmileştirmiş ve siber tehditlere karşı stratejik bir eylem planı oluşturmuştur. Sürekli gelişen teknolojiyle birlikte siber tehditlerin de artacağı öngörülerek, müttefikler arasında her alanda olduğu gibi, siber güvenlik alanında da iş birliği ve koordinasyonun güçlendirilmesine, ayrıca, siber saldırılara karşı hukuki bir çerçeve oluşturma ihtiyacı vurgulanarak bu konuda çalışmaların başlatılmasına karar verilmiştir. Müttefiklerin, ülkelerindeki kurumları siber saldırılara karşı daha iyi koruyabilmeleri için kapsamlı siber savunma planları geliştirmeleri ve bu konuda birbirlerini desteklemelerinin önemi vurgulanmıştır (Polat, 2020).

Orda Doğu'da etnik azınlıkları sistematik olarak hedef alması da dâhil olmak üzere sivillere yönelik acımasız saldırılarıyla bölgesel istikrar ve güvenlik için önemli bir tehdit oluşturan DEAŞ'ın eylemlerine karşı NATO'nun müşterek savunma taahhüdü yinelenirken, Irak'ta kapsayıcı ve temsili bir hükümeti teşvik eden siyasi bir çözümün zorunluluğu dile getirilmiştir. DEAŞ'ın sadece Irak için değil aynı zamanda

Suriye için de büyük bir tehdit kaynağı olduğu, bununla birlikte Esad rejiminin de kendi halkına karşı uyguladığı şiddetle karakterize olan Suriye krizinin bölgesel olarak ciddi bir istikrarsızlığa yol açmaya devam ettiği, bunun sonucu olarak ortaya çıkan insani kriz nedeniyle, başta Türkiye, Ürdün ve Lübnan olmak üzere komşu ülkelerin milyonlarca mülteciye ev sahipliği yaparak önemli bir yükün altına girdikleri belirtilmiştir. Patriot füzelerinin Türkiye'ye konuşlandırılmasının, NATO'nun müttefiklerini olası tehditlere karşı savunma kararlılığını gösterirken, aynı zamanda caydırıcı bir unsur olarak da hizmet ettiği vurgulanmıştır. Zirve'de ayrıca, GSYH'nin %2'si oranında savunma harcaması hedefini tutturana ittifak üyelerinin bu seviyeyi korumak için çaba gösterecekleri, %2'lik hedefin altındaki üyelerin ise NATO'ya gerekli katkılarını sağlamak amacıyla savunma harcamalarını on yıl içinde kademeli olarak artırmaları hedefi üzerinde durulmuştur (NATO, 2022k).

Galler Zirvesi'nde, NATO'nun gelişen güvenlik sorunlarına hızlı ve kararlı bir şekilde yanıt verme yeteneğinin geliştirmesi bakımından NATO Hazırlık Eylem Planı onaylanmıştır. Böylece, Rusya'nın yarattığı riskler ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan kaynaklanan tehditlerin azaltılmasına odaklanan Hazırlık Eylem Planı, kolektif savunma ve kriz yönetimi yeteneklerini güçlendirerek mevcut ve gelecekteki zorluklarla etkin bir şekilde mücadele edebilecek güçlü bir ittifak olarak kalması amaçlanmıştır. Öte yandan Galler Zirvesi'nde, Kosova'daki güvenli ve istikrarlı bir ortamın sürdürülmesindeki önemli rolü nedeniyle KFOR'un desteklemeye devam edileceği ifade edilirken, gelişen güvenlik tehditlerine karşı Akdeniz'deki Etkin Çaba Operasyonu ve Somali açıklarında devam eden korsanlık tehdidine karşı korsanlıkla mücadele operasyonlarına devam edileceği ve deniz güvenliğinin artırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Tüm bunların yanında, önceki zirvelerde ele alınan, kolektif savunma ve güvenlik için iş birliği ve ortaklık, çevre ülkelerdeki istikrar, açık kapı politikası doğrultusunda yeni üyeliklerin olasılığı, nükleer silahların ve diğer kitle imha silahlarının yayılmasının yarattığı tehdit gibi konular üzerinde tekrar durularak, NATO'nun kararlılığı ortaya konulmuştur (NATO, 2022j).

2015 yılında, Suriye'deki rejimi operasyonel anlamda destekleyen Rusya'ya ait bir savaş uçağının hava sahası ihlali yapması nedeniyle Türkiye tarafından düşürülmesi sonucunda (NTV, 2015), bu tarihten itibaren NATO ve Rusya arasındaki ilişki iyice kötüye gitmiştir. Bunun yanı sıra, Rusya ve Ukrayna arasındaki çatışma, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki devam etmekte olan istikrarsızlıklar ve IŞİD

tehdidi gibi bölgesel ve küresel güvenliği sarsan gelişmelerin gölgesinde düzenlenen Varşova Zirvesi 8-9 Temmuz 2016 tarihinde icra edilmiştir. Zirve, NATO'nun caydırıcılığını ve savunma pozisyonunu güçlendirmeye ve aynı zamanda sınırlarının ötesine istikrar yansıtmaya odaklanmıştır. Alınan önemli kararlar arasında Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya'ya çok uluslu taburların konuşlandırılması, Güneydoğu Avrupa'da özel bir ileri mevcudiyetin geliştirilmesi, NATO'nun balistik füze savunması için ilk operasyonel yeteneğin ilan edilmesi ve siber uzayın yeni bir operasyonel alan olarak kabul edilerek ulusal siber savunmaların güçlendirilmesi taahhüdü yer almıştır (NATO, 2022m) Gelişen teknolojik ilerlemeler, imkan ve kabiliyetlere bakıldığında, bu kararlar içinde en önemlisinin, NATO'nun temel görevi olan caydırıcılık ve savunma yeteneklerinin artırılması bakımından, siber uzayın beşinci operasyon alanı olarak kabul edilmesinin olduğu söylenebilir. Zirvede ayrıca, ortaklara özellikle eğitim ve kapasite geliştirme yoluyla destek verilmesi, NATO'nun Afganistan'daki ISAF misyonunun uzatılması ve Ukrayna için kapsamlı bir yardım paketinin onaylamasına karar verilmiştir. Öte yandan Varşova Zirvesi'nde, NATO, Avrupa Konseyi ve Avrupa Komisyonu arasında güçlendirilmiş iş birliğini ifade eden bir ortak deklarasyonu da imzalanmıştır. Varşova Zirvesi'nde, 2014 Galler Zirvesi'nde alınan ve müttefiklerin savunma harcamalarını GSYH'nin en az %2 oranında artırması yönündeki kararın önemi bir kez daha vurgulanmıştır. Tablo 1'de (Press & Media, 2017) görüldüğü üzere, Türkiye 2024 itibariyle bu oranı sağlayan üye ülkeler arasında yer almıştır.

Tablo 1: GSYH'nin Payı Olarak Savunma Harcamaları ve Yıllık Reel Değişim (%)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023e	2024e
Share of real GDP (%)											
Albania	1.35	1.16	1.10	1.11	1.16	1.28	1.30	1.24	1.21	1.75	2.03
Belgium	0.97	0.91	0.89	0.88	0.89	0.89	1.01	1.04	1.18	1.21	1.30
Bulgaria	1.31	1.25	1.24	1.22	1.45	3.13	1.59	1.52	1.59	1.96	2.18
Canada	1.01	1.20	1.16	1.44	1.30	1.29	1.41	1.27	1.20	1.31	1.37
Croatia	1.81	1.75	1.59	1.63	1.54	1.59	1.69	1.95	1.78	1.74	1.81
Czechia*	0.94	1.02	0.95	1.03	1.10	1.18	1.30	1.39	1.34	1.37	2.10
Denmark	1.15	1.11	1.15	1.14	1.28	1.30	1.38	1.30	1.37	2.01	2.37
Estonia*	1.93	2.03	2.07	2.01	2.01	2.04	2.30	2.03	2.16	3.04	3.43
Finland	1.45	1.45	1.42	1.38	1.39	1.45	1.53	1.40	1.68	2.09	2.41
France	1.82	1.78	1.79	1.78	1.81	1.81	2.00	1.91	1.88	1.96	2.06
Germany	1.19	1.19	1.20	1.23	1.25	1.35	1.51	1.45	1.51	1.64	2.12
Greece	2.22	2.31	2.40	2.38	2.54	2.45	2.91	3.70	3.88	2.80	3.08
Hungary	0.86	0.90	1.00	1.19	1.01	1.34	1.76	1.32	1.84	2.05	2.11
Italy	1.14	1.07	1.18	1.20	1.23	1.17	1.59	1.54	1.52	1.50	1.49
Latvia*	0.94	1.03	1.44	1.59	2.06	2.02	2.16	2.09	2.12	2.87	3.15
Lithuania*	0.88	1.14	1.48	1.71	1.97	2.00	2.07	1.96	2.45	2.78	2.85
Luxembourg	0.37	0.41	0.38	0.49	0.50	0.55	0.58	0.47	0.56	1.12	1.29
Montenegro	1.50	1.40	1.42	1.34	1.37	1.33	1.73	1.55	1.38	1.54	2.02
Netherlands	1.15	1.13	1.16	1.15	1.22	1.32	1.41	1.36	1.44	1.66	2.05
North Macedonia	1.09	1.05	0.97	0.89	0.94	1.16	1.24	1.45	1.61	1.81	2.22
Norway	1.54	1.58	1.73	1.71	1.72	1.84	1.97	1.68	1.46	1.81	2.20
Poland*	1.88	2.23	2.00	1.89	2.02	1.99	2.23	2.22	2.23	3.26	4.12
Portugal	1.31	1.33	1.27	1.24	1.34	1.37	1.43	1.52	1.40	1.48	1.55
Romania*	1.35	1.45	1.43	1.73	1.79	1.84	2.01	1.85	1.74	1.60	2.25
Slovak Republic	0.98	1.11	1.12	1.10	1.22	1.70	1.92	1.74	1.81	1.84	2.00
Slovenia	0.97	0.93	1.00	0.98	1.01	1.05	1.06	1.23	1.29	1.34	1.29
Spain	1.06	0.93	0.81	0.91	0.93	0.91	1.00	1.03	1.16	1.19	1.28
Sweden	1.06	1.01	0.97	0.97	0.97	1.04	1.09	1.42	1.45	1.66	2.14
Türkiye	1.45	1.38	1.45	1.51	1.82	1.85	1.86	1.61	1.36	1.50	2.09
United Kingdom	2.14	2.03	2.09	2.08	2.10	2.08	2.35	2.29	2.29	2.30	2.33
United States	3.71	3.51	3.50	3.28	3.26	3.47	3.58	3.53	3.31	3.23	3.38
NATO Europe and Canada	1.43	1.42	1.44	1.48	1.51	1.54	1.72	1.66	1.66	1.78	2.02
NATO Total	2.58	2.48	2.48	2.39	2.40	2.52	2.69	2.63	2.51	2.53	2.71

NATO'nun en son seçilen Genel Sekreteri Mark Rutte 25 Kasım 2024 tarihinde Türkiye'ye yapmış olduğu ziyarette, Türkiye'nin NATO'nun kolektif güvenliğine olan bağlılığını övgüyle karşılamış ve bu bağlılığın somut bir göstergesi olarak Türkiye'nin NATO'nun en büyük ikinci ordusuna sahip olduğunu ve GSYH'sinin %2'sinden fazlasını savunma harcamalarına ayırdığını belirtmiştir. Bu durum, Türkiye'nin ittifak içindeki önemli bir müttefik olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır (NATO, 2024g).

NATO'nun caydırıcılığının ve savunmasının güçlendirilmesi, terörle mücadelenin yoğunlaştırılması ve müttefikler arasında daha adil bir yük paylaşımının sağlanması olarak üç temel önceliğin yer aldığı Brüksel Zirvesi 11-12 Temmuz 2018 tarihlerinde Brüksel'de düzenlenmiştir. Alınan önemli kararlar arasında kuvvet hazırlığının artırılması, askeri komuta yapısının modernize edilmesi ve bir siber-uzay operasyon merkezi ile karşı-hibrit destek ekiplerinin kurulması gibi kararlar yer almıştır (NATO, 2024e). NATO'nun komuta yapısında iki yeni komutanlığın kurulması onaylanmış, Atlantik ötesi deniz iletişim hatlarını korumak için Norfolk Virginia'da Atlantik Müşterek Kuvvet Komutanlığı ve Avrupa içinde kuvvetlerin hızlı hareketini kolaylaştırmak için Ulm Almanya'da Etkinleştirme Komutanlığı teşkil edilmiştir. Ayrıca, Belçika'nın Mons kentinde bir Siber Uzay Operasyonları Merkezinin kurulması NATO'nun bu kritik alanda etkin bir şekilde faaliyet gösterme arzusu ve yeteneğini ortaya koymuştur. Öte yandan, NATO'nun ortaya çıkan tehditlere hızla bir şekilde karşılık verme yeteneğini geliştirme ihtiyacı bağlamında, 30 mekanize tabur, 30 hava filosu ve 30 savaş gemisini 30 gün içinde konuşlandırmaya hazır hale getirmelerini öngören hazırlık girişimi kabul edilmiştir. Mevcut kuvvetlerin hazır olma durumunu arttırmaya odaklanan bu girişim, NATO'nun kolektif savunma duruşunu güçlendirmeyi ve tüm yelpazedeki krizlere etkili bir şekilde yanıt verme kapasitesini arttırmayı amaçlamaktadır. Güvenlik ortamının değişen doğası gereğince hibrit tehditlere karşı daha fazla iş birliği ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulması kararlaştırılan karşı hibrit destek ekipleri vasıtasıyla, herhangi bir üye ülkenin ihtiyaç duyması halinde, siber savunma, dezenformasyonla mücadele ve enerji güvenliğinin artırılması da dâhil olmak üzere hibrit tehditlere yönelik desteğin sağlanması amaçlanmıştır. Zirvede ele ele alınan bir diğer önemli husus ise, Kuzey Makedonya'ya katılım görüşmelerine başlaması için davet gönderilerek NATO'nun genişletilmesi yönünde önemli bir adım atılmış olmasıdır (NATO, 2018).

NATO'nun 70'inci yılının kutlandığı 2019 yılında Londra'da düzenlenen liderler toplantısında NATO üyesi Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından Genel Sekreter Stoltenberg, NATO'nun stratejik ve siyasi rolünü geliştirmek üzere kapsamlı bir çalışma yapmak üzere görevlendirilmiş, bu amaçla bağımsız bir değerlendirme yapmak üzere aralarında Büyükelçi Tacan İldem'in de bulunduğu 10 kişilik bir grup tarafından NATO 2030 Vizyonu oluşturulmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022a). Terörizm, siber saldırılar, yıkıcı teknolojiler, iklim değişikliği ve Rusya ile Çin'in eylemlerinin yarattığı artan tehditlere karşı NATO'nun yeteneklerini ve uyum kabiliyetini güçlendirecek somut önerilerin yer aldığı NATO 2030 Vizyonu, NATO'yu bu tehditlerle etkin bir şekilde mücadele edebilecek şekilde donatmayı ve Avrupa-Atlantik bölgesinde barış ve güvenliğin garantörü olma rolünü sürdürmeyi amaçlamıştır (NATO, 2021). Bu bağlamda, 14 Haziran 2021 tarihinde düzenlenen ve NATO 2030 gündemi üzerinde yoğunlaşan 2021 Brüksel Zirvesi'nde, siyasi istişarelerin artırılması, hazır olma durumunu ve modernize edilmiş yetenekleri artırarak kolektif savunmayı güçlendirme konularında mutabık kalınmıştır (NATO, 2024e). 2021 Brüksel Zirvesi, ulusal ve kolektif dayanıklılığın NATO'nun caydırıcılığı ve savunması için temel olduğunu kabul etmiş ve bunun toplumların ve ortak değerlerin korunması açısından önemini vurgulamıştır. Siber saldırılar, dezenformasyon kampanyaları ve iklim değişikliğinin etkisi dâhil olmak üzere çeşitli tehditler ele alınırken, COVID-19 salgınından çıkarılan dersler nedeniyle sivil-asker iş birliğinin önemi belirtilmiştir. Kritik teknolojiler konusunda transatlantik iş birliğini teşvik etmek üzere yeni bir sivil-askeri yapı olan NATO Savunma İnovasyon Hızlandırıcısının (DIANA) kurulması konusunda anlaşmaya varılmıştır. DIANA'nın kurulması ile özellikle Çin gibi aktörlerin rekabeti karşısında, gelişmekte olan teknolojilerin güvenlik ortamı üzerindeki etkisi bağlamında, yenilikçiliği teşvik ederek ve teknolojik boşluklar arasında köprü kurarak NATO'nun teknolojik üstünlüğünü korumasını ve gelecekteki güvenlik sorunlarına etkin bir şekilde uyum sağlamasını kolaylaştırması amaçlanmıştır (NATO, 2021). Zirve'de ayrıca, 2022 Zirvesi'nde onaylanması amacıyla NATO'nun bir sonraki Stratejik Konseptinin geliştirilme çalışmalarının başlatılması kararlaştırılmıştır.

2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle başlayan Rusya-Ukrayna arasındaki çatışma, 24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı tam ölçekli işgal etmesiyle dramatik bir savaşa dönüşmüş, süreç içerisinde önemli ölçüde can kayıpları

yaşanırken, bölgede istikrarsızlık hâkim olmuştur (Britannica). Yaşanan bu gelişmeler sonrasında, 25 Şubat 2022 tarihinde NATO liderleri sanal olarak olağanüstü bir zirve düzenlemişler ve oybirliğiyle Rusya'nın Avrupa-Atlantik güvenliğine yönelik son yılların en ciddi tehdidi olan Ukrayna'yı geniş çaplı işgalini kınamışlar ve Ukrayna'ya desteklerini yinelemişlerdir. Rusya'nın Ukrayna'ya karşı saldırganlığına yanıt olarak, Washington Antlaşması'nın 4. maddesine dayanarak, NATO'nun caydırıcılık ve savunma duruşunun önemli ölçüde güçlendirilmesi amacıyla doğu kanadında savunma güçleri konuşlandırmak ve savunma planlarını etkinleştirmek de dâhil olmak üzere bir dizi önlemler alınmış ve yine Washington Antlaşması'nın 5. maddesi bağlamında tüm ittifak üyelerinin ortak savunmasına olan sarsılmaz bağlılığı yinelenmiştir (NATO, 2022l).

NATO'nun hazırlık ve savaş gücünü arttırmak için daha proaktif bir duruşu vurgulayan yeni bir stratejik konseptin kabul edildiği, 29-30 Haziran 2022 tarihlerinde icra edilen Madrid Zirvesi'nde, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı savaş karşısında, NATO'nun başta Ukrayna olmak üzere risk altındaki diğer ortaklara verilen desteği bir kez daha teyit edilirken, açık kapı politikası kapsamında Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya katılım süreçleri başlatılmıştır. Rusya'nın yaratmış olduğu tehdidin yanı sıra terörizm tehdidi ve ÇHC'nin sistemik rekabetinin daha da karmaşık hale getirdiği güvenlik ortamında, NATO'nun caydırıcılık ve savunma mekanizmalarının, savunma alanında daha fazla yatırım yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Zirvede ayrıca, Ukrayna'daki savaşın şiddetlendirdiği küresel gıda krizi gibi yeni ortaya çıkan güçlükler ele alınırken, transatlantik iş birliğinin ve Hint-Pasifik bölgesindeki ortaklarla angajmanın önemini altı çizilmiştir. Öte yandan, siber, siber uzay ve hibrid tehditlerin yanı sıra, yeni teknolojilerin kötü niyetli kullanımıyla karakterize edilen çok yönlü bir güvenlik ortamına, NATO'nun sınırları ötesindeki istikrarsızlığın düzensiz göç ve insan kaçakçılığının da ayrıca risk oluşturduğuna dikkat çekilmiştir (NATO, 2022n).

Avustralya, Japonya, Güney Kore ve Yeni Zelanda'nın da aralarında bulunduğu Asya-Pasifik ortaklarının ilk kez bir NATO zirvesine katılmaları, Rusya-Ukrayna savaşı kapsamında Ukrayna Devlet Başkanı Zelenskiy'nin Zirve'de bir konuşuma yapması bakımından tarihi bir dönüm noktası olan Madrid Zirvesi'nde, NATO'nun uyum yeteneğini ve hızla değişen ve giderek karmaşıklaşan küresel ortamda üyelerinin güvenliğini koruma konusundaki kararlılığını gösteren ve NATO'nun geleceğini

şekillendirecek olan 2022 Strateji Konsepti kabul edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, NATO Genel Bilgi Notu).

Uluslararası güvenlik ortamı, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik artan saldırganlığının damgasını vurduğu ve 2022'de tam ölçekli işgalle sonuçlanan 2010 yılından bu yana önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu yeni jeostratejik rekabet dönemini, otoriterlik, istikrarsızlık, iklim değişikliği ve hızlı teknolojik ilerlemeler gibi yeni ortaya çıkan zorluklarla karakterize edilmektedir. Buna karşılık olarak NATO caydırıcılığını ve savunma pozisyonunu güçlendirmiş, kuvvetlerin hazır olma durumunu arttırmış ve müttefiklerin savunma harcamalarını artırmasını teşvik etmiştir. Rusya-Ukrayna savaşı, NATO'nun uzun vadeli caydırıcılığının ve savunmasının kapsamlı bir şekilde yeniden değerlendirilmesine yol açmış, güvenlik ortamının çok yönlü doğası karşısında, hava savunma sistemlerinin güçlendirilmesi ve ileri konuşlanması da dahil olmak üzere geleneksel askeri önlemlerin yanı sıra esneklik ve hibrid tehditlere karşı koyma bağlamında da gerekli önlemlerin geliştirilmesine odaklanmıştır. Bu bağlamda, NATO'nun doğu kanadında yer alan ülkelerde konuşlu çok uluslu taburların, komuta ve kontrol yapıları, personel ve teçhizat takviyesiyle tugay seviyesine çıkarılmasına karar vermiştir (Turaç, 2022).

NATO'nun geleceği için kapsamlı bir çerçevenin sunulduğu ve önemli ölçüde kötüleşen güvenlik ortamında ittifakın amacını, ilkelerini ve temel görevlerini ana hatlarıyla belirlendiği 2022 Stratejik Konseptinde, NATO'nun temel değerlerine, transatlantik birliğine ve ortaklarıyla iş birliğine olan bağlılığı yinelenirken, Avrupa-Atlantik güvenliğinin sağlanmasında ve üye ülkelerin barış, özgürlük ve refahın korunmasındaki vazgeçilmez rolü ortaya konulmuştur (NATO, 2022a).

NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'in; "*NATO'nun yeni Stratejik Konsepti daha tehlikeli ve rekabetçi bir dünyada ittifak için bir plan niteliğindedir*" (NATO, 2022o) şeklinde ifade ederek önemini ortaya koyduğu 2022 Stratejik Konsepti, gelişen teknolojilerin sunduğu zorluklar ve fırsatlar, hibrid ve siber tehditlere karşı toplumsal direncin artırılması, yeterli savunma yatırımının sağlanması, terörle mücadele ve düzensiz savaşın daha geniş savunma stratejilerine entegre edilmesi ve kolektif etkinliği en üst düzeye çıkarmak için müttefikler arasında daha fazla koordinasyonun teşvik edilmesi olmak üzere beş temel üzerine oluşturulmuştur (Beker, Duda ve Lute, 2022, s. 489-496). Bu temelde, 360 derecelik kapsamlı bir yaklaşımla tüm müttefiklerin ortak savunmasına odaklanan NATO'nun, Washington Antlaşması'nın 5.

maddesi uyarınca ittifakın kolektif savunma taahhüdünün temelini oluşturan *caydırıcılık ve savunma, kriz önleme ve yönetimi ile işbirliğine dayalı güvenlik* olmak üzere üç temel görevi olduğu ve NATO'nun bu görevlerini yerine getirmeye devam edeceği vurgulanmaktadır. Nükleer silahların barışın korunması ve saldırganlığın caydırılmasındaki rolünü tekrar yinlendiği 2022 Stratejik Konseptinde, NATO'nun nükleer silahların olmadığı bir dünya için çabaladığını, ancak nükleer silahların var olduğu bir uluslararası ortamda, nükleer güce sahip bir müttefik olarak kalmaya devam edeceğini de belirtilmektedir. Birleşik Krallık ve Fransa'nın bağımsız nükleer güçlerinin ve ABD nükleer silahlarının Avrupa'da konuşlandırılmasının NATO'nun güvenliğini arttıran önemli birer caydırıcı güç olduğu vurgulanmıştır. Öte yandan, NATO'nun, egemenlik, toprak bütünlüğü, insan hakları ve uluslararası hukukun korunduğu ve ulusların kendi kaderlerini tayin etmekte özgür oldukları bir vizyonu benimsediği, barışçıl ve güvenli bir uluslararası düzene katkıda bulunmak için, bu hedefleri paylaşan herkesle birlikte çalışmayı amaçladığı ifade edilmektedir (NATO, 2022ö).

2022 Stratejik Konseptinde, nüfuz alanını genişletmek amacıyla baskıcı ve saldırgan bir duruş sergileyen, bu kapsamda konvansiyonel, siber ve hibrit taktiklerle hareket eden Rusya, Avrupa-Atlantik güvenliğine yönelik en önemli ve doğrudan tehdit olarak kabul edilmiştir. Rusya'nın nükleer gücünü modernize etme yönündeki eylem ve söylemleri, Belarus da dahil olmak üzere NATO'nun doğu sınırına yakın bölgelerdeki askeri konuşunu artırma yönündeki faaliyetleri, Baltık ve Karadeniz bölgesinde istikrarsızlığı neden olmaktadır. Tüm bunlara rağmen NATO'nun, Rusya ile karşı karşıya gelmek istemediği, Moskova ile bütün iletişim kanallarının açık tutulacağı vurgulanırken Rusya'nın tehditlerine ve düşmanca eylemlerine karşı kararlı bir şekilde karşılık vermeye devam edileceği ifade edilmiştir (NATO, 2022ö). Ancak, Avrupa-Atlantik güvenliği bağlamında Rusya en önemli tehdit olarak görülse de, güvenlik sorunlarına yönelik olarak ortaya konulan 360 derecelik yaklaşım, Kuzey Afrika, Sahel ve Orta Doğu'daki istikrarsızlığın müttefiklerin güvenliği üzerindeki etkisi de göz önünde bulundurulduğu ifade edilmiştir. Sivillere yönelik cinsel saldırıları da içeren şiddet ortamı yanında kültürel mirasın yok olmasına ve çevresel tahribata da neden olan bu istikrarsızlığın sebep olduğu düzensiz göç ve insan kaçakçılığının, NATO üyesi ülkelerin güvenliğini etkileyen unsurlar arasında yer aldığı belirtilmiştir.

2019 Londra NATO liderler toplantısı kararları ışığında oluşturulan NATO 2030 Vizyon belgesinde yer almasına karşın, ilk kez bir stratejik konseptte kendisine yer verilen Çin, sistemik bir sorun olarak tanımlamakta, hırslarının ve zorlayıcı politikalarının NATO'nun çıkarlarına ve değerlerine zarar verdiği vurgulamaktadır. Küresel nüfuzunu genişletmek için zorlayıcı taktikler, kötü niyetli siber operasyonlar, dezenformasyon kampanyaları, teknolojik hâkimiyet kurmak da dâhil olmak üzere bir dizi siyasi, ekonomik ve askeri faaliyetler içerisinde olan Çin'in Rusya ile derinleşen stratejik ortaklığı (NATO, 2022ö) mevcut güvenlik ortamını daha da riskli hale getirmektedir. Ancak stratejik konseptte, Çin'in artan etkisi vurgulanırken, açıkça bir tehdit veya düşman olarak tanımlamaktan kaçınılmıştır. Bunun altında, AB Stratejik Pusula belgesinde Çin'den *iş birliği ortağı, yarışma içinde olunan ekonomik güç* olarak bahsedilmesi ve bazı üye ülkelerdeki kritik altyapı tesisleri bakımından Çin ile doğrudan ilişki içerisinde olmaları yatmaktadır (İldem, 2022). Bu nedenle, NATO'nun güvenlik çıkarlarını korumak amacıyla, karşılıklı şeffaflığın tesis edilmesi de dâhil olmak üzere, Çin ile yapıcı angajmanlara açık olmayı devam edileceği stratejik konseptte ifade edilmiştir. Diğer yandan, Hint-Pasifik bölgesiyle konularını ele almak ve ortaklık ilişkilerine geliştirmek üzere Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda ve Güney Kore ülke başkanlarının Madrid Zirvesi'ne katılım sağlamaları, Çin'in yükselişine ilişkin artan endişelerin giderilmesine yönelik söz konusu ülkelerin artan önemini ortaya koymaktadır (Marrone, 2022).

2022 Stratejik Konseptinde, terörizmi üye ülkelere ve uluslararası barış ve refaha yönelik en doğrudan asimetrik tehdit olarak kabul etmesi, terörizmden en fazla etkilenen ülkelerin başında yer alan Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Konsept, terörist grupların teknolojik ilerlemeler yoluyla yeteneklerini artırma çabalarının altını çizirken, NATO'nun üç temel görevini kapsayacak şekilde terörle kolektif savunma anlayışıyla mücadele edileceği belirtilmiştir. Bu maksatla, terörizme neden olan sebeplerin ortadan kaldırılması ve terörizm ile mücadele konularında BM ve AB başta olmak üzere diğer uluslararası örgütlerle de iş birliği içerisinde hareket edilmesinin önemine değinilmiştir. Bunun yanında, başta ABD olmak üzere başka müttefiklerle, terör örgütlerinin sınıflandırılmasına ilişkin görüş ayrılıklarının giderilmesi yönündeki gelişmeler, ittifak içinde birlik ve beraberliğin korunması açısından kritik öneme sahiptir (İldem, 2022).

Öte yandan 2022 Stratejik Konseptinde, siber uzay alanının, kötü niyetli aktörlerin, kritik altyapıyı zayıflatmayı, hükümet hizmetlerini aksatmayı, hassas istihbarat elde etmeyi, fikri mülkiyeti çalmayı ve askeri faaliyetleri engellemeyi amaçlayan siber operasyonlarıyla karşı karşıya kaldığı, bu amaçla stratejik ve potansiyel rakiplerin ulusal güvenliği tehlikeye atma kapasitesine sahip teknolojilere aktif olarak yatırım yaptıkları belirtilmektedir. Siber uzay alanına güvenli ve sınırsız erişimin sürdürülmesinin etkili bir caydırıcılık ve savunma için hayati önem taşıdığı, bu nedenle NATO'nun mevcut tüm araçları kullanarak bu alandaki tehditleri tespit etme ve bunlara karşı koyma yeteneklerini geliştirerek, gerektiğinde 5. maddeye başvurulacağı belirtilmiştir (NATO, 2022ö).

Teknolojik alanda görülen gelişmeler önemli fırsatlar sunarken, aynı zamanda yeni bir çatışma alanı olarak siber uzayı karşımıza çıkarmakla birlikte, askeri operasyonlarda başarıyı belirleyen kritik bir faktör olarak giderek daha fazla kabul görmektedir. Çin'in teknolojik alanda kaydetmiş olduğu ilerlemeleri ve Rusya'nın hipersonik silahlar konusundaki gelişimi yanında, Rusya ve Çin arasındaki stratejik ortaklığın yarattığı artan tehdidin de yer aldığı güvenlik ortamında (Swicord, 2022) NATO'nun da kolektif savunma yaklaşımı doğrultusunda gereksinimlerini gidermek ve stratejik rakiplerinin karşısında üstünlük elde etmek amacıyla askeri teknolojiler ve savunma alanında yatırımları önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, ittifak üyelerinin savunma sanayindeki yatırımları, kendi aralarındaki teknoloji transferleri ve son teknoloji ile donatılmış modern harp silah ve araçlarına sahip olmaları, NATO'nun kolektif savunmasının güçlendirilmesine önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

Otoriter rejimlerin, bölgesel istikrarsızlara neden olması ve Avrupa-Atlantik bölgesinin değerlerinin ve demokratik yaşam tarzının yanında, enerji güvenliği için de ayrıca bir tehdit unsuru olduğu belirtilmiştir. Enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik olarak, sağlam, entegre ve tutarlı bir yaklaşıma öncelik verilmesinin önemi vurgulanarak, özellikle kritik altyapı, tedarik zincirleri ve enerji sektörlerindeki stratejik zayıflıkların belirlenerek gerekli tedbirlerin alınması gerekliliği ifade edilmiştir. Bu maksatla, ittifak üyelerinin istikrarlı ve güvenilir bir enerji arzına yatırım yaparak ve kaynakları çeşitlendirerek enerji güvenliğini güçlendirmeyi ve baskıya karşı kırılabilirlikleri azaltmayı amaçladığı belirtilmiştir (NATO, 2022ö).

Kurulduğu günden bugüne kadar genişleyerek bugün itibarıyla 32 üyeye ulaşmasının (Tablo 2'ye bkz.), NATO'nun gücünü arttırmasına ve Avrupa-Atlantik

bölgesinin barış ve istikrarının korunmasında önemi vurgulanarak, açık kapı politikası temelinde, NATO'nun değerlerini paylaşan, üyeliğin getirdiği sorumlulukları yerine getirmeye istekli ve muktedir olan ve kolektif güvenliğe katkıda bulunan tüm Avrupa demokrasilerine kucak açtığı, bu doğrultuda Bosna-Hersek, Gürcistan ve Ukrayna ile ortaklık ilişkilerinin derinleştirmeye devam edeceği ifade edilmiştir. Karşılıklı saygı ve faydaya dayanan, bölgesel istikrara, güvenliğe ve NATO'nun temel görevlerini destekleyen, ortak çıkarlar temelinde ve değişen jeopolitik ortama uyum sağlayarak, güvenliğe katkıda bulunabilecek daha geniş bir coğrafyadaki ülkeler veya kuruluşlar ile diyalog ve iş birliğinin sürdürüleceği belirtilmiştir. NATO için stratejik öneme sahip olan Balkanlar ve Karadeniz bölgesinde bulunan ülkelerin Avrupa-Atlantik hedeflerini desteklemeye, tehditlere karşı koyma yeteneklerini geliştirmeye ve bölgesel istikrara ve güvenliğe yönelik kötü niyetli müdahalelere karşı dayanıklılıklarını artırmaya devam edileceği vurgulanmış, yine bu doğrultuda, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Sahel ve Hint-Pasifik'teki yeni ve mevcut ortaklarla diyalog ve iş birliğinin geliştirilerek bu bölgelerdeki istikrarın korunması, barın ve güvenliğin sağlanmasının amaçlandığı ifade edilmiştir (NATO, 2022ö).

Tablo 2: NATO Üye Ülkeleri

NATO Üye Ülkeleri					
Ülke	Üyelik Tarihi	Ülke	Üyelik Tarihi	Ülke	Üyelik Tarihi
ABD	1949	Portekiz	1949	Litvanya	2004
Belçika	1949	Türkiye	1952	Romanya	2004
Birleşik Krallık	1949	Yunanistan	1952	Slovakya	2004
Danimarka	1949	Almanya	1955	Slovenya	2004
Fransa	1949	İspanya	1982	Arnavutluk	2009
Hollanda	1949	Çekya	1999	Hrvatistan	2009
İtalya	1949	Macaristan	1999	Karadağ	2017
İzlanda	1949	Polonya	1999	Kuzey Makedonya	2020
Kanada	1949	Bulgaristan	2004	Finlandiya	2023
Lüksemburg	1949	Estonya	2004	İsveç	2024
Norveç	1949	Letonya	2004		

2010 ve 2022 Stratejik Konseptleri arasındaki temel farklar incelendiğinde, *kolektif savunma, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlik* olarak üç temel görev benimseyen 2010 Stratejik Konsepti, kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, düzensiz göç, enerji güvenliği ve siber saldırılar gibi tehditleri ortaya koymuş, ayrıca

açık kapı politikasının ve ortaklıkların geliştirilmesinin önemini vurgulamıştır. Öte yandan belirsiz ve rekabetçi bir güvenlik ortamında *caydırıcılık ve savunma, kriz önleme ve yönetimi ile iş birliğine dayalı güvenlik* hedeflerine yoğunlaşan 2022 Stratejik Konseptini bir önceki konseptten ayıran en önemli unsurun NATO'nun Rusya algısındaki temel değişim olduğu görülmektedir. 2010 konseptinde Rusya'yı stratejik bir ortak olarak niteleyen daha uzlaşmacı ifadeler yer alırken, 2022 konsepti ise Rusya'yı ittifakın güvenliği için en önemli ve doğrudan tehdit olarak tanımlamaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Rusya hakkındaki böylesine sert bir tanımlama yapılmasına neden olan politikanın oluşmasının altında, Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhak etmesi ve sonrasında ise 2022'de Ukrayna'yı tam ölçekli işgali ile sonuçlanan saldırgan eylemlerinin derin etkisi yatmaktadır. Diğer yandan 2022 Stratejik Konseptini 2010'daki selefinden ayıran bir diğer önemli fark, Çin'in artan etkisini ve özellikle stratejik rekabet alanındaki potansiyel risklerin öngörülmesidir. Rusya'nın aksine doğrudan bir tehdit olarak görülmesi de Çin'in stratejik yatırımları ve teknolojik alanda gösterdiği gelişmelerin mevcut güvenlik ortamına tehdit oluşturabileceği belirtilmiştir. Yeni konsept, Çin ve Rusya'dan kaynaklanan teknolojik gelişmelerin oluşturduğu potansiyel riskler nedeniyle, askeri üstünlüğü korumak için yeni ve etkili teknolojilere yatırıma öncelik verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca 5. maddenin kapsamını siber, uzay ve hibrit saldırıları da kapsayacak şekilde genişleterek, enerji güvenliği kapsamında kritik altyapı sistemlerinin güvenliğinin sağlanmasının önemine işaret etmektedir.

2022 Stratejik Konseptinin kabul edildiği 2022 Madrid Zirvesi sonrasında günümüze kadar geçen süre içerisinde iki zirve daha icra edilmiştir. Bunlardan ilki olan ve Rusya'nın Ukrayna'ya karşı sürdürdüğü savaşın ortasında düzenlenen 11-12 Temmuz 2023 Vilnius Zirvesi, NATO'nun caydırıcılığını ve savunmasını güçlendirmeye öncelik vermiştir. Rusya'nın gerek Avrupa-Atlantik bölgesi gerekse Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerindeki faaliyetlerinden ve de ayrıca terörizmden kaynaklanan tehditlere karşı savunma eylem planları gözden geçirilmiş, üye ülkelerin %2'lik savunma harcaması hedefine ulaşmalarının önemi yinelenmiştir. 2022 Stratejik Konseptinde de yer aldığı üzere, Çin'in yarattığı stratejik zorluklar karşısında, Hint-Pasifik ülkeleri ve AB de dahil olmak üzere kilit ortaklarla olan iş birliğinin geliştirilmesi hedeflenmiştir (NATO, 2024e). Madrid Zirvesinde, Türkiye, İsveç ve Finlandiya arasında terörle mücadelede iş birliğinin güçlendirilmesine yönelik

taahhütleri pekiştiren bir Üçlü Mutabakatın imzalanması, sonrasında üç ülke arasında iş birliğini kolaylaştırmak üzere daimî ortak mekanizmasının kurulmuştur. Buna göre, Finlandiya ve İsveç, Türkiye'nin endişelerini gidermek amacıyla, yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi, terör zanlılarının iadesine ilişkin taleplerinin Avrupa yasal çerçeveleri dâhilinde hızlandırılmış ve kapsamlı bir şekilde ele alınması, PKK ve diğer terör örgütlerinin finansman ve eleman teminine karşı aktif tedbirler alınması yönünde bir dizi hususta anlaşmaya varılmıştır (NATO, 2022p). Finlandiya ve İsveç'in Türkiye ile imzaladıkları mutabakatta belirtilen taahhütleri yerine getirmek üzere zaman içerisinde attıkları adımlar (Bayer, 2022) NATO'ya tam üyeliklerinin önünü açmıştır. Sonuç olarak Finlandiya üzerini düşen yükümlülükleri yerine getirerek 3 Nisan 2023 tarihinde NATO'ya resmen katılmıştır (Çopur, Pala ve Rasquinho, 2024). Vilnius Zirvesinde, Finlandiya'nın üyeliğinden duyulan memnuniyet ifade edilirken, Türkiye'nin katılım protokolünü onaylaması sonrasında, İsveç'in de NATO üyesi olmasının sabırsızlıkla beklendiği belirtilmiştir. Ayrıca, gerekli şartların oluşması ile birlikte Ukrayna'nın NATO üyesi olacağı da ifade edilmiştir.

İkinci olarak, NATO'nun 75. yıldönümü münasebetiyle düzenlenen 9-11 Temmuz 2024 Washington Zirvesi'nde caydırıcılığın ve savunmanın güçlendirilmesi, Ukrayna'ya desteğin artırılması ve ortaklıkların derinleştirilmesi öncelikler arasında yer alırken, müttefikleri savunma harcamalarını %2 hedefine çıkarmalarının ve savunma sanayi kapasitelerini artırılmasının önemi tekrar vurgulanmıştır. Hava ve füze savunması ile siber savunma yeteneklerindeki ilerlemeler de dâhil olmak üzere NATO'nun savunmasının güçlendirilmesinde önemli ilerlemelere tanıklık edildiği zirvede, ittifak üyeleri, Ukrayna'nın NATO üyeliği de dâhil olmak üzere Avrupa-Atlantik entegrasyonunu tam olarak gerçekleştirmesine yönelik sarsılmaz desteklerini bir kez daha teyit etmişlerdir. Bu kapsamda, Ukrayna'nın askeri teçhizat ve eğitim sağlanması da dahil olmak üzere savunma yeteneklerinin geliştirilmesini koordine etmek üzere Ukrayna için NATO Güvenlik Yardımı ve Eğitimi (NSATU) ve aynı zamanda bilgi paylaşımını kolaylaştırmak, NATO ile birlikte çalışabilirliği geliştirmek ve çatışmadan çıkarılan dersleri uygulamak üzere NATO-Ukrayna Ortak Analiz, Eğitim ve Öğretim Merkezi'nin (JATEC) kurulması, ayrıca 2025 yılı için asgari 40 milyar Avro tutarında yıllık temel finansman sağlanması konusunda uzlaşa sağlanmıştır (NATO, 2024e). Ayrıca, 1952'den bu yana İttifakın küresel boyuttaki güvenlik politikalarının belirlenmesinde yapıcı rol oynamasının yanı sıra tüm dünya

üzerinde planlanan operasyonlara askeri imkan ve kabiliyetleriyle en yüksek katkıyı yapan ülkelerin başında yer alan Türkiye'nin terörle mücadele konusundaki haklı beklentilerini kısmen de olsa yerine getirerek Ankara'nın onayı (Kibaroglu, 2024) ile 7 Mart 2024 tarihinde NATO üyeliğine kabul edilen İsveç'in 32. üye olarak toplantıya katılması bakımından Washington Zirvesi tarihi bir önem taşımaktadır.

BÖLÜM 4: TÜRKİYE’NİN NATO’YA KATKILARI VE ÖNEMİ

NATO'ya katıldığı 1952 yılından bu yana Türkiye, ittifakın kolektif güvenliğinin ve operasyonel yeteneklerinin güçlendirilmesinde hayati bir rol oynamıştır. Avrupa, Orta Doğu ve Asya arasında bir köprü olan Türkiye, NATO'ya kritik askeri varlıklar, stratejik altyapı ve karmaşık jeopolitik çatışmalarda diplomatik kaldıraç sağlamıştır. On yıllar boyunca Türkiye'nin katkıları askeri operasyonlar, istihbarat paylaşımı, terörizmle mücadele, külfet paylaşımı, savunma sanayinin geliştirilmesi ve insani yardımlar da dahil olmak üzere birçok alana yayılmıştır.

Türkiye'nin NATO'ya entegrasyonu, Soğuk Savaş sırasında Sovyet yayılmacılığına karşı güvenlik ihtiyacından kaynaklanmıştır. Sovyetler Birliği'ne yakınlığı göz önüne alındığında, Türkiye NATO'nun çevreleme stratejisinde bir cephe ülkesi haline gelmiş ve Sovyet saldırganlığını caydırmada önemli bir rol oynayan kilit askeri üslere, radar tesislerine ve hava savunma sistemlerine ev sahipliği yapmıştır. Türkiye'nin NATO'ya katkıları, Soğuk Savaş caydırıcılığından terörle mücadele ve bölgesel istikrar çabalarına kadar değişen güvenlik dinamiklerine yanıt olarak gelişmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte NATO'nun öncelikleri barışı koruma, kriz yönetimi ve terörle mücadele alanlarına kaymıştır. Türkiye 1990'larda Bosna ve Kosova'da NATO'nun üslendiği misyonlara katılarak barış ve istikrarın sağlanmasına aktif olarak katkıda bulunmuştur. Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti'ne (ISAF) katılımı, Türkiye'nin özellikle istikrar operasyonları ve yerel güçlerin eğitimi konularında küresel güvenliğe olan bağlılığını göstermiştir.

21. yüzyılda Türkiye, hızlı müdahale girişimlerine, istihbarat paylaşım mekanizmalarına ve savunma sistemlerindeki teknolojik gelişmelere yaptığı katkılarla NATO'daki rolünü güçlendirmiştir. Türkiye NATO'nun Karadeniz stratejisinde, füze savunma girişimlerinde ve terörle mücadele çabalarında kilit bir aktör olmaya devam etmektedir. NATO yeni küresel zorluklara uyum sağlarken, Türkiye'nin stratejik konumu, askeri gücü ve savunma alanındaki yenilikçiliği onu ittifakın vazgeçilmez bir üyesi yapmaya devam etmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, NATO'nun güneydoğu kanadında, Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkasya gibi kriz bölgelerinin ortasında yer alan Türkiye'nin jeostratejik konumunun önemi ve NATO'nun uluslararası barış ve güvenliği koruma misyonu çerçevesinde yürüttüğü askerî harekâtlar ile bu operasyonlara Türkiye'nin sağladığı

katkıları analiz edilecektir. Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun güvenlik krizlerine müdahale ederek uluslararası sistemde güvenliği tesis eden temel aktörlerden biri haline gelmesi bağlamında, Türkiye'nin ittifak içindeki rolü değerlendirilecektir.

Bu bölümde, yenilenen jeostratejik rekabet döneminde Türkiye'nin NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti doğrultusunda belirlenen hedeflere yönelik sunduğu stratejik katkıları NATO'nun bugüne kadar yürütmüş olduğu misyonlara olana katkısı, jeostratejik önemi, Rusya ile olan ilişkiler, terörle mücadele, düzensiz göç, enerji güvenliği ve savunma sanayi yatırımları temelinde ele alınacaktır. Bu kapsamda, Türkiye'nin sahip olduğu askerî kapasitenin yanı sıra, terörle mücadeledeki etkinliği, yerli savunma sanayisindeki gelişimi ve insansız hava araçları gibi teknolojilerde kaydettiği ilerlemeler sayesinde giderek artan gücü vasıtasıyla NATO'nun kolektif savunma kapasitesine olan etkisi incelenecektir. Ayrıca, Türkiye'nin bölgesel güvenliğin sağlanmasındaki kritik rolü, özellikle Ukrayna-Rusya savaşı sürecinde üstlendiği arabuluculuk misyonu ve yürüttüğü diplomatik girişimler çerçevesinde değerlendirilecektir.

4.1 NATO Harekâtlarına Türkiye'nin Katkıları

Türkiye'nin 1952 yılında Kore Savaşı'na katılmasıyla gerçekleşen NATO üyeliği, Soğuk Savaş sırasında kritik bir kanat ülkesi olarak stratejik önemini ortaya koymuştur. Bu jeostratejik konumu ile Türkiye, üyeliğe kabul edilmesinde etkili olan Kore'ye asker göndermesiyle başlayan NATO'ya olan katkıları ve yükümlülüklerini her fırsatta yerine getirmiştir ve getirmeye devam etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin önemli bir bölümünün NATO'ya tahsis edilmesi, İttifak üyelerinin ve Batı Avrupa'nın güvenliğinin korunmasında önemli bir rol oynamış (Düzmen, 2012) ve böylece bölgesel güvenliğin tesis edilmesine yeri doldurulamaz bir müttefik olduğunu ortaya koymuştur. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin NATO üyeliği Batı Avrupa'nın güvenliği için önemli bir siper oluştururken, aynı zamanda Türkiye'nin kendi jeopolitik zayıflıklarını azaltmak için NATO kaynaklarına erişimini de sağlamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönem hem NATO hem de Türkiye için misyonlarının yeniden değerlendirildiği bir dönem olmuştur. 1990'larda Balkanlar'da ortaya çıkan çatışmalara yanıt olarak Türkiye, bölgesel barış ve istikrarı desteklemek için başta üyesi olduğu NATO olmak üzere, BM ve AGİT gibi

uluslararası misyonların görevlerine de aktif olarak katılmıştır (Yiğittepe, 2017, s. 344-359). Bu bağlamda, Türkiye NATO'nun operasyonel hedeflerine olan bağlılığını 1995'ten bu yana Balkanlar'da ve farklı bölgelerde icra edilen görevlere gerek personel görevlendirmeye gerekse fiili askeri operasyonlara katılımı ile her daim desteğini sunmuştur. Uygulama Gücü (IFOR), İstikrar Gücü (SFOR), KFOR, ISAF, Kararlı Destek Misyonu (RSM), Etkin Çaba Harekâtı (OAE), Birleşik Koruyucu Harekâtı (OUP) ve Hava Polisliği (AP) görevlerinde göstermiş olduğu katkılar (Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, 2022), Türkiye'nin NATO'nun savunma, caydırıcılık, kriz yönetimi ve barışı koruma misyonlarındaki ayrılmaz rolünü kanıtlar nitelikte olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası Balkanlar'da başlayan ayrılıkçı hareketler, yansımaları bugün de görülen etnik çatışmalara neden olmuştur. 29 Şubat ve 1 Mart 1992 tarihlerinde yapılan referandum sonucu Bosna Hersek bağımsızlığını ilan etmesi, Haziran ayında Hırvatistan ve Slovenya'nın birlikten ayrılmasıyla Yugoslavya fiilen bölünmesi (Bağcı, 1992, s. 257-259) bu nedenle başlayan etnik çatışmaların şiddet olaylarına ve sonrasında da on binlerce Müslümanın yaşamını yitirdiği bir katliama sebep olan Bosna Hersek savaşını dönüştürmüştür. Bölgenin Balkanlar'daki önemli Müslüman nüfusu ve Türkiye ile köklü tarihi bağları nedeniyle Türkiye için özel bir öneme sahip olan Bosna Hersek'teki durum, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dış politika yöneliminde belirleyici bir rol oynamıştır. Uluslararası müdahaleye destek, uluslararası diplomatik ve askeri çabalara aktif katılım, proaktif bir duruşun benimsenmesi ve çok taraflı diplomasiye vurgu gibi bu gelişen dış politikanın belirleyici özellikleri, Türkiye'nin Bosna Hersek'e yönelik politikasında en belirgin şekilde ortaya çıkmıştır (Emgili, 2012, s. 57-87). Türkiye, çatışmaların bir Balkan savaşını dönüşmemesi ve can kayıplarının bir an önce son bularak barışın tesis edilmesi amacıyla her türlü arenada mücadele etmiş ve nihayetinde 4 Ağustos 1993 ile 31 Aralık 1995 tarihleri arasında BM Güvenlik Konseyi'nin kararı doğrultusunda oluşturulan Birleşmiş Milletler Koruma Gücü'ne (UNPROFOR) alay büyüklüğünde mekanize bir askeri birlik tahsis etmiştir. Bu birlik, güvenli bölgelerin oluşturulması ve korunmasına yönelik görevler üstlenmiştir. Bu dönemde Türkiye tek taraflı askeri müdahaleden kaçınılması gerektiğini savunmuş, uluslararası söylemi tırmandırmak için Avrupa Konseyi ve İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ) eşzamanlı başkanlıklarından yararlanarak, diğer ülkelerin ve uluslararası örgütlerin dikkatlerini

çekerek kollektif bir müdahale için mücadele etmiştir. Başlangıçta, BM Güvenlik Konseyi'nde Çin ve Rusya Federasyonu'nun muhalefeti erken askeri müdahaleyi engellese de çatışmaların şiddetinin artması ve Türkiye'nin NATO içindeki ısrarlı tutumu, ABD ve NATO'nun Bosna Hersek'e Ağustos 1995 sonlarında başlayan kararlı bir askeri müdahalesine yol açmıştır (Ok, 2015). Ardından, Aralık 1995'te imzalanan Dayton Barış Anlaşması ile birlikte, çatışmanın uygulanmasından sorumluluğu NATO devralmış ve sırasıyla Uygulama Gücü (IFOR) ve İstikrar Gücü (SFOR) kurulmuştur. Türkiye, bu süreçte alay düzeyindeki katkısını tugay seviyesine çıkarmıştır (Dalar, 2008) IFOR'un görev süresinin sona ermesiyle birlikte, bu tugay düzeyindeki katkı Aralık 1996'da kurulan SFOR'a devredilmiştir. Bölgesel istikrarın zamanla sağlanmasıyla, SFOR'un toplam askerî mevcudu kademeli olarak azaltılmış ve buna paralel olarak Türkiye'nin katkısı da orantılı biçimde küçültülmüştür. Bosna Hersek'teki barışı koruma misyonu, BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda, 2 Aralık 2004 tarihinde Avrupa Birliği Gücü'ne (EUFOR) devredilmiştir. Türkiye EUFOR liderliğinde yürütülen Althea Harekatı'na bir mekanize piyade takımı, beş irtibat ve gözlem timi, üç irtibat ve koordinasyon timi ile bir insan istihbarat timinden oluşan toplam 220 personel görevlendirerek en fazla personel katkısı sağlayan üçüncü ülke olmuştur (Genelkurmay Başkanlığı, 2023).

NATO'nun Balkanlar'daki krizlere yönelik olarak yürüttüğü bir diğer operasyon ise, 1998-1999 yıllarında on binden fazla insanın yaşamının yitirdiği, yüz binlerce insanın evlerini terk etmek zorunda kaldığı Kosova Savaşını müdahale etmek amacıyla, 12 Haziran 1999 tarihinde BM Güvenlik Konseyi kararı doğrultusunda Kosova'da güvenliğin tesis edilmesini sağlamak için kurulan KFOR olmuştur (NATO, 2025a). Türkiye, NATO'nun Sırp'ların uyguladığı vahşeti sonlandırmak için 24 Mart 1999'da başlattığı hava harekâtına on adet F-16 savaş uçağı göndererek katkıda bulunmuştur. Ayrıca Türkiye, Akdeniz Daimî Deniz Kuvveti'ne (STANAVFORMED) tahsis edilen bir firkateyn ve Akdeniz Daimî Mayın Kuvveti'ne tahsis edilen bir mayın avlama gemisi ile deniz desteği sağlamıştır. Bunun yanında Türkiye, kendi topraklarında mülteci kampları kurarak yaklaşık 18,000 Kosovalı mülteciye insani yardımda bulunmuştur (Ok, 2015). Türkiye, KFOR kurulur kurulmaz 1-13 Temmuz 1999 tarihleri arasında, bugünkü Türk Temsil Heyeti Başkanlığı'nın temelini oluşturan 28'inci Mekanize Piyade Tabur Komutanlığı bünyesindeki, tanklar ve zırhlı muharebe araçlarının da bulunduğu Türk Tabur Görev Kuvveti Komutanlığının konuşlanmasını

tamamlayarak bölgeye ilk giden ülkelerden olmuştur. Bölgeyle tarihi ve kültürel bağı bulunan Türkiye'nin gönderdiği kuvvet, bölge halkı tarafından bayram havasında karşılanmıştır. O tarihten itibaren Temsil Heyeti Başkanlığı, Kosova'da çeşitli alanlarda sürekli destek sağlamış, kendisine tevdi edilen görevleri başarıyla icra etmiştir. Halihazırda yaklaşık 4.600 personelden oluşan ve 27 ülkenin katkı sağladığı KFOR harekâtı, iki çok uluslu muharip grup üzerinden icra edilmektedir. Prizren'deki Sultan Murat Kışlası'nda yaklaşık 400 personelden oluşan Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı bir motorize piyade bölüğü, altı irtibat ve gözlem timi ile destek unsurlarıyla birlikte Kosova genelinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bunun yanında ayrıca, Priştine'deki KFOR Karargâhı'nda da onlarca Türk personeli görev yapmakta olup, 10 Ekim 2023 itibarıyla bu karargâhın komutasını bir yıllık süreyle Türkiye yürütmüştür. Ekim 2024 ve Ekim 2025 döneminde ise KFOR Karargâhı Komutan Yardımcılığı görevini yine Türkiye üslenmiştir. Türkiye, halihazırda KFOR harekâtına en fazla personel katkısı sağlayan beşinci ülke konumundadır (Genelkurmay Başkanlığı, 2023). 2023 yılında yapılan seçimlerde, Sırp'ların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde seçimi Arnavut adayların kazanması üzerine çıkan olaylarda bazı NATO askerlerinin yaralanması ve krizin tırmanması üzerine, NATO Türkiye'den ilave kuvvet göndermesini talep etmiş, bu maksatla Lüleburgaz'da konuşlu 65'inci Mekanize Piyade Tabur Komutanlığı Haziran 2023 tarihinde bölgeye sevk edilmiştir (Milliyet, 2023). Türkiye Kosova'ya gitti ilk günden bu yana, verdiği güven ve güçlü duruşuyla, bölgesel barış ve istikrarın korunmasına katkı sağlamaya devam etmektedir.

NATO'nun güvenlik anlayışının değişmesinde bir dönem noktası olan 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında, ABD, terör saldırısının El Kaide ve Usame Bin Ladin ile ilişkili olduğunu ileri sürerek, NATO veya BM bünyesinde herhangi bir karar almadan İngiltere ile birlikte Afganistan'a karşı operasyon başlatmışlardır. ABD sonrasında bu müdahalenin BM tüzüğü'nün 51. maddesi kapsamında alınmasını talep etmiş ve 20 Aralık 2001 tarihli BM Güvenlik Konseyi kararı ile Afganistan Geçici Yönetimi'ne güvenlik desteği sağlamak üzere ISAF kurulmuştur (NATO, 2022f). ISAF'ın ilk komutası İngiltere tarafından yürütülmüş, İngiltere'den görevi devralan Türkiye, 20 Haziran 2002-10 Şubat 2003 tarihleri arasında 3'üncü Kolordu Komutanlığı vasıtasıyla ISAF komutasını üstlenmiştir. ISAF'ın komutasını 3'üncü Kolordu Komutanlığı'nın devralması, NATO'nun alan dışı operasyonlarını içeren değişen güvenlik taleplerine stratejik uyumunun doğrudan bir sonucu olarak tezahür

etmiştir. NATO'nun ortaya çıkan güvenlik tehditlerine karşı koymak için oluşturduğu Yüksek Hazırlık Gücü (HRF) gereksinimlerine yanıt olarak 3'üncü Kolordu Komutanlığı yapısal bir yeniden yapılanma geçirerek doğrudan SACEUR'e bağlı bir karargâha dönüşmüştür. Bu dönüşüm NATO'nun *emek yoğun* yaklaşım yerine öncelik verdiği *teknoloji yoğun* katkıya doğru bir kayma anlamına gelmekte ve ittifakın çağdaş güvenlik ortamlarında gelişmiş yeteneklere verdiği önemi yansıtmaktadır (Güvenç, 2015, s. 101-119). Başlangıçta Afganistan'da görevlendirilen Türk personel sayısı 300 civarındayken iken, 2005 yılında ISAF komutasını tekrar Türkiye'nin almasıyla, personel sayısı 1.450'ye yükselmiştir. Kabil Uluslararası Havaalanı'nın operasyonel kontrolünü üstlenen Türkiye 1 Kasım 2009 ve 31 Aralık 2014 tarihleri arasında ISAF'ın altı bölgesel komutanlığından biri olan Kabil Bölge Komutanlığı görevini yürütmüştür. Türkiye, NATO içindeki Müslüman olan tek üye devlet olması ve Afganistan ile olan tarihi geçmişinden kaynaklı sahip olduğu benzersiz konumu ile, Türkiye'yi Afganistan'da diğer ülkelerin misyonlarına nazaran daha güvenilir ve görevlerini daha rahat yapabilen bir ülke konumunda olmuştur. Böylece ISAF operasyonuna en fazla katkı sağlayan ülkelerden biri olmayı başarmış olan Türkiye, etnik aidiyete bakılmaksızın tüm Afgan halkıyla eşit mesafede diyalog kurmuş, mayın temizleme operasyonları, terörle mücadele ve narkotikle mücadele çabaları gibi kritik görevleri kapsayan operasyonlar (Genelkurmay Başkanlığı, 2023) ile hem Afgan halkı hem de NATO nezdinde kriz yönetimi ve barışın tesis edilmesindeki stratejik önemini ispatlamıştır. ISAF misyonu 31 Ocak 2014 tarihinde sona ermiş ve yerine 1 Ocak 2015 tarihinde Afgan güçlerine ve kuruluşlarını eğitmek ve tavsiyelerde bulunmak amacıyla Kararlı Destek Misyonu geçmiştir (NATO, 2023c). Türkiye 1 Ocak 2015 ten itibaren 500 askerini daha Afganistan'a görevlendirerek, Afgan güçlerinin eğitimlerinde önemli bir rol üstlenmiştir. Kararlı Destek Misyonuna katkıda bulunan ülkeler, yabancı askeri unsurların Afganistan'dan çekilmesi ve bir dizi esasları kapsayan 29 Şubat 2020 tarihli Doha Anlaşması (US Department of State, 2020) gereğince aşamalı bir kuvvet azaltımına başlanmış ve ABD askerlerini taşıyan son askeri uçak 30 Ağustos 2021 tarihinde Afganistan'dan ayrılmıştır. Ancak, Afganistan ile tarihsel, kültürel ve dini bir zeminde paydaşlığı olan Türkiye, hiçbir devletin resmi olarak tanımadığı Afganistan'daki Taliban yönetimiyle ülkede bulunan diplomatik misyonları aracılığıyla pragmatik ve dengeli bir angajman stratejisi yürütmektedir. Türkiye, Afganistan'daki krizin giderilmesi ve insani yardım sağlanması amacıyla hem ikili hem de BM gibi uluslararası kuruluşlarla aktif diplomatik çabalarını sürdürmektedir.

Bu kapsamda, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Kızılay olmak üzere Türk insani yardım kuruluşları, sahada güçlü insani yardım operasyonları sürdürmeye devam etmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022b).

11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında değişen güvenlik ortamı NATO'yu stratejik bakışını gözden geçirmesine ve terörle mücadele girişimlerine öncelik verilmesine neden olmuştur. NATO'nun operasyonel kapsamı konvansiyonel çatışma alanının ötesine geçerek, gelişen uluslararası terörizm tehdidine karşı proaktif önlemlerin alınmasını kapsayacak şekilde değişmiştir (Öztürk, 2021). Sonuç olarak, Türkiye'nin yaklaşık 20 yıldır mücadele ettiği ve binlerce şehit verdiği terörizm NATO üyesi devletler için birincil güvenlik tehdidi olarak yeniden tanımlanmıştır. Ancak tek bir farkla, bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte, İslamiyet'i terörizmin merkezine oturtturarak. NATO'nun terörizmle her alanda mücadele etmeye yönelik olarak stratejisinin bir yansıması olarak 11 Ekim 2001'de Akdeniz'deki terörist faaliyetlerin tespit edilmesi ve caydırılmasına odaklanan *Etkin Çaba Operasyonu* başlatılmıştır. Etkin Çaba Operasyonu'na başlangıçta sadece Yunanistan, İtalya, İspanya ve Türkiye katılırken, sonrasında NATO ortaklık ülkelerinden de operasyona deniz unsurlarıyla doğrudan katkıda bulunmuşlardır (NATO, 2022r). Türkiye'nin coğrafi olarak Akdeniz'e olan hâkim konumu ve sahip olduğu limanların operasyonel avantajları, lojistik destek, idame ve ani müdahale bakımından Türkiye'ye büyük avantaj sağlamakta ve NATO üyesi ülkeler arasında önemini artırmaktadır. Etkin Çaba Operasyonu kapsamında, İttifak üyelerinin dayanışmasını sergilemek, sorumluluk sahası içerisinde terörist faaliyetleri caydırmak, önlemek, denizlerin güvenliğini sağlamak ve kritik altyapı sisteminin korunmasını sağlamak amacıyla *Daimî NATO Deniz Görev Grupları (SNMG1/SNMG2)* ile *Daimi NATO Mayın Karşı Tedbirleri Grupları (SNMCMG1/SNMCMG2)* oluşturulmuştur (Genelkurmay Başkanlığı, 2023).

Türkiye, 2015 yılı itibarıyla, onar günlük iki dönem boyunca bir denizaltı görevlendirmiş, liman bekleme durumunda bir korvet ve hücum bot tahsis etmiş, bir akaryakıt ikmal gemisi sağlamış, keşif, gözetleme ve hava erken uyarı görevlerinde bulunmuş ve Aksaz Deniz Üssü ile Mersin Limanı üzerinden lojistik destek sağlamıştır (Genelkurmay Başkanlığı, 2023). Türkiye, Karadeniz bölgesinde terörle mücadele çabalarını desteklemek ve NATO'nun Akdeniz'deki Etkin Çaba Operasyonu ile iş birliğini geliştirmek amacıyla 2004 yılında, gemi sorgulamaları, şüpheli gemilerin

belirlenmesi ve talep üzerine gemiye çıkma operasyonları ve istihbarat paylaşımı faaliyetlerini kapsayan *Karadeniz Uyum Harekâtını* başlatmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022c). Bunun yanında, deniz yetki alanlarındaki hak ve menfaatlerini korumak, denizde durumsal farkındalığı arttırmak ve bölgesel deniz güvenliğine katkıda bulunmak amacıyla 2006 yılından bu yana *Akdeniz Kalkanı Harekâtı* icra etmektedir. Bu sayede bugüne kadar çok sayıda yasadışı denizcilik faaliyetinin önüne geçilerek deniz güvenliğinin sağlanmasına katkıda bulunulmuştur (Kıvrak, 2020).

Etkin Çaba Operasyonu, 2016 tarihinde 5. madde kapsamında yürütülen bir görev olmaktan çıkarılmış, deniz güvenliği odaklı yeni bir çerçeveye taşınmış ve *Deniz Muhafızı Harekâtı (OSG)* adıyla yeniden yapılandırılmıştır. Deniz Muhafızı Harekâtı'nın başlıca hedefleri arasında kapsamlı denizcilik durumsal farkındalığının tesis edilmesi, terörle mücadele girişimlerine destek sağlanması, gemi selamlama ve şüpheli gemilere olası bordalama faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve ortak ülkeler arasında deniz güvenliği kapasitesinin geliştirilmesinin teşvik edilmesi yer almaktadır (NATO, 2023d). Türkiye'nin halen devam eden DMH kapsamında görevlendirilen unsurları arasında, bir denizaltı, bir fırkateyn, bir korvet, Deniz Karakol Uçağı, Havadan Erken İhbar ve Kontrol (HİK) uçuşları, İHA ile iki Sualtı Taarruz (SAT) Timi yer almaktadır. Ayrıca Aksaz Deniz Üssü, lojistik destek sağlama görevini üstlenmektedir. Deniz Güvenliği Mükemmeliyet Merkezi'ne bağlı Mobil Eğitim Timleri ise Deniz Özel Kuvvet Unsur Komutanlığı görev ve sorumluluklarını yerine getirmektedir (Genelkurmay Başkanlığı, 2023).

Türkiye'nin NATO'nun deniz güvenliğine yönelik katkı sağladığı bir diğer görev ise *Müttefik Destek Harekâtı (OAP)* olmuştur. Dünya Gıda Programı (WFP) gemilerine donanma refakati sağlamak ve Somali'yi çevreleyen deniz bölgesindeki korsanlık eylemlerine karşı 2008 yılında başlatılan Müttefik Destek Harekâtı bağlamında SNMG2 unsurları görevlendirmiştir. Türkiye'den TCG Gökova isimli fırkateynin iştirak ettiği ve Almanya, Yunanistan, İtalya, Birleşik Krallık ve ABD'ye ait 6 geminin de dahil olduğu SNGM2 görev gurubu, NATO bandıralı bir deniz gücünün Körfez bölgesine konuşlanmasının ilk örneğini oluşturmuştur (SHAPE). Sonrasında, söz konusu harekât daha geniş çaplı bir deniz haydutluğu ile mücadele çerçevesine evrilmiş ve Aden Körfezi, Umman Denizi ve Somali kıyılarını kapsayacak şekilde *Okyanus Kalkanı Harekâtı (OOS)* adıyla yeniden yapılandırılmıştır. Bu harekât kapsamında SNMG-1 ve SNMG-2 grupları altı aylık dönüşümlü görevlerle bölgede

konuşlandırılmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri, Okyanus Kalkanı Harekâtı çerçevesinde SNMG-2'ye deniz unsurları ve karargâh personeliyle katkı sağlamıştır. NATO'nun Hazırlık Eylem Planı (RAP) kapsamında yürütülen değerlendirmeler sonucunda, Okyanus Kalkanı Harekâtı 15 Aralık 2016 tarihinde sona erdirilmiştir (Genelkurmay Başkanlığı, 2023).

Türkiye, NATO NRF'in kara, hava, deniz ve özel kuvvet unsurlarına sağladığı katkılarla NATO'nun ani müdahale kapasitesinde kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle 2021 yılında Türkiye, NATO Mukabele Kuvveti Kara Unsur Komutanlığı ve Yüksek Hazırlık Seviyeli Müşterek Görev Kuvveti (VJTF) komutasını üstlenerek stratejik önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bu komuta görevin, NATO'nun halihazırdaki dokuz intikal edebilir kara unsurundan biri olan (NATO, 2015) İstanbul'da konuşlu ve NATO Hızlı İntikal Edebilir Kolordusu Türkiye (NRDC-T) olarak da bilinen 3'üncü Kolordu Komutanlığı tarafından yürütülmesi (Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, 2022), Türkiye'nin bu ölçekteki hızlı intikal edebilir bir kuvveti sevk ve idare edebilme bakımından yeteneğini ve kapasitesini gözler önüne sermiştir.

Yine bu bağlamda, NATO'nun NRF kapsamında, karmaşık, çok alanlı deniz operasyonlarını düzenleyebilen kritik bir komuta ve kontrol üssü olarak oluşturduğu Deniz Gücü Karargâhları (MARFOR), geniş coğrafi bölgelerde uçak gemileri, amfibi gemiler, denizaltılar ve mayın harbi gemileri de dahil olmak üzere çok çeşitli deniz varlıklarını kapsamaktadır. ABD de dahil olmak üzere NATO'nun görevlendirebileceği altı deniz gücü karargahından birisi olan Türk Deniz Gücü Karargâhı (TURMARFOR) (NATO, 2015), sağlam bir karargâh hücresi, kapsamlı kurumsal bilgi birikimi ve büyük ölçekli deniz operasyonlarının etkin bir şekilde planlanmasını ve icrasını sağlayan sofistike iletişim ve elektronik bilgi sistemleri ile donatılmış önemli bir kuvvet çarpanını temsil etmektedir. Kritik altyapının korunması, kolektif savunma, barışı destekleme harekâtı, doğal afet yardım harekâtı gibi görevleri icra etmekten sorumlu olan TURMARFOR'un 1 Ocak-31 Aralık 2023 tarihleri arasında NRF Deniz Unsur Komutanlığı görevini üstlenmesi (Savunmasanayi, 2023), Türkiye'nin yüksek hazırlık seviyesine sahip deniz kuvvetlerini operasyonel anlamda liderlik etme kapasitesini ortaya koymuştur. TURMARFOR'un 2028 yılında da NATO'nun deniz unsur komutanlığı görevini üstlenmesi planlanmıştır (MSB, 2021).

NATO'nun Orda Doğu'daki faaliyetlerinin bir diğeri ise Irak'ın askeri personelinin eğitimi konusu olmuştur. ABD'nin Irak'ta bulunduğunu iddia ettiği kitle

imha silahlarını imha etmek amacıyla 20 Mart 2003 tarihinde başlattığı harekât sonrasında, 2004 yılında düzenlenen İstanbul Zirvesi'nde alınan karar gereği Irak Hükümeti'ne güvenlik güçlerinin eğitimi konusunda yardım teklif etmeye karar verilmiş ve geçici Irak hükümetinin de yardım talep etmesi neticesinde NTM-I kurulmuştur. Danışmanlık hizmetleri, eğitim ve bağışlanan askeri teçhizatın koordinasyonu amaçlayan NTM-I, özellikle orta ve üst düzey askeri personelin stratejik düzeydeki eğitime odaklanmıştır. Aralık 2008'de Başbakan El Maliki'nin talebi üzerine NTM-I deniz ve hava kuvvetlerinde liderlik eğitimi, savunma reformu, savunma kurumlarının inşası ve hafif silahlarla ilgili sorumluluk konularını da kapsayacak şekilde kapsamını genişletmiştir (NATO, 2022s). Türkiye, NATO'nun Irak'taki misyonunu genel olarak desteklemiş ve bunu, özellikle NATO'nun Orta Doğu'daki etkisini artırmaya çalıştığı bir dönemde, NATO içindeki stratejik önemini artırmak için bir fırsat olarak görmüştür (Ok, 2015). Türkiye 2004 yılından faaliyetinin son bulduğu 2011 yılına kadar NTM-I'a mali destek sağlamakla birlikte, 2011 yılı itibariyle, Ankara'da bulunan Terörizme Karşı Savunma Mükemmeliyet Merkezi ve Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi'nde 600'e yakın Iraklı subaya eğitim vermiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022d).

NTM-I misyonunun tamamlanması sonrası NATO Irak'a olan desteğini halihazırda yürüttüğü NATO Irak Misyonu (NMI) ile devam etmektedir. Irak hükümetinin talebi üzerine 2018 Brüksel Zirvesi'nde alınan karar gereği başlatılan NMI, Irak hükümetine danışmanlık ve kapasite geliştirme desteği sağlamaya odaklanmış, muharip olmayan bir misyondur. Misyonun amacı Irak'ta sürdürülebilir, şeffaf, kapsayıcı ve etkin silahlı kuvvetlerin ve güvenlik kurumlarının geliştirilmesini kolaylaştırmaktır. Irak'ın güvenli kapasitesinin artırılmasıyla ülkenin kendi topraklarında bağımsız bir şekilde istikrarı sağlaması, terörle mücadele etmesi ve DEAŞ'ın yeniden ortaya çıkmasını engellemesi amaçlanmaktadır (NATO, 2022ş). Türkiye, misyonun sürdürülebilir, şeffaf ve etkin Irak güvenlik kurumları oluşturma hedefini desteklemek üzere başta 51 kişi olmak üzere personel katkısında bulunarak (Genelkurmay Başkanlığı, 2023) önemli bir rol oynamaktadır. Bu katılım, coğrafi konumu ve askeri yetenekleri göz önüne alındığında Türkiye'nin NMI'ye katılımı, NATO operasyonlarına yaptığı geniş kapsamlı katkıları ile bölgesel istikrar ve barışın sağlanmasında olan kararlılığını, NATO'nun terörle mücadele ve DEAŞ'ın yeniden ortaya çıkmasını önleme konusunda ortaklık ve iş birliği faaliyetlerine yönelik olarak

Irak'ı güçlendirme çabalarında kilit bir müttefik olarak oynadığı önemli rolü ortaya koymaktadır.

Geçtiğimiz son çeyrek asırda, NATO'nun Orta Doğu'da müdahil olduğu en önemli krizlerden birisi hiç kuşkusuz ki 2010 yılı sonunda Mısır'da patlak veren Arap Baharı eylemlerinin 2011 Şubat ayında Libya'ya sıçramasıyla başlayan protesto gösterilerin şiddet olaylarına dönüşmesi olmuştur. Avrupa kıtasına yakınlığı, yeraltı zenginlikleri ve Akdeniz'deki hakim konumunun neden olduğu stratejik önemi ile tarih boyunca hep ilgi duyulan Libya'da yaşanan olayların uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit oluşturması üzerine, BM Güvenlik Konseyi'nin 1970 ve 1973 sayılı kararları gereğince NATO tarafından 29 Mart–31 Ekim 2011 tarihleri arasında, sivililerin yaşadığı bölgelerin korunması, uçuşa yasak bölge oluşturulması ve silah ambargosunun uygulanması (NATO, 2011a) amacıyla *Birleşik Koruyucu Harekâtı* icra edilmiştir. Birleşik Koruyucu Harekâtı kapsamında Türkiye, dört fırkateyn, bir denizaltı, bir lojistik destek gemisi, altı F-16 hava savunma uçağı, iki KC-135 tanker uçağı, Özel Kuvvetler personeli, gemi konulu helikopterler ile sualtı taarruz (SAT), amfibi ve sualtı görev timleri ile operasyona destek vermiştir (Genelkurmay Başkanlığı, 2023). Yaklaşık 500 yıllık derin tarihi ve kültürel bağları ve Türkiye ile Libya arasında 2010 yılında gerçekleşen 2 milyar dolarlık ihracat rakamının ortaya koyduğu ekonomik karşılıklı bağımlılığın (Çüngen, 2023, s. 1-12) yanında, 2019 yılında Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile imzalanan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Mutabakat Muhtırasının (Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, 2020) bugün ortaya koyduğu önem ile Akdeniz'deki enerji kaynaklarının kullanımı ve deniz ticaret yollarının güvenliği gibi hususlar göz önüne alındığında, Libya Türkiye açısından ayrıca stratejik öneme sahip bir ülkedir. Bu maksatla Türkiye özellikle bölgede yaşayan başta Türk vatandaşları olmak üzere sivililerin tahliyesine öncelik vermiştir. Daha sonra Türkiye, NATO'nun bölgesel barış ve istikrarın sağlanması hedefi doğrultusunda, denizden silah ambargosunun denetlenmesi, uçuşa yasak bölgenin gözetlenmesi ve sivililerin korunmasına yönelik aktif bir şekilde deniz ve hava unsurlarıyla görevler icra etmiş, Libya'daki tansiyonun bir an önce düşmesi ve bölgedeki istikrarın tesis edilmesi için çaba göstermiştir.

Türkiye'nin aktif olarak katıldığı bir diğer NATO misyonu ise, ittifakın hava sahasının bütünlüğünü barış zamanı korumak amacıyla icra edilen, olası hava sahası ihlallerine derhal karşılık verebilmek için reaksiyon uçaklarının 7 gün 24 saat sürekli

olarak uçuşa hazır bulundurulduğu hava polisliği faaliyetidir (NATO, 2023e). NATO'nun sorumlu olduğu hava sahasına yönelik olarak gerek Rusya'nın gerçekleştireceği ihlaller gerekse iletişimi kaybetmiş sivil uçaklara veya hava korsanlığı faaliyetlerine yönelik görevleri içeren hava polisliği, NATO'nun uyum ve dayanışmasının somut bir göstergesidir. Türkiye bugüne kadar her biri dörder F-16 ile olmak üzere, Nisan-Temmuz 2006 tarihleri arasında Litvanya'nın Siauliai hava üssüne (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022d), Ağustos-Eylül 2021 tarihleri arasında Polonya'nın Malbork hava üssüne (AIRCOM, 2021) ve Aralık 2023-Mart 2024 tarihinde Romanya'nın Borcea Hava Üssü'ne (AIRCOM, 2023) intikal ederek Baltık ve Karadeniz bölgelerinde güçlendirilmiş hava polisliği misyonlarına katkı sağlamıştır. 2026 yılında da Estonya'ya intikal ederek tekrardan Baltık bölgesinin hava sahası güvenliği için hava polisliği görevi icra etmesi planlanmaktadır (Hankewitz, 2024). Görevlerin icra öncesi yapılan eğitim uçuşlarının ve görevlerin icrasındaki uçuşların, ev sahibi ülkelerin uçakları ile yapılması, birlikte çalışabilirliğin geliştirmesi ve NATO'nun ihtiyaç duyduğu askeri gücün operasyonel sahada gösterilmesi bakımından oldukça önemlidir.

NATO'nun havadan kriz müdahalesine yönelik operasyonel çerçevesi, NATO hava gücünün çeşitli müşterek operasyonel bağlamlarda uygulanmasını düzenlemek üzere tasarlanmış merkezi bir komuta ve kontrol birimi olan Müşterek Hava Unsur Komutanlığı (JFAC) (NATO, 2015) unsurlarının etkinliğine dayanmaktadır. Bu maksatla Müttefik Hava Komutanlığı (AIRCOM) bünyesinde, kriz durumlarında gerektiğinde hava operasyonlarının icrası ulusal bir JFAC tarafından bir yıl süreliyle dönüşümlü olarak yürütülmektedir. Bu kapsamda, ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İspanya ve İtalya'nın yanında NATO'nun yedi ulusal müşterek hava unsur komutanlığından biri olan *Türk Müşterek Hava Unsur Komutanlığı (TUR JFAC)* (AIRCOMa, n.d.) NATO'nun 2024 yılı sonunda icra ettiği, 2022 Stratejik Konsepti'nde belirtilen üç temel görevden biri olan kriz önleme ve yönetimine odaklanan ilk çok alanlı eğitim tatbikatı olan Steadfast Dagger-2024 tatbikatında, hava sahası operasyonlarına liderlik etme konusundaki kapasitesine ve yeterliliğini ortaya koyarak akreditasyonunu tamamlamış ve 01 Temmuz 2025 tarihinden geçerli olmak üzere bir yıllık süreyle kriz durumunda NATO'nun hava sahasının komuta ve kontrol sorumluluğunu üstlenmesi planlanmıştır (AIRCOMb, n.d.).

Ortaya konulan tüm bu hususlar temelinde, Türkiye'nin hem bölgesel hem de alan dışı bölgelerde, her türlü kriz ve çatışma alanındaki barış ve istikrarı sağlamaya yönelik katkıları incelendiğinde, sahip olduğu askeri gücün yanı sıra jeostratejik konumu göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin NATO'nun temel hedefleriyle olan uyumu bakımından ittifak içerisinde vazgeçilmez bir role sahip olduğu analiz edilmiştir.

4.2 Jeostratejik Konumu İtibariyle Türkiye'nin Önemi

NATO'nun kurulduğu ilk günden beri Türkiye'nin dile getirdiği ittifaka katılım arzusu, NATO'nun coğrafi sınırlarının Kuzey Atlantik Bölgesi ile tahditli olduğu ve Türkiye'nin bu sınırların dışında kaldığı vurgulanarak daha öncesinde reddedilmiştir (Bağcı, 2007, s. 8). Ancak sonrasında, Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgali, nükleer güce sahip Sovyetler Birliği'nin hem Kore'deki varlığı hem de Doğu Avrupa, Türkiye ve Orta Doğu'daki yayılcı politikaları, mevcut gerilimin küresel bir çatışmaya dönüşme olasılığını artırmış, Avrupa ülkelerinin güvenlik endişelerini tetiklemiş ve NATO'nun güvenlik algısının yeniden şekillenmesine, dolayısıyla ittifakın güçlendirilmesine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, bu bölgelerin güvenliğinin sağlanmasında gelecekte önemli bir müttefik olacak Türkiye'nin jeopolitik konumu, daha önce NATO'nun coğrafi kapsamının Kuzey Atlantik Bölgesi ile sınırlı olduğu ve Türkiye'nin bu kapsam dışında kaldığı belirtilmiş olmasına rağmen, NATO üyeliğine giden yolda en etkili faktörlerden biri olmuştur. Bu doğrultuda, ABD, Türkiye'nin coğrafi konumundan kaynaklanan stratejik önemini, Kafkasya ve Ural Dağları'ndaki kritik Sovyet hedeflerine yönelik potansiyel bombardıman operasyonları için hayati hava üsleri sağlaması ve Kore'deki Çin-Sovyet, ittifakının Doğu Avrupa'daki Sovyet güç konsolidasyonu ile birleşmesiyle NATO'nun güney kanadının güçlendirilmesi açısından ortaya koymuştur (Erkmen, 2020).

Soğuk Savaş'ın başlangıç evresi, ittifak katkılarının asker sayısı, hava varlıkları ve deniz gücü gibi somut ölçütlerle değerlendirildiği, niceliksel üstünlüğe dayalı bir askeri paradigmaya tanıklık etmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin NATO'ya katkıları yukarıda da ifade edildiği üzere askeri gücü ve coğrafi konumu ile tanımlanmıştır (Güvenç, 2015, s. 101-119). Savaş sonrası Avrupa'nın askeri zayıflıkları ve ABD ordusunun hızla terhis edilmesi göz önüne alındığında, Amerikalı stratejik

planlamacılar Türkiye'nin varsayımsal bir çatışmadaki potansiyel rolünü değerlendirmeye başlamışlardır. ABD, Rusya'ya karşı başta B-29 olmak üzere atom bombası taşıyabilen uzun menzilli stratejik bombardıman uçaklarının konuşlandırılması yoluyla karşı koymaya amaçlamıştır (Melvyn, 1985). Ancak bu stratejik varlıkların etkinliği Sovyetler Birliği'ne yakın hava üslerinin mevcudiyetine bağlı olmuştur. Bu nedenle, büyük bir orduya ve Sovyetler Birliği'ne karşı stratejik hava operasyonlarını kolaylaştırabilecek coğrafi yakınlığa sahip olması, Türkiye'nin transatlantik güvenliğe olası katkısını kaçınılmaz kılmıştır. Bunun yanında, İngiltere'nin Temmuz 1948'de tasarladığı *Sandown Planı*, Orda Doğu'daki Sovyet saldırganlığına karşı en uygun savunma olarak Toros ve Zağros sıradağlarıyla sınırlanan *Dış Halka* hattını öne sürmüştür. Toros Dağları'nı bir savunma siperi olarak vurgulayan bu stratejik konsept daha sonra Amerikan stratejik planlamasına dahil edilmiştir (Cohen, 2007, s. 735-740). Dahası, Toros Dağları'nın güneyindeki bölge, stratejik bombardıman uçaklarının konuşlandırılması için hem savunabilirlik hem de uygun yakınlık sunması nedeniyle ABD askeri stratejistleri için ek bir cazibeye sahip olmuştur. Adana-İskenderun bölgesinde hava üsleri kurulması ihtimali ilk kez 1949 yılında gündeme gelmiş, aynı yıl Sovyetler Birliği'nin başarılı atom bombası denemesi bu tür üslere duyulan ihtiyacı artırmış ve Türkiye'nin ittifak içindeki stratejik değerini yükseltmiştir (Bölme, 2012, s. 56-57).

II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında algılanan Sovyet yayılmacılığı tehdidinden kaynaklı olarak kurulan NATO'nun varoluşunun temelinde ABD'nin *çevreleme politikası* uygulamak ve böylece dönemin jeopolitik ortamında Sovyet Birliği'nin yayılmacı politikalarının etkisinin yarattığı istikrarsızlaştırıcı gerilimleri azaltmak yatmaktaydı (İpekçi, Soydemir ve Erciyas, 2021, s. 19-39). Bu stratejik hedef, ittifakın başlangıçta Sovyet saldırganlığını caydırmaya ve üye devletlerin güvenliğini korumaya odaklanmaktaydı. Nicholas J.Spykman'ın *kenar kuşak* teorisinin jeopolitik çerçevesi içinde tanımlanan Türkiye'nin stratejik önemi hem tarihsel hem de çağdaş NATO stratejik doktrinlerinin merkezinde yer alan bir kavram olan Rus etkisinin sınırlandırılmasındaki kilit rolüyle vurgulanmaktadır. Spykman'ın sınır bölgesinin kontrolünün küresel hakimiyet için çok önemli olduğu iddiası, tarihsel olarak İran, Irak, Pakistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibiry'a'nın yer aldığı *iç hilal* bölgesinin bir parçası olan ve coğrafi olarak Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde önemli bir yere sahip olan Türkiye'yi, çevreleme politikalarının uygulanmasında çok

önemli bir varlık olarak konumlandırmaktadır (Topçu, 2015). Bunun yanında, G. Kennan'ın tarafından ortaya atılan çevreleme politikası II. Dünya Savaşı sonrası ABD dış politikasını belirleyen ve doğrudan SSCB'nin yayılmacı politikalarına yönelik olarak ortaya atılmış ve bu doğrultuda Truman Doktrini ve Marshall Planı Türkiye'yi bu stratejinin merkezine koymuştur.

Bu temelde, Rusya'yı açıkça önemli bir tehdit olarak tanımlayan NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti bağlamında Türkiye'nin jeostratejik değeri daha da artmaktadır. Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan coğrafi konumu ve kritik deniz geçiş noktalarını kontrol etmesi, özellikle Rusya'nın Kırım ilhak etmesi ve Rusya-Ukrayna savaşı sonrasında, Rusya'nın Karadeniz'deki faaliyetleri neticesinde Türkiye çevreleme stratejisinin uygulanması için vazgeçilmez bir müttefik olmayı sürdürmektedir. Türkiye'nin askeri yetenekleri, stratejik konumuyla birleştiğinde, hiç şüphesiz ki olası bir Rus saldırganlığına karşı bir siper görevi görmesini sağlayarak NATO'nun doğu kanadını güçlendirmektedir. Stratejik Konseptin caydırıcılık ve savunmaya yaptığı vurgu ve gelişen hibrid tehditleri kabul etmesi, özellikle Rusya'nın yenilenen jeopolitik hırsları ışığında, Türkiye'nin NATO'nun daha geniş çevreleme hedeflerine yaptığı katkıların devam eden önemini vurgulamaktadır.

NATO üyeliğinin 73 yılı boyunca Türkiye'nin kolektif güvenliğe katkıları, ittifakın değişen stratejik zorunluluklarını yansıtan dinamik bir evrim göstermiştir. Bu katkıların niteliği ve kapsamı önemli dönüşümler geçirmiş olsa da yukarıda da belirtildiği üzere Türkiye'nin sahip olduğu iki unsur her zaman önemini korumuştur: coğrafi konumu ve askeri gücü. Türkiye'nin NATO tarafından sürekli olarak tehdit kaynağı olarak algılanan istikrarsız bölgelere yakınlığı stratejik emlak değerini sürekli olarak artırmıştır (Güvenç, 2015, s. 101-119). Ayrıca, büyük bir orduya sahip olması ittifak içinde benzersiz bir avantaj sağlamaktadır. Son dönemde savunma sanayi alanında gerçekleştirmiş olduğu yatırımlar sayesinde milli olarak geliştirdiği ve ürettiği sualtı ve su üstü unsurlarını Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı envanterine dahil etmesiyle sahip olduğu büyük ve güçlü donanmasının yanı sıra, Karadeniz ve Ege Denizi'ni birbirini bağlayan stratejik önemdeki Boğazlar üzerindeki hakimiyeti de küresel anlamda bir öneme sahiptir. Diğer taraftan, gerek NATO'ya tahsis edilmiş ve gerektiğinde kullanılacak kara, deniz ve hava gücü ve gerekse kriz durumunda NATO kuvvetlerinin konuşlanabileceği Avrupa'dan Asya'ya, Karadeniz'den Akdeniz'e uzanan engin toprakları sayesinde Türkiye NATO'ya başta Rusya olmak

üzere, Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkasya bölgelerindeki olası risk ve tehditlere yönelik olarak üstün bir harekât alanı sağlamaktadır.

Türkiye'nin NATO içindeki rolü, Avrupa-Atlantik güvenliği ve istikrarına yaptığı önemli katkılarla karakterize edilmektedir. Jeostratejik konumundan ve tarihi diplomatik bağlarından yararlanan Türkiye, NATO'nun misyonlarına aktif olarak katılmakta ve çeşitli girişimler yoluyla örgütün temel değerlerini korumaktadır. Bu katılım, NATO'nun operasyonel konuşlandırmalarına, görev icrasına, kuvvet yapısına ve komuta mimarisine somut katkılarla kendini göstermektedir. Türkiye'nin NATO Müttefik Kara Komutanlığı'na (LANDCOM), Füze Savunması Tespit ve Takip Radarı, NATO Hızlı İntikal Edebilir Kolordu Karargâhı (NRDC), Barış için Ortaklık Mükemmeliyet Merkezi (BİOEM), Terörle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi (TMMM) ve Çok Uluslu Deniz Güvenliği Mükemmeliyet Merkezine (MMSCOE) ev sahipliği yapması (Özdemir, 2022), İncirlik ve Konya'da stratejik açıdan hayati öneme sahip hava üsleri sağlaması, ittifakın güneydoğu kanadının kolektif savunmasına olan desteğini ortaya koymaktadır. İzmir'de konuşlu bulunan Müttefik Kara Komutanlığı, NATO'nun Avrupa, Orta Doğu, Afrika ve Karadeniz bölgelerindeki kara operasyonlarının koordinasyonunu ve etkinliğini önemli ölçüde artırmaktadır. Bu başarı, Türkiye'nin güçlü lojistik altyapısı, modern askeri tesisleri ve NATO misyonlarında elde ettiği tecrübesi ile mümkün olmaktadır. Türkiye'nin NATO unsurlarına ev sahipliği yapmasındaki stratejik konumunun önemini, ABD Savunma Bakanlığı'nın Avrupa ve NATO işlerinden sorumlu yetkilisi Jim Townsend Lizbon Zirvesi öncesinde, Türkiye'nin stratejik coğrafi konumu göz önüne alındığında, ülkenin füze savunma altyapısının ayrılmaz bileşenlerine ev sahipliği yapmak için benzersiz bir konuma sahip olduğunu ifade ederek ortaya koymuştur (Düzmen, 2012).

Diğer yandan 2022 Stratejik Konseptinde NATO, önemli bölgesel aktörlerle ortaklık ilişkilerini derinleştirmeye öncelik vermekte ve iş birliğine dayalı güvenlik çerçevelerini teşvik etmektedir. Dinamik jeopolitik ortamın bilincinde olan NATO, karşılıklı bağımlılığın bir yansıması olan karşılıklı saygı ve fayda yoluyla bölgesel güvenliğe katkıda bulunabilecek devletler ve örgütlerle diyalog ve iş birliğine girme kararlılığını sürdürmektedir. Bölgesel istikrarı ve NATO'nun temel misyonlarını desteklemeyi amaçlayan bu işbirlikçi yaklaşım ortak çıkarlara ve uyum yeteneğine dayanmaktadır. İttifak, stratejik önemlerinin bilincinde olarak Balkanlar ve Karadeniz bölgesine özel bir önem vermektedir. NATO bu bölgelerde Avrupa-Atlantik hedeflerini

güçlendirmeyi, ortak ülkelerin gelişen tehditlere karşı koyma kapasitelerini artırmayı ve istikrarı bozucu müdahalelere karşı dayanıklılığı güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu stratejik açılım NATO'nun geleneksel coğrafi sınırları aşan iş birliğine dayalı bir güvenlik ortamının geliştirilmesine olan bağlılığını yansıtmakta ve bölgesel güvenlik stratejisinin temel taşı olarak ortaklığın önemini vurgulamaktadır.

NATO'nun ortaklık stratejisi, karşılıklı bağımlılık ve güvenlik anlayışı üzerine şekillenmektedir. NATO tesis etmiş olduğu ortaklıklar sayesinde İttifak üyelerinin güvenliğini sınırlarının ötesine taşıyarak sadece bölgesel değil küresel bir güvenlik şemsiyesi de yaratmakta, terörizmle mücadele, kitle imha silahlarının kontrolü, korsanlıkla mücadele, siber savunma, enerji güvenliği ve deniz güvenliği gibi tehditlerle daha geniş çaplı ve etkili önlemlerin alınmasını sağlamaktadır. Ortaklık programlarına dahil olan ülkeler de NATO bünyesinde çeşitli merkezlerden eğitim alarak, NATO'nun icra etmiş olduğu tatbikatlara katılarak ve NATO'nun yürütmüş olduğu operasyonlara iştirak ederek kendi operasyonel yeteneklerini artırmakta, beraber çalışabilirlik kabiliyetlerini geliştirmekte, temel doktrinlerini hazırlayarak modern teknik, taktik ve prosedürler geliştirme fırsatı bulmaktadırlar. Böylece NATO'nun güvenlik prosedürlerine uyum sağlayarak kendi güvenliklerini sağlayabilmektedirler.

Karşılıklı bağımlılık kavramı bu bağlamda merkezi bir ilke olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzün farklı güvenlik paradigmalarının giderek daha fazla birbirine bağlı hale gelmesine neden olan risk ve tehditler, çok taraflı bir iş birliği mekanizmasını gerektirmektedir. Bu nedenle ortaklıklar programları, NATO ve ortaklarının ortak hassasiyetlerini kabul ettikleri ve kolektif güvenliği artırmak için kendi güçlerinden yararlandıkları karşılıklı yarar çerçevesine dayanmaktadır. Bu işbirlikçi çabanın başarısı, dinamik ve duyarlı bir güvenlik mimarisini teşvik ederek tüm paydaşların değişen ihtiyaçlarına uyum sağlama yeteneğine bağlıdır. Bu karşılıklı bağımlılık, stratejik hedeflerin uyumlaştırılması, istihbarat paylaşımı ve operasyonel kabiliyetlerin koordine edilmesi için sürekli bir diyalog gerektirmekte ve ortaklık programlarının çağdaş güvenlik sorunlarının ele alınmasında uygun ve etkili bir mekanizma olarak kalmasını sağlamaktadır.

NATO'ya üye olduğu günden itibaren yükümlülüklerini yerine getiren Türkiye, NATO'nun ortaklıklar çerçevesindeki sorumluluklarını yerine getiren jeostratejik bir aktör olduğunu ispatlamıştır. Selefî Osmanlı İmparatorluğundan miras olarak aldığı

diplomasi anlayışının etkisiyle, NATO'nun Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik angajmanına yapıcı bir katkıda bulunma rolünü pekiştirmiştir. Doğu Avrupa, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu ve Orta Asya'daki ortaklık ülkeleri ile olan tarihi, kültürel ve ekonomik bağları göz önüne alındığında, 1994 yılından bu yana NATO'nun BİO faaliyetlerine aktif olarak katılan Türkiye'nin, NATO içinde bölgesel istikrar ve iş birliğini teşvik eden benzersiz ve öncelikli bir konuma sahip olduğu görülmektedir.

BİO programı, özellikle NATO liderliğindeki operasyonlar için NATO ortaklarının birlikte çalışabilirliğinin geliştirilmesine öncelik vermektedir. Bu amaçla, yoğunlaştırılmış askeri iş birliği NATO tatbikatlarını, okullarını ve ulusal olarak desteklenen faaliyetleri kapsayan sağlam bir eğitim ve öğretimi gerekli kılmaktadır. BİO Eğitim ve Öğretimi Geliştirme Programı (PfP TEEP) bu hedefi kolaylaştırmakta (NATO, 2011b) ve daha geniş savunma ve güvenlik toplulukları içinde birlikte çalışabilirliği ve diyalogu teşvik etmektedir. Bu bağlamda, birlikte çalışabilirliğin geliştirilmesi, daha fazla iş birliği ve diyalogu teşvik edilerek, insan ve diğer kaynakların en iyi şekilde kullanılmasını sağlamak üzere PfP TEEP hayata geçirilmiştir. Bu anlamda Türkiye'nin öncülük ederek BİOEM kurma arzusu NATO'nun en yüksek karar alma organı olan KAK tarafından Kasım 1998'de kabul edilmiş ve bu çerçevede Ankara'da kurulan BİOEM halihazırda var olan aşağıda belirtilen toplam 9 adet eğitim merkezinden ilki olma özelliğini taşımaktadır (NATO, 2008).

- Avusturya (Uluslararası Barış Destek Komutanlığı)
- Finlandiya (Finlandiya Savunma Kuvvetleri Uluslararası Merkezi)
- Yunanistan (BİO Eğitim Merkezi)
- Romanya (Bölgesel Eğitim Merkezi)
- Slovenya (BİO Dil Eğitim Merkezi)
- İsveç (Silahlı Kuvvetler Uluslararası Merkezi)
- İsviçre (Güvenlik Politikası Merkezi)
- Türkiye (BİO Eğitim Merkezi)
- Ukrayna (Yavoriv Eğitim Alanı)

BİOEM/Ankara, kurulduğu günden bugüne kadar, NATO'nun gelişen standartlarına ve ortakların ihtiyaçlarına uygun olarak binlerce personele eğitim vermiştir. Ayrıca, merkezinde vermiş olduğu bu eğitimlerin yanı sıra, mobil eğitim

timleri vasıtasıyla yerinde eğitim vererek daha fazla personelin eğitilmesine (BİOEM, 2022) ve NATO'ya entegre olmalarına yardımcı olmakta, böylelikle NATO'nun bölgesel güvenlik ve istikrar ile ortaklık programı çerçevesindeki hedeflerine olan bağlılığını pekiştirmektedir. NATO'nun ortaklıklar programına proaktif katılımı, katılımcı ülkelerin önemli bir bölümüyle olan benzersiz tarihi, kültürel ve coğrafi yakınlıkları nedeniyle özellikle Türkiye'nin jeopolitik önemini öne çıkarmaktadır. Türkiye'nin bu özelliği, ortaklar ile daha yakın ve etkili bir iş birliği tesis edilmesinde önemli bir faktördür. Bu iş birliğinden NATO özetle bölgesel ve küresel güvenliğin tesis edilmesi olarak fayda görürken, Türkiye ise 2022 Stratejik Konsepti kapsamında NATO'nun ortaklıklar politikasına katkı sağlamakta, aynı zamanda hem kendi güvenliğini hem de faaliyet gösterdiği bölgelerde etkinliğini ve tarihsel gücünü pekiştirmektedir.

Yine bu temelde hem jeopolitik konumu hem de uzun yıllardan beri terörizm ile vermiş olduğu mücadeleden elde etmiş olduğu tecrübeyle Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde 2005 yılında kurduğu TMMM'ne ev sahipliği yapan Türkiye (TMMM, 2023a) NATO'nun iş birliğine dayalı bölgesel güvenliğin tesis edilmesi hedefine en fazla katkı sunan ülkelerin başında yer almaktadır. Uluslararası terör şebekelerine karşı mücadele, özellikle ABD öncülüğünde ortak bir çabanın katalizörü olan 11 Eylül saldırılarının ardından, müttefiklerin ortak tehdit algısının en önemli unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum hem Afganistan gibi teröristlerin yoğunlaştığı bölgelere yapılan askeri müdahalelerde hem de teröristlerin finansmanını ve lojistik desteğini kesmeyi amaçlayan çok yönlü siyasi, mali, ekonomik ve diplomatik girişimlerin uygulanmasında kendini göstermiştir. NATO'nun temel kaygılardan biri terörist grupların kitle imha silahlarını (KİS) ele geçirme ve yayma ihtimalidir. Böylesi bir felaket senaryosunun önlenmesi, tek tek devletlerin kapasitelerini aşan güçlü bir uluslararası iş birliği ve sürekli istihbarat koordinasyonu gerektirmektedir (Kıbaroğlu, 2017). Bu minvalde, terörle mücadele ve radikalleşmenin azaltılması, Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejisinin kritik bileşenleri arasında yer almaktadır. Türkiye'nin stratejik güvenlik doktrini, terörizmi hem insan haklarına hem de uluslararası istikrara yönelik en önemli tehdit olarak tanımlamakta ve ideolojik veya bölgesel ayırım gözetmeksizin (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022ç) terörizmin tüm tezahürlerini kesin bir dille kınamaktadır. Türkiye'nin birikmiş deneyimi, onu terörle mücadele bağlamında küresel istikrara önemli bir katkıda bulunan ülke konumuna

getirmektedir. Bu nedenle, Müttefik Dönüşüm Komutanlığına (ACT) terörizmle ilgili konularda danışman kurulu olarak hizmet vermekte olan TMMM, NATO ve NATO'nun ortaklık ve iş birliği içerisinde olan ülkeler ile iş birliği içinde çalışmaktadır (TMMM, 2023b). TMMM, terörizm ve terörle mücadele alanındaki bilgi birikimini kullanarak gerek üye ülkelerin gerekse ortak ülkelerin gelecekteki güvenlik açıklarını gidermeye yönelik stratejik kararlar almasına katkıda bulunmaktadır. TMMM, NATO'nun temel görev alanları olan toplu savunma, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlikte değişim ve gelişim sağlamayı hedefleyerek, talep halinde NATO üyelerine ve ortak ülkelere destek sunmaktadır.

TMMM, NATO ülkeleri ve ortaklarının terörist faaliyetlerine karşı hazırlıklı olma, öngörme, önleme ve karşılık verme yeteneklerini geliştirmeye yönelik uzun vadeli çabalara katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, TMMM, sponsor ve katılımcı ülkelerin ortak deneyimlerinden faydalanarak kapsamlı bir yaklaşımı teşvik etmekte, terörizmle mücadele konularında uzmanlık ve tavsiye sunmakta, konsept ve doktrinlerin geliştirilmesine katkıda bulunmakta ve askeri ve sivil liderlere eğitim sağlamaktadır. Ayrıca, TMMM, eğitim ve öğretimi kolaylaştırmak için mobil eğitim timleri ve uzmanlar sağlamakta, tatbikatlara destek olmakta ve terörizmle mücadele alanında alınan dersler ve analizler konusunda bir veri tabanı oluşturmaktadır. Bu işlevleri yerine getirmek için TMMM, kurslar, seminerler, konferanslar, çalıştaylar, konsept ve doktrin geliştirme toplantıları, komite ve çalışma gruplarına katılım, alınan dersler değerlendirmesi, akademik araştırma ve projeler, yayınlar ve yönetim kurulu tarafından talep edilen diğer faaliyetleri planlamakta ve yürütmektedir (TMMM, 2023b). Bu rol, NATO'nun 2022 Stratejik Konseptinde terörizmin İttifak'ın güvenliğine yönelik en önemli asimetrik tehdit olarak açıkça tanımlanması ışığında daha da önem kazanmaktadır.

TMMM faaliyetleri proaktif önleyici tedbirlerin geliştirilmesini teşvik ederek, sağlam bilgi paylaşım mekanizmalarını kolaylaştırarak ve müttefikler arası koordinasyonu güçlendirerek NATO'nun hedeflerinin gerçekleştirilmesine doğrudan katkıda bulunmaktadır. Merkezin Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Afganistan gibi istikrarsız bölgelere yakın stratejik coğrafi konumu NATO'nun operasyonel konuşlanmalarına doğrudan istihbarat ve eğitim desteği sağlama konusunda eşsiz bir avantaj sağlamaktadır. Bu yakınlık gerçek zamanlı bilgi dağıtımını ve bağlamına

uygun eğitimi kolaylaştırarak bu kritik bölgelerde faaliyet gösteren NATO kuvvetlerinin operasyonel etkinliğini artırmaktadır.

Özünde, Türkiye'de konuşlu bulunan TMMM NATO'nun terörle mücadele yeteneklerini güçlendirme çabalarının hayati bir bileşenini temsil etmektedir. TMMM, Stratejik Konseptte ifade edildiği gibi daha uyarlanabilir, esnek ve kolektif tehdit algısına dayalı bir savunma duruşunu destekleyerek NATO müttefiklerinin güvenliğinin korunmasında çok önemli bir rol oynamakta, eğitim ve analizin ötesinde, stratejik öngörünün geliştirilmesini ve çağdaş terörizmin yarattığı çok yönlü zorluklara karşı proaktif önlemlerin uygulanmasını sağlamaktadır. Bu proaktif yaklaşım NATO'nun değişen tehdit ortamıyla yüzleşmede ve bu tehdit ortamını hafifletmede etkinliğini sürdürmesini sağlamak için elzemdir.

Türkiye sadece Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenlik ve istikrarını destekleyen kritik bir operasyonel güç olarak hizmet etmekle kalmamış, aynı zamanda bölgesel ve küresel iş birliği girişimlerini teşvik ederek terörizm ve terörle mücadele konusundaki uluslararası söylem için bir katalizör görevi görmüştür. Özellikle Türkiye, NATO havadan erken ihbar ve uyarı kuvvetinin iki ileri harekât üssünden biri olan Konya'da konuşlu AWACS uçakları vasıtasıyla DEAŞ'la Mücadele Uluslararası Koalisyon güçlerine verdiği destek, Türkiye'nin terörizmle mücadele konusundaki kararlılığını ve NATO'nun hayati bir ortağı olduğunu ortaya koymaktadır (Özdemir, 2022). Ayrıca, Türkiye'nin DEAŞ'la sahada aktif olarak mücadele eden tek (Anadolu Ajansı, 2020) NATO üyesi olarak elde etmiş olduğu üstün başarısı ve paha biçilmez operasyonel deneyimi, bölgesel terörle mücadele çabalarındaki önemli rolünün altını çizmektedir.

Bu bağlamda, 2022 Stratejik Konseptinde, NATO'nun temel görevleri arasında yer alan terörle mücadeleyi kolektif savunmanın kritik bir bileşeni olarak önceliklendirerek, 360 derecelik bir caydırıcılık ve savunma duruşunun ayrılmaz bir parçası olarak gören, etkili kriz yönetimi, istikrar sağlama ve terörle mücadele operasyonları için gerekli yetenekleri, eğitimi ve komuta yapılarının sağlanması hedefine ulaşmasında Türkiye NATO'ya oldukça önemli bir katkı sağlamaktadır.

Terörle mücadele konusunda Türkiye'nin NATO'ya önemli katkısı bu denli ortadayken, Türkiye'nin 40 yılı aşkın bir süredir gerek sınırları içerisinde gerekse sınırları ötesinde terörizmle mücadelesinde aynı katkıyı NATO'dan görmemesi, hatta bazı ittifak üyelerinin tam tersine PKK/YPG gibi terörist örgütlere destek sağlaması

(Anadolu Ajansı, 2018) Türkiye'nin haya kırıklığı yaşamasına neden olmuştur. Türkiye'nin eleştirilerinin temelinde NATO'nun terörizmle mücadele konusundaki söylesel taahhüdü ile terörle mücadele operasyonlarında Türkiye'ye sağlanan somut destek arasında algılanan uyumsuzluk yatmaktadır. Türkiye, karmaşık ve gelişen terör tehditleri karşısında NATO'dan istihbarat ve özellikle siyasi dayanışma göstermesini beklemektedir.

Türkiye'nin 2022 Stratejik Konsepti kapsamında NATO'ya sağladığı bir diğer katkı noktası da düzensiz göçle olan mücadele ortaya koymuş olduğu çabadır. Orta Doğu'daki bölgesel çatışmalar ve istikrarsızlık nedeniyle uluslararası göçte meydana gelen artış, ekonomik kırılmalıklarla boğuşan bazı İttifak üyesi ülkeler üzerinde önemli bir baskı oluşturmuştur. Bu krize yanıt olarak NATO'nun Deniz Muhafızı Harekâtına daimî olarak katkı sunan Türkiye, özellikle Ege ve Akdeniz'de icra ettiği keşif ve denetim faaliyetleriyle bir yandan düzensiz göç akımlarını önlemeye ve kontrol altına almaya çalışmakta (Aslan, 2014), bir yandan da ülkelerindeki istikrarsızlıktan kaçan mağdurların hayatlarını kurtararak insanların yaşama hakkına olan inancı ve bağlılığını da uluslararası kamuoyunda ortaya koymaktadır. Ancak Türkiye'nin Avrupalı müttefikleriyle olan anlaşmaları kapsamında ortaya koyduğu düzensiz göçle mücadele politikası ve özellikle Yunanistan'ın mücadele kapsamında ortaya koyduğu Ege Denizi'ndeki acımasız faaliyetleri Avrupa ülkelerinin güvenliğini en üst seviyede tutarken, Türkiye'nin istikrarını olumsuz yönde etkilediği açıktır.

Öte yandan 2022 Stratejik Konseptinin bir diğer önemli konusu ise enerji güvenliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Enerji güvenliğine yönelik olarak bölgesel krizler ve istikrarsızlar bir tehdit unsuru oluşturmuş, 1973 petrol krizi, İran Devrimi ve Irak-İran savaşı gibi bölgesel olarak cereyan eden ancak küresel olarak etkisi büyük olan stratejik olaylar enerji jeopolitiği kavramının doğmasına neden olmuştur (Demir, 2010). Yirminci yüzyılın son çeyreğinden bu yana enerji jeopolitiği tarihte hiç olmadığı kadar önemli hale gelmiş, artan refah ve konfor gereksinimleri ile orantılı olarak küresel enerji tüketiminin katlanarak büyümesi enerji güvenliği kavramını ön plana çıkarmış ve devletlerin ulusal güvenliğinin bir bileşeni haline gelmiştir (Altunyuva, 2023). Bu bağlamda, 1999 Stratejik Konseptinde yer alan kritik altyapı kaynaklarının önemi, ilk olarak Riga Zirvesinde enerji güvenliği olarak ifade edilmiş ve NATO'nun stratejik öncelikleri arasında giderek daha önemli bir yer almıştır. 11 Eylül saldırıları sonrasında Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler, Arap Baharı ve Rusya-

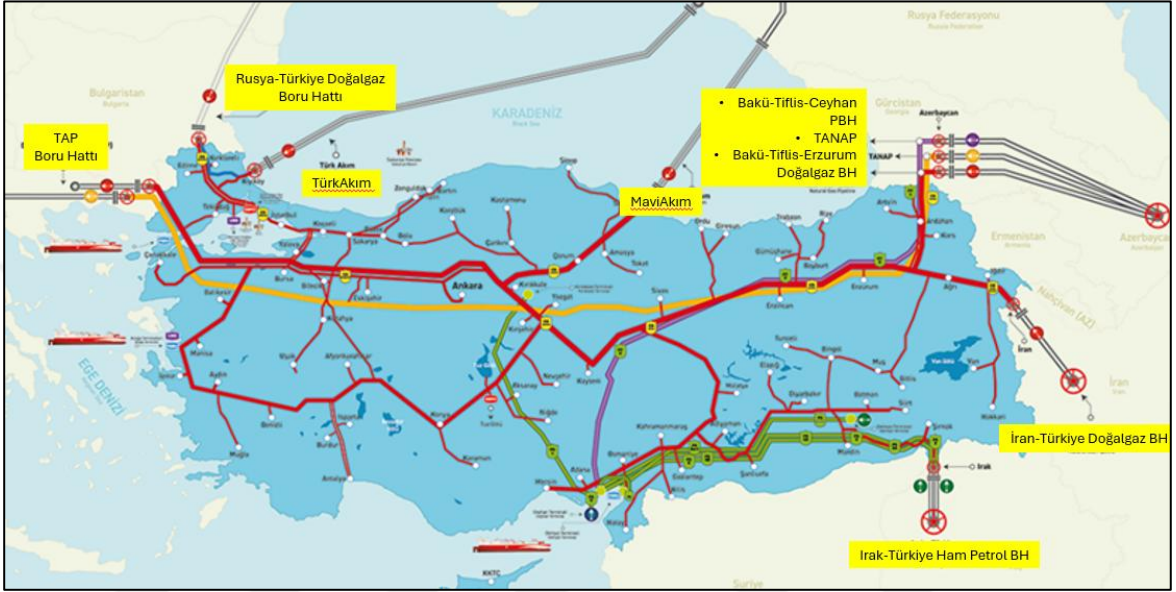
Ukrayna krizlerinde, özellikle Rusya'nın enerji kaynaklarını bir baskı unsuru olarak kullanması, NATO'nun enerji tedarik ve arz güvenliği konusundaki hassasiyetini artırmasına neden olmuştur (Çetinkaya ve Şahin, 2024, s. 355-377). Enerji güvenliği hem NATO üyesi ülkeler hem de ortaklık ülkeleri açısından kolektif güvenliğin kritik bir unsurun oluşturmaktadır. Enerji tedariginde oluşabilecek aksamalar ülkeler açısından istikrarsızlığa ve NATO için ise askeri operasyonlarının kısıtlanmasına neden olabilecektir (İşeri ve Dilek, 2012). Bu nedenle, müttefiklerinin askeri yetenekleri için gerekli olan sürdürülebilir enerji kaynaklarının güvence altına alınmasını hayati önem veren NATO nezdinde enerji güvenliği, enerji altyapısının tesisi, istikrarlı bir enerji arzı oluşturulması, ulaşım olanakları ve enerji nakil güzergahlarının korunması olarak ifade edilmektedir (NATO, 2024h).

Enerji nakil hatlarının güvenliği açısından bakıldığında, Türkiye'nin etrafının doğalgaz ve petrol bakımından geniş kaynaklara sahip Rusya, Karadeniz, Orta Doğu, Hazar Denizi ile çevrili olması sebebiyle, enerji jeopolitiği çerçevesinde küresel bir önemi sahip olduğu görülmektedir. Bu önem, her ne kadar enerji ihtiyacının yalnızca %26'lık kadar bir kısmını kendi kaynakları vasıtasıyla karşılasa da (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022e) Türkiye'nin enerji jeopolitiği açısından söz konusu rezervlerinin bulunduğu bölgeler ile kaynaklara ihtiyaç duyan ülkelere en münasip ulaşım yollarına ev sahipliği yapmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim Avrupa Parlamentosu tarafından 2006 yılında yayınlanan bir çalışmada Türkiye'nin enerji güvenliği bağlamındaki önemi şu şekilde vurgulanmaktadır:

“Türkiye'nin Rusya, Hazar Denizi ve İran Körfezi'nin petrol ve doğalgazının taşınabildiği transit bir ülke olma potansiyeline sahip olması, Avrupa Birliği nezdindeki stratejik önemini arttırmaktadır. Türkiye aynı zamanda Avrupa Birliği'ni Orta Doğu'ya bağlamakta ve Akdeniz'de de önemli bir aktör olarak ön plana çıkmaktadır” (Kocatepe, 2019, s. 61).

Türkiye'nin stratejik coğrafi konumu, özellikle hidrokarbon boru hatları için kritik bir transit merkezi olma işlevi sayesinde küresel enerji güvenliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ve Türk Akımı gibi altyapı projeleri, Hazar bölgesi ve Rusya'dan Avrupa pazarlarına doğal gaz taşınmasını kolaylaştırarak Avrupa enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesine katkıda bulunmakta ve tekil tedarikçilere olan bağımlılığı azaltmaktadır. Türkiye'nin, Azerbaycan, Rusya ve Avrupa Birliği ile geliştirdiği ortaklık ve ortak altyapı girişimleri, Türkiye'nin bölgesel enerji güvenliğine olan bağlılığını vurgulamakta ve enerji tedarik zincirlerinin istikrara kavuşturulması ve çeşitlendirilmesindeki rolünü pekiştirmektedir (Yavuzcan, 2024).

Avrupa, Asya ve Orda Doğu'yu birleştiren coğrafi konumu ile Türkiye, enerji ticaretinde merkez ülke olma hedefi doğrultusunda çok önemli petrol ve doğalgaz boru hatları (Şekil-5'e bkz.) projelerinde stratejik adımlar atmıştır. Ayrıca, dünya petrol talebinin yaklaşık %3'ünün tankerler vasıtasıyla Türk Boğazları yoluyla taşınması, küresel enerji güvenliği bakımından Türkiye'yi ayrı bir yere koymaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022e).

Şekil 5: Türkiye Üzerinden Geçene Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları

Enerji güvenliği ile deniz güvenliği arasındaki bağlantı, boğazlar, geçitler, kanallar ve ham petrol taşıma rotaları üzerindeki düğüm noktaları gibi stratejik deniz yollarının korunmasına dayanmaktadır (Sevim, 2012). Deniz enerji geçiş yollarının güvence altına alınmasına yönelik stratejik zorunluluk, kapsamlı gözetim ve tehdit değerlendirme mekanizmalarının uygulanması, hayati kaynakların yüksek riskli bölgelerden geçişinin güvence altına alınması için kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, NATO'nun Akdeniz'deki deniz terörizmiyle mücadele girişimi olan ve bir önceki bölümde ayrıntılı olarak analiz edilen Etkin Çaba Harekâtı 11 Eylül 2001 terör saldırılarına doğrudan bir yanıt olarak ortaya çıkmış ve Ekim 2016'ya kadar devam etmiştir. Temel amacı deniz varlıklarını hedef alan terörist faaliyetleri caydırmak, bunlara karşı savunma yapmak, bunları engellemek ve bunlara karşı koruma sağlamak olan Etkin Çaba Harekâtı'na Türkiye deniz unsurları önemli katkılarda bulunmuş, bunun yanında Akdeniz Diyalogu ülkeleri, şüpheli gemiler hakkında istihbarat sağlayarak harekate destek sağlamışlardır (NATO, 2022r). Etkin Çaba Harekâtının

sonlandırılması sonrasında, daha geniş çaplı bir deniz güvenliği görevlerini kapsayan Deniz Muhafızı Harekâtı başlatılmıştır. Bölgesel terörle mücadele çabalarını desteklemek amacıyla yürütülen Deniz Muhafızı Harekâtına, Türkiye denizaltı devriyeleri, uçak sortileri, donanma varlıkları ve Deniz Güvenliği Mükemmeliyet Merkezi (MARSEC COE) uzmanlığı ile önemli katkılarda bulunmaktadır. Türkiye ayrıca Aksaz Deniz Üssü aracılığıyla hayati önem taşıyan lojistik destek sağlamakta ve Doğu Akdeniz ve Ege'de keşif uçuşları gerçekleştirerek bölgesel deniz güvenliği konusundaki desteğini sürdürmektedir (SavunmaSanayiST, 2020). NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti barış ve refah için temel bir unsur olarak tanımlanan deniz güvenliği, ittifakın temel görevleri olan caydırıcılık, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlik misyonuyla bütünleşmekte (NATO, 2025b) ve bu bağlamda Türkiye, NATO'nun kritik deniz alanlarının korunmasında önemli bir yeri olan Deniz Muhafızı Operasyonuna en fazla destek veren ülkeler arasında yer almaktadır.

Bunun yanında, NATO'nun enerji güvenliğinin tesis edilmesine yönelik üye ülkeler ve küresel aktörlerin ortak bir vizyona sahip olması, iş birliği mekanizmalarının güçlendirilmesi ve operasyonel yeteneklerin geliştirilmesi amacıyla 2012 yılında Litvanya'da Enerji Güvenliği Mükemmeliyet Merkezi (ENSECCOE) kurulmuştur. Risk değerlendirme analizleri, enerji tasarruflu ve güvenli askeri yeteneklerin geliştirilmesi ve NATO operasyonları için hedeflenen teknik ve bilimsel desteğin sağlanması gibi kritik alanlarda akademik çalışmalar yürüten ENSECCOE'a, Litvanya'nın yanı sıra Estonya, Fransa, Almanya, İtalya, Letonya, Polonya, Türkiye, Birleşik Krallık ve ABD sponsor ülke olarak katkı sağlamaktadır (The NATO Energy Security Centre of Excellence). Böylece Türkiye, enerji güvenliği konusunda NATO içerisinde etkin bir rol oynamaktadır.

Türkiye'nin NATO için önemini ortaya koyan, sahip olduğu bir diğer özelliği ise dış politikadaki denge sağlayan arabuluculuk misyonudur. 21. yüzyılın değişen jeopolitik dinamikleri, Türkiye'nin kilit enerji ve ticaret geçiş güzergâhları üzerinde konumlanması, bölgesel aktörlerle yürüttüğü ikili ve çok taraflı ilişkilerdeki stratejik değerdeki yapıcı rolünün (Babahanoğlu ve Akbaş, 2023) önemi son olarak Ukrayna-Rusya savaşında daha da belirgin hale getirmiştir. Rusya'nın mevcut krizde enerjiyi bir silah olarak kullanmasına karşın, Batı'nın enerji ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak halihazırdaki nakil hatları ve altyapısıyla Türkiye'nin önemi açıklanmıştı. Bu kısımda üzerinde durulmak istenilen konu, Rusya-Ukrayna savaşında uluslararası

etkileri olan bölgesel istikrarsızlığın neden olduğu tahıl ticaretinin yeniden sağlanmasına yönelik olarak üstlendiği arabuluculuk rolü olacaktır.

Soğuk Savaş sonrasında SSCB'nin dağılmasının ardından 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Ukrayna, Rusya etkisinden kurtulmak ve Rusya'ya karşı stratejik bir güvenlik şemsiyesi oluşturmak amacıyla Batı ile ekonomik, siyasi ve askeri uyum sağlamak arzuna yönelik olarak, AB ve NATO'ya üyelik arayışı içerisinde olmuştur. ABD politikalarının etkin olduğu NATO, Ukrayna'nın yaklaşımı memnuniyetle karşılanmış, 1994 yılında BİO programına dahil edilen Ukrayna'nın, 2008 Bükreş Zirvesinde, gelecekte NATO üyesi olabilmesinin önünü açacak olan, NATO'ya entegrasyonuna ilişkin siyasi, ekonomik, savunma, kaynak yönetimi, güvenlik ve hukuki reformları kapsayan bir çerçeve oluşturulması kararlaştırılmıştır (NATO, 2025c). Bu gelişmeler, Avrupa'nın doğusundaki etki alanını korumak ve NATO ile AB'nin genişlemesinin yarattığı ekonomik ve güvenlik tehditlerine karşı koymak için Rusya'nın 1993 yılında ortaya koyduğu yakın çevre doktrini ile örtüşmemektedir (Turan, 2022). Rusya'nın Avrupa'ya enerji sevkiyatındaki güzergahı olması, yüksek tarımsal üretim kapasitesi, Karadeniz'de hakimiyeti sağlayacak stratejik limanlara ve zengin yeraltı kaynaklarına sahip olması, NATO ve Rusya arasındaki tampon bölge oluşu gibi faktörler, Ukrayna'nın jeopolitik değerini artırmış, Rusya ve NATO arasındaki çıkarların çatıştığı bir alana dönüştürmüştür. Öyle ki, Ukrayna Başkanı Volodymyr Zelensky'nin 28 Şubat 2025 tarihinde yaptığı ABD ziyaretinde, ABD'nin Ukrayna'nın yeraltı kaynaklarına yönelik talebi, ziyaretin ana gündemini oluşturmuştur (Aikman ve Gregory, 2025). Daha önce de ifade edildiği üzere, 2003 yılında Gürcistan'da gerçekleşen Gül Devrimi ve 2004 yılında Ukrayna'da gerçekleşen Turuncu Devrim, Ukrayna'nın BİO programına dahil edilmesi, Bükreş Zirvesinde NATO'ya üyelik olasılığının gündeme gelmesi, 2014 yılında Ukrayna'da gerçekleşen seçimlerde Rusya yanlısı Yanukaviç'in yenilmesi gibi yaşanan gelişmeler sonucu Rusya Kırım'ı ilhak etmiştir (Özer, 2023, s. 9-24). Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin altında yatan temel sebep, Rusya'nın Kırım bölgesinde yaşayan Rus vatandaşlarına yapılan zulüm ve ayrımcılık olarak görünse de asıl neden Kırım yarımadasının Karadeniz'e hâkim konumu ve Sivastopol deniz üssünün (Çalışkan, 2022, s. 35-47) kontrolünü elinde bulundurmak olduğu söylenebilir. İlhak sonrası Ukrayna'nın doğusundaki Rusların yoğun olarak yaşadığı Donbas bölgesinde yaşanan ayrılıkçı hareketler sonucunda iyice gerilen Rusya-Ukrayna ilişkileri nihayetinde 2022

yılında geniş çaplı konvansiyonel bir savaşa dönüşmüştür. Savaş nedeniyle tarım ve enerji güvenliği başta olmak üzere çeşitli sektörler üzerinde yaşanan olumsuz etkiler, pandeminin sebep olduğu ekonomik daralma ve uluslararası tedarik zincirlerindeki aksaklıklarla beraber daha da derinleşmiştir.

Türkiye, Rusya-Ukrayna krizinin tırmanmaya başladığı 2014 yılından bu yana Ukrayna'ya en önemli destek sağlayan aktörlerden biri olarak öne çıkmıştır. Her şeyden önce, gerek Kırım Tatarları ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki tarihi ve kültürel yakınlık nedeniyle, gerekse Karadeniz bölgesinin istikrarının sağlanması amacıyla Türkiye, Kırım'ın ilhakını tanımadığını, Kırım'ın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü desteklediğini (DHA, 2025) her fırsatta yinelemiştir. Ancak, Türkiye'nin Rusya-Ukrayna çatışmasına yaklaşımı, her iki ülke ile olan ekonomik ve askeri ilişkilerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Türkiye'nin hem ham petrol hem de doğalgaz konusunda Rusya'ya bağımlı olması ve Rusya'nın başlıca doğalgaz tedarikçisi olması, bu ilişkinin kilit bir yönünü temsil etmektedir. Ayrıca, Rusya ile iş birliğinde yapımı devam eden ve Türkiye'nin enerji ihtiyacının karşılanmasında büyük bir katkı sağlayacak olan Akkuyu Nükleer Güç Santrali de bu enerji ortaklığının önemini (Nuclear Business Platform, 2023) ayrıca artırmaktadır. Enerji sektörünün ötesinde, Türkiye hem Rusya hem de Ukrayna ile başta tarımsal ürünler ve turizm olmak üzere, farklı sektörleri kapsayan güçlü ticari ilişkileri (Çalışkan, 2022, s. 35-47) karşılıklı bağımlılık bağlamında birbirlerine olan gereksinimlerini ortaya koymaktadır. Bu hususlar Türkiye'nin, iki ülke arasındaki krizi ele alırken, Karadeniz'deki istikrarsızlığın büyümesinin kendi güvenliğini de tehlikeye atacağı bilinciyle, kendi ulusal çıkarlarını gözetererek çok hassas bir dengeleme politikası uygulanmasında etkili olmuştur.

Savaşın, enerjinin yanında küresel ekonomilerde ciddi aksamalara yol açtığı bir diğer alan hiç kuşkusuz ki gıda sektörüdür. Son çeyrek yüzyılda temel tarımsal ürünlerin uluslararası arzına önemli katkılarda bulunan Ukrayna ve Rusya, geniş Karadeniz bölgesindeki diğer ülkelerle birlikte mısır, buğday ve arpa gibi önemli tahılların yanı sıra ayçiçeği ve ayçiçeği yağı başta olmak üzere yağlı tohumların üretimi ve ihracatında önemli bir role sahiptir (Kılavuz ve Yücer, 2023). Ancak, abluka ve deniz mayınlarının varlığı, çatışmanın ilk aşamalarında tahıl ve gıda ihracatının neredeyse durma noktasına gelmesine neden olmuş ve küresel gıda güvenliğine ilişkin ciddi endişeler doğurmuştur (Euronews, 2022). BM ve Dünya Bankası gibi

uluslararası kuruluşlar, Rusya'nın Karadeniz'de uyguladığı ablukanın, küresel gıda kıtlığına olumsuz etkilediğini ve savunmasız topluluklar üzerinde yıkıcı etkilere neden olabileceği konusunda uyarılarda bulunmasına (BBC News Türkçe, 2022a) rağmen bu konuda bir ilerleme kaydedilememiştir.

Ancak, çatışmanın küresel gıda arzı üzerindeki kısıtlayıcı etkileri azaltmak ve milyonlarca insanı kıtlıktan korumak amacıyla Türkiye'nin ortaya koyduğu ısrarlı barışçıl çabalarıyla Tahıl Koridoru Anlaşması hayata geçirilmiştir. Türkiye hem Rusya hem de Ukrayna ile sahip olduğu diplomatik ilişkilerden yararlanarak bu anlaşmanın sağlanmasında kritik bir rol üstlenmiş ve yoğun diplomatik girişimlerin ardından, 22 Temmuz 2022'de İstanbul'da düzenlenen törende "*Ukrayna Limanlarından Güvenli Tahıl ve Gıda Sevkiyatı Anlaşması*" imzalanmıştır. Düzenlenen törende konuşan BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a hitaben söylediği "*Bu anlaşma sizin ısrarlı çabalarınız sayesinde oldu*" ve "*Bu anlaşmaya kolay varmadık. Türkiye'nin burada kritik bir rolü oldu*" sözlerinin (BBC News Türkçe, 2022b) yanı sıra, ABD, İtalya, Fransa ve İngiltere gibi NATO ülkeleri başta olmak üzere pek çok farklı ülke ve AB gibi kurumların yapılan anlaşmadan dolayı Türkiye'ye teşekkürlerini iletmesi (Yılmaz ve Tarhan, 2022), sadece bölgesel değil aynı zamanda küresel bir aktör olan NATO üyesi Türkiye'nin barış ve istikrarı sağlamadaki değerini bir kez daha ortaya koymuştur.

Rusya-Ukrayna ihtilafı karşısında 70 yılı aşkın süredir NATO üyesi olan Türkiye dengeli bir politika izlemiş, İttifak üyelerinin hâkim yaklaşımından farklı bir diplomatik tutum benimseyerek Rusya'ya yaptırım uygulayan ülkelere katılmamış ve hava sahasını Rus uçaklarına kapatmamıştır. Ancak Türkiye, Rusya'yı kınayan BM Genel Kurulu kararına destek vererek NATO müttefikleriyle aynı çizgide yer almaktan ve NATO'nun Rusya'yı en önemli ve doğrudan tehdit olarak tanımladığı 2022 Stratejik Konseptini onaylamaktan geri durmamış, ayrıca Ukrayna'ya Bayraktar TB2 İHA'larını sağlamaya devam etmiştir (Gezer, 2022). Almanya ve Fransa gibi diğer ülkeler de benzer arabuluculuk rolleri üstlenmeye çalışmış olsalar da, Türkiye'nin her iki tarafla da güvene dayalı tutarlı ilişkisi ve özellikle liderler arasındaki yakın kişisel ilişkiler, Türkiye'nin istikrarı sağlamaya yönelik arabuluculuk çabalarının karşılık bulmasına yardımcı olmuştur.

Türkiye'nin Karadeniz'deki istikrar ve güvenliği sağlamadaki bir diğer önemli enstrümanı İstanbul ve Çanakkale Boğuzları olmuştur. Türkiye Montrö Boğazlar

Sözleşmesi kapsamındaki yetkisini (Kıyıemniyeti) kullanarak savaşan devletlerin ve Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkelerin savaş gemilerinin Boğazlardan geçişini etkin bir şekilde engellemiştir. Böylece NATO'nun Karadeniz'deki operasyonel esnekliğini kısıtlamış, kıyıdaş olmayan devletlerin müdahalesini fiilen engelleyerek çatışmayı yalnızca doğrudan taraflar arasında sınırlandırmış ve daha geniş çaplı bir uluslararası çatıma dönüşmesinin önüne geçmiştir. Buna yaparken, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ifadesiyle, Türkiye'nin BM, NATO ve AB gibi uluslararası çerçevelerdeki yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki kararlılığını vurgularken, ulusal çıkarlarını koruma, bölgesel ve küresel istikrarı sürdürme sorumluluğunu da gözetmesi, Türkiye'nin hem Ukrayna'yı hem de Rusya'yı dışlamayan dengeli tutumunu da somut bir göstergesi olmuştur (BBC News Türkçe, 2022c). Montrö Boğazlar Sözleşmesinden gelen Türk Boğazları üzerindeki egemenliği, Türkiye'yi NATO açısından bölgedeki kilit aktör haline getirmektedir. Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'ni proaktif bir şekilde hayata geçirmesi, çatışma sürecinde Karadeniz'deki deniz trafiğini düzenleme konusundaki belirleyici rolünü bir kez daha ortaya koymuştur. Montrö Boğazlar Sözleşmesi, uzun süredir yürürlükte olan ve kalıcı bir uluslararası anlaşma olarak NATO'nun Karadeniz'de Rusya'ya karşı caydırıcılık ve savunma hedeflerini belirli ölçüde sınırlasa da aynı zamanda Türkiye'nin bölgesel güvenliğin, barışın ve istikrarın sağlanmasındaki vazgeçilmez rolünü pekiştirmektedir (Değer, 2023, s. 769-784).

Osmanlı İmparatorluğundan miras olarak aldığı dış politika anlayışı ve çevre ülkelerle olan tarihi, dini ve kültürel yakınlıklarından yararlanan Türkiye, çevresinde yaşanan krizlerin çözümünde aktif rol oynayarak, uluslararası barış ve istikrarın tesis edilmesine katkı sunmakta ve bağlamda NATO içerisindeki önemli konumunu her geçen gün artırmaktadır. Uluslararası barış ve istikrarı tehdit eden anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümüne yönelik arabuluculuk girişimlerinde köklü bir geçmişe sahip olan Türkiye (Yumuşak, 2023, s. 165-194), son olarak Rusya-Ukrayna arasındaki savaşın neden olduğu tahıl krizinin çözümüne yönelik sergilediği çabayla kriz ve çatışmanın çözümünde aktif rol oynayarak bu konudaki vazgeçilmez bir müttefik olduğunu ispatlamıştır. Sonuç olarak, Türkiye'nin stratejik jeopolitik ve jeostratejik konumu, sadece NATO için bir güvenlik kalkanı olmakla kalmayıp, aynı zamanda 2022 Stratejik Konsepti bağlamında bölgesel barış ve istikrarın sürdürülmesinde belirleyici bir rol oynamasını sağlamaktadır.

4.3 Savunma Sanayindeki Gelişmeler

Tarihsel olarak ele alındığında, aktörlerin güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ne kadar güçlü veya ne kadar zayıf olduklarına bakılmaksızın birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı oldukları söylenebilir. Soğuk Savaş döneminde, ekonomik ve askeri gücü olan ABD'nin ve NATO'nun, SSCB'ni çevreleme politikası doğrultusunda jeostratejik konumu hasebiyle Türkiye'ye, ekonomik gücü olmayan ve nispeten askeri araç, silah ve teçhizatı yetersiz olan Türkiye'nin ise SSCB tehdidine karşı ABD ve NATO'ya ihtiyaç duyması bu konudaki en somut örneklerdendir. Ancak, güvenlik ekseninde oluşan bu karşılıklı bağımlılığa dayanan ilişkilerden taraflar çoğunlukla fayda sağlarken, zaman zaman da zor durumda kaldıkları olmaktadır. Yine Türkiye'nin NATO'ya üye olduğu andan itibaren karşılaştığı birtakım güçlükler ve uğradığı haksızlıklar Türkiye'nin güvenini sarsan somut örneklerdir. Yaşadığı bu olumsuz tecrübeler, Türkiye'nin ulusal savunması için ihtiyaç duyduğu sistemlerin teminine yönelik milli bir kalkınma hamlesinin zarureti ortaya koymuştur. Bu farkındalık, Türkiye'nin milli imkân ve kabiliyetleri vasıtasıyla geliştirip üretebildiği bir savunma sanayisini tesis ederek uluslararası arenada söz sahibi bir aktör olma yönündeki stratejik zorunluluğunu doğurmuştur.

İngiliz tersanelerinde Osmanlı İmparatorluğu için üretilen *Reşadiye ve Sultan Osman-ı Evvel* isimli zırhlıların I. Dünya Savaşını bahane eden İngiltere tarafından 1914 yılında el konulması (Dal, 2022, s. 45-74) hadisesini yaşayan Türkiye'nin NATO üyesi olduktan sonra bu konuda yaşadığı ilk tecrübe, Jüpiter füzelerinin topraklarına konuşlandırılması ile olmuştur. 1957 yılında ABD yönetiminin NATO üyesi ülkelere SSCB'ne karşı Jüpiter füzelerinin konuşlandırılmasını önermiş, Türkiye NATO içerisindeki konumunu güçlendirmek için bu teklifi kabul etmiştir (Frankel, 2005). Füzelerin 1961 yılında Türkiye'ye yerleştirilmesinden henüz bir yıl geçmeden Rusya ile Küba füze krizi yaşanmış, ABD krizi çözmenin bir koşulu olarak tek taraflı olarak Jüpiter füzelerini Türkiye'den çekme kararı almıştır. NATO'nun en önemli üyesi olan ABD'nin Türkiye'nin güvenlik kaygılarını göz ardı ederek atmış olduğu bu adım, gerekli güvenlik güvencelerini sağlamada NATO'nun güvenilirliğini Türkiye'nin sorgulamasına neden olmuştur (Çelik, 2003).

Türkiye'nin NATO'dan beklentisinin karşılığını alamadığı bir diğer husus Kıbrıs konusunda yaşanmıştır. Adadaki Rumların 1963 yılında başlayan Kıbrıslı Türklere yönelik zulme varan baskılarını sonlandırmak üzere müşterek bir çözüm

bulunamaması ve NATO barış gücünün adaya konuşlanmasının engellenmesi üzerine Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunma niyetini açıkça ortaya koymuştur (Güvenç, 2015, s. 101-119). Ancak tarihe Johnson Mektubu olarak geçecek olan, ABD başkanı Lyndon B. Johnson'un 5 Haziran 1964 tarihli Türkiye'ye gönderdiği mektupta, ABD, Türkiye'nin tek taraflı bir askeri harekate girişmesinin karşısında durmuş ve böyle bir durumda NATO'nun olası bir Sovyetler Birliği tehdidine karşı Türkiye'ye destek verilmeyeceği, ayrıca Türkiye ile ABD arasında imzalanan 1947 tarihli Anlaşmanın IV. maddesi uyarınca, Türkiye'nin ABD'den temin ettiği askeri yardımın verildiği amaçlar dışında kullanılması için ABD'nin onayının olması gerektiği ifade edilmiştir (Johnson ve Inonu, 1966). Bunun üzerine Türkiye 1964 yılında, ABD ve NATO'nun baskısı nedeniyle Kıbrıs'a müdahale etmekten kaçınmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda NATO müttefiklerinden beklentisi karşılanmamış, Kıbrıs krizi, NATO'nun yardımının Türkiye'nin güvenlik kaygılarına koşulsuz bir bağlılıktan ziyade NATO ve ABD çıkarlarının Türkiye'nin çıkarları ile örtüşmesine bağlı olduğu yönündeki algıyı ortaya çıkarmıştır (Özalp, 2018, s. 404-421). Ancak Kıbrıs'ta Türklere uygulanan zulmün artması nedeniyle Türkiye 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtını başlatmış, bunun sonucunda da ABD tarafından silah tedarikine yönelik 1975-1978 yılları arasında ambargoya maruz kalmıştır (Kıbaroğlu, 2017).

Türkiye NATO'ya üye olduktan kısa süre sonra, ABD Sovyet askeri faaliyetlerini izlemek ve olası bir operasyonda kullanmak amacıyla, istihbarat elde etmek amacıyla U-2 uçaklarına ve nükleer caydırıcılık için nükleer silahlara ev sahipliği yapan İncirlik Hava Üssü başta olmak üzere pek çok askeri tesisi hayata geçirmiştir (Güvenç, 2015, s. 101-119). Kendisine silah ambargosu uygulanması nedeniyle Türkiye, topraklarında konuşlu NATO ve ABD tesislerinin faaliyetlerini kısıtlamıştır. Netice itibarıyla, güvenlik temelinde birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı olan bir tarafta Türkiye diğer tarafta ABD ve NATO, tesis etmeye çalıştıkları güvenlik çemberinin etkisiz hale gelmesinden dolayı bu krizden olumsuz yönde etkilenmiştir (Eşel, 2017, s. 409-416).

Bu durum Türkiye'nin zaman kaybetmeksizin milli silah üretim faaliyetlerine geçmesini tetiklemiştir (Güvenç, 2015, s. 101-119). Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit yazdığı bir makalede; askeri tedarik konusunda ABD'ye bağımlı bir NATO üyesi olan Türkiye'nin yerli savunma sanayisinin geliştirilmesine öncelik vermesi gerektiğini,

Türkiye'nin NATO'ya gelecekteki katkılarının NATO'nun Türkiye'nin güvenliğine olan bağlılığıyla kesinlikle orantılı olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda yüce Türk halkının desteğiyle öncesinde Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Güçlendirme Vakıfları kurulmuş, sonrasında ise Kara Kuvvetleri Güçlendirme Vakfının öncülüğünde atılan adımlarla Türk savunma sanayisi için bir mihenk taşı olan ASELSAN 1975 yılında kurulmuştur (Görgün, 2021).

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD Afganistan'dan sonra yanına İngiltere'yi de alarak 2003 yılında Irak'a operasyon hazırlıkları yapmaya başladığında (Yavuz, 2022), Türkiye topraklarını korumak amacıyla NATO'dan Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 4. maddesini işletilmesine yönelik toplantı talep etmiş, bu toplantıda topraklarına yönelik olası bir Irak saldırısına karşı AWACS uçakları ve Patriot hava savunma bataryaları ile savunma ve caydırıcılık yeteneğinin güçlendirilmesini istemiştir (Ovalı, 2024, s. 137-157). Ancak söz konusu talep, ABD'nin Irak'a müdahalesini istemeyen ve krizin barışçıl yollarla çözülmesini isteyen Fransa, Almanya ve Belçika'nın başı çektiği İttifak üyelerinin muhalefeti nedeniyle gerçekleşmesinde engeller çıkmıştır (Kıbaroğlu, 2017). NATO'ya olan güvenin bir kez daha kırılmasına neden olan bu durum karşısında Türkiye, diplomasi tarihine 1 Mart Tezkeresi olarak geçen TBMM kararıyla, ABD'nin Irak'a operasyon düzenlemesi amacıyla Türkiye'ye asker konuşlandırmasına izin vermemiştir. Bunun hemen akabinde de Türkiye'nin mali piyasalarında keskin bir düşüş yaşanmıştır (Yavuz, 2022).

2011 yılında Orta Doğu'da başlayan Arap Baharı krizi Suriye'ye sıçramış, Suriye'de yaşanan iç karışıklık bölgesel güvenliğe hem de Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik riskin artmasına neden olmuştur (Çelik, 2003). 22 Haziran 2012 yılında Akdeniz'de görev icra eden bir Türk RF-4E uçağının Suriye tarafından düşürülmesi ve akabinde de Suriye tarafından Türkiye sınırlarına açılan taciz atışı neticesinde Türkiye'nin talebi doğrultusunda 4 Aralık 2012 tarihinde toplanan NATO Dışişleri Bakanları Toplantısında alınan Türkiye'nin savunma kapasitesinin artırılması kararı doğrultusunda, Ocak 2013'den itibaren Almanya, İtalya, İspanya, Hollanda ve ABD füze bataryalarını Türkiye'ye konuşlandırmaya başlamışlardır (NATO, 2017) Füze bataryalarının konuşlanmasından iki yıl sonra, Hollanda Adana'da konuşlu Patriot bataryalarını geri çekmiş ve yerini İspanya doldurmuştur. Ancak Almanya ve ABD, Suriye'den kaynaklı tehdidin azaldığını savunarak füze bataryalarını geri

çekeceklerini duyurmuşlardır (Yeşiltaş, 2015). Yaklaşık 900 km uzunluğunda olan Suriye sınırı boyunca konuşlandırılan füze bataryaları halihazırda tam bir savunma şemsiyesi oluşturamıyorken ve Suriye'den gelen tehdit henüz geçmemişken, iki ülkenin böyle bir karar alması, Türkiye'nin güvenliğinin tesis edilmesinde NATO'nun rolünün bir kez daha sorgulanmasına neden olmuştur. Türkiye'nin sınırlarının savunmasının sürdürülmesine yönelik çağrısı, ancak 24 Eylül 2015 tarihinde bir Rus Su-24 uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi sonrasında karşılık bulmuştur (Çelik, 2003). Savunma yeteneklerindeki bu azalma, özellikle de bölgesel istikrarsızlığın arttığı bir dönemde, İttifak'ın kolektif savunma çerçevesinde güvenlik boşluklarının ortaya çıkma potansiyelinin altını çizmiş ve böylece NATO'nun üye devletlerinin güvenliğine olan bağlılığının tutarlılığı ve güvenilirliği konusunda endişelere yol açmıştır.

Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe girişimi sonrasında Türkiye, terörü kaynağında yok etmeye yönelik ulusal güvenlik stratejisinde proaktif bir değişikliğe gitmiş, BM Sözleşmesi'nin 51'inci maddesinden kaynaklanan meşru müdafaa hakkı kapsamında, ulusal güvenliğini tehdit eden terör örgütü DEAŞ başta olmak üzere Suriye'nin kuzeyinde konuşlanmış teröristleri etkisiz hale getirmek ve sınır güvenliğini sağlamak amacıyla 2016 yılında DEAŞ ile mücadele kapsamında Suriye'nin kuzeyinde Fırat Kalkanı Harekâtını başlatmış, daha sonrasında Türkiye Zeytin Dalı, Barış Pınarı, Bahar Kalkanı ve Pençe operasyonları ile sınır ötesinde terörle mücadele konusundaki kararlılığını ortaya koymuştur (MSB, 2025). Ne var ki bu hareketler esnasında, Türkiye ile NATO müttefikleri arasında stratejik önceliklerde bir farklılaşma olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin terör örgütlerine yönelik yürüttüğü operasyonlara muhalif açıklamalar yapılması ve NATO müttefikleri tarafından Türkiye'ye silah satışlarının durdurulması (Wintour ve Sabbagh, 2019) (RIF, 2019) NATO'nun ittifak anlayışı ile kesinlikle bağdaşmamaktadır.

Başta ABD olmak üzere diğer NATO müttefiklerinden istediği desteği bulamayan Türkiye 2019 yılında Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi tedarik etmiştir (MSB, 2019). 2018 yılında yaşanan Rahip Brunson diplomatik krizi (Güney, 2018) sonrasında yaşanan bu hadise, Türkiye ile NATO'nun en önemli aktörü konumundaki ABD arasındaki jeopolitik ilişkilerin bir çıkmaza dönüşmesine neden olmuş (Coşkun, 2023) ve sonuç olarak İngiltere, Kanada, Avustralya, İtalya, Hollanda,

Norveç ve Danimarka'yla birlikte F-35 programının bir üyesi olan, başlangıçta 100 adet F-35 almayı hedefleyen ve pilotları halihazırda ABD'de eğitim programına başlayan Türkiye, ABD'nin Hasımlarına Yaptırımlar Yoluyla Karşılık Verme Yasası (CAATSA) kapsamında F-35 projesinden çıkarılmış ve parasını ödemiş olduğu üretimi tamamlanmış olan 6 adet uçağı teslim edilmemiştir (Russ, 2020). Tüm bu gelişmeler Türkiye'nin milli bir savunma sanayine sahip olma arzusunadaki haklılığını bir kez daha ortaya koymuştur.

Bununla birlikte, Türkiye'nin ulusal güvenliğinin tesis edilmesine yönelik olarak terörle mücadele için ihtiyaç duyduğu insansız hava araçlarının yıllarca Türkiye'ye satılmaması (İler, 2016), Türkiye'nin sınır ötesi terörizmle mücadele hareketlarına sebep gösteren Kanada'nın İHA/SİHA'larda kullanılan Elektro-Optik (EO) sisteminin tedarikini durdurması (Yılmaz, 2021) gibi NATO'nun önemli müttefikleri tarafından Türk savunma sanayine yönelik uygulanan ambargolar, Soğuk Savaş döneminde başlayan, ancak sonrasında yavaşlayan ve 2000'li yılların başlarında tekrar önem kazanan savunma sanayinin millileştirilmesi çalışmalarının hızlandırılması için bir katalizör görevi görmüştür.

Bu bağlamda Türkiye, dışa bağımlılığı en az seviyeye indirerek ihtiyaç duyduğu yerli, millî ve özgün platform ve sistemleri milli yetenekleri ile üretmeyi amaçlayarak başlattığı pek çok savunma sanayi projelerine hızlı bir şekilde yenilerini eklemeye başlamıştır. Günümüzde bata ASELSAN, TUSAŞ, Roketsan, TÜBİTAK-SAGE olmak üzere savunma sanayi alanındaki onlarca büyük şirket, Türkiye'nin dışa bağımlılığını ortadan kaldıran ve gücüne güç katan projeler geliştirmektedir. Örneğin, muharip uçaklara, seyir füzelerine, İHA'lara, helikopterlere ve SSM'lere karşı etkili alçak ve orta irtifa hava savunma füze sistemi olan HİSAR geliştirilerek TSK'ne teslim edilmiştir. Öte yandan uzun menzil ve yüksek irtifada hedeflerine yönelik olarak SİPER hava savunma sisteminin, azami oranda milli imkânlarla geliştirilme çalışmaları devam etmektedir (Savunma Sanayi Başkanlığı). Geliştirme çalışmaları devam eden SİPER yüksek irtifa hava savunma sisteminin TSK envanterine girmesiyle birlikte hem Türkiye'nin milli güvenliğinin sağlanmasında alçak, orta ve yüksek irtifa hava savunma şemsiyesi tamamlanmış olacak hem de NATO'nun savunma ve caydırıcılık misyonuna büyük bir katkı sağlayacaktır.

Diğer yandan, Türkiye'nin 2006 yılında SSB ve yerli sanayi ortakları arasında imzalanan sözleşme ile başlattığı denizaltı savunma harbi ve açık deniz karakol

görevlerini yerine getirebilecek, hayalet teknoloji prensiplerine sahip MİLGEM (Milli Gemi) projesi, Türkiye'nin yerli üretim yoluyla deniz yeteneklerini geliştirme konusundaki kararlılığını göstermektedir. Bu kapsamda, Türk mühendisliğinin bir ürünü olarak ilki 2011 yılında hizmete giren TCG Heybeliada (F-511) savaş gemisine (STMa) 2021 yılında. MİLGEM projesinin beşincisi olma özelliğini taşıyan, yerli üretim silah ve elektronik sistemleri ile donatılan ve %80'in üzerinde bir yerlilik oranına sahip olan İ Sınıfı fırkateyn projesinin öncü gemisi TCG İstanbul (F-515) dahil olmuş (STMb) ve Türkiye'nin deniz güvenliğinin sağlanmasındaki rolünün daha da etkili olmasına katkı sağlamıştır. Denizaltı ve su üstü harbi, hava savunma, ileri karakol, keşif, gözetleme, hedef tespit, teşhis, tanıma ve erken uyarı dahil olmak üzere çok çeşitli operasyonel roller için tasarlanmış olan İ Sınıfı Fırkateyn projesi kapsamında, 6, 7 ve 8'inci gemilerin tedarigi için 2023 yılında sözleşme imzalanması, Türkiye'nin çok yönlü ve teknolojik olarak gelişmiş bir deniz varlığı ile gerek bölgesinde gerekse dünyanın farklı denizlerinde NATO'nun etkin ve vazgeçilemez bir gücü olma konusundaki kararlılığını göstermektedir. Bunun yanında Türkiye, insansız hava araçları alanında göstermiş olduğu başarıyı insansız deniz araçlarına (İDA) da yansıtmaktadır. Örneğin, istihbarat, keşif, gözetleme ve su üstü harbi için geliştirilen, elektronik destek/taarruz ve sonar operasyonları gibi çeşitli görevler için modüler faydalı yüklerle sahip olan MARLIN-ASV İDA, elektronik harp yetenekleri olan ilk İDA olarak katıldığı Portekiz'de icra edilen REP(MUS)22 ve DYMS22 NATO tatbikatlarında yeteneklerini sergileyerek, Türkiye'nin gelişmiş insansız deniz araçları alanındaki başarısını ortaya koymaktadır (TSK Güçlendirme Vakfı, 2024). Türkiye'nin bu alanda kaydetmiş olduğu teknolojik ilerlemenin tezahürü olan modern İDA'ların diğer sualtı ve su üstü unsurları ile birlikte, Karadeniz, Akdeniz ve Ege Denizi'nde varlık göstermeleri ve NATO görevlerine iştirak etmeleri, denizlerin güvenliğine olumlu katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin deniz gücüne kattığı mihenk taşı değerindeki bir diğer gururu ise 2023 yılında envantere alınan, dünyanın ilk İHA/SİHA gemisi ve Türkiye'nin en büyük askeri gemisi olma özelliğini taşıyan, %70'lik yerlilik oranıyla üretilmiş olan çok maksatlı amfibi hücum gemisi TCG Anadolu olmuştur (Yanık, 2023). Tabur büyüklüğünde bir kuvveti lojistik desteğiyle birlikte Ege, Akdeniz ve Karadeniz'de ve potansiyel olarak NATO'nun deniz güvenliğinin sağlanması amacıyla yapacağı koalisyon operasyonları (Soylu, 2023) için daha uzak bölgelerde konuşlandırma

kapasitesine sahip olan TCG Anadolu Türkiye'nin deniz yeteneklerine önemli bir katkı sağlamaktadır. Sahip olduğu tıbbi tesisler sayesinde afet yardımı, insani yardım ve mülteci tahliyesi de dahil olmak üzere bir dizi görevi de destekleyebilecek olan TCG Anadolu, geleneksel rollerinin ötesinde, NATO içinde prestijli bir varlık olarak işlev görmeye, ortak operasyonlara komuta etmeye ve bölgede güç yansıtmaya hazırdır. Baykar tarafından üretilen ve geliştirilen Bayraktar TB3, 19 Kasım 2024 tarihinde, TCG Anadolu üzerindeki kısa pist kalkış ve iniş testlerini başarıyla tamamlayarak (Baykartech, 2024) dünyada kısa pistli gemilerden görev yapabilen ilk SİHA olarak havacılık tarihinde öncü bir başarıyı temsil etmiştir. Bu gelişme, insansız hava sistemleri ve deniz havacılığında önemli bir ilerlemeye işaret etmekte ve deniz kuvvetlerinin operasyonel esnekliğini ve muharebe etkinliğini artırmaktadır. Halihazırda Bayrak tarafından geliştirilmekte olan SİHA Kızılelma ve TUSAŞ tarafından geliştirilen Hürjet hafif taarruz uçağının da ilerleyen dönemde TCG Anadolu gemisine iniş kalkış yapabilmeleri yönünde çalışmalar yürütülmektedir (DefneceTurkey, 2023). Türk Deniz Kuvvetlerinin TCG Anadolu üzerinden kısa kalkış ve dikey iniş (STOVL) yapabilme kapasitesi olan F-35B isteği, Türkiye'nin F-35 projesinden çıkarılmasından sonra şimdilik rafa kalkmıştır (Bilgen, 2024). Ancak, Türkiye ile ABD arasındaki stratejik ve politik ilişkilerde son dönemde yaşanan ılımlı hava, ABD'nin CAATSA yaptırımlarını kaldırarak Türkiye'yi tekrar F-35 projesine dahil etme olasılığını da getirebilir. Bu durumda farklı hava platformlarını barındırma kabiliyeti olacak olan TCG Anadolu, Türkiye bölgesel bir güç olmaktan küresel bir aktör olma yolundaki önemli unsurlardan biri olacaktır. Ayrıca, İstanbul'da düzenlenen SAHA EXPO 2024 fuarında yerli ve milli olarak tasarlanan Milli Uçak Gemisi (MUGEM) kamuoyuna tanıtılmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın mevcut TCG Anadolu'nun boyutlarını aşan bir uçak gemisi tedarik etmek için devam eden çabaları kapsamında tasarlanan MUGEM'in, Bayraktar TB3, ANKA-3, Hürjet ve Kızılelma gibi gelişmiş hava platformları ile entegre edilmesi planlanmaktadır (Işık, 2024).

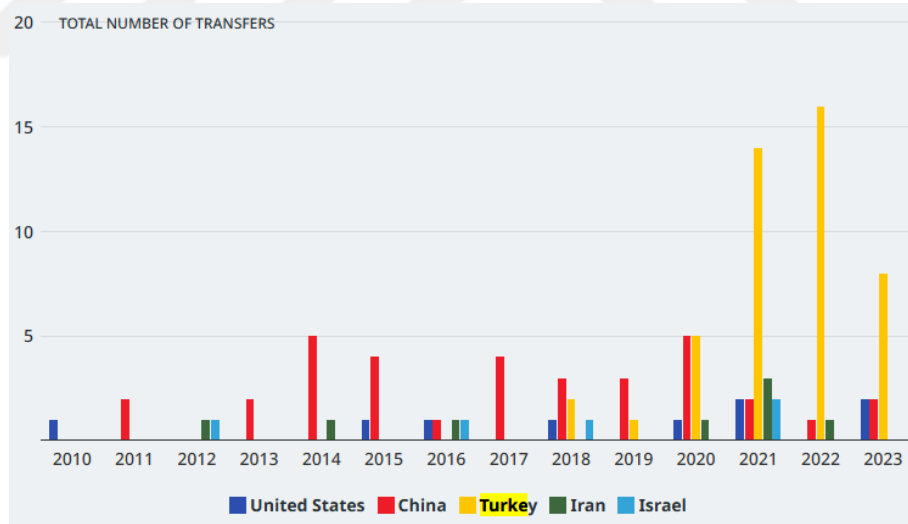
Türkiye deniz unsurları bağlamında sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamakta, Pakistan, Ukrayna ve Malezya gibi NATO ortakları için de farklı platformlar üretebilmektedir. Bunun da ötesinde Türkiye, Portekiz Deniz Kuvvetleri için iki adet deniz ikmal ve lojistik destek gemisi inşa etmek üzere 2024 yılında önemli bir sözleşme imzalamıştır. Bu başarı, Türkiye'nin ilk kez bir AB ve NATO ülkesine

askeri gemi ihraç etmesi anlamına gelmekte ve küresel savunma sanayinde giderek artan öneminin altını çizmektedir (STM, 2024a). Türkiye'nin dünya çapında yerli savaş gemisi üretebilen az sayıdaki ülkeden biri olması ve bu platformları ihraç etmedeki başarısı, NATO içindeki stratejik önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin savunma sanayi alanında göstermiş olduğu en önemli sıçramalardan bir tanesi milli imkanlarla geliştirilen özgün insansız hava araçları olmuştur. Onlarla yıldır PKK terör örgütü ile sınırlarının içinde ve ötesinde mücadele yürüten Türkiye, ABD üretimi MQ-9 Reaper'ı tedarik etmeye çalışmış, ancak bu girişimler ABD Kongresi'ne takılarak karşılıksız kalmıştır (Cremin, 2024). İHA tedarikinde yaşamış olduğu çıkmaz, Türkiye'yi, gelişmekte olan yerli savunma sanayisini yerli vuruş kabiliyetine sahip insansız hava araçları geliştirmeye yönlendirmiştir. Bu alanda bugüne kadar yapılan teknolojik yatırımlar sayesinde, TUSAŞ tarafından geliştirilen Aksungur, Anka ve Anka-3 ile BAYKAR tarafından geliştirilen Bayraktar TB2 ve Akıncı gibi gelişmiş İHA ve SİHA'ların yanında, milli savunma sanayinin farklı firmaları tarafından üretilip geliştirilen farklı boyutlardaki insansız hava araçları, Türkiye'nin dünya çapında bir oyuncu olmasını sağlayan milli savunma sanayinin diğer kuvvet çarpanları olarak hem ulusal hem de uluslararası arenada yerini almışlar ve almaktadırlar (Coşkun, 2023). İstihbarat, gözetleme ve keşif faaliyetleri yanında askeri operasyonlarda yeteneklerini ispatlayan yerli üretim insansız hava araçları, Türkiye'nin teknolojik ilerlemesini ve kendi kendine yeterliliğini yansıtmakta kalmayıp, aynı zamanda NATO içerisindeki siyasi prestijini de arttırmaktadır. Özellikle, Roketsan tarafından geliştirilmiş mühimmatlarla donatılan TB2'nin, Suriye, Irak, Libya'daki çatışmalarda, İkinci Karabağ Savaşı ve Rusya-Ukrayna Savaşında Rus menşeli hedefler üzerinde sergilemiş olduğu başarı (Cremin, 2024), Türkiye'nin uluslararası profilini önemli ölçüde yükseltmiştir. Daha da önemlisi, Türkiye'nin insansız hava araçlarının harekât alanında kullanımına ilişkin geliştirdiği yenilikçi operasyonel konseptler (Kasapoğlu, 2022) ve ortaya koydukları bölgesel çatışmalardaki taktiksel yetenekleri ve başarıları, ABD, İsrail ve Çin gibi yerleşik üreticilerin benzer sistemlerinin performansını aşmış ve küresel jeopolitik dinamiklerde gözle görülür bir değişime katkıda bulunmuştur (Akram, 2023). 2018'den bu yana kırk farklı ülkeye gerçekleştirilen SİHA satışları incelendiğinde, toplam satışların %65'inin Türkiye'ye, %26'nın Çin'e ve %8'inin de ABD'ye ait (Tablo 3'e bkz.) (Campbell, 2024) olduğu görülmektedir. Bayraktar TB2, İsrail ve ABD gibi

köklü üreticilerin rekabetçi tekliflerini geride bırakarak 2024 yıl sonu itibariyle Aralarında Ukrayna ve bir NATO üyesi olan Polonya'nın da dahil olduğu 34 farklı ülkeye olmak üzere dünyanın en çok ihraç edilen insansız hava aracı konumuna ulaşmıştır (Defence Security Asia, 2025). Savunma yatırımları perspektifinden bakıldığında, Türkiye'nin sofistike insansız hava araçları ve yeni nesil insanlı savaş uçaklarının geliştirilmesi de dahil olmak üzere ileri havacılık ve uzay teknolojisindeki girişimleri, küresel silah pazarındaki büyük güç rakiplerinin etkisine karşı değerli bir denge oluşturmaya ve böylece NATO'nun stratejik hedeflerine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye, küresel İHA/SİHA pazarındaki rekabetçi artan konumu sayesinde NATO ittifakı içindeki stratejik önemini arttırırken, NATO'nun ortaklıklarla iş birliğine dayanan güvenlik anlayışı ile savunma ve caydırıcılık misyonlarına hizmet etmektedir. Ayrıca özellikle Etiyopya, Cibuti, Burkina Faso, Ruanda, Nijer, Nijerya ve Sudan gibi Afrika ülkeleri tarafından kullanılan Türk İHA/SİHA'ları, 2022 Stratejik Konseptinde üzerinde durulan krizlerin ve çatışmaların önlenmesi ile uluslararası barış ve istikrarın tesis edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Tablo 3: 2010-2023 Arası SİHA Satışı

Bunun yanında TUSAŞ, Türkiye'nin operasyonel yeteneklerini geliştirmek ve yabancı tedarikçilere bağımlılığını azaltmak amacıyla eğitim ve hafif taarruz uçağı Hürjet ile beşinci nesil savaş uçağı olacak olan Kaan Milli Muharip Uçağını (MMU) geliştirme çalışmaları son hızla devam etmektedir. 28 Şubat 2025 tarihinde İspanya Hava ve Uzay Kuvvetleri Komutanı General Francisco Braco Carbó'nun TUSAŞ tesislerini ziyaret ederek Hürjet ile test uçuşu gerçekleştirmesi ve sonrasında İspanya Savunma Bakanlığı ile Savunma Sanayi Başkanlığı arasında İspanya'nın ileri pilot

eğitimi için kullanmakta olduğu F-5M uçaklarının yerine Hürjet uçaklarını tedarik etmek amacıyla mutabakat muhtırası imzalanmış (Işık, 2025) ve 14 Mayıs 2025 tarihinde Madrid'de dzenlenen 4. Uluslararası Savunma ve Gvenlik Fuarı kapsamında TUSAş, Airbus ve İspanya Savunma Bakanlığı arasında varılan nihai anlaşma ile Türkiye'nin ilk kez bir askeri eğitim uçağını bir NATO ülkesine satışı gerçekleşmiştir (Anadolu Ajansı, 2025). Türkiye'nin savunma sanayinde geldiği teknolojik ilerlemeyi ve müttefiklerine verdiği gvveni ortaya koymaktadır.

2024 yılında Türkiye, %27'si Avrupa'ya ve %25'i ABD'ye olmak üzere %50'den fazlası NATO müttefiklerine savunma ihracatı gerçekleştirmiştir. İnsansız hava araaları, mühimmat, kara araaları, elektronik harp sistemleri, radarlar ve deniz teçhizatı da dâhil olmak üzere ihraç ettiği pek çok savunma ürünleriyle müttefiklerinin gvçüne gv katarken (şeker, 2025), yazılım alanındaki çalışmalarıyla da NATO'nun dijital dñüřümüne katkı sunmaktadır. NATO'nun karar alma ve komuta yapılarını destekleyen iletişim ve bilgi sistemlerinin sağlanması, konuşlandırılması ve bakımından sorumlu olan NATO İletişim ve Bilgi Ajansı (NCIA) ile harekât sahasındaki durumsal farkındalığı önemli ölçüde artıran NATO Entegrasyon ekirdeđi (INT-CORE) Projesini halihazırda başarıyla tamamlayan STM Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.ř. arasında imzalanan yaklaşık 3,5 yıl sürmesi planlan sözleşmeye göre, NATO'nun istihbarat sürecinin yönetildiği INTEL-FS (Intelligence Functional Services) yapısı Türkiye tarafından geliştirilip modernize edilecektir (STM, 2024b).

NATO Genel Sekreteri Mark Rutte 13 şubat 2025 tarihinde icra edilen Kuzey Atlantik Konseyi Savunma Bakanları Oturumundan bir gvün önce yaptığı basın konferansında, büyük ve etkileyici bir savunma sanayi altyapısına sahip olan Türkiye'nin, kendi topraklarını savunmakla birlikte, NATO'nun genel savunma stratejisinin kritik bir parçasını oluşturduğunu ifade etmiştir. Savunma sanayi alandaki altyapının son derece etkileyici bir seviyeye ulaştığını, Türkiye'de, inovasyon alanında faaliyet gvsteren yüzlerce kuruluşun yanı sıra, Savunma Sanayii Başkanlığı bünyesinde binlerce şirketin çalıştığını ifade ederek, Türkiye'nin savunma sanayisinde yürüttüğu çalışmaların büyük önem taşıdığını vurgulamıştır. Diğer yandan, Türkiye'nin savunma sanayisinin Avrupa'daki NATO müttefikleriyle gvçlü bir iş birliği içinde olduğunu ve sadece nihai savunma ürünlerini değil, bu ürünlerin kritik bileşenlerini de sağladığını belirten Rutte, Türkiye'nin savunma kapasitesini

artırmasının, NATO'nun genel caydırıcılık ve savunma yeteneklerine önemli katkılar sunacağına dikkat çekerek, Türkiye'nin bu alandaki rolünün stratejik önemini dile getirmiştir (NATO, 2025ç). Ertesi günü düzenlenen oturum sırasında, savunma harcamalarının artırılması ve savunma üretim kapasitesinin güçlendirilmesi olmak üzere İttifak için iki öncelikli konu olduğunu vurgulayan Rutte, NATO'nun sanayi altyapısının kolektif gücüne dikkat çekerek, özellikle Türkiye'nin güçlü sanayi altyapısının önemini değinerek, stratejik rakipler olan Rusya ve Çin karşısında rekabet avantajını koruyabilmek için işbirlikçi üretim süreçlerinin hızlandırılması ve geliştirilmesinin zorunlu olduğunu belirtmiştir (NATO, 2025d).

Böylece, yukarıda analiz edilen tüm hususlarla birlikte değerlendirildiğinde, NATO'nun savunma sanayi kapasitesini artırma ve teknolojik üstünlüğünü sürdürme stratejisi çerçevesinde ve ayrıca NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti bağlamında belirlediği caydırıcılık ve savunma, kriz önleme ve yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlik misyonuna yaptığı önemli katkı sayesinde Türkiye'nin merkezi rolü yadsınamaz bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır.

4.4 NATO'nun Türkiye'ye Katkıları

Türkiye NATO'ya üye olduğu 1952 yılından bu yana hem jeopolitik konumu hem de her geçen gün artan askeri gücü nedeniyle ittifakın caydırıcılık ve savunma hedefine katkı sağlarken, NATO da Türkiye'nin ittifaka giriş sebeplerinden olan SSCB'ne karşı güvenceye sahip olma amacı doğrultusunda Türkiye'nin güvenliğinin tesis edilmesine, savunma politikalarının ve askeri yeteneklerinin gelişmesine katkı sunmuştur. Soğuk Savaş döneminde 1954 tarihli Askeri Kolaylıklar Anlaşması kapsamında, Türkiye'deki çoğunlukla hava üsleri olmak üzere askeri birliklerdeki belirli tesislerin inşasında özellikle ABD'nin katkıları olmuştur. Ancak, ikili anlaşmalar çerçevesinde yapılan bu yardımlar, o dönemde Türkiye'nin ve dolayısıyla Avrupa'nın savunma ve güvenliğine olumlu bir katkı sağlarken, Türkiye'nin savunma sanayisinin gelişmesine aynı oranda olumlu bir katkısı olmadığı değerlendirilmektedir (Düzmen, 2012). Buna rağmen, bu dönemde uygulamaya konulan askeri yardımlar TSK'nin yeniden yapılandırılması için önemli bir tedarik kaynağı olmuştur.

NATO'nun güvenliğin bölünmezliği, müttefiklik dayanışması, adil risk ve yük paylaşımı gibi temel ilkelerin bir gereği olarak Türkiye bugüne kadar farklı zamanlarda Kuzey Atlantik Anlaşmasının 4. maddesi gereğince Kuzey Atlantik

Konseyiyle danışmalarda bulunmuş ve NATO'dan farklı zamanlarda destek talep etmiştir. Türkiye'nin NATO'nun kolektif savunma ve caydırıcılık politikası çerçevesine olan güvenlik arayışı, özellikle bölgesel güvenlik sorunlarının tırmandığı dönemlerde karşılık bulmuştur. 1991 yılında yaşanan Birinci Körfez Savaşı, 2003 yılında yaşanan İkinci Körfez Savaşı, 2012 yılında Akdeniz'de görev icra eden bir Türk savaş uçağının Suriye tarafından düşürülmesi ve Türkiye tarafından 2015 yılında bir Rus savaş uçağının düşürülmesinden kaynaklanan krizlerde müttefik ülkeler savunma sistemlerini Türkiye'ye konuşlandırarak destek olmuşlardır. Ancak daha önceki bölümde ifade edildiği üzere, sistemlerin konuşlandırılmasından bir süre sonra bazı müttefik üyeleri sistemlerini çekmiş, bu durum Türkiye'nin NATO'ya olan güvenini sarsmıştır. Halihazırda Türkiye topraklarına konuşlandırılmış olan İspanya'ya ait bir Patriot hava savunma sistemi ile İtalya'ya ait bir SAMP/T hava savunma sistemi (Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, 2022) Türkiye'nin hava savunma kabiliyetinin güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır. NATO üyeleri olmalarının yanı sıra Türkiye ile aralarında olan ikili ilişkilerin ve iş birliğinin de etkili olduğu müttefik dayanışması, ittifakın Türkiye'nin güvenliğine olan bağlılığını ve bölgede istikrar sağlayıcı bir güç olarak rolünü vurgulamaktadır. Bu eylemler NATO'nun kolektif savunma doktrininin temel taşlarından biri olan bölünmez güvenlik ilkesini pekiştirmekte ve İttifak'ın değişen güvenlik sorunlarına uyum sağlama yeteneğini göstermektedir.

Öte yandan Arap Baharı ile başlayan eylemlerinin Suriye'ye yansması ve Suriye'de çıkan istikrarsızlığın yarattığı riskler karşısında, Türkiye'ye yönelik 2015 yılında uygulamaya konulan uyarlanmış güvence önlemleri kapsamında NATO AWACS uçaklarının Türkiye'ye konuşlandırılması, hava polisliği görevlerinin icra edilmesi, NATO Daimi Deniz Kuvvetlerinin (SNMG-2) Doğu Akdeniz'deki deniz varlığının artırılması Türkiye'ye yönelik olası saldırılara karşı caydırıcı bir unsur olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, 2022). Bu önlemler aynı zamanda istihbarat paylaşımını ve operasyonel koordinasyonu kolaylaştırarak ittifakın istikrarsız bir bölgede kolektif savunma yeteneklerini güçlendirmiştir.

NATO üyeliği, İttifak'ın kolektif deneyim ve uzmanlığına erişim sayesinde, Türkiye'ye askeri yeteneklerin geliştirilmesi için önemli fırsatlar sağlamaktadır. İleri savunma teknolojilerine erişim ve Avrupa güvenlik mimarisine entegrasyon, Türkiye'nin yerli savunma teknolojilerinin ve askeri yeteneklerinin geliştirilmesinde

etkili olmuş, sofistike sistemlerin ve uzmanlığın edinilmesini kolaylaştırarak Türkiye'nin savunma sanayi tabanını geliştirmesini ve silahlı kuvvetlerini modernize etmesine katkı sağlamıştır (Özdemir, 2022). NATO'nun eğitim kurumları, tatbikat merkezleri ve mükemmeliyet merkezlerindeki bireysel ve toplu eğitim faaliyetlerine iştirak edilmesi, Türk askeri personelinin ve birliklerinin mesleki gelişimini artırmakta ve böylece Türk Silahlı Kuvvetleri'nin operasyonel etkinliğini güçlendirmektedir. NATO'nun katkıları, Türk Silahlı Kuvvetleri temel doktrinlerinin NATO standartlarıyla uyumlu hale getirilmesinde, ortak projeler yoluyla teknoloji transferinin kolaylaştırılmasında ve çağdaş güvenlik sorunlarını ele alan uzmanlık eğitiminin sağlanmasında görülebilir.

SONUÇ

Bu çalışmanın temel hipotezi olan, özellikle son dönemdeki bölgesel dinamikler ve Türkiye'nin gelişen savunma sanayii göz önünde bulundurulduğunda, NATO'nun stratejik dönüşümü bağlamında Türkiye'nin artan jeostratejik önemi ve Türkiye-NATO ilişkilerinin bölgesel ve uluslararası barış ve istikrarın desteklenmesindeki belirleyici rolü, çalışmada ortaya konulan hususların analizi ile güçlü bir şekilde desteklenmektedir. Araştırma soruları kapsamında elde edilen bulgular, bu dinamik ve giderek daha kritik hale gelen ittifaka dair tespitler ortaya koymuştur.

NATO'nun 1949'daki kuruluşundan bu yana geçirdiği süreç, küresel jeopolitik ortamın değişen koşullarına sürekli bir uyum sağladığını göstermektedir. Başlangıçta II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan Soğuk Savaş döneminde Sovyet yayılcılığına karşı bir siper olarak tasarlanan İttifak'ın temel odak noktası, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. Maddesinde yer alan kolektif askeri savunma olmuştur. Soğuk Savaş döneminde NATO, Varşova Paktı ile doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınmak için konvansiyonel ve nükleer caydırıcılık arasındaki hassas dengeyi sağlayan bir strateji benimsemiştir. Bu dönemin Stratejik Konseptleri, ayrıntılarında değişiklik göstermekle birlikte, SSCB'ne karşı caydırıcılık ve savunmayı sağlayabilecek bir askeri gücün oluşturulması ve kolektif güvenliğin önceliğini vurgulamıştır.

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte yeni bir dönem başlamış, artık işlevini tamamladığı ve ihtiyaç kalmadığı tartışmaları arasında NATO stratejik duruşunu ve amacını yeniden değerlendirme arayışına girmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemin Stratejik Konseptleri bu paradigma değişimini yansıtmış ve güvenlik tanımını salt askeri mülahazaların ötesine taşıyarak kriz yönetimi, yeni ortaklıklar ve karşılıklı bağımlılık temelinde iş birliğine dayalı güvenlik gibi kavramlar önem kazanmıştır. Bu kapsamda BİO, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İş Birliği Girişimi gibi, SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan ülkeler dahil olmak üzere, farklı bölgelerden farklı ülkelerin ve hatta Rusya'nın da dahil olduğu farklı ortaklık ve iş birliği mekanizmaları tesis edilmiştir. Balkanlar'daki etnik çatışmalar, 11 Eylül saldırısıyla başlayan küresel terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması gibi yeni tehditlerin ortaya çıkması daha bütüncül bir yaklaşım benimsemesini gerektirmiştir. Bu dönemde NATO, Avrupa-Atlantik güvenliğini sağlama ve uluslararası barışa katkıda bulunma

rolünün daha geniş kapsamlı bir anlayışını yansıtacak şekilde, geleneksel sorumluluk alanının ötesinde alan dışı operasyonlar icra etmiştir.

Yenilenmiş jeostratejik rekabet döneminin ilk doktrini olan 2022 Stratejik Konsepti ise, NATO'nun stratejik evriminde bir başka kritik dönüm noktasına işaret etmektedir. Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesi ve ardından 2022 yılında Ukrayna'yı geniş çaplı işgali NATO'yu Rusya'yı Avrupa-Atlantik güvenliğine yönelik en acil ve önemli tehdit olarak açıkça tanımlamasına neden olmuştur. Öte yandan ilk kez bir stratejik konseptte yer alan Çin, Rusya ile ortaklığının da etkisiyle genişleyen etkisi ve zorlayıcı eylemleri nedeniyle sistemik bir sorun olarak kabul edilmiş, bu endişeye rağmen NATO, AB'nin ekonomik iş birliği içinde olduğu Çin'i bir tehdit olarak tanımlamaktan kaçınmıştır. Bunun yerine, güvenlik çıkarlarını korumak için açık angajman ve karşılıklı şeffaflık taahhüdünde bulunmuştur. Ayrıca NATO'nun 360 derecelik bir güvenlik yaklaşımı doğrultusunda alan dışı bölgelerdeki istikrarsızlığın ortaklar üzerinde yaratmış olduğu riskler ve tehditlerin altını çizmekte, farklı yönlerden ve farklı alanlardan gelen tehditleri kabul ederek İttifak'ın şu anda içinde faaliyet gösterdiği karmaşık ve çok yönlü güvenlik ortamını vurgulamaktadır. Bu bağlamda 2022 Stratejik Konsepti kolektif savunma önceliklerini yeniden düzenlemekte, devlet temelli tehditlere karşı caydırıcılık ve savunmaya yeniden vurgu yaparken aynı zamanda terörizm, düzensiz göç ve enerji güvenliği ve teknolojik rekabetin ortaya çıkan kritik zorluklarını da ele almaktadır.

2022 Stratejik Konseptinde belirtilen öncelikler bağlamında, Türkiye'nin NATO için jeostratejik önemi giderek daha belirgin ve çok yönlü hale gelmiştir. Avrupa, Asya ve Orta Doğu'nun kesişme noktasındaki eşsiz coğrafi konumu, Türkiye'ye basit bir coğrafi yakınlığın ötesinde doğal bir stratejik değer kazandırmaktadır. Türkiye hayati bir kara köprüsü, önemli bir enerji koridoru ve Karadeniz, Akdeniz ve Ege'de önemli bir deniz gücü olarak işlev görmektedir. Bu konum NATO'ya Balkanlar, Karadeniz kıyıları, Doğu Akdeniz, Orta Doğu ve Kafkaslar gibi stratejik açıdan hayati ve çoğu zaman istikrarsız bölgeler yelpazesinde benzersiz bir erişim ve nüfuz sağlamaktadır. Türkiye'nin stratejik açıdan kritik öneme sahip İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerindeki kontrolü, jeopolitik gerilimin arttığı bir bölge olan Karadeniz'e denizden erişimin düzenlenmesinde kendisine önemli bir kaldıraç sağlamaktadır. Türkiye bu stratejik gücünü kullanarak Rusya-Ukrayna savaşının daha da derinleşerek tüm Karadeniz bölgesini etkisi altına alan bölgesel bir

savaşa dönüşmesinin önüne geçmiş, dolayısıyla 2020 Stratejik Konseptinde de önemi vurgulanan bölgesel barış ve istikrarın tesis edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Orta Doğu'daki çatışma bölgelerine yakınlığı ve bölgedeki tarihi ve kültürel bağları Türkiye'yi istihbarat toplama, bölgesel analiz ve potansiyel krizlere müdahale için vazgeçilmez bir ortak haline getirmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin stratejik açıdan önemli ve çoğunlukla istikrarsız olan ülkelerle olan yakınlığı, 2022 Stratejik Konseptinde ifade edildiği gibi NATO'nun güvenlik kaygılarıyla doğrudan uyumlu alanlar olan sınır güvenliği ve terörle mücadele çabalarına aktif olarak katılmasına neden olmaktadır.

2022 Stratejik Konseptinin NATO'nun güney kanadının terörizm ve düzensiz göçe yol açan istikrarsızlık gibi çeşitli tehditlerin kaynağı olduğunu vurgulaması Türkiye'nin stratejik önemini daha da artırmaktadır. Yaklaşık yarım asırdır hem sınırları içinde hem sınırları dışında terörizmle mücadele eden Türkiye'nin NATO'nun DEAŞ operasyonlarına ve düzensiz göçle mücadele görevlerine yaptığı katkılarla, İttifak'ın güncellenmiş tehdit algısı ve öncelikleriyle doğrudan örtüşmektedir. Bölgesinde tarihsel ve kültürel etkisi olan, aynı zamanda gelişmiş bir askeri güce sahip olan Türkiye'nin yakın çevresindeki çatışmaların kontrol altına alınması, barış ve istikrarı sağlaması, öncelikle kendi ulusal güvenliğini sağlaması, sonrasında ise Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğinin tesis edilmesi açısından hayati önem taşımaktadır.

2022 Stratejik Konsepti, üye devletlerin savunma sanayisindeki ilerlemelerini açıkça sıralamasa da, belgenin temelinde yatan ilke ve hedefler, İttifak'ın genel gücünü ve teknolojik üstünlüğünü desteklemede güçlü ulusal savunma yeteneklerinin kritik rolünü kabul etmekte, üye ülkelerin savunma harcamalarını artırmalarını ve NATO'nun caydırıcılık ve savunma gücünün geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Konseptin bir dizi tehdide karşı inandırıcı bir caydırıcılık ve savunma duruşu sağlamaya odaklanması, üye devletlerin modern, birlikte çalışabilir ve dirençli askeri kuvvetlere sahip olmasını gerektirmektedir. Türkiye'nin yerli savunma sanayiinde kaydettiği önemli ilerlemeler bu hedeflere doğrudan katkıda bulunmaktadır. Türkiye'nin özellikle insansız hava araçları alanında kaydettiği ilerlemeler, uluslararası alanda dikkat çekmiş ve askeri kabiliyetlerini belirgin bir şekilde arttırmıştır. Bu platformlar çok önemli istihbarat, gözetleme, keşif ve vuruş kabiliyetleri ile modern savaşta giderek daha hayati hale gelen kuvvet çarpanları

olmuşlardır. Türkiye'nin bu teknolojileri geliştirme ve konuşlandırmadaki başarısı sadece kendi ulusal güvenliğini güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda Stratejik Konsept'in teknolojik üstünlük ve gelişmiş durumsal farkındalık vurgusuyla uyumlu olarak NATO operasyonları için de değerli varlıklar sunmuştur. Türkiye'nin gelişen insansız deniz yeteneklerinin potansiyel entegrasyonu, özellikle Karadeniz ve Akdeniz gibi stratejik öneme sahip bölgelerde, 2022 Stratejik Konseptinin kilit bir bileşeni olan NATO'nun deniz güvenliği hedeflerine önemli oranda katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

NATO Genel Sekreteri'nin savunma harcamalarının artırılması için yaptığı çağrılar ve Türkiye'nin bu sektöre yaptığı yatırımların kabul edilmesi, İttifak'ın gelişen bir yerli savunma sanayii ile desteklenen güçlü ve yetenekli bir Türk ordusunun önemini kabul ettiğini göstermektedir. Türkiye'nin kendi askeri donanımını tasarlama, geliştirme ve üretme kabiliyeti dış tedarikçilere olan bağımlılığını azaltmakta ve İttifak içindeki stratejik özerkliğini arttırmaktadır. Böylelikle, NATO üye ülkeleri ve ortaklık kapsamındaki ülkeleri öncelikli olmak üzere, önemli bir uluslararası silah tedarikçisi olma yönünde ilerleyen Türkiye, İttifak içinde güvenilir ve değerli bir ortak olarak konumunu daha da güçlendirmekte, kolektif savunma yeteneklerine katkıda bulunmakta ve üye ülkeler arasında daha fazla birlikte çalışabilirliği teşvik etmektedir.

Bu çalışma, Türkiye'nin NATO içindeki rolünün sadece askeri bir katkı sağlamanın ötesinde, stratejik önemi İttifak'ın hedeflerine ulaşma ve bölgesel güvenliği sürdürme kabiliyetiyle derinden iç içe geçmiş vazgeçilmez bir müttefik olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu vazgeçilmezlik, askeri kabiliyetler, jeostratejik konumlanma, diplomatik etki ve kültürel bağlantıları kapsayan bir karşılıklı bağımlılık ağından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin NATO'nun en büyük ikinci ordusu konumundaki askeri gücü, NATO'nun özellikle güney kanadındaki kolektif savunma duruşunun kritik bir bileşenini oluşturmaktadır. Türkiye'nin bugüne kadar Balkanlar'dan Afganistan'a, Akdeniz'den Karadeniz'e kadar farklı coğrafyalarda çok sayıda NATO görevine aktif katılımı, İttifak'ın güvenlik hedeflerine bağlılığının ve önemli sorumluluklar üstlenmeye istekli olduğunun altını çizmektedir. Türkiye'nin savunma sanayindeki başarısının tezahürü olan sofistike insansız hava araçları, deniz araçları, kara araçları, hava savunma sistemleri gibi modern ve gelişmiş harp silah araç ve sistemlerinin yanında, NATO'nun istihbarat altyapısını sağlayacak olan yazılım

alanında göstermiş olduğu teknolojik gelişmeler, NATO'nun operasyonel etkinliğini artıran benzersiz ve son derece etkili varlıklar sağlamaktadır.

Askeri katkılarının ötesinde, Türkiye'nin eşsiz jeostratejik konumu bölgesel istikrar için bir kilit taşı görevi görmektedir. Karadeniz, Doğu Akdeniz, Orta Doğu ve Kafkasya'daki dinamikleri etkileme yeteneği, çatışmaları yönetmek, Rusya'nın etkisine karşı koymak ve Avrupa-Atlantik güvenliği için geniş kapsamlı sonuçlar doğurabilecek istikrarsızlığın temel nedenlerini gidermek bakımından oldukça önemlidir. Türkiye'nin hayati bir enerji transit merkezi olarak üstlendiği rol, 2022 Stratejik Konseptinde de vurgulandığı üzere, enerji tedarik zincirlerinin güvenliğinin giderek daha kritik bir stratejik mesele olarak kabul edilmesi nedeniyle önemini daha da arttırmaktadır. Türkiye'nin bu stratejik öneme sahip bölgelerdeki tarihi, kültürel ve siyasi bağları NATO'ya son derece önemli bir fayda sağlamaktadır. Ukrayna-Rusya savaşı sırasındaki çabalarının da gösterdiği gibi, Türkiye'nin bölgesel çatışmalarda arabulucu rolü, NATO'nun kriz önleme ve yönetme hedefleriyle uyumlu olarak, bölünmeler arasında köprü kurma ve barışçıl çözümlere katkıda bulunma potansiyelini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin NATO'nun Müslüman olan tek üyesi olarak konumu, günümüz güvenlik sorunlarının ele alınmasında giderek önem kazanan kültürel ve dini farklılıklar arasında diyalog ve anlayışın geliştirilmesinde çok önemli bir rol oynamasına olanak tanımaktadır. Bu benzersiz konum, NATO'nun küresel imajını ve erişimini güçlendirmekte ve çok çeşitli ortaklarla ilişki kurma yeteneğini arttırmaktadır.

Türkiye ile NATO arasındaki karşılıklı bağımlılık tek yönlü değildir. Türkiye İttifak'ın sağladığı kolektif güvenlik garantilerinden ve askeri modernizasyon çerçevesinden yararlanırken, NATO da karşı karşıya olduğu karmaşık ve gelişen güvenlik sorunlarını etkili bir şekilde ele almak için Türkiye'nin stratejik derinliğine, askeri yeteneklerine ve bölgesel etkisine aynı ölçüde güvenmektedir. Hatta son dönemde, Türkiye'nin giderek daha güçlü ve milli imkanlarla modernize ettiği bir askeri güce sahip olması ve bölgesel gelişmeler, bu karşılıklı bağımlılık dengesinin Türkiye lehine değiştiği söylenebilir.

ABD Başkanı Donald Trump, ABD'nin savunma harcamaları yükümlölüklerini, özellikle de %2'lik GSYH hedefini yerine getirmeyen ittifak üyelerinin savunmasını artık garanti etmeyeceğini ileri sürerek ABD'nin NATO'ya olan bağlılığı konusundaki tartışmaları bir kez daha alevlendirmiştir (Ewing, 2025).

Başkan Yardımcısı JD Vance de Şubat 2025 Münih Güvenlik Konferansı sırasında bu tutumu yineleyerek ABD'nin Avrupa savunmasının yükünü tek başına taşınamaması gerektiğini vurgulamış ve sorumluluğun NATO müttefikleri arasında daha dengeli bir şekilde dağıtılması çağrısında bulunmuştur (NATO, 2025e). Bu açıklamalar, ABD'nin NATO'dan olası bir çekilme sürecine ilişkin endişeleri yeniden alevlendirmiştir. Ayrıca, Trump yönetiminin kilit isimlerinden biri olan ve Devlet Verimlilik Departmanı (DOGE) Direktörlüğü görevini yürüten Elon Musk'ın X üzerinden NATO'dan çekilme yönündeki desteği, devam eden Rusya-Ukrayna çatışmasına ilişkin olarak Ukrayna ile artan gerilimle karakterize edilen Amerikan dış politikasındaki belirgin bir değişime gittiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir (Taheri, 2025). Başkan Donald Trump'ın liderliğinde ABD'nin NATO'ya yönelik taahhütlerine ilişkin belirsizliğin artmasının ardından Avrupalı liderler, bir Avrupa ordusu kurulmasına ilişkin tartışmalar da dâhil olmak üzere Avrupa'nın savunma yeteneklerinin güçlendirilmesinin önemini vurgulamaya başlamışlardır. Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, daha fazla stratejik özerklik elde etmek için savunma harcamalarını arttırmayı ve Avrupa'nın savunma sanayisini geliştirmeyi amaçlayan bir yeniden silahlanma girişimini önermiştir. Bu girişim, bir yandan transatlantik iş birliğini sürdürürken diğer yandan Avrupa'nın kendisini bağımsız bir şekilde savunabilmesini sağlayacak bir NATO tamamlayıcısı olarak destek görmüştür (Tidey, 2025). Öte yandan Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron da benzer şekilde bir Avrupa ordusunu savunmuş, böyle bir oluşumun Avrupa'nın savunmasını güçlendireceğini ve NATO'nun kıtanın güvenliğini sağlama çabalarını tamamlayacağını öne sürmüştür (France24, 2025). NATO'nun bir diğer güçlü üyesi Almanya'nın yeni Şansölyesi Friedrich Merz, Haziran ayına kadar NATO'nun ölmüş olabileceği uyarısında bulunmuş (The Economist, 2025) ve Almanya'yı güvenlik garantileri için uzun süredir ABD'ye olan bağımlılığından uzaklaştırmayı ve daha fazla stratejik özerklik arayışına girmeyi amaçlayan bir politikayı dile getirmiştir (Tharoor, 2025). Ayrıca Almanya Savunma Bakanı Boris Pistorius da bu düşüncüyü yineleyerek, ABD'nin güvenlik taahhütlerine ilişkin belirsizliklerin artmasıyla birlikte Almanya'nın NATO ile iş birliğini sürdürürken Avrupa savunma liderliğinde daha aktif bir rol alması gerektiğini ifade etmiştir (Reuters, 2025). Ayrıca kendisine NATO'yu üye olma konusunda yeşil ışık yakılan ancak süregelmekte olan savaş nedeniyle üyeliği gerçekleşmeyen Ukrayna'nın Devlet Başkanı Volodymyr Zelenskyy de bir Avrupa ordusu kurulması çağrısına katılmış ve bunun sadece Avrupa'nın savunmasını

güçlendirmekle kalmayıp aynı zamanda küresel etkisini de arttıracaklarını savunmuştur (EFE, 2025).

Öte yandan, harekât alanının yeni ölümcül silahlarının insansız hava araçları olduğunu ortaya koyan Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle Avrupa ülkeleri Ukrayna'ya çok sayıda silah sevkiyatında bulunmuş, bu durum kendi silah rezervlerini neredeyse boşaltmasına neden olmuştur. Belçikalı emekli Korgeneral Marc Thys, Avrupa'nın silah üretim kapasitesinin son derece yetersiz olduğunu ve bir çatışma durumunda askerlerin birkaç saat içinde taş atmak zorunda kalacaklarını, bazı mühimmat türlerinin sipariş edilmesinin ardından teslimatının 7 yıla kadar sürebileceğini belirtmiştir (Brussel Signal, 2024). Ayrıca, Almanya Savunma Bakanlığı, Almanya silahlı kuvvetlerinin savaş hazırlığının %50 seviyesinde olduğunu ve NATO taahhütlerini yerine getirmekte zorlandığını kabul ifade etmiştir (Siebold, 2025). Bu da 2022 Stratejik Konseptinde NATO'ya karşı doğrudan tehdit olarak ifade edilen Rusya'ya karşı Avrupa ülkelerinin, dolayısıyla NATO'nun, kolektif güvenliği sağlama, caydırıcılık ve savunma hedeflerine ulaşma konusundaki gücünün yetersiz kalabileceği anlamına gelmektedir. Öyle ki, Avrupa Parlamentosu Üyesi Alman siyasetçi Tomasz Mariusz Froelich'in Avrupa'nın enerji, güvenlik, göç ve jeopolitik bağlamda Türkiye'ye olan ihtiyacını, ayrıca Avrupa ülkelerinden ziyade Türkiye'nin Rusya-Ukrayna savaşında sergilemiş olduğu stratejik arabulucu rolündeki başarısını ve bu çerçevede Avrupa'nın Türkiye ile olan işbirliğini genişletmesi gerektiğini dile getirdiği 08 Mayıs 2025 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nda yapmış olduğu konuşma (ESN, 2025) NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti hedefleri ile bağdaşmakta ve Türkiye'nin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Tüm bunların yanında, ABD Başkanı Donald Trump, 7 Nisan 2025 tarihinde Beyaz Saray'da İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu ile yaptığı görüşmede, Netanyahu'ya Türkiye ile yaşadığı olası anlaşmazlıklarda daha makul olmasını tavsiye etmesi (Hernandez, 2025), yeni jeostratejik dönemde Türkiye'nin artan önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, ABD liderliğindeki NATO ittifakının en güçlü ikinci ordusuna sahip olan Türkiye'nin, özellikle Esad'ın devrilmesi sonrasında Suriye'de ortaya koymuş olduğu stratejik etkinliği ve yıllardır mücadele ettiği PKK/YPG terör örgütünün tasfiye edilmesi yönünde atılan politik adımların, Türkiye'nin bölgesinde giderek daha da önemli bir aktör olmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde, geçmişte ambargolarla manevralı kısıtlanan, ancak günümüzde her türlü askeri vasıtayı milli olarak geliştirip üretmenin yanında, farklı platformlardan atılabilecek farklı tip ve özellikteki pek çok modern mühimmatı üreterek kendi ulusal güvenliğini sağlamasının yanında dost ve müttefik ülkeler için tedarikçi konumuna gelen Türkiye'nin gerek NATO gerek ABD gerekse Rusya olmak üzere, bölgesel ve küresel alanda güvenilir ve vazgeçilemez bir stratejik ortak olduğu bir kez daha anlaşılmakta ve bu doğrultuda Türkiye'nin içinde yer almadığı hiçbir ortaklığın hedeflerine ulaşmasının mümkün olmadığı değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Türkiye ve NATO arasında olan iş birliği ve ortaklığın zarar görmesi durumunda Avrupa-Atlantik bölgesinin kolektif güvenliğini zayıflatacağı beklenmelidir. Bu nedenle, geçmişte yaşanan, Türkiye'nin NATO müttefiklerinden gerekli desteği görememesi ve güvensizlik doğuran, Türkiye'nin hava savunmasına yapılacak olan katkıların gecikmesi veya zamanından önce geri çekilmesi, seçenezsiz bırakılarak Rusya'dan hava savunma sistemi temin etmesine itilmesi, ortağı olduğu F-35 projesinden tek taraflı olarak çıkartılması, terörizmle mücadelede çoğu zaman yalnız bırakılması ve 15 Temmuz FETÖ darbe girişiminde süratli ve yeterli destek görmemesi gibi hususların yaşanmaması, tüm ittifak üyelerinin NATO'nun kolektif güvenlik anlayışı çerçevesinde, adil bir şekilde, tıpkı Türkiye'nin Ukrayna örneğinde gösterdiği gibi, her zaman Türkiye'nin yanında yer almaları, Avrupa-Atlantik bölgesinin kolektif güvenliği açısından bir zaruriyet teşkil etmektedir. Bu bağlamda NATO proaktif bir şekilde Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmalı ve müttefiklik çerçevesinde her zaman güvenilir bir ortak olduğunu ispatlayarak Türkiye'nin yanında olduğunu her fırsatta göstermelidir.

Bu çalışma, Türkiye'nin NATO ile ilişkilerinin gelecekteki seyrinin bölgesel ve küresel güvenlik ortamının şekillenmesinde belirleyici bir faktör olacağına güçlü bir şekilde işaret etmektedir. Türkiye'nin askeri modernizasyonu, gelişen savunma sanayii ve önemli jeostratejik konumu nedeniyle artan stratejik önemi, İttifak içindeki rolünün devam etmesini ve potansiyel olarak artmasını gerektirmektedir. Türkiye'nin katkıları, NATO'nun 2022 Stratejik Konseptinde belirtilen caydırıcılık ve savunma, kriz önleme ve yönetimi ile iş birliğine dayalı güvenlik hedeflerini uygulama kabiliyetinin giderek artan bir şekilde ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Türkiye'nin askeri yetenekleri inandırıcı bir caydırıcılık ve savunma duruşunun sürdürülebilmesi için elzemdir. Jeostratejik konumu kritik bölgelerde istikrarı

sağlamak ve tehditlere karşı koymak için hayati önem taşımaktadır. Türkiye'nin özellikle kültürel ve tarihsel bağları ile güçlü diplomatik manevraları hem bölgesel hem de küresel çerçevede diyalogu teşvik etmek ve ortaklıklar kurmak için oldukça önemli bir stratejik misyonu yerine getirmektedir.

Türkiye-NATO ilişkilerinin geleceği ortak güvenlik çıkarları ile stratejik önceliklerde zaman zaman ortaya çıkan farklılıklar arasında sürekli bir dengeleme hareketiyle şekilleneceği öngörülmektedir. Ancak, ortak tehditlerin ele alınmasında ve bölgesel istikrarın desteklenmesinde iş birliğine duyulan temel ihtiyaç, yani bir diğer ifadeyle karşılıklı bağımlılık, özellikle Türkiye'nin NATO içindeki jeostratejik önemini kalıcı ve artan bir değerde koruyacaktır. Bu kapsamda Türkiye'nin bu durumu farklı sorunlarda kendi lehine bir kaldıraç olarak kullanması uygun olacaktır. Örneğin, özellikle ABD seçimleri sonrasında değişen jeopolitik dengelere bağlı olarak, son dönemde Türkiye'nin AB'ne üyeliğine yönelik bazı AB politikacıları tarafından ifade edilen destek söylemleri ve Türkiye'nin her fırsatta ve platformda dile getirdiği AB üyesi olma arzusu ve AB'nin güç ve irtifa kaybının ancak Türkiye'nin tam üyeliğiyle engellenebileceği yönündeki açıklamalar temelinde girişimler artırılarak devam edilmeli, karşılıklı diyalog ve müzakerelerle Türkiye'nin AB hayali gerçekleştirilmelidir.

Sonuç olarak, çalışma kapsamında analiz edilen hususlar çalışmanın temel hipotezini büyük ölçüde desteklemektedir. Türkiye'nin NATO içindeki stratejik önemi, gelişen askeri yetenekleri, büyüyen savunma sanayii ve kritik jeostratejik konumu nedeniyle belirgin bir şekilde artmaktadır. Türkiye ile NATO arasındaki ilişki sadece iki taraflı bir ittifak değildir; bölgesel ve uluslararası barış ve istikrarın şekillenmesinde belirleyici bir faktördür. Türkiye'nin çok yönlü katkılarının tanınması, bütünleştirilmesi ve bunlardan yararlanılması, giderek daha karmaşık ve zorlu hale gelen küresel güvenlik ortamında NATO'nun etkinliğini ve geçerliliğini sürdürmesi ve 2022 Stratejik Konsepti bağlamındaki prensip ve hedeflerinin gerçekleştirilmesi için hayati önem taşıyacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, C. (2007). *Soğuk savaş: Süper güçlerin hakimiyet kavgası*. Ötüken Yayınları
- Agbese, D. (1988). *Thy Neighbour, in Newswatch*, Lagos: Newswatch Communications Ltd.
- AIRCOM (2021, August 26). *Turkish and Polish Air Forces conduct combined flying drills*. NATO. https://ac.nato.int/archive/2021/TUR_POL_drills
- AIRCOM (2023, December 04). *Türkiye deploys fighter jets to Romania for NATO air policing mission*. NATO. https://ac.nato.int/archive/2023/TUR_eAP_South_ROU.
- AIRCOMa (n.d.). *We respond to crisis*. NATO. 21 Mart 2025 tarihinde <https://ac.nato.int/missions/jfac> adresinden temin edilmiştir.
- AIRCOMb (n.d.). *Allies train crisis prevention and management during exercise Steadfast Dagger 24*. NATO. 21 Mart 2025 tarihinde <https://ac.nato.int/archive/2024/allies-train-crisis-prevention-and-management-during-exercise-steadfast-dagger-24> adresinden edinilmiştir.
- Aikman, I. ve Gregory, J. (2025, March 05). *What we know about US-Ukraine minerals deal*. BBC News. <https://www.bbc.com/news/articles/cn527pz54neo>
- Akram, M.S. (2023, August 31), *How Turkey became a drone superpower – OpEd*. EurasiaReview. <https://www.eurasiareview.com/31082023-how-turkey-became-a-drone-superpower-oped/>
- Alacakaptan, A. (1986). *Atlantik ittifakı*. Türk Atlantik Antlaşması Derneği Yayınevi.
- Altunyuva, F.B. (2023). *Enerji güvenliği politika yapıcı aktörler*, Journal of Awareness. 8(1): 19-23, DOI: 10.26809/joa.1986
- Anadolu Ajansı (2018, Haziran 12). *İtalya YPG/PKK'ya destek için asker gönderdi*. NTV. <https://www.ntv.com.tr/dunya/italya-ypg-pkky-destek-icin-asker-gonderdi%2CufMCNxzbf0uq4K7sm3XPJg>
- Anadolu Ajansı (2020, Haziran 04). *Dışişleri Bakan Yardımcısı Önal: Türkiye, Koalisyon içinde DEAŞ'la savaşan tek ülke*. Türkiye Gazetesi. <https://arsiv.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/disisleri-bakan-yardimcisi-onal-turkiye-koalisyon-icinde-deasla-savasan-tek-ulke-708946>

- Anadolu Ajansı (2025, Mayıs 14). TUSAŞ'tan HÜRJET için İspanya'da tarihi anlaşma. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/tusastan-hurjet-icin-istryanyada-tarihi-anlasma/3567543>
- Arends, J.F. (2009). *Homeros'dan Hobbes ve ötesine: Güvenlik kavramının Avrupa geleneğindeki boyutları*. Uluslararası İlişkiler. 6(22).
- Arı, T. ve Toprak, E. (Eds.). (2012). *Uluslararası ilişkiler kuramları – I*. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Arı, T. ve Toprak, E. (Eds.). (2014). *Uluslararası ilişkiler kuramları – II*. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Arı, T. (1997). *Uluslararası ilişkiler*. Alfa Yayınları.
- Arı, T. (2013). *Uluslararası ilişkiler teorileri*. MKM Yayınları. 8. Baskı.
- Arıboğan, D.Ü. (2007). *Uluslararası ilişkiler düşüncesi*. Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2005). *20. Yüzyıl siyasi tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Aslan, M. (2014). *ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası uyguladığı dış politikasının Türkiye'ye etkileri (1945-1952)*. [Yayınlanmış Yüksek Lisan Tezi, Ufuk Üniversitesi] Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Aydın, M. (2004). *Uluslararası ilişkilerin gerçekçi teorisi: Kökeni, kapsamı, kritiği*. Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 1.
- Babahanoğlu, V. ve Akbaş, Z. (2023), *Türkiye'nin bölgesel oyun kurucu rolü ve düzen inşasına dair imkân ve kabiliyeti: Türk Devletleri Teşkilatı örneği*. Bingöl Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
- Bağcı, H. (1991). *Türkiye'nin NATO Üyeliğini hızlandıran iki önemli faktör: Kore Savaşı ve ABD Büyükelçisi George McGhee*. ODTÜ Gelişme Dergisi.
- Bağcı, H. (1992). *Bosna-Hersek, Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş*. Tarih Araştırmaları Dergisi, 16(27). https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000057
- Bağcı, H. (2007). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*. Orda Doğu Teknik Üniversitesi. Gelişme Vakfı Yayınları.
- Baldwin, A.D. (2003). *Güvenlik kavramı*. Avrasya Dosyası/Güvenlik Bilimleri, C:9 S:2

- Bayer, L. (2022, November 3). *NATO chief to Turkey: It's time to admit Finland, Sweden*. POLITICO. <https://www.politico.eu/article/finland-and-sweden-have-delivered-nato-chief-says-in-turkey/>
- Baykartech (2024, Kasım 20). *Dünya havacılık tarihinde bir ilk*. Baykar. <https://baykartech.com/tr/haberler/dunya-havacilik-tarihinde-bir-ilk/>
- Baylis, J. (1982). *Britain and the Dunkirk Treaty: The origins of NATO*. Journal of Strategic Studies, 5(2). <https://doi.org/10.1080/01402398208437111>
- Baylis, J. (1992). *The Evolution of NATO Strategy 1949-1990*. Routledge.
- BBC News Türkçe (2022a, Nisan 21). *Rusya'nın Ukrayna'yı işgali: Dünya Bankası'ndan 'Gıda krizi yüz milyonlarca kişiyi yoksulluğa itiyor' uyarısı*. BBC. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61173168>
- BBC News Türkçe (2022b, Temmuz 22). *Tahıl koridoru anlaşması: Beyaz Saray ve AB, İstanbul'daki anlaşmayı 'memnuniyetle' karşıladı*. BBC. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-62261317>
- BBC News Türkçe (2022c, Mart 01). *Türkiye'nin hamlesi ne anlama geliyor, Rusya-Ukrayna krizinin seyri değişebilir mi?* BBC. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60571805>
- Becker, J. ve Duda, M. & Lute, D. (2022). *From Context to Concept: History and Strategic Environment for NATO's 2022 Strategic Concept*. Defence Studies, 22(3). <https://doi.org/10.1080/14702436.2022.2082959>
- Bilgen, M.E. (2024). *(L-400) TCG ANADOLU çok maksatlı amfibi gemisi*. Mavi Vatan. <https://mavivatan.net/l-400-tcg-anadolu-cok-maksatli-amfibi-gemisi/>
- Bilgili, F.F. (2008). *Geçmişten günümüze NATO*. [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Bilgin, T. E. (2006). *Soğuk Savaş sonrası değişen kolektif güvenlik anlayışı çerçevesinde NATO-Türkiye ilişkileri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü]
- BİOEM (2022, Haziran 23). *TSK BİOEM Komutanlığının tarihçesi*. Genelkurmay Başkanlığı. https://turkishpfp.tsk.tr/index_tr.html
- Booth, K. (2005). *Critical security studies and world politics*. Londra: Lynne Rienner.

- Bölme, S.M. (2012). *Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye üçgeninde askeri üsler: Süreklilik ve değişim*. Uluslararası İlişkiler, 9(34).
- Brauch, H.G. (2008). *Güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması: Barış, güvenlik, kalkınma ve çevre kavramsal dörtlüsü*. Uluslararası İlişkiler, 5(18).
- Britannica (n.d.). *Russia-Ukraine War*. 29 Aralık 2024 tarihinde <https://www.britannica.com/event/2022-Russian-invasion-of-Ukraine> adresinden edinilmiştir.
- Brussel Signal (2024, Nisan 19). *Firing blanks? 'Belgian army's ammo stocks at 7 per cent of capacity,' says MP*. <https://brusselssignal.eu/2024/04/firing-blanks-belgian-armys-ammo-stocks-at-7-per-cent-of-capacity-says-mp>
- Buzan, B. (1991a). *New patterns of global security in the twenty-first century*. International Affairs 67(3).
- Buzan, B. (1991b). *People, states and fear: An agenda for international security studies in the post-cold war era*. Harvester Wheatsheaf,
- Campbell, M. (2024, September 10). *Drone proliferation dataset*. CNAS. <https://www.cnas.org/publications/reports/drone-proliferation-dataset>
- Canbaz, M. (2023). *NATO'nun değişen Rusya tehdit algısı: Rusya'nın 2008 Sonrası askeri müdahaleleri ile Ukrayna savaşının etkileri*. [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]
- Cohen, M.J. (2007). *From cold to hot war: Allied strategic and military interests in the Middle East after the Second World War*. Middle Eastern Studies, 43(5).
- Coşkun, Ö.B. (2023, Ekim 26). *Türkiye – NATO ilişkilerinin savunma sanayisine etkisi*. İstihbarat ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi, <https://igam.org.tr/turkiye-nato-iliskilerinin-savunma-sanayisine-etkisi/>
- Cremin, J. (2024). *Bayraktar TB-2: Turkey's Rise to Drone superpower*. Grey Dynamics. <https://greydynamics.com/bayraktar-tb-2-turkeys-rise-to-drone-superpower-2/>
- Çakmak, H. (2008). *Türk dış politikası (1919-2008)*. Platin Yayınları.
- Çalışkan, F. (2022). *Adım adım Rusya Ukrayna savaşı ve üçüncü tarafların sürece etkisi*. EURO Politika (14).

- Çelik, S. (2023). *Tarihsel süreç içerisinde Türkiye’de NATO şüpheliği*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi. 13(25).
- Çetinkaya, H. (2020), *NATO ortaklıklar programının bölgesel, küresel güvenliğe etkileri ve geleceği*. [Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]
- Çetinkaya, H., ve Şahin, Ç. (2024). NATO ve enerji güvenliği: 25 Yıllık Gelişim Süreci. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 20(49).
- Çopur, H. ve Pala, M. & Rasquinho, S.V. (2024, Mart 7). *İsveç, NATO'nun resmen 32. üyesi oldu*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/isvec-natonun-resmen-32-uyesi-oldu/3158437#>
- Çüngen, S.N., (2023). *2011 Libya krizinin Türkiye’ye etkileri ve Türkiye’nin Libya’da denge değiştirici rolü*. EBYÜ İİBF Dergisi, 5(2). DOI: 10.46482/ebyuiibfdergi.1318877
- Dal, D. (2022). *Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Dünya Savaşı’na girişi ve İngiliz Bahriye misyonu*. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. (36).
- Dalar, M. (2008). *Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek’in geleceği*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1).
- de VRIES, M.S. (1990). *Interdependence, Cooperation and Conflict: An Empirical Analysis*, Journal of Peace Research, vol. 27, no. 4.
- Dedeoğlu, B. (2003). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul, Derin Yayınları.
- Defence Security Asia. (2025, April 01). *Bayraktar TB2 emerges as the world’s most exported drone this year*. Defence Security Asia. <https://defencesecurityasia.com/en/bayraktar-tb2-emerges-as-the-worlds-most-exported-drone-this-year/>
- DefenceTurkey (2023, April 10). *Turkish Navy Commissions TCG ANADOLU amphibious assault ship*. <https://www.defenceturkey.com/en/content/turkish-navy-commissions-tcg-anadolu-amphibious-assault-ship-5462>
- Değer, F. (2023). *Karadeniz Güvenliğinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin önemi: Ukrayna Rusya Örneği*. Akademik Hassasiyetler. Cilt:10.
- Demir, F. (2010). *Enerji Oyunu*. İstanbul. Ayrım Yayınları.

- Denk, E. (2019). *Taş çağından günümüze güvenliğin dönüşen ontolojisi*. Güvenlik Yazıları Serisi,2,1.
- DHA (2025, Marth 16). *Türkiye, Kırım'ın ilhakını tanımadığını yineledi*. CNN Türk. <https://www.cnnturk.com/dunya/turkiye-kirim-in-ilhakini-tanimadigini-yineledi-2256242>
- Dönmez, S. (2010). *Güvenlik anlayışının dönüşümü: İttifak kavramı ve NATO*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Düzmen, H.E. (2012). *Soğuk Savaş sonrası NATO'nun değişen güvenlik politikalarının Türkiye'ye etkileri*. [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi]
- Economic Weekly (1956, May 12). *NATO's New look*. The Economic&Political Weekly. https://www.epw.in/system/files/pdf/1956_8/19/natosnewlook.pdf
- Economist (2019, November 7). *Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead*. The Economist. <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>
- EFE (2025, February 15). *Zelenskyy calls for European army to bolster defense and global influence*. <https://efe.com/en/uncategorized/2025-02-15/zelenskyy-calls-for-european-army-to-bolster-defense-global-influence>
- Emgili, F. (2012). *Bosna-Hersek trajedisinde (1992-1995) Türk Birliği*. Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi (21).
- Ereker, F.A. (2019). *NATO'nun güvenlik anlayışı ve stratejik konseptleri*. Güvenlik Yazıları Serisi. No.23. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.12855.47527>
- Erkmen, A. (2020). *Türkiye'nin NATO üyeliği ve üyeliğin TBMM'de Kabulü*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 17 (2), 10241049. DOI: 10.33437/ksusbd.653737
- ESN (2025, May 08). *Turkey has the right to its own values*. [Video]. https://www.youtube.com/watch?v=kbHXow-q4Nk&ab_channel=EuropeofSovereignNations

- Eşel, G. (2017). *Darbeler Arasında (1960-1980) Türkiye – NATO ilişkileri*. The Journal of Academic Social Science Studies, Number. 56.
- Euronews (2022, June 11). *Karadeniz'de yüzen mayınlar gıda krizini nasıl derinleştiriyor?* <https://tr.euronews.com/2022/06/11/karadeniz-de-yuzen-mayinlar-g-da-krizini-nas-l-derinlestiriyor>
- Ewing, G.R. (2025, March 6). *Trump threatens to abandon NATO if allies don't pay*. POLITICO. <https://www.politico.com/news/2025/03/06/trump-nato-security-agreement-00216984>
- Fazla, H. (2022), *NATO Mukabele Kuvveti (NRF) Ruslara karşı mı kullanılacak?* STRASAM
- France24. (2025, March 7). *EU leaders vow to re-arm Europe amid US retreat on Ukraine*. <https://www.france24.com/en/europe/20250307-eu-leaders-vow-to-re-arm-europe-amid-us-retreat-on-ukraine>
- Frankel, M. (2005). *High noon in the Cold War: Kennedy, Khrushchev, and the Cuban Missile Crisis*. New York, Ballantine Books.
- Gaddis, J.L. (2008). *Soğuk Savaş pazarlıklar, casuslar, yalanlar, gerçek*, (D.Cenkçiler. Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Genelkurmay Başkanlığı. (2023.). *Türkiye'nin barışı destekleme harekâtına katkıları*. MSB. 03.04.2025 tarihinde <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> adresinden edinilmiştir.
- Gezer, G. (2022, Ağustos 01). *Tahıl anlaşmasıyla Türkiye'nin artan sorumluluğu*. Independent Türkçe. <https://www.indyturk.com/node/537451/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/tah%C4%B1l-anla%C5%9Fmas%C4%B1yla-t%C3%BCrkiyenin-artan-sorumlulu%C4%9Fu>
- Glaser, C.L. (2013). *Realism*. A. Collins (Eds). *Contemporary security studies*. 3rd. ed. Hampshire, Oxford University Press,
- Gloria, S.Ö. (Ed.) (2022). *70 yıllık Türkiye-NATO ilişkileri*. SETA

- Görgün, H. (2021). *Türk savunma sanayii, ambargolar, millileştirme çalışmaları ve Aselsan*. DOI: 10.53478/TUBA.978-625-8352-16-0.ch23
- Griffiths, M., O'Callaghan, T. ve Roach, S. (2013). *Uluslararası ilişkilerde temel kavramlar*. (Çev. CESRAN). Ankara, Nobel Yayınları
- Güney, N.A. (2018, Ağustos 01). *Rahip Brunson krizi, irrasyonel tehditler ve Türkiye'nin mesajı*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/rahip-brunson-krizi-irrasyonel-tehditler-ve-turkiye-nin-mesaji/1219582>
- Gürkaynak, M. ve Yalçın, S. (2009). *Uluslararası politikada karşılıklı bağımlılık ve küreselleşme üzerine bir inceleme*. Uluslararası İlişkiler, Cilt 6.
- Gürkaynak, M. (2004). *Avrupa'da savunma ve güvenlik*. Asil Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Güvenç, S. (2015). *NATO'nun Evrimi ve Türkiye'nin transatlantik güvenliğe katkıları*. Uluslararası İlişkiler, 12(45).
- Hankewitz, S. (2024, November 05). *Turkey to take part in the Baltic Air Policing mission*, Estonian World. <https://estonianworld.com/security/turkey-to-take-part-in-the-baltic-air-policing-mission/>
- Hernandez, M.G. (2025, April 08). *Trump says he told Netanyahu he 'has to be reasonable' about any disputes with Türkiye*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/en/americas/trump-says-he-told-netanyahu-he-has-to-be-reasonable-about-any-disputes-with-turkiye/3530982>
- Hobbins, T. (2006). *Interdependence: Key to our common success*. Air & Space Power Journal, 20(3).
- Işık, Y.E. (2024, October 24). *Milli uçak gemisinde 50 platform yer alacak*. DefenceTürk. <https://www.defenceturk.net/milli-ucak-gemisinde-50-platform-yer-alacak>
- Işık, Y.E., (2025, Şubat 28). *İspanya Hava Kuvvetleri Komutanı HÜRJET ile havalandı*. DefenceTürk. <https://www.defenceturk.net/ispanya-hava-kuvvetleri-komutani-hurjet-ile-havalandi#:~:text=%C4%B0spanya%20Hava%20ve%20Uzay%20Kuvvetleri,%20farkl%C4%B1%20H%C3%9CRJET%20ile%20u%C3%A7tu>

- İldem, T. (2022). *NATO Yeni stratejik konsepti nedir, ne değildir?* Ekonomik ve Dış Politika Araştırma Merkezi.
- İler, K. (2016, Mayıs 27). *Turkey no longer buying US drones: Turkish official.* Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/en/todays-headlines/turkey-no-longer-buying-us-drones-turkish-official/579392>,
- İpekçi,İ, Soydemir, A. ve Erciyas A. (2021). *NATO'nun 2030 vizyonu.* ieSBAD, 1 (2).
- İşeri, E. ve Dilek, A.O. (2012). *Yeni enerji jeopolitiğinde NATO'nun enerji güvenliğinde tamamlayıcı rolü ve Türkiye'nin potansiyel katkıları.* Akademik Bakış, 5(10)
- Johnson, L. B., ve Inonu, İ. (1966). *President Johnson and Prime Minister Inonu: correspondence between President Johnson and Prime Minister Inonu, June 1964, as Released by the White House, January 15, 1966.* Middle East Journal. 20(3). <http://www.jstor.org/stable/4324028>
- Kanet, R.E. ve Kolodziej E.A. (1989). *The limits of Soviet power in the developing world: Thermidor in the Revolutionary Struggle.* Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Karabulut, S. (2024). *Tahran Konferansı (28 Kasım-1 Aralık 1943).* Atatürk Ansiklopedisi. [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1252/Tahran_Konferans%C4%B1_\(28_Kas%C4%B1m_-_1_Aral%C4%B1k_1943\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1252/Tahran_Konferans%C4%B1_(28_Kas%C4%B1m_-_1_Aral%C4%B1k_1943))
- Karaosmanoğlu, L.A. (2008). *Türkiye'nin NATO'ya girişi, Türk Dış Politikası 1919-2008.* (H. Çakmak. Der:) Barış Platin Kitap.
- Karpat, K. (1967). *Türk demokrasi Tarihi sosyal, ekonomik, kültürel temeller.* İstanbul Matbaası.
- Kasapoğlu, C. (2022, March 04). *Techno-geopolitics and the Turkish way of drone warfare.* Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/techno-geopolitics-and-the-turkish-way-of-drone-warfare/>
- Kennan, G. (1946, February 22). *The Long Telegram.* The American History. <https://teachingamericanhistory.org/document/the-long-telegram/>

- Keohane, R.O. ve Nye Jr.J.S. (1973). *Power and interdependence*. *Survival*, 15(4).
<https://doi.org/10.1080/00396337308441409>
- Kılavuz, E. ve Yücer, E.N., (2023). *Üçüncü gıda rejimi çerçevesinde Rusya ve Türkiye'nin tarımsal yapısı ve ticaretinin analizi*. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 2023, 8(1)
- Kıvrak, S. (2020). *Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Pakistan'ın katılımıyla uluslararası boyut kazandı*. *DefenceTürk*. <https://www.defenceturk.net/akdeniz-kalkani-harekati-pakistanin-katilimiyla-uluslararası-boyut-kazandı>.
- Kıyıemniyeti. (t.y.). *Montrö Boğazlar Sözleşmesinin tam metni*. T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. 22 Mart 2025 tarihinde <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/userfiles/file/mevzuat/Montreux%20Boğazlar%20Sözleşmesi.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Kıbaroğlu, M. (2017), *Türkiye-NATO ilişkileri*. SETA. Sayı:191
- Kıbaroğlu, M. (2024, Ocak 25). *İsveç'in NATO üyeliğinin onaylanması ve sonrası*. (R.Öncel, Haz.). SETA. <https://www.setav.org/uzmanlar-cevapliyor/uzmanlar-cevapliyor-isvecin-nato-uyeliginin-onaylanmasi-ve-sonrasi>
- Kocatepe, N. (2019). *Enerji güvenliğinde Türkiye'nin rolü*. *Akademik Bakış Dergisi*. 71
- Kolodziej, E.A. (2010). *Security and international relations*. Cambridge University Press.
- Kongar, E. (2006). *Tarihimizle yüzleşmek*. Remzi Kitabev.
- Koukakis, G. (2023). *The Evolution of NATO's strategic concept*. NRDC-GR HERALD Edition: 19 Publisher: NRDC-GR
- Krause K. ve Williams, M.C (1996). *Broadening the agenda of security studies: Politics and Methods*. *Mershon International Studies Review*, 40,2.
- Kroll, J.A. (1993), *The Complexity of interdependences*. *International Studies Quarterly*. 37
- Kuloğlu, A. (2006). 21. *Yüzyılın başlangıcında NATO, Avrupa ve Türkiye*. 21. *Yüzyılda Türk Dış Politikası*. (İ.Bal. Der:) Lalezar Kitabevi.

- Kürkçüoğlu, Ö. (1972). *Türkiye'nin Arap Orda Doğu'suna karşı politikası: 1945-1970*. Sevinç Matbaası.
- Marrone, A. (2022). *NATO's new strategic concept: novelties and priorities, istituto affari*. Internazionali Commentaries. Istituto Affari Internazionali. <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/natos-new-strategic-concept-novelties-and-priorities>
- Mathews, J.T. (1989). *Redefining security*. Foreign Affairs, 68(2).
- McLeod, S. (2025, March 15). *Maslow's hierarchy of needs*. SimplyPsychology. <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>.
- Mearsheimer, J.J. (1990). *Back to the future: Instability in Europe after the Cold War*. International Security, 15(1), <https://doi.org/10.2307/2538981>
- Mearsheimer, J.J. (1994). *The false promise of international institutions*. International Security. MIT Press. 19(3).
- Melvyn, P.L. (1985). *Strategy, diplomacy, and the Cold War: the United States, Turkey and NATO, 1945-1952*. Journal of American History, 71(4)
- Mill, J.S. (1971). *Principles of political economy*. 7th edition. London: Longman
- Milliyet (2023, Haziran 05). *Türk askeri Kosova'da*. 05.04.2025 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/dunya/turk-askeri-kosovada-6957970> adresinden edinilmiştir.
- MSB (2019, Temmuz 12). *S-400 uzun menzilli bölge hava ve füze savunma sisteminin intikali*. <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1272019-78857>
- MSB (2021, Kasım 30). *Basın bilgilendirme toplantısı*, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/30112021-40321>
- MSB (2025). *Fırat Kalkanı Harekâtı*. 09 Nisan 2025 tarihinde <https://www.msb.gov.tr/FiratKalkani>, adresinden edinilmiştir.
- NATO (1948). *Vandenberg resolution*. https://www.nato.int/ebookshop/video/declassified/doc_files/Vandenberg%20resolution.pdf

- NATO (1949, December 1). *DC 6/1. (1949). The Strategic concept for defense of the North Atlantic Area.* NATO Strategy Documents. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491129a.pdf>
- NATO (1952a, December 3). *MC 3/5. (1952). The Strategic concept for defense of the North Atlantic Area.* NATO Strategy Documents. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521203a.pdf>
- NATO (1952b, May 23). *MC 14/2(Rev)(Final Decision) (1957) overall strategic concept for the defense of the North Atlantic Treaty Organization Area.* NATO Strategy Documents. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a570523a.pdf>
- NATO (2006). *NATO handbook.* Public Diplomacy Division. <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf>
- NATO (2008, November 06). *First Pfp Training Centre, 1999.* https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_27354.htm?selectedLocale=en
- NATO (2009, September 02). *Statement.* https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_21738.htm
- NATO (2010, June 09). *NATO-Russia relations: A New Quality.* https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19572.htm
- NATO (2011a, June 08). *Statement on Libya.* https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_75177.htm
- NATO (2011b, January 14). *Partnership for Peace Training and Education, (2011).* https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69723.htm
- NATO (2014a, May 08). *Istanbul Summit Communiqué.* https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_21023.htm
- NATO (2014b, May 08). *Strasbourg/Kehl Summit Declaration.* https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm
- NATO (2015, February 13). *The NATO force structure,* https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69718.htm.
- NATO (2016, November 02). *NATO AWACS.* https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_137124.htm

- NATO (2017, January). *Augmentation of Turkey's air defence*. NATO.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_01/20170113_1701-factsheet-patriot_en.pdf
- NATO (2018, November). *Brussels Summit key decisions 11 – 12 July 2018*. NATO.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_11/20181105_1811-factsheet-key-decisions-su.pdf
- NATO (2021, June). *NATO 2030*. NATO.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106-factsheet-nato2030-en.pdf
- NATO (2022a, July 18). *Strategic concepts*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm
- NATO (2022b, September 01). *Report of the Committee of Three*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_65237.htm
- NATO (2022c, July 01). *Harmel Report*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67927.htm
- NATO (2022ç, July 01). *The Alliance's new strategic concept (1991)*.
https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_23847.htm
- NATO (2022d, September 09). *North Atlantic Cooperation Council (1991-1997)*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm
- NATO (2022e, July 01). *The Alliance's strategic concept (1999)*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm
- NATO (2022f, May 30). *ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014)*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm
- NATO (2022g, November 21). *Prague Summit Declaration*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm
- NATO (2022ğ, July 06). *Riga Summit Declaration*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm
- NATO (2022h, July 05). *Bucharest Summit Declaration*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_8443.htm

- NATO (2022i, August 007). *Declaration on alliance security*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52838.htm
- NATO (2022i, July 01). *Active engagement, modern defence*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm
- NATO (2022j, July 05). *Chicago Summit Declaration*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm
- NATO (2022k, July 04). *Wales Summit Declaration*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm
- NATO (2022l, February 25). *Statement by NATO heads of state and government on Russia's attack on Ukraine*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_192489.htm
- NATO (2022m, July 01). *Warsaw Summit Communiqué*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm
- NATO (2022n, July 22). *Madrid Summit Declaration*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm
- NATO (2022o). *NATO 2022 Strategic Concept*. 20 Ekim 2024 tarihinde
<https://www.nato.int/strategic-concept/> adresinden edinilmiştir.
- NATO (2022ö, June 29). *NATO 2022 Strategic Concept*.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf
- NATO (2022p, June 28). *Trilateral Memorandum*.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220628-trilat-memo.pdf
- NATO (2022r, September 01). *Operation Active Endeavour (2001-2016)*.
https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_7932.htm
- NATO (2022s, September 01). *NATO's assistance to Iraq (2004-2011)*.
https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_51978.htm?selectedLocale=en.
- NATO (2022ş, May 11). *NATO Mission Iraq*.
https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_166936.htm?selectedLocale=en

- NATO (2023a, April 11). *Interoperability: connecting forces*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84112.htm
- NATO (2023b, October 19). *The North Atlantic Treaty*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm
- NATO (2023c, July 10). *Operations and missions: past and present*.
https://www.nato.int/cps/ra/natohq/topics_52060.htm.
- NATO (2023d, May 26). *Operation Sea Guardian*.
https://www.nato.int/cps/po/natohq/topics_136233.htm
- NATO (2023e, February 20). *NATO air policing*.
https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_132685.htm?selectedLocale=en
- NATO (2024a, March, 08). *Steadfast Defender 24*. <https://www.nato.int/cps/en/natohq/222847.htm>
- NATO (2024b, March 11). *NATO Member Countries*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm
- NATO (2024c, June 28). *Partnership for peace programme*.
https://www.nato.int/cps/po/natohq/topics_50349.htm
- NATO (2024ç, August 06). *NATO's partnerships*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm#pfp
- NATO (2024d, December 06). *Mediterranean Dialogue*,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm
- NATO (2024e, November 14). *NATO summits*.
https://www.nato.int/cps/nl/natohq/topics_50115.htm
- NATO (2024f, December 13). *Deterrence and defence*.
https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_133127.htm?selectedLocale=en
- NATO (2024g, October 21). *NATO and Libya (February-October 2011)*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_71652.htm
- NATO (2024ğ, November 25). *Secretary General in Türkiye: Strong Turkish defence capabilities contribute to a strong NATO*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_230766.htm

- NATO (2024h, January 11). *Energy security*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49208.htm
- NATO (2025a, April 23). *NATO's role in Kosovo*,
https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_48818.htm?selectedLocale=en#structure,
- NATO (2025b March 10). *NATO's maritime activities*,
<https://www.nato.int/cps/en/natohq/70759.htm>
- NATO (2025c, March 11). *Relations with Ukraine*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm
- NATO (2025ç, February 25). *Pre-ministerial press conference*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_232941.htm?selectedLocale=en
- NATO (2025d, February 13). *Opening remarks*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_232949.htm?selectedLocale=en
- NATO (2025e, February 14). *Remarks by Vice President JD Vance at the Munich Security Conference*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_233217.htm
- NATO (n.d.). *France and NATO*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_160672.htm
- NATO (n.d.). *NATO leaders: Lord Ismay*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_137930.htm
- Noi, A.Ü. (2022, Mart 04). *NATO ve Rusya ilişkileri: Nereden nereye?* Anadolu Ajansı.
<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/nato-ve-rusya-iliskileri-nereden-nereye/2523737>
- NTV (2015, Kasım 24). *Rus Savaş uçağı sınırı ihlal etti, Türk F-16'lar düşürdü*. NTV.
https://www.ntv.com.tr/turkiye/rus-savas-ucagi-dusuruldu,_mP74HrTmEe3cc8qXBIqrA
- Nuclear Business Platform (2023, October 20). *Türkiye's nuclear energy diplomacy: A strategic approach to energy security*. <https://www.nuclearbusinessplatform.com/media/insights/turkiyes-nuclear-energy-diplomacy-a-strategic-approach-to-energy-security>

- Oğuzlu, T. (2012). *NATO'nun dönüşümü ve geleceği*. Orda Doğu Analiz. 4(40).
- Oğuzlu, T. (2019). *NATO-Rusya ilişkileri*. Güvenlik Yazıları Serisi. No:27
<https://doi.org/10.13140/RG.2.2.35085.28645>
- Ok, M. (2015). *Soğuk Savaş sonrası NATO'nun icra ettiği askeri müdahalelerin Türkiye perspektifinden incelenmesi*. [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi]
- oldgeier, J.M. (2010). *The Future of NATO, collective defense in the twenty-first century*, Council on Foreign Relations, Special Report No. 51
- Oran, B. (2002). *Türk dış politikası, Kurtuluş Savaşından bugüne olaylar, belgeler, yorumlar. Cilt-I*. İletişim Yayınları.
- Ovalı, A.Ş. (2024). *Türkiye-NATO ilişkilerinde veto krizleri: benzerlikler ve farklılıklar üzerine bir değerlendirme*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 79(1).
DOI: 10.33630/ausbf.1192846
- Öymen, O. (2007). *Silahsız savaş bir mücadele sanatı olarak diplomasi*. Remzi Kitabevi.
- Özalp, M. (2018). *Fayda ve zararlar: Çıkmakla kalmak arasında Türkiye-NATO ilişkileri*. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 3(2).
<https://doi.org/10.33905/bseusbed.426374>
- Özer, Ç. (2023). *Rusya-Ukrayna Savaşı ve Türk dış politikası*. Güncel Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Araştırmaları. İzmir: Duvar Yayınları
- Özer, Y. (2021). *Stratejik konseptler bağlamında NATO'nun stratejik kültür dönüşümü*. Güvenlik Yazıları Serisi, No. 58. DOI: 10.13140/RG.2.2.24400.43522
- Öztürk, D. (2021). *Soğuk savaş sonrası dönemde NATO'nun harekât yeteneğinin dönüşümü*. [Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]
- Polat, D.Ş. (2020). *NATO'nun yeni operasyon alanı: Siber uzay*. İstanbul Arel Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü.
<https://doi.org/10.28956/gbd.695973>
- Press & Media (2017, June 24.) *Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2024)*. NATO.

https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/6/pdf/240617-def-exp-2024-en.pdf

Reuters. (2025, April 9). *Germany faced with new unpredictability in US ties, defense minister says*. <https://www.reuters.com/world/europe/germany-faced-with-new-unpredictability-us-ties-defence-minister-says-2025-04-09>

RIF (2019, October 12). *Germany, other Nato members, stop arms sales to Turkey over Syria operation*. <https://www.rfi.fr/en/middle-east/20191012-germany-other-nato-members-stop-arms-sales-turkey-syria-operation>

Rothschild, E. (1995). *The quest for world order*. Daedalus Journal of the American Academy Arts and Sciences, 124(3).

Rothstein, R.L. (1992). *The evolution of theory in international realtions*, S.Carolina University Press,

Russ, O. (2020). *5 Soru: F-35 programı ve Türkiye*. SETA. <https://www.setav.org/5-soru/5-soru-f-35-programi-ve-turkiye>

Sander, O. (1977). *Türk-Amerikan ilişkileri 1947-1964*. İmge Kitapevi.

Sander, O. (2013). *Siyasi tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi.

Savunma Sanayi Başkanlığı (t.y.). *Uzun menzilli bölge hava ve füze savunma sistemi projesi Aşama-C (SİPER)*. 24 Mart 2025 tarihinde <https://www.ssb.gov.tr/Website/contentList.aspx?PageID=4152&LangID=1> adresinden edinilmiştir.

Savunmasanayi (2023, Ocak 22). *TURMARFOR olası bir NATO deniz harekâtını yüzer karargâh TCG Sancaktar'dan yönetecek*. <https://www.savunmasanayi.org/turmarfor-olasi-bir-nato-deniz-harekatini-yuzer-karargah-tcg-sancaktardan-yonetecek/>

SavunmaSanayiST (2020, Ekim 01). *Doğu Akdeniz'de Deniz Muhafızı Harekâtı*. <https://www.savunmasanayist.com/dogu-akdeniz-deniz-muhafizi-harekati/>

Schmidt, BC. (1998). *The political discourse of anarchy*. State University of New York Press.

- Secopedia (n.d.). *Stratejik konsept*. NATO.
<https://www.secopedia.org/kavramlar/guvenlik-yapilari/nato-guvenlik-yapilari/stratejik-konsept/>
- Sevim, C. (2012). *Küresel enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği*. Yaşar Üniversitesi. 26(7)
- SHAPE (n.d.). *Operation Allied Provider*. 18 Mart 2025 tarihinde <https://shape.nato.int/page13984631> adresinden edinilmiştir.
- Shea, J. (2022). *Üç Akil Adam'dan bugün ne öğrenebiliriz?* NATO Review. NATO.
<https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2016/12/05/uec-akil-adamdan-buguen-ne-oegrenebiliriz/index.html>
- Siebold, S. (13.02.2025). *50% battle-ready': Germany misses military targets despite Scholz's overhaul*. Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/50-battle-ready-germany-misses-military-targets-despite-scholzs-overhaul-2025-02-13>
- Soylu, R. (2023, October 10). *TCG Anadolu: Turkey launches its largest warship, the world's first drone carrier*. Middle East Eye.
<https://www.middleeasteye.net/news/turkey-tcg-anadolu-largest-warship-first-drone-carrier-launches>
- Soyupak, K. (1999). *NATO'nun kuruluşunun 50'nci yılında yeni Avrupa ve yeni NATO*. Harp Akademileri Basım Evi.
- Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası ilişkiler sözlüğü*. Der Yayınları.
- STM (2024a, Aralık 17). *Türk Savunma Sanayiinde Tarihi İhracat: STM, Portekiz Donanması için Lojistik Destek Gemileri İnşa Edecek*. STM.
<https://www.stm.com.tr/tr/medya/haberler/turk-savunma-sanayiinde-tarihi-ihracat-stm-portekiz-donanmasi-icin-lojistik-destek-gemileri-insa-edecek>
- STM (2024b, Kasım 24). *STM, komuta kontrol kabiliyetlerini NATO'ya taşıyor*.
<https://www.stm.com.tr/tr/medya/haberler/stm-komuta-kontrol-kabiliyetleriyle-natoya-guc-veriyor>
- STMa (t.y.). *MiLGEM projesi*. 26 Mart 2025 tarihinden <https://www.stm.com.tr/tr/cozumlerimiz/deniz-projeleri/milgem-projesi> adresinden edinilmiştir.

- STMb (t.y.). *MİLGEM İ sınıfı firkateyn projesi*. 26 Mart 2025 tarihinde <https://www.stm.com.tr/tr/cozumlerimiz/deniz-projeleri/milgem-i-sinfi-firkateyn-projesi> adresinden edinilmiştir.
- Swicord, E. (2022). *NATO's new strategic concept: What it is and why it matters*. The Nuclear Threat Initiative. <https://www.nti.org/atomic-pulse/natos-new-strategic-concept-what-it-is-and-why-it-matters>
- Şahin, G. (2015). *Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik anlayışı bağlamında NATO*. [Yayınlanmış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi]
- Şeker, A.U. (2025, Ocak 17). *Türkiye, savunma sanayisinde NATO müttefikleriyle işbirliğini güçlendiriyor*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-savunma-sanayisinde-nato-muttefikleriyle-isbirligini-guclendiriyor/3453033>
- Taheri, M. (2025, March 09). *Elon Musk insists US should 'really' exit nato*. Newsweek. <https://www.newsweek.com/elon-musk-insists-us-should-really-exit-nato-2041837>
- Tavukcu, S. (2021). *NATO'nun kuruluşu ve konsept değişiklikleri: NATO 2030 Konsepti*. Stratejik Düşünce Enstitüsü.
- Tharoor, I. (2025, February 26). *Trump's new world order is taking shape*. The Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/world/2025/02/26/donald-trump-new-world-order-strongman/>
- The Economist (2025, February 27). *Donald Trump has begun a mafia-like struggle for global power, but the new rules do not suit America*,. <https://www.economist.com/leaders/2025/02/27/donald-trump-has-begun-a-mafia-like-struggle-for-global-power>
- The NATO Energy Security Centre of Excellence (n.d.) *What is NATO ENSEC COE?* NATO. 14 Mart 2025 tarihinde <https://www.enseccoe.org/about-us/> adresinden edinilmiştir.
- Tidey, E. (2025, March 4). *Von der Leyen pitches 800bn defense package ahead of EU leaders summit*. EuroNews. <https://www.euronews.com/my-europe/2025/03/04/von-der-leyen-pitches-800bn-defence-package-ahead-of-eu-leaders-summit>

- TMMM (2023a). *TMMM K.lığı tarihçesi*. Genelkurmay Başkanlığı. https://www.tmmm.tsk.tr/history_tr.html
- TMMM (2023b). *İşlevler ve faaliyetler*. Genelkurmay Başkanlığı. <https://www.tmmm.tsk.tr/anasayfa.html>
- Topçu, Y. (2015). *Askeri gücün değişen işlevi ve NATO'nun var oluş gerekçesi (1991-2014)*. [Doktora Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı]
- TRADOC (2017, March). *DOD dictionary of military and associated terms*. U.S. Army. <https://www.tradoc.army.mil/wp-content/uploads/2020/10/AD1029823-DOD-Dictionary-of-Military-and-Associated-Terms-2017.pdf>
- TSK Güçlendirme Vakfı (2024, Eylül 18). *İnsansız deniz araçları*. <https://tskgv.org.tr/savunmasanayiigundem/insansiz-deniz-araclari>
- Turaç, Baykara, S. (2022). *Stratejik konseptler bağlamında NATO ve 2022 stratejik konsepti*. Premium E-Journal of Social Sciences. <http://dx.doi.org/10.37242/pejoss.4245>
- Turan, İ. (2022), *Avrupa enerji güvenliği açısından Hazar havzasının artan önemi: Rusya-Ukrayna Savaşı bağlamında bir değerlendirme*. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.15.110>
- Turner, M. ve Connolly, G.E. (2024, Haziran 26). *Demokrasi alanında NATO*. NATO Dergisi. <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2024/06/26/demokrasi-alannda-nato/index.html>
- Türker, H. (2007). *Avrupa güvenlik ve savunma politikası*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2022a). *NATO 2030: Yeni bir çağ için birliktelik*. <https://www.mfa.gov.tr/nato-2030.tr.mfa>
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2022b). *Türkiye-Afganistan siyasi ilişkileri*. 06 Nisan 2025 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afganistan_siyasi-iliskileri.tr.mfa adresinden edinilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2022c). *No:150-6 Ekim 2006, Karadeniz Uyum Harekâtı hk.* 03 Nisan 2025 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?07da3966-a5fc-413d-9f78-153fd0000b32>

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2022ç). *Türkiye'nin uluslararası toplumun terörle mücadele çabalarına katkıları*. 22 Mart 2025 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-uluslararasi-toplumun-terorle-mucadele-cabalarına-katkilari.tr.mfa adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2022d). *IV. Türkiye's international security initiatives and contributions to NATO and EU operations*. 19 Mart 2025 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/iv_-european-security-and-defence-identity_policy-_esdi_p_.en.mfa adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2022e). *Türkiye'nin uluslararası enerji stratejisi*. 15 Mart 2025 tarihinde http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *NATO genel bilgi notu*. 16 Ekim 2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf> adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı (2020). *Doğu Akdeniz denkleminde stratejik adım: Türkiye-Libya mutabakatı*. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları. 1. Baskı, İstanbul.

Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı (2022). *Stratejik ittifakın güçlü üyesi Türkiye*. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları. 2. Baskı, İstanbul.

Uçarol, R. (2010). *Siyasi tarih*. Der Yayınları.

United Nations Türkiye (1945) *Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı statüsü*. s.5. United Nations. https://turkiye.un.org/sites/default/files/2020-02/UN-charter-turkish_0.pdf

US Department of State (2020, February 29). *Agreement-for-bringing-peace-to-Afghanistan*, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf>,

Ünal, Y. (2020). *Türkiye ve Rusya arasında 2015-2020 yılları arasında yoğunlaşan savunma iş birliğinin Türkiye'nin NATO üyeliğine etkileri*. [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi]

Walt, S.M. (1997). *Why alliances endure or collapse*. *Survival*, 39(1) <https://doi.org/10.1080/00396339708442901>

- Waltz, K. N. (1964). *The stability of a bipolar world*. Daedalus, 93(3).
<http://www.jstor.org/stable/20026863>
- Waltz, K. N. (1993). *The emerging structure of international politics*. International Security, 18(2), <https://doi.org/10.2307/2539097>
- Waltz, K.N. (1979). *Theory of international politics*. McGraw-Hill.
- Wiebes, C. ve Zeeman, B. (1983). *The Pentagon negotiation March 1948: the launching of the North Atlantic Treaty*. International Affairs. Vol. 59, Oxford University Press.
- Williams, P.D. (Ed). (2008). *Security studies: An introduction*. New York, Routledge.
- Wintour, P. ve Sabbagh, D. (2019, October 15). *UK suspends arms exports to Turkey to prevent use in Syria*. The Guardian.
<https://www.theguardian.com/world/2019/oct/15/uk-suspends-arms-exports-turkey-prevent-use-syria>
- Wolfers, A. (1952). *National security as An ambiguous symbol*. Political Science Quarterly, 67(4).
- Yanık, T. (2023, Nisan 10). *Dünyanın ilk SIHA gemisi TCG Anadolu hizmete girdi*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/dunyanin-ilk-siha-gemisi-tcg-anadolu-hizmete-girdi/2868516>
- Yavaş, C. (2020). *Çevre güvenliği ve uluslararası iş birliği: NATO örneği*. [Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]
- Yavuz, C. (2022). *Türkiye–NATO İlişkileri: İttifaktan ayrılma zamanı geldi mi? XVIII*. Türk Tarih Kongresi Ankara: 1-5 Eylül 2018, (Nurdan, S., ve Özler, M. Haz.) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları. VIII(35).
- Yavuzcan, C. (2024). *Türkiye'nin küresel bir merkez olarak önemi ve küresel enerji ve tedarik zinciri güvenliğindeki hayati rolü*. Business Diplomacy
- Yeşiltaş, M.Ş. (2015, Ağustos 22). *Patriotlar neden geldiler, neden gidiyorlar?* SETA.
<https://www.setav.org/yorum/patriotlar-neden-geldiler-neden-gidiyorlar>

Yılmaz, C. (2021, Nisan 13). *Kanada Türkiye'nin ihracat izinlerini iptal etti.* DefenceTürk. <https://www.defenceturk.net/kanada-turkiyenin-ihracat-izinlerini-iptal-etti>

Yılmaz, M.Ş. ve Tarhan, M. (2022, Temmuz 23). *Dünya, İstanbul'daki tahıl koridoru anlaşması için Türkiye'yi tebrik etti.* Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/dunya-istanbuldaki-tahil-koridoru-anlasmasi-icin-turkiyeyi-tebrik-etti/2644269>

Yiğittepe, L. (2017), *NATO'nun güvenlik algılaması ve Türkiye tartışmaları.* International Journal of Academic Value Studies, 3(9).

Yumuşak, T. (2023). *Türkiye'nin Rusya-Ukrayna Savaşı'ndaki arabuluculuk rolünün değerlendirilmesi.* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 25(1).

TURNITIN RAPORU

Kuruluşundan Günümüze NATO'nun Dönüşümü ve 2022
Stratejik Konsepti Bağlamında Türkiye'nin Önemi_Ali
SEVİM_23317513002

ORJİNALLIK RAPORU

% 17	% 14	% 10	% 8
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	% 1
2	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
3	acikerisim.ybu.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
4	Submitted to Selçuk Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
5	gcris.etu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
6	Submitted to Beykent Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
7	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	<% 1
8	pejoss.com İnternet Kaynağı	<% 1
9	www.acarindex.com İnternet Kaynağı	<% 1
10	Submitted to Ufuk Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1

11	Submitted to National University of Public Service - Institute for Research and Development on State and Governance Öğrenci Ödevi	<% 1
12	Submitted to Atılım University Öğrenci Ödevi	<% 1
13	www.tasav.org İnternet Kaynağı	<% 1
14	Submitted to Erasmus University of Rotterdam Öğrenci Ödevi	<% 1
15	strasam.org İnternet Kaynağı	<% 1
16	www.iletisim.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
17	acikerisim.uludag.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
18	Submitted to Liberty University Öğrenci Ödevi	<% 1
19	Submitted to Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
20	acikerisim.karabuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
21	acikerisim.gelisim.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
22	Submitted to Maastricht University Öğrenci Ödevi	<% 1
23	Submitted to Associatie K.U.Leuven Öğrenci Ödevi	<% 1

24	Agrali, Esra. "Neoklasik Realist Perspektiften Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasında Atlantikçi-Avrupacı Ayrımı: Almanya, Fransa ve Polonya Örnekleri.", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
25	Submitted to Cranfield University Öğrenci Ödevi	<% 1
26	acikarsiv.atilim.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
27	fhs.brage.unit.no İnternet Kaynağı	<% 1
28	dspace.baskent.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
29	www.setav.org İnternet Kaynağı	<% 1
30	www.ktu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
31	www.marshallcenter.org İnternet Kaynağı	<% 1
32	Submitted to St. Mary's University Öğrenci Ödevi	<% 1
33	Submitted to Leiden University Öğrenci Ödevi	<% 1
34	libstore.ugent.be İnternet Kaynağı	<% 1
35	Submitted to Vrije Universiteit Brussel Öğrenci Ödevi	<% 1
36	www.sde.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1

37	dspace.atilim.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
38	www.stm.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
39	Submitted to Adnan Menderes Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
40	Avcı, Halil İlker. "Doğu Akdeniz'de Enerji Sorununun Bölgesel Güvenlik Ortamına Etkilerinin Analizi", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2022 Yayın	<% 1
41	Submitted to Istanbul Aydın University Öğrenci Ödevi	<% 1
42	nek.istanbul.edu.tr:4444 İnternet Kaynağı	<% 1
43	www.coedat.nato.int İnternet Kaynağı	<% 1
44	orbi.uliege.be İnternet Kaynağı	<% 1
45	Submitted to Üsküdar Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
46	Üstünel, Oğuz. "Barış Harekâtlarında Kuvvet Kullanma", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
47	Submitted to Giresun Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
48	Submitted to unistgallen-plagiat Öğrenci Ödevi	<% 1
49	kaysem13.gantep.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1

50	dspace.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
51	thinktech.stm.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
52	Submitted to ICTS Öğrenci Ödevi	<% 1
53	Submitted to Nazarbayev University Öğrenci Ödevi	<% 1
54	Yavuz, Serkan. "Türkiye'nin enerji politikalarının enerji arz güvenliğine etkisi (2005-2022).", Marmara Üniversitesi (Turkey) Yayın	<% 1
55	businessdiplomacy.net İnternet Kaynağı	<% 1
56	en.wikipedia.org İnternet Kaynağı	<% 1
57	Submitted to TechKnowledge Turkey Öğrenci Ödevi	<% 1
58	Submitted to Tobb University of Economics & Technology Öğrenci Ödevi	<% 1
59	Submitted to University of Edinburgh Öğrenci Ödevi	<% 1
60	Submitted to University of Stirling Öğrenci Ödevi	<% 1
61	cdn-cms.f-static.com İnternet Kaynağı	<% 1
62	www.ulusal.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1

Submitted to Southern Nazarene University

63	Öğrenci Ödevi	<% 1
64	doczz.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
65	www.ssoar.info İnternet Kaynağı	<% 1
66	Submitted to Erciyes Āniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
67	siyasetin-pusulasi.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
68	ubt.opus.hbz-nrw.de İnternet Kaynağı	<% 1
69	Gül, Alpaslan. "Çok Kutuplu Dünyada Türkiye-rusya İlişkileri: Sorunlardan Fırsatlara Karabağ Örneği", Maltepe University (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
70	Zeynep Arkan. "European Security and Hybrid Threats", Springer Science and Business Media LLC, 2025 Yayın	<% 1
71	Erdağ, Ramazan. "Türkiye'nin Stratejik Kültürü ve Yeni dış Politikası : Süreçler, Aktörler ve Eylemler", Sakarya Üniversitesi (Turkey), 2022 Yayın	<% 1
72	acikerisim.ikc.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
73	projekter.aau.dk İnternet Kaynağı	<% 1
74	www.sondakika.com İnternet Kaynağı	<% 1

75	"Die Außenpolitik der Türkei im Mittleren Osten", Springer Science and Business Media LLC, 2021 Yayın	<% 1
76	Lamb, Zachary Oscar. "The Future of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) in the Arabian Gulf in a Time of Geopolitical Transformation", Sultan Qaboos University (Oman) Yayın	<% 1
77	Submitted to Yakın Doğu Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
78	brusselssignal.eu İnternet Kaynağı	<% 1
79	javstudies.com İnternet Kaynağı	<% 1
80	www.bbc.com İnternet Kaynağı	<% 1
81	www.tuicakademi.org İnternet Kaynağı	<% 1
82	www.uidergisi.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
83	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi	<% 1
84	e-spacio.uned.es İnternet Kaynağı	<% 1
85	japantoday.com İnternet Kaynağı	<% 1
86	wp-tr.wikideck.com İnternet Kaynağı	<% 1

87	www.fiaa.fi İnternet Kaynağı	<% 1
88	www.hurriyet.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
89	Çakmak, Zişan. "Lojistik Potansiyel Olarak Türkiye'de Boru Hattı Taşımacılığı ve Enerji Lojistiği Perspektifinde Türk Devletlerinin Durumu", Bursa Uludağ University (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
90	Submitted to Corvinus University of Budapest Öğrenci Ödevi	<% 1
91	Halatçı, Bahriçan. "Türk dış politikasında süreklilik ve değişim: şubat devrimi sonrasında Türkiye-Libya ilişkileri üzerine bir değerlendirme", İstanbul Sabahattin Zaim University (Turkey) Yayın	<% 1
92	TarCin, Uğur. "Yeni Guvenlik Ortamında Nato'nun Rolu ve Turkiye'ye Etkileri (1991-2019/jeopolitik ve Strateji)", Marmara Universitesi (Turkey), 2022 Yayın	<% 1
93	Submitted to University of Cambridge Öğrenci Ödevi	<% 1
94	openaccess.altinbas.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
95	Submitted to Abant İzzet Baysal Universitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
96	John Andreas Olsen. "Routledge Handbook of NATO", Routledge, 2024 Yayın	<% 1

97	defencesecurityasia.com İnternet Kaynağı	<% 1
98	kho.msu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
99	prr.hec.gov.pk İnternet Kaynağı	<% 1
100	Submitted to Akdeniz University Öğrenci Ödevi	<% 1
101	Submitted to Hasan Kalyoncu Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
102	Submitted to Southern Adventist University Öğrenci Ödevi	<% 1
103	Tüzgen, Ahmet Bilal. "Güvenlik-Kalkınma Ekseninde Ab'nin Dış Yardımlarının Değerlendirilmesi: Doğu ve Güney Komşuluk Politikası Örnekleri (2004-2014)", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2023 Yayın	<% 1
104	Weihao, Liu. "The Chinese State's Perception of International Monetary Order", Freie Universitaet Berlin (Germany), 2024 Yayın	<% 1
105	acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
106	Submitted to Batman University Öğrenci Ödevi	<% 1
107	Submitted to Fulbright University Vietnam Öğrenci Ödevi	<% 1
108	Submitted to Texas High School Öğrenci Ödevi	<% 1

109	defensearchives.com İnternet Kaynağı	<% 1
110	www.kas.de İnternet Kaynağı	<% 1
111	www.savunmasanayi.org İnternet Kaynağı	<% 1
112	www.womeninfp.org İnternet Kaynağı	<% 1
113	Submitted to Georgia State University Öğrenci Ödevi	<% 1
114	avimbulten.org İnternet Kaynağı	<% 1
115	efe.com İnternet Kaynağı	<% 1
116	journals.gen.tr İnternet Kaynağı	<% 1
117	Altunyuva, Fatih. "Çok Boyutlu Bir Kavram Olarak Enerji Güvenliği: Türkiye'de Enerji Güvenliği Alanındaki Politika Yapıcı Aktörlerin Rolü", Maltepe University (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
118	Edward A. Kolodziej. "References", Cambridge University Press (CUP), 2005 Yayın	<% 1
119	Kuzucu, Haydar. "Teorik ve Ampirik Kanitlarla Türkiye'de Savunma Harcamaları - Ekonomik Büyüme İlişkisi.", Kirsehir Ahi Evran University (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
120	Submitted to Ministerie van Defensie Öğrenci Ödevi	<% 1

121	app.trdizin.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
122	dspace.akdeniz.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
123	kisadalga.net İnternet Kaynağı	<% 1
124	millipolitika.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
125	setav.org İnternet Kaynağı	<% 1
126	www.egitimyayinevi.com İnternet Kaynağı	<% 1
127	www.ttk.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
128	Submitted to Forsvarsakademiet (Tii) Öğrenci Ödevi	<% 1
129	Pumphrey, John Vincent. "Action Research in the Military: Experiences, Outcomes and Learning.", Royal Roads University (Canada) Yayın	<% 1
130	Taşdelen, Servet. "Savunma Harcamalarının Sosyal Refah Harcamaları Üzerindeki Etkisi: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Nato Üyesi Devletleriyle Karşılaştırmalı Türkiye Analizi", Bursa Uludag University (Turkey), 2023 Yayın	<% 1
131	Submitted to University of the West Indies Öğrenci Ödevi	<% 1
132	boomers-daily.com İnternet Kaynağı	<% 1

133	harici.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
134	trguvenlikportali.com İnternet Kaynağı	<% 1
135	veblogs.com İnternet Kaynağı	<% 1
136	(4-20-15) http://194.149.24.126/nyomtatobarat_valtozat/100035/ a_kulgzdasagi_es_kulugyminiszterium_kozlemenye- 1_resz İnternet Kaynağı	<% 1
137	Doğan, Gazi. "Kamuoyunda kore savaşı.", Ankara Üniversitesi (Turkey) Yayın	<% 1
138	Submitted to University of Denver Öğrenci Ödevi	<% 1
139	acikerisim.sakarya.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
140	egazete.cumhuriyet.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
141	www.utsakcongress.com İnternet Kaynağı	<% 1
142	Gür, Hande. "Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarında Sivillerin Korunması", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2023 Yayın	<% 1
143	Hamamcı, Ezgi. "Representations of "Kanal İstanbul" in Turkish News Media: Content Analysis of Pro-Government and Oppositional Newspapers.", Bilkent Üniversitesi (Turkey) Yayın	<% 1

144	Submitted to Saint Joseph's College Öğrenci Ödevi	<% 1
145	Tunçsiper, Kadriye Nilgün. "Uluslararası sistem açısından Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
146	Submitted to University of South Australia Öğrenci Ödevi	<% 1
147	acikerisim.akdeniz.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
148	earsiv.hitit.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
149	www.hisse.net İnternet Kaynağı	<% 1
150	www.savunmahaber.com İnternet Kaynağı	<% 1
151	www.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1
152	Submitted to Cyprus International University Öğrenci Ödevi	<% 1
153	Dönmez, Suat. "Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve Nato", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
154	Submitted to Hacettepe University Öğrenci Ödevi	<% 1
155	Submitted to Mt. San Jacinto College Öğrenci Ödevi	<% 1
156	Submitted to Ultra Courses	

	Öğrenci Ödevi	<% 1
157	Submitted to Universidad Loyola Andalucia Öğrenci Ödevi	<% 1
158	Submitted to University Lucian Blaga from Sibiu Öğrenci Ödevi	<% 1
159	dosya.marmara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
160	dspace.trakya.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
161	library.oapen.org İnternet Kaynağı	<% 1
162	www.aksam.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
163	ŞAHİN, Güngör. "Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz", Kara Harp Okulu, 2017. Yayın	<% 1
164	Submitted to Colorado Technical University Online Öğrenci Ödevi	<% 1
165	Hiseni, Fjorina. "Soğuk Savaş Sonrası Türk dış Politikasında Makedonya (1991- 2012)", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
166	Karataş, Elif. "AB'ye üyelik sürecinde Sırp dış politikasında AB-Rusya rekabetinin etkileri", Izmir Katip Celebi University (Turkey), 2024 Yayın	<% 1

167	demokratlar11.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
168	hdl.handle.net İnternet Kaynağı	<% 1
169	Çalışır, Fatih. "Bir güvenlikleştirme konusu olarak düzensiz göç ve avrupa birliği.", Kirsehir Ahi Evran University (Turkey) Yayın	<% 1
170	Can, Yasemin. "Küresel bir Güç Olarak Avrupa: Avrupa Birleşik Devletleri Modeli", Marmara Üniversitesi (Turkey) Yayın	<% 1
171	Submitted to European University of Lefke Öğrenci Ödevi	<% 1
172	Gökçay, Gökser. "İkinci Dünya Savaşı'nın Bitiminden Johnson Mektubu'na dış Yardımlar ve Türkiye", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
173	Submitted to Izmir Katip Āelebi Āniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
174	Submitted to Police Academy Öğrenci Ödevi	<% 1
175	Tokan, Feryade. "Dusunce kuruluslarinin Kamuoyu olusturma Etkilerinin Turk Amerikan Iliskileri Baglaminda Yazili Basın Incelemesi", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2021 Yayın	<% 1
176	Topçu, Seyhan. "Türkiye'de dış Politika Krizleri ve Medya'ya Yansıyan "Yalnız Türkiye"	<% 1

Algısının Gençler Üzerindeki Etkisi", Maltepe
University (Turkey), 2025

Yayın

177 arsiv.turkiyegazetesi.com.tr <% 1
İnternet Kaynağı

178 www.researchgate.net <% 1
İnternet Kaynağı

179 Çilkoparan, Hidayet. "Europe'S Security
Challenges and Transatlantic Relations.",
Middle East Technical University (Turkey),
2024
Yayın

180 John Michael Weaver. "NATO in
Contemporary Times", Springer Science and
Business Media LLC, 2021
Yayın

181 Submitted to London School of Economics
and Political Science <% 1
Öğrenci Ödevi

182 dspace.kocaeli.edu.tr:8080 <% 1
İnternet Kaynağı

183 www.yeniakit.com.tr <% 1
İnternet Kaynağı

184 ATABAY, Mithat. "Çanakalede batan
gemilerin enkazının çıkarılması ve satılması",
Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya
Fakültesi, 2013.
Yayın

185 Submitted to Bahcesehir University <% 1
Öğrenci Ödevi

186 Submitted to Bursa Teknik Üniversitesi <% 1
Öğrenci Ödevi

187	Submitted to Gaziantep Aniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
188	Submitted to Griffith College Öğrenci Ödevi	<% 1
189	Kiliç, Büşra Kürtüncü. "Türkiye'nin Kamu Diplomasinin İnşacı Perspektiften Karşılaştırmalı Analizi: Kosova Ve Lübnan Örneği", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2022 Yayın	<% 1
190	isersc.org İnternet Kaynağı	<% 1
191	mulkiyeircongress.org İnternet Kaynağı	<% 1
192	tr.webangah.ir İnternet Kaynağı	<% 1
193	Özlü, Hüsnü. "İkinci Dünya Savaşından Günümüze Türkiye' de Savunma Sanayinin Gelişimi (1939-1990)", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
194	Sezgin, Ayda. "Güvenlik-Kalkınma İlişisini Anlamak: Güney Kore, Brezilya ve Türkiye Örnekleri Üzerinden Karşılaştırmalı bir Analiz", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2023 Yayın	<% 1
195	Shantadze, Badri. "Gurcistan'nin Komsulari Ile İlişkileri ve Jeopolitik Etkinin İncelenmesi", Bursa Uludag University (Turkey), 2021 Yayın	<% 1
196	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1

197	www.ankasam.org İnternet Kaynağı	<% 1
198	www.eurasiareview.com İnternet Kaynağı	<% 1
199	www.imzagazetesi.com İnternet Kaynağı	<% 1
200	www.ozguryayinlari.com İnternet Kaynağı	<% 1
201	www.sozcu.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
202	2022.orgutlerinyonetimi.com İnternet Kaynağı	<% 1
203	Bölme, Selin Muzaffer. "Abd'nin üS Politikası ve Türkiye: Kuruluşundan Bugüne İncirlik Üssü", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
204	Ozbayın, Mert Can. "Birlesmis Milletler'In Barisi Koruma Misyonu: Sudan Ornegi", Bursa Uludag University Yayın	<% 1
205	Saybak, Arzu. "Soguk Savas Sonrasi Turkiye'Nin Balkan ulkeleriyle Iliskilerinde Guvenlik Olgusu ve Karsilikli cakarlar", Bursa Uludag University (Turkey), 2021 Yayın	<% 1
206	TOPÇU, Yücel and ALMAÇ, Ender. "Hava Gücünün Yükseliş ve Harp Prensipleri", Kara Harp Okulu, 2014. Yayın	<% 1
207	Torusdağ, Mustafa. "Savunma Harcamaları Cari Açık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nato	<% 1

Ülkeleri Örneği", Sakarya Üniversitesi
(Turkey), 2022

Yayın

208	Submitted to University of Nigeria Öğrenci Ödevi	<% 1
209	Veysel BABAHANOĞLU. "REALİZM VERSUS İDEALİZM: GÖÇ, BÖLGESEL BARIŞ VE İSTİKRAR DÜŞMANI MI", Journal of International Social Research, 2018 Yayın	<% 1
210	Yildirim, Ender. "Türkiye-İran İlişkileri (1918-1960)", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2021 Yayın	<% 1
211	ac.nato.int İnternet Kaynağı	<% 1
212	beysehirgogazetesi.com İnternet Kaynağı	<% 1
213	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
214	ellinikosthriolos.gr İnternet Kaynağı	<% 1
215	imuna.org İnternet Kaynağı	<% 1
216	kurtayacademics.com İnternet Kaynağı	<% 1
217	us2.fmanager.net İnternet Kaynağı	<% 1
218	www.hbrma.com İnternet Kaynağı	<% 1
219	www.savunmasanayist.com İnternet Kaynağı	<% 1

220	www.yuzde100yerli.com Internet Kaynağı	<% 1
221	Özbey, Hatice Nihan. "Böbrek Transplantasyonu Sonrası Postüral Stabilitiyi Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
222	Özgür, Gizem. "Soğuk savaş dönemi doğu-bati bloklari arasindaki mücadelede propaganda", Izmir Katip Celebi University (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
223	01411774-62fe-458a-8906-0fcabd86ef85.filesusr.com Internet Kaynağı	<% 1
224	Atmaca, Ayse Ömür. "Old Game in a New World: Turkey and the United States from Critical Perspective.", Middle East Technical University (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
225	Duvan, Kadir. "Hibrit çatışma: Suriye İç Savaşı'nın Türkiye'nin güvenliğine etkileri (2011-2023)", Istanbul Sabahattin Zaim University (Turkey) Yayın	<% 1
226	Erol, Devrim Deniz. "Türkiye Yazili Basininde Yugoslavya Savaşlari ve Savaş Foto Muhabirliği", Anadolu University (Turkey) Yayın	<% 1
227	Ersan, Mikail. "Uluslararası Terörizmle Mücadelede Türkiye-Nato İşbirliği: Terörle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Örneği.", Balikesir University (Turkey), 2024 Yayın	<% 1

228	Mindicanu, Cristina. "Çaydiricilik Bağlamında NATO Füze Savunma Sistemi Ve Türkiye'ye Etkilerinin Analizi", Bursa Uludağ University (Turkey), 2021 Yayın	<% 1
229	Saylan, Ayşegül. "Devletlerarası Kriz Süreçleri Üzerine Mukayeseli Analiz: Türkiye-Yunanistan Örneği.", Kirsehir Ahi Evran University (Turkey) Yayın	<% 1
230	Tatlıoğlu, Ercüment. "Ab Savunma Politikaları Kapsamında Askeri Operasyonlar ve Türkiye: Atalanta örneği", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
231	Yılmaz, Meltem Zeynep. "Kashmir in Türkiye's Asia Policy and Türkiye's Potential Role in Kashmir's Conflict Resolution", Necmettin Erbakan University (Turkey), 2023 Yayın	<% 1
232	Zhumatayeva, Dinara. "Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs Barış Harekati'nin SSCB Kamuoyuna Yankıları", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
233	ahmetrasimkucukusta.com İnternet Kaynağı	<% 1
234	alternatifpolitika.com İnternet Kaynağı	<% 1
235	aturkansiklopedisi.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
236	ijbemp.com İnternet Kaynağı	<% 1

237	katalog.istanbul.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
238	sdquebec.ca İnternet Kaynağı	<% 1
239	www.bilgesam.org İnternet Kaynağı	<% 1
240	www.defenceturk.net İnternet Kaynağı	<% 1
241	www.disisleri.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
242	www.ekonomim.com İnternet Kaynağı	<% 1
243	www.gazetevatan.com İnternet Kaynağı	<% 1
244	www.haberdende.com İnternet Kaynağı	<% 1
245	www.ilksesgazetesi.com İnternet Kaynağı	<% 1
246	www.indyturk.com İnternet Kaynağı	<% 1
247	www.jayhon.net İnternet Kaynağı	<% 1
248	www.kocaeligazetesi.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
249	www.nobelyayin.com İnternet Kaynağı	<% 1
250	www.revistas.una.ac.cr İnternet Kaynağı	<% 1

251 Öztürk, Neva Övünç. "Uluslararası Koruma Çerçevesinde Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

252 (Aval, Burhanettin Selçuk and Gürson, Poyraz). "Saddam Hüseyin ve Bin Ladin'in Ele Geçirilmesinin Uluslararası Kamuoyuna Sunumunun Hegemonya Kavramı Kapsamında Karşılaştırılması", Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2012.

Yayın

<% 1

253 01adanagazetesi.com

İnternet Kaynağı

<% 1

254 Altındağ, Nuray. "Uluslararası Güvenlikte Siber Dengeleme", Anadolu University (Turkey)

Yayın

<% 1

255 Ay, Özgür. "Amerika Birleşik Devletleri-Türkiye İlişkileri Bağlamında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Süreci ve Uluslararası Siyasal Sistem Analizi", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

256 Ağca, Fehmi. "Avrupa Birliği'nin Güvenlik ve Savunma Politikaları İçinde Türkiye'nin Konumu", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

257 Bileydi, Malike. "İsrail Devleti'nin Kuruluşu Ve Bölgesel Etkileri (1948-2000)", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2021

<% 1

258 Demirkiran, Yasin. "Iran Ve Turkiye'De goc Ve guvenlik politikalarinin karsilastirmali Analizi: 1979-2018 Afganistan Ve 2011-2018 Suriye ornek Vakalari", Marmara Universitesi (Turkey), 2020

Yayın

<% 1

259 Erdem, Nihat. "Kore Savaşı'Nda Türklerin Açtığı bir Okul: Ankara Okulu ve Yetimhanesi", Necmettin Erbakan University (Turkey), 2022

Yayın

<% 1

260 Erişik, Enes Berk. "Rol Teorisi Bağlamında Değişen Dünya Düzeninde Yükselen Orta güç Olarak Türkiye'nin Rolü.", Marmara Universitesi (Turkey)

Yayın

<% 1

261 Submitted to General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Öğrenci Ödevi

<% 1

262 Gökatalay, Semih. "Turkish Press and the Early Cold War (1945-1950).", Middle East Technical University (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

263 Gürkaynak, Muharrem. "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupada Savunma ve Güvenlik", Ankara Universitesi (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

264 Submitted to Jscsc

Öğrenci Ödevi

<% 1

265 Kılıç, Barış(Başak, Cengiz). "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü", Sosyal Bilimler Enstitüsü / Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, .

<% 1

266 Narin, Senem. "Realizm Perspektifinden Küresel Bir Güvenlik Aktörü Olarak Avrupa Birliği: Kapasite, Kabiliyet ve İşbirliğinin Sınırları", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024

<% 1

267 Tekin, Yasemin. "Bölgesel ve Küresel Siyaset Faktörleri Ekseninde Türk Dış Politikasının Değerlendirilmesi (2009-2014)", Bursa Uludağ University (Turkey), 2021

<% 1

268 Tekiner, Ugur. "Germany in Europe or Europe in Germany: An Evaluation of the Mutual Interaction Between German Reunification and European Integration from 1945 Until 2009.", Middle East Technical University (Turkey), 2024

<% 1

269 Thomas Hoerber, Mariel Borowitz, Antonella Forganni, Bruno Reynaud de Sousa. "Routledge Handbook of Space Policy", Routledge, 2024

<% 1

270 Tufekci, Suat. "Avrasya Bölgesinde Sürdürülen Enerji Odaklı Güç Mücadelesinin Ekonomi Politikası: Türkiye'nin Yeri ve önemi", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2021

<% 1

271 VARLIK, Ali Bilgin. "Askerî ve ekonomik veriler ışığında NATO'nun esnekliği", Kara Harp Okulu, 2012.

<% 1

272 acikerisim.ticaret.edu.tr
İnternet Kaynağı <% 1

273 atasaren.msu.edu.tr
İnternet Kaynağı <% 1

274 doaj.org
İnternet Kaynağı <% 1

275 ebin.pub
İnternet Kaynağı <% 1

276 es.scribd.com
İnternet Kaynağı <% 1

277 hammun.de
İnternet Kaynağı <% 1

278 iibf.giresun.edu.tr
İnternet Kaynağı <% 1

279 niss-priority.com
İnternet Kaynağı <% 1

280 nordicmonitor.com
İnternet Kaynağı <% 1

281 pdffox.com
İnternet Kaynağı <% 1

282 studylibtr.com
İnternet Kaynağı <% 1

283 tuicakademi.org
İnternet Kaynağı <% 1

284 turkish.aawsat.com
İnternet Kaynağı <% 1

285 www.ankaraekspresi.com
İnternet Kaynağı <% 1

www.balturk.org.tr

286	İnternet Kaynağı	<% 1
287	www.kabar.kg İnternet Kaynağı	<% 1
288	www.karar.com İnternet Kaynağı	<% 1
289	www.ngazete.com İnternet Kaynağı	<% 1
290	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
291	www.stratejikortak.com İnternet Kaynağı	<% 1
292	ydemokrat.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
293	Özdamar, Hidayet Demet. "Türkiye ABD İlişkilerinde Erken Dönem: Truman Doktrini'nden NATO Üyeliğine", Maltepe University (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
294	"Fear and Uncertainty in Europe", Springer Science and Business Media LLC, 2019 Yayın	<% 1
295	"Transatlantische Perspektiven unter Obama und Trump", Springer Science and Business Media LLC, 2023 Yayın	<% 1
296	Bakar, Ihsan. "Jeopolitik yaklasimler Cercevesinde, soguk savas sonrasi donemde Turk-Rus yonelisleri", Marmara Universitesi (Turkey) Yayın	<% 1

297 Bozkurt, İbrahim. "Türk Kamuoyunda Amerika İmgesi (1945-1980)", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024 <% 1

Yayın

298 Digdem Soyaltin-Colella, Tolga Demiryol. "Unusual middle power activism and regime survival: Turkey's drone warfare and its regime-boosting effects", Third World Quarterly, 2023 <% 1

Yayın

299 Erdoğan, Mustafa. "11 Eylül Dönemi Sonrası ABD ve AB' Nin Terör Konusundaki Kurumsal Bakış Açısı", Sakarya Üniversitesi (Turkey), 2022 <% 1

Yayın

300 Erman Akıllı, Burak Güneş, Ahmet Gökbel. "Diplomacy, Society and the COVID-19 Challenge", Routledge, 2023 <% 1

Yayın

301 Genckaya, Ferahsan. "Obama Donemi Abd-Rusya ilişkileri: Sıfırlama Politikası Bağlamında İşbirliği ve Rekabet Dinamikler", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2022 <% 1

Yayın

302 Gürsu, Mehmet. "Ukrayna Krizi Sonrasında NATO'nun Avrupa Güvenlik Yapısına Etkisi: Baltik Güvenliği Üzerine bir İnceleme", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024 <% 1

Yayın

303 Küçük, Fethiye. "Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtının Uluslararası Hukuk Açısından Meşruluğu", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024 <% 1

Yayın

304	Polat, Doğan şafak. "Uluslararası Terörizmle Mücadelede Birleşmiş Milletler'in İşlevi Yeteneği ve Sınırları", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
305	Sagsak, Metin. "Bosna-Hersek Örneğinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtları.", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
306	Sporrer, Deniz. "Abd Nükleer Silah Politikalarının Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde Karşılaştırılması", Bursa Uludağ University (Turkey), 2021 Yayın	<% 1
307	Temur, Nur Seda. "The Korean War and Turkish-American Relations.", Middle East Technical University (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
308	Alpaslan Özerdem, Füsün Özerdem. "Human Security in Turkey - Challenges for the 21st century", Routledge, 2013 Yayın	<% 1
309	Avcı, Hüseyin. "Uluslararası Sistemin Değişen Yapısında Almanya-Rusya İlişkileri Ve Türkiye'nin Rolü.", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2021 Yayın	<% 1
310	Bayrak, Serhat. "Türk-rus güvenlik ilişkilerinde bir rekabet ve işbirliği alanı olarak Karadeniz", Bursa Uludağ University (Turkey), 2021 Yayın	<% 1

311 Cora, A. Nazmi. "Turkiye'Nin Nato Ittifakındaki önemli Yeri Ve Nato-Avrupa Birliği-Turkiye arasında Savunma işbirliği çalışmaları.", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2021
Yayın

312 Demirkıran, Özlem. "Rusyanın Koreler Politikası (1992-2008)", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024
Yayın

313 Dulger, Senol. "Avrupa Birliği'nin Uluslararası Uyumsuzluklara Müdahale Yetkisi:Kosova örneği", Bursa Uludağ University (Turkey), 2021
Yayın

314 Eduard Abrahamyan. "Small States, Russia and the West - Polarity, Constellations and Heterogeneity in the Geopolitics of the Caucasus", Routledge, 2025
Yayın

315 Erdemir, Emre. "AB-Çin Enerji Güvenliği Politikalarının Dönüşen Uluslararası Sistemde güç Dengesi Üzerindeki Etkileri.", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2024
Yayın

316 Gok, Gonca Oguz. "Türk Dis Politikası'Nda Uluslararası Mesruiyet Sorunsalı: Birleşmiş Milletler Ve Bölgesel Krizler.", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2021
Yayın

317 Gökmen, Kseniia. "The Turkish-Ukrainian Rapprochement in the Military Defence Field in the Scope of the Black Sea Region", Middle East Technical University (Turkey), 2024
Yayın

318 Masatli, Gizem. "Avrupa Birliği'nin Arap Baharı Sonrası Dönemde Orta Doğu'daki Demokrasi Teşviki Politikalarının Değerlendirilmesi", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024
Yayın

319 Ok, Mustafa. "Soğuk savaş sonrası NATO'nun icra ettiği askeri müdahalelerin Türkiye perspektifinden incelenmesi", Izmir Katip Celebi University (Turkey), 2024
Yayın

320 Simon Rushton, Jeremy Youde. "Routledge Handbook of Global Health Security", Routledge, 2014
Yayın

321 Özerim, Mehmet Gökay. "Avrupa'da radikal sağ partiler ve göç karşıtlığı: Güvenlik temaları ekseninde göç karşıtı söylemin inşası", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024
Yayın

322 şeker, Sekmen. "Savaştan Günümüze Türkiye'nin Suriye Politikası: Değerşim ve Devamlılık 2011-2022", Maltepe University (Turkey), 2024
Yayın

Alıntılan çıkart

Kapat

Eşleşmeleri çıkar

Kapat

Bibliyografyayı Çıkart

Kapat

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Ali SEVİM

Doğum Yeri ve Tarihi:

Öğrenim Durumu:

DERECE	ALAN	ÜNİVERSİTE	YIL
LİSANS	İşletme	Anadolu Üniversitesi	2010
YÜKSEK LİSANS	Uluslararası İlişkiler	Atılım Üniversitesi	2025

Yabancı Diller: İngilizce (İleri Düzey)

E-posta:

Telefon:

Tarih: 29/05/2025

